

1953-08-01

þÿ • - ± • ã ä ¯ ± - ä ì ¼ ç â 5 4 ç â - ä µ í

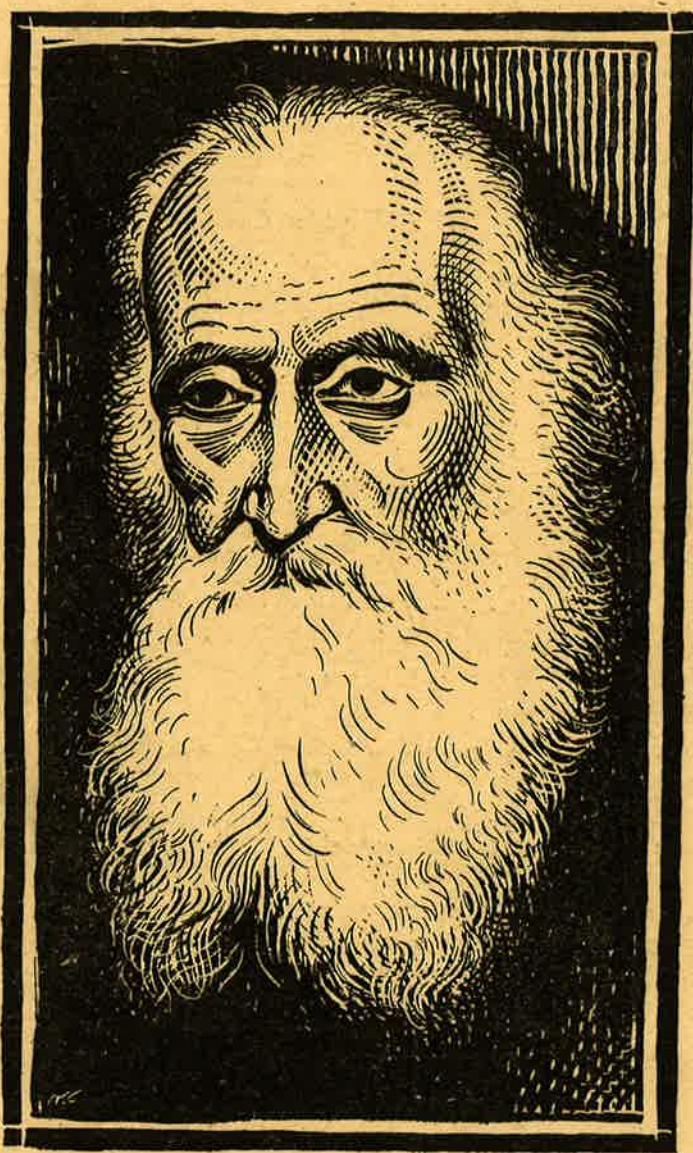
þÿ “ á · ³ ì á ¹ ç â ž µ ½ ì à ç å » ç â

þÿ • ã ä ¯ ±

<http://hdl.handle.net/11728/8747>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΪΡΗΣ

(1853 - 1953)

626

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

(1927)

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΗΝ 1 ΚΑΙ ΣΤΙΣ 15 ΚΑΘΕ ΜΗΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ: Έσωτερικοῦ, ἔτησίᾳ δρχ. 175.000. ἔξαμ. δρχ. 100.000.

Έξωτερικοῦ, μόνο ἔτησίᾳ, λίρες 4, Ἀμερικῆς δολλ. 11.

Έγγραφή συνδρομητῶν στὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς «Έστίας» (Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σία Α.Ε., Τσῶρτσιλ 38) ἢ στὸν κ. Πέτρο Χάρη (Πειραιῶς, 78,—τηλ. 53-110).

Οἱ συνδρομῆς ἀρχίζουν πάντα ἀπὸ τὴν 1ῃ Ἰανουαρίου ἢ τὴν 1ῃ Ἰουλίου κάθε χρόνου.

ΕΚΔΟΤΗΣ (1927 - 1950): ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ	Ένας διδάσκαλος τοῦ Γένους.
Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ	Ἡ θέσις τοῦ ζητήματος (μελέτη).
ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ	Τὸ θαλάσσιο πνεῦμα τοῦ Αἰγαίου (ταξίδι στὸ μῦθο ἐνὸς ἀποστάτη).
Β. Ν. ΤΑΤΑΚΗΣ	Ἀνέκδοτα Καίρικὰ κείμενα.
ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΪΡΗΣ	Ἀπὸ τὰ «Φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ».
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ	Πράξη τόλμης (ἄρθρο).
Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ	Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ δράμα τοῦ Θεοφίλου Καίρη (μελέτη).
ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΪΡΗΣ	Ἀπολογία.
Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ	Ἡ «Νικήρατος» τῆς Εὐανθίας Καίρη (μελέτη).
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	Ἡ «πλήρης» ἄνθρωπος (ένια χαρακτηρισμός).
Θ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ	Ἡ προσωπογραφία τοῦ Θεοφίλου Καίρη ἀπὸ τὸν G. F. Watts (μελέτη).
ΝΤ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ	Τὸ ἀπειροτατικόν καὶ τὸ θεοσεβικόν στὴ φιλοσοφία τοῦ Καίρη.
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ	Κριτικὴ ἀνθολογία: Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργο του.
Ι. Π. ΖΩΓΡΑΦΟΣ	Βιβλιογραφία Θεοφίλου καὶ Εὐανθίας Καίρη.
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ	Οἱ ἀρχαῖοι Ἄνδριοι (μελέτη).
ΨΥΧΑΡΗΣ	Ἄνδρος (πεζοτράγουδο).
Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ	Ἡ Ἄνδρος στὰ 1895 (μελέτη).
Γ. Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	Ἄνδρος (ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις).
ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ	Τὸ κάστρο τῆς Ἄνδρου (ἐντυπώσεις).

Τὸ Δεκαπενθήμερο:

Τὰ Γεγονότα καὶ τὰ Ζητήματα (Χ.: Ένας ἀγαπημένος ἔφυγε. — Νικ. Κρα-
νωιτάκης, Στρατῆς Μυριθῆλης, Ἡλίας Βενέξης: Ἀποχαιρετιστήριοι λόγοι στὸν Οὐρά-
νη.— Ι. Μ. Π.: Ένας θάνατος.— Ἐπικαιρότητες Ω.: Ὁ Νίκος Καζαντζάκης.— Χατζ.:
Ἡ ἀνθολογία διηγημάτων ἀπ' τὸ ραδιόφωνο.— Γ. Θ. Θωμαΐδης: Ὁρθὴ ὑπόδειξη.— Χ.:
Τὸ «Ἀγαπημένο βιβλίον».— Κ. Ι. Δεδόπουλος: Τὸ ἔργο τοῦ Κ. Θεοτόκη.— Ἄγγελος Τερ-
ζάκης: Ἀπάντηση.—Περιοδικὰ κ' ἑφημερίδες.— Ἀλληλογραφία.

Εἰκόνες:

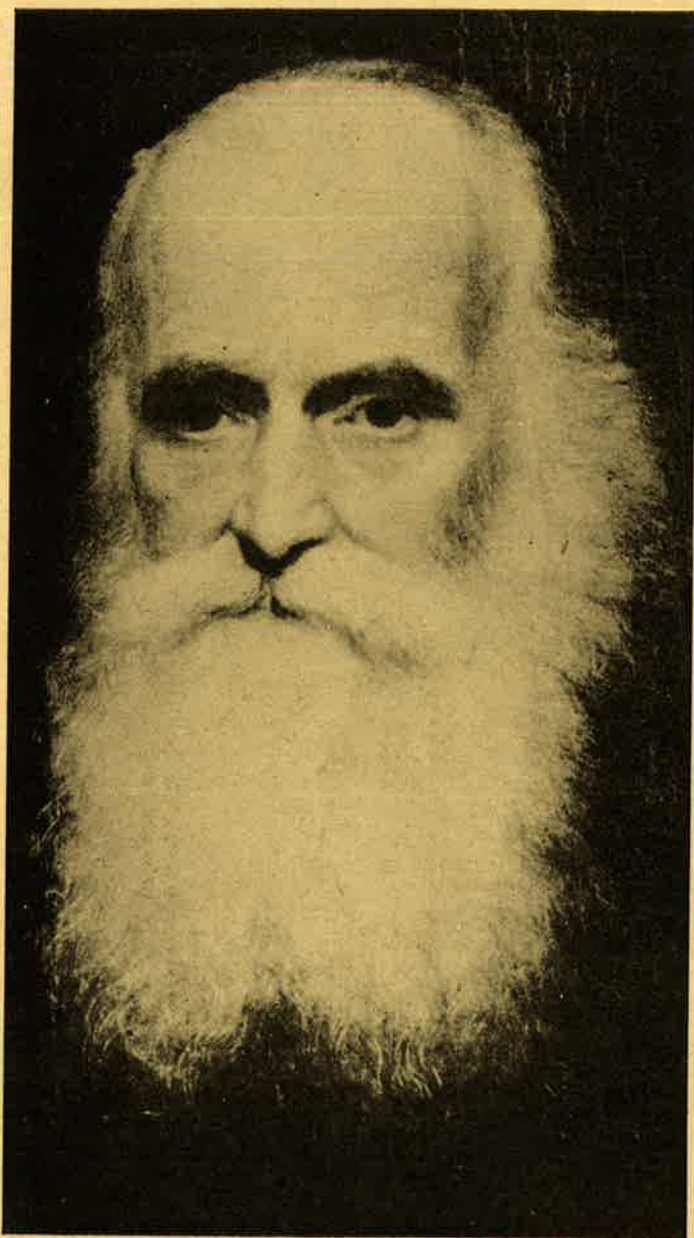
Τάσσοσ: Θεόφιλος Καίρης (σχέδιο ἐξωφύλλου).— G. F. Watts: Προσωπογραφία
τοῦ Θεοφίλου Καίρη.— Τὸ κελλί τοῦ Καίρη (φωτογραφία).— Ἡ προτομὴ τοῦ Καίρη στὴν
Ἄνδρον (φωτογραφία).— Τρεῖς φωτογραφίες τῆς Ἄνδρου.— Κώστας Οὐράνης, Νίκος Κα-
ζαντζάκης, Ἐλένη Οὐράνη, Γιώργος Κατσιμπαλῆς (φωτογραφίες).

ΔΥΟ ΕΚΛΕΚΤΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

LOPE DE VEGA
ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΗΣ ΣΕΒΙΛΛΗΣ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΥ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ
Θ Ε Ο Φ Α Ν Ω
ΤΡΑΓΩΔΙΑ

ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

GEORGE FREDERICK WATTS

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΪΡΗΣ (ΕΛΛΙΟΓΡΑΦΙΑ)

(Έργο τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης)

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΖ' - 1953
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1953

ΤΕΥΧΟΣ 626

ΕΝΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ἀπὸ τίς σημαντικότερες μορφές τῆς γενεᾶς τοῦ Εἰκοσιένα, ὁ Θεόφιλος Καίρης πολὺ ἐργάστηκε γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ μικροῦ κράτους πού μόλις εἶχε βγεῖ ἀπὸ τίς φλόγες καὶ πολλὰ ἐπρόσφερε στὴ νέα ἐλληνικὴ κοινωνία τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Ὀθωνος. Καί ἡ προσφορά τοῦ Καίρη ἐγίνε ἔχι μόνο μὲ τὴ δραστηριότητα καὶ μὲ τὴ θετικὴ ἐργασία του πού ἀπλωνόταν στοὺς πῦρ ἀνόμοιους τομεῖς τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀρνησὴ του. Ἡ σοφία του ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ θεμελιώσῃ παιδεία σ' ἕναν τόπο πού τὸν σκέπαζε πυκνὸ σκοτάδι καὶ ἔπρεπε γρήγορα ν' ἀρχίσει τὴ μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ βρεθεῖ πλάι στίς πολιτισμένους κοινωνίες ἡ λιτὴ ζωὴ του καὶ ἡ ἀνοχὴ του στὸ μόχθο κέρδιζαν τὸ σεβασμὸ ἢ ἀρετὴ του τὸν ὕμνων σὲ ὑποδειγματικὴ ἠθικὴ προσωπικότητα καὶ ἡ ἀνήσυχη σκέψῃ του, πού δὲν ἀνεχόταν δεσμὰ καὶ ἔσπρωχνε ὡς τὰ ἔσχατα τὴν ἀναζήτησιν, τὸν ἔκαμε, καθὼς γράφει ὁ Παλαμᾶς, «μάρ-

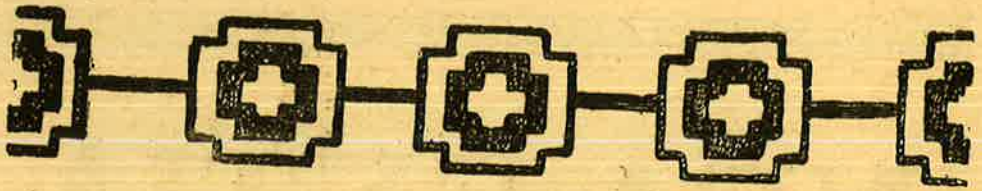
τυρα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας».

Κι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀνήσυχη σκέψῃ τὸν δδήγησε σὲ σπουδαῖες κατακτήσεις καὶ πραγματοποιήσεις, — τὸ Ὀρφανοτροφεῖο του τὸν βοήθησε νὰ κερδίσει ψυχές καὶ νὰ διαμορφώσῃ ἀνθρώπους ὅπως τοὺς ἠθελε, — μὰ καὶ τὸν ἔφερε στὴν περιπέτεια. Οἱ σελίδες πού ἀκολουθοῦν καθορίζουν καὶ ἐξηγοῦν αὐτὴ τὴν περιπέτεια. Καὶ ἦταν, ἀλήθεια, μεγάλη καὶ δραματικὴ ἡ περιπέτεια τοῦ Καίρη, καὶ ἔχι μόνο γιὰ τὸν ἴδιον ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὀλόκληρη. Ὅπως μεγάλη ἦταν καὶ ἡ εὐθύνη του, γιὰτὶ ἐτόλμησε νὰ περάσει τὴ διδασκαλία του στὴν περιοχὴ τῆς θρησκείας.

Ὡστόσο, ὁ σοφὸς καὶ ὁ μαχητὴς στάθη-
κν καὶ σ' αὐτὴ τὴ δύσκολη ὥρα ἐνάρεται
καὶ ἀσυμβίβαστοι καὶ ἔμειναν στὸ βάθρο τους.
Ἐμεινε ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους, πού τι-
μοῦν σήμερὰ οἱ Ἀνδριώτες, ἐκατὸ χρόνια
ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θάνατό του, καὶ μαζί τους
ὄλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Και σήμερον ὅπως πρὸ ἑκατὸ καὶ πλέον ἐτῶν δίστανται αἱ γνώμαι ὡς πρὸς τὸν Θεόφιλον Καίρην. Οἱ μὲν προσπαθοῦν νὰ ὑψώσουν αὐτὸν εἰς ἥρωα, ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ μάλιστα μέχρι αὐτοθυσίας. Τοιοῦτοι εἶναι συνήθως λόγιοι ἀποβαλόντες πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὸν χριστιανισμόν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ρωμαντικοὶ ὀνειρευόμενοι τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ἢ διανοούμενοι, οἱ ὅποιοι ἀποφεύγουν νὰ ἐντάξουν τὸ ζήτημα Καίρη εἰς τὰς προϋποθέσεις τοῦ πνευματικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῆς ἐποχῆς του. Οἱ δὲ δὲν θέλουν νὰ ἀκούσουν τίποτε περὶ τοῦ ἔθνικοῦ τούτου ἀνδρός, θεωροῦν αὐτὸν προδότην τῆς θρησκευτικῆς πίστεως τοῦ ἔθνους, δόλιον καὶ ὑποκριτὴν. Τοιοῦτοι εἶναι πρὸ πάντων οἱ ἄγαν ζηλωτὰ τῶν πατρῶν παραδόσεων, λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ, λόγιοι, ἐπιστήμονες καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. Πρὸς δημιουργίαν ὅμως ὀρθῆς θέσεως ἀπέναντι τοῦ Θεοφίλου Καίρη, ξένης πρὸς πάντα φανατισμὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀντικειμενικῆς, ὑφίσταται ἀνάγκη διακρίσεως. Πρέπει δηλαδὴ νὰ ἐξετάσωμεν χωριστὰ τὸν Καίρην ὡς ἄνθρωπον ὡς σοφόν, ὡς παιδαγωγόν, ὡς διδάσκαλον τοῦ γένους, ὡς ἀγωνιστὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους, ἀπὸ τὸν Καίρην ὡς φιλόσοφον καὶ ἰδρυτὴν ἰδίου φιλοσοφικοθρησκευτικοῦ συστήματος καὶ ἀπὸ τὸν Καίρην ἐν τῇ σχέσει του πρὸς τὸν χριστιανισμόν καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὁποίας ἔδρα ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς κληρικός. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον σημεῖον οὐδεμίαν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Καίρης ἦτο ἀνεπίληπτος ὡς ἄνθρωπος, κοσμοῦμενος ὑπὸ σπανίων ἀρετῶν, διαπνεόμενος ὑπὸ ἐνθουσιαστικοῦ ζήλου πρὸς πᾶν μέγα, ὑψηλὸν καὶ εὐγενές. Ὁ Κοραῖς, ὁ ὁποῖος συχνά ἐπαινεῖ τὸν ἄνδρα, χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς «ἀληθῆ Ἰσραηλίτην, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι». Τὴν ἀρίστην περὶ αὐτοῦ γνώμην τοῦ Κοραῖ πειστοποιοῦν καὶ ἐνισχύουν καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Βάμβας, ὁ Κ. Οἰκονόμος, ὁ Κούμας, ὁ Φαρμακίδης. Ὁλοὶ οὗτοι ἀγαποῦν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον, ἀναγνωρίζουν τὴν πολυμαθειαν καὶ τὴν βαθεῖαν μόρφωσίν του, τὴν διαβεβωμένην φιλοπονίαν του. Καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων γνωρίζομεν τὴν μεγάλην του ἀξίαν καὶ τὴν πρωτοφα-

νῆ ἐπιτυχίαν του ὡς διδασκάλου καὶ παιδαγωγοῦ, τὴν ἐμβάθυνσίν του εἰς τὰς κλασσικὰς σπουδὰς, τὴν θαυμαστὴν του ἑλληνομάθειαν. Ταῦτα πάντα συμμαρτυρεῖ ἡ σπουδὴ τῶν τότε διδασκάλων τοῦ γένους πρὸς συνεργασίαν μετ' αὐτοῦ καὶ ὑπ' αὐτόν, ἡ μεγάλη συρροὴ μαθητῶν ἐξ ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἰς τὸ ὄρφανοτροφεῖον τῆς Ἀνδρου, οἱ μόνχοι του πρὸς πλουτισμὸν τῶν σχολῶν τῶν Κυθωνιῶν καὶ τῆς Σμύρνης διὰ βιβλιοθηκῶν, ὀργάνων καὶ μέσων καθόλου διδασκαλίας. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον λοιπὸν τούτου, τὸ ὅποιον ἀνεγνώρισαν ἀδιστακτῶς καὶ ξένοι τῶν χρόνων ἐκείνων, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι σύμφωνοι ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ Ἕλληνες, ἀνεξαρτήτως θρησκευτικῶν ἢ ἄλλων πεποιθήσεων, καὶ νὰ ἀποτινούν εἰς τὸν ἄνδρα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ εὐγνωμοσύνην.

Διαφορετικὰ ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὸ δεύτερον σημεῖον, τὸν Καίρην ὡς φιλόσοφον καὶ ὡς ἰδρυτὴν ἰδίου φιλοσοφικοθρησκευτικοῦ συστήματος. Ὁ Ἀνδρῖος στοχαστὴς εἶναι ἐκ γενετῆς θρησκευτικῆ φύσις, ἀυξηθεῖσα ἐντὸς περιβάλλοντος αὐστηρῶς θρησκευτικοῦ. Ἄλλ' ἢ θρησκευτικότης του καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ ανεξάρτητος ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς θετικῆς θρησκείας, ὡς ὑπαινίσσεται ὁ ἴδιος. Ἡδὴ νεαρὸς τὴν ἡλικίαν ἀρχίζει νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀξίας παντὸς ἱστορικοῦ θρησκευματοῦ. Ὑπενθυμίζει τοὺς γνωστοὺς στίχους τοῦ Σίλλερ περὶ ἀρνήσεως πάσης θρησκείας ἀπὸ θρησκείαν, ἀπὸ βαθεῖαν θρησκευτικότητα, τὴν ὅποian καμμίαν γνωστὴ θρησκεία δὲν εἶναι εἰς θεσίν νὰ ἱκανοποιήσῃ. Ἡτο φυσικὸν νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῆς ψυχῆς του αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τῆς διαφωτίσεως τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἐφ' ὅσον εἶχεν ἤδη παρασκευασθῆ αὐτὴ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς ἐξελλίξεως. Ἡ διαφώτισις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, συγκροτεῖ φυσικὴν ἢ λογικὴν θρησκείαν ἐξ αὐτοῦ μόνον ἀντλοῦσα, ἀπορρίπτει ὡς περιττὴν τὴν ἀποκάλυψιν. Τὰς ἰδέας ταύτας αἱ ὁποῖαι εἶχον εὖρει εἴσοδον καὶ εἰς τὴν θεολογίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, οικειοποιεῖται καὶ ὁ Καίρης. Ἡ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ κέκτηται ἐκ φύσεως ροπὴν ἀπειροτατικὴν, ρέπει δηλαδὴ φύσει πρὸς τι τὸ αἰώνιον καὶ τὸ ἀπειροτέ-

λειον. Ἐξ αὐτῆς ὁρμώμενος ὁ ὀρθὸς λόγος καταντᾷ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἰδιωμάτων του. Ὁ θεὸς οὗτος εἶναι προσωπικός, ἀπέραντος νόησις καὶ μακαριώτατος ὄν. Διὰ τοῦ πνεύματός του κηδεμονεύει τὴν ψυχὴν ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ κατευθύνει πάντα τὰ κτίσματα πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν τῆς θείας βουλήσεώς του. Ἐκ τῆς σχέσεως πρὸς τὸν θεὸν αὐτὸν ἀπορρέουν καὶ αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς ἠθικῆς, τὰς ὁποίας ὁμοῦς ἀντλεῖ ὁ Καίρης ἀπὸ τὴν ἠθικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ κατ' ἐπιλογὴν. Τὸ σύστημα ἢ τὴν θρησκείαν αὐτὴν ἀποκαλεῖ θεοσεβείαν. Πᾶσαι αἱ ἐκτὸς αὐτῆς θρησκείαι εἶναι σφαλераὶ ἢ ψευδεῖς, ὡς ἀκριβῶς ἐδίδασκον καὶ οἱ Διαφωτισταί. Καὶ ὡς μόνην ἐκκλησίαν ἀναγνωρίζει τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς θεοσοφιστῶν, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη συνδέονται πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς κοινῆς πίστεως εἰς τὸν θεὸν ὡς δημιουργὸν καὶ προνοητὴν τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὴν ἀθανάσιαν τῆς ψυχῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο στερεῖται πάσης πρωτοτυπίας, οὐδὲν νέον προσφέρει ἀπὸ ἐπόψεως φιλοσοφικῆς, θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς καὶ στερεῖται αὐστηρᾶς λογικῆς συναρτησεως. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς θεοσεβιστικῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ νέον χάριν αὐτῆς ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον συνεκρότησεν ὁ Καίρης. Ἐνταῦθα εἶναι προφανῆς ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἰδρυτοῦ τοῦ γαλλικοῦ θετικισμοῦ Αὐγούστου Comte, πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ὁποίου ἤλθε βραδύτερον εἰς ἐπαφὴν ὁ Καίρης. Ἐξαρτᾶται πλήρως ἀπὸ ὠρισμένα πνευματικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο βέβαια ἐλεύθερος ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν, πάντως ὁμοῦς δὲν εἶναι ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ γεγονός, ὅτι ἐστράφη πρὸς αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ ἠγνόησε ἄλλα πολὺ βαθύτερα, πολὺ ἀξιολογώτερα καὶ πολὺ συγγενέστερα πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα, τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισεν ὑπέροχος μύστης. Ἴσως ὀφείλεται τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐνωρὶς ἀναφανομένην παρ' αὐτῷ ἀποξένωσιν ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς δογματικῆς του διδασκαλίας.

Οὕτω μεταβαίνομεν εἰς τὸ τρίτον σημεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δέον ἐπίσης νὰ ἐξετάζεται ὁ Καίρης, εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν χριστιανικὴν καὶ δὴ τὴν ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Ὅτι ἡ καθόλου δρᾶσις καὶ διδασκαλία του θὰ ὀδήγη εἰς παρανοήσεις, εἰς παραποιήσεις τῶν ἰδεῶν του, εἰς κακοβούλους συκοφαντίας, εἶναι αὐτονόητον. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐ-

τῶν. Ὁ Καίρης ἐδίδασκε τὴν νέαν θρησκείαν ὡς κληρικὸς τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, ἢ ὁποία εἶχε τυφλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν. Καὶ ὅταν ἐξέσπασε τὸ σκάνδαλον διὰ τῆς καταγγελίας κυρίως τοῦ δημάρχου Σύρου ἐπὶ τῆ βᾶσει τῆς προσηλυτιστικῆς δρασεως τῶν τροφίμων τοῦ ὀρφανοτροφείου, ὁ Καίρης προσεπάθησε δι' ὑπεκφυγῶν εἰς ἄλλους μας γνωστῶν νὰ ἀποφύγῃ τὴν κατάθεσιν ὁμολογίας πίστεως. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῆς συνόδου ἀπαντᾷ μὲ ἀορισταίς. Καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ ἐγκαταλίπη τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἡ ἱερὰ συνόδος δὲν ἀρκεσθῆ εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ἐκείνην. Ἀνώτατοι καὶ ἄλλοι λόγοι κληρικοὶ συνηγοροῦν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των ὅπως σώσουν τὴν κατάστασιν. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ἱερὰ συνόδος προβαίνει μὲ σύνεσιν ὑπομονὴν καὶ λεπτότητα. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο ἐπὶ τέλους νὰ πράξῃ μία ἐκκλησία, μέλος περιφανῆς τῆς ὁποίας ὑπονομεῖται τὰ θεμέλιά της; Ἡ Ἑλλάς ἄλλως τε εἶχε κατακλυσθῆ ἀπὸ ξένους λυμεῶνας τῶν παραδόσεών της, τὸ οἰκουμένικόν πατριαρχεῖον ἀρχίζει νὰ ἀνησυχῇ ἐξ αἰτίας τῆς διαγωγῆς τοῦ Καίρη, ὁ λαὸς ἔχει σκανδαλισθῆ, ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι διχασμένη. Εἶναι εὐκολον νὰ ὀμιλῇ κανεὶς σήμερον περὶ ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος. Θὰ ἔπρεπε ὁμοῦς νὰ κρίνῃ ἀφοῦ πρότερον μετατεθῆ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, χρόνους πησιεστάτους εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν «γιὰ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἀγίαν». Καὶ θὰ ἔπρεπεν ἀκόμη νὰ εὕρῃ βάσιμα ἐπιχειρήματα ἀπὸ οἰανδήποτε ἠθικὴν διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας παράδοξον, ἂν μὴ τι ἄλλο, διαγωγὴν τοῦ ἀνδρός.

Τὴν διαγωγὴν αὐτὴν ἐλησιμόνησε τὸ ἔθνος. Ἀπόδειξις τούτου ὅτι ὄλοιμας τιμῶμεν τὴν μνήμην του, ἰδρύομεν ἀνδριάντα εἰς αὐτόν καὶ διοργανοῦμεν ἑορτὰς πρὸς τιμὴν του. Ἡ ἀνάμνησις τῶν ἀρετῶν του καὶ τῶν παντοίων ὑπὲρ τοῦ Γένους εὐεργειῶν του ἀπώθησεν ἀπὸ τὴν ἑθνικὴν συνείδησιν καὶ τὰς ζένας πρὸς τὸν ἑλληνικὸν χριστιανισμὸν διδασκαλίας καὶ τὴν διαγωγὴν του ἐκείνην ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας. Οὕτω παραμένει δι' ἡμᾶς ὁ Θεόφιλος Καίρης ὁ ἱατρός τῆς ἀσθενούσης Ἑλλάδος καὶ ὁ θεραπευτὴς τῶν πληγῶν της, ὅπως ἔγραφεν ὁ Κοραΐς, καὶ ὁ μέγας καὶ ἔνθεος ἀγωνιστὴς πρὸς ἀναγέννησιν αὐτῆς διὰ τοῦ ἀθανάτου πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

N. I. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

ΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

(ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟ ΜΥΘΟ ΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΑΤΗ)

Πατρίδα μου είναι τὸ Ἀἶβαλι τῆς Ἀνατολῆς, στὰ παράλια τῆς Αἰολίδας. Ἦταν μιὰ ἀπίστευτη πολιτεία γεμιτζήδων, παλικαριῶν καὶ νοικοκυραίων ποὺ ἀνοῦσε μὲς στὴν Τουρκία σὰ λεύτερη πολιτεία ἐλληνική. Τούρκους δὲν εἶχαμε ἐξὸν ἓναν κατῆ καὶ κάτι μισοφόρους τῆς Πόρτας ποὺ βάζανε τὰ δυνατὰ τους νὰ φαίνονται πὼς εἶναι ἐξουσία, ὅμως τρέμανε νὰ τὰ βάλουμε μὲ τοὺς κοντραπατζήδες μας καὶ ὄλο κάναν πὼς δὲ βλέπαν τίποτα. Ἔτσι ἡ πολιτεία μας ἦταν αὐτοκυβέρνητη, διοικούσανε οἱ γερόντοι μας τὰ κοινά. Εἶχαμε ὄραμα τὴν Ἑλλάδα, καὶ στὸ εἰκονοστάσι, πῶς ἀπ' τὰ εἰκονίσματα, οἱ πατέρες μας φυλάγανε τὰ λαχεῖα μὲ τὴν εἰκόνα τῶν βασιλικῶν καραβιῶν ποὺ τὰ παίρνανε ἀπ' τὸν Καβάση τοῦ Προξενείου μας πληρώνοντας μὲ τὸ παραπάνω τὴν ἀξία τους, λέγοντας πὼς ἔτσι βοηθᾶνε τὰ καράβια ποὺ θὰ ἔρχονταν νὰ μᾶς λευτερώσουν.

Σὰν ἄρχισα νὰ μεγαλῶνω ἔμαθα γιὰ δυὸ παράξενες ἱστορίες ποὺ εἶχαν γίνει παραμῦθι καὶ θρύλος, περνώντας ἀπὸ τοὺς παλαιότερους στοὺς νεώτερους. Ὁ ἓνας ὁ θρύλος ἦταν γιὰ ἓναν ρασοφορεμένο, παπα-Οἰκονόμο τ' ὄνομα. Ὁ ἄλλος ἦταν πάλι γιὰ ἓναν ρασοφορεμένο, ἄνδρα σπουδαῖο, Θεόφιλον Καίρη λεγόμενον, καὶ γιὰ ἓνα σχολεῖο σπουδαῖο τοῦ καιροῦ τοῦ πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση, γιὰ τὴν Ἀκαδημία τῶν Κυδωνιῶν. Αὐτὸς ὁ παπα-Οἰκονόμος εἶχε βρεῖ, λέει, μιὰ νύχτα τρικυμίας, ναυαγὸ, ἓναν Τούρκο ζαμπιτ στὰ καράβια τοῦ Σουλτάνου ποὺ τὰ εἶχε καταναυμαχήσει ὁ Μόσχοβος στὸν Τσεσμέ. Ὁ χριστιανὸς ἔσωσε τὸν Τούρκο, τοῦ γιάτρεψε τὶς πληγές, τὸν ἔθρεψε, κ' ὕστερα τὸν βοήθησε νὰ φύγει. Πέρασαν χρόνια, κ' ὁ Τούρκος ἐκείνης τῆς νύχτας τῆς τρικυμίας ἔγινε Μεγάλος Βεζύρης. Ὁ παπα-Οἰκονόμος σηκώθηκε, πῆγε καὶ τὸν βρῆκε στὴν Πόλη, καὶ τοῦ ὑπόφερε νὰ βοηθήσει τὴν πατρίδα του ποὺ ὑπόφερε, νὰ τῆς λιγοστήσει ἀπ' τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς. Κι' ὁ Μεγάλος Βεζύρης πρόσταξε κ' ἔγινε ἓνα φερμάνι ποὺ ὄριζε πὼς στὴν πατρίδα μας κανένας Τούρκος δὲν εἶχε τὸ ἐλεύθερο νὰ μένει. Τὴν πολιτεία θὰ τὴν κυβερνοῦσαν οἱ χριστιανοὶ γερόντοι. Κι' ἂν καμιὰ φορὰ ἤθελε νὰ περάσει μέσα

ἀπ' τὸ δρόμο τῆς κανένας Τούρκος πασαῖς ἔπρεπε νὰ βγάλει τὰ πέταλα ἀπ' τ' ἄλογό του. Ἡ πολιτεία θὰ πλήρωνε κάτι γρόσια στὸ Ντοβλέτι καὶ θὰ ἦταν λεύτερη.

Μ' αὐτὸ τὸ φερμάνι στὰ χέρια του ὁ καλόγερος γύρισε στὴν πατρίδα μας, ἔγινε προεστός, καὶ κυβέρνησε τὸν τόπο καὶ τὸν ἀνάστησε καὶ τὸν ἔκαμε καρφὶ στὰ μάτια ὅλης τῆς Ἀνατολῆς. Ἐχτίσε σχολεῖα σπουδαῖα, ἔχτίσε τὴν «Παναγία τῶν Ὀρφανῶν» καὶ τὴ στόλισε μὲ ἀμβώνα «ἐκ βάθρων ἐξ ἔβένου, ἐλέφαντος καὶ διστράκων τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης». Ἐδωσε ἄσυλο σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες ποὺ ἀπ' τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, ἀπ' τὴν παλιά Ἑλλάδα, καταφεύγανε στὴ λεύτερη πολιτεία του. Ἀρμάτωνε ἀνθρώπους του καὶ πῆγαινε νὰ χτυπήσει τὸ ἄδικο ποὺ κάθε φορὰ γινόταν στοὺς χριστιανοὺς τοὺς ἔξω ἀπ' τὴν πολιτεία του ἀπ' τοὺς τυράννους τους. Καὶ σὰν πέθανε, ὁ πιὸ φοβερὸς ἐχτρός του, ὁ ντερε-μπές τῆς Πέργamos σηκώθηκε καὶ πῆγε στὸ Ἀἶβαλι, πρόσταξε νὰ τὸν ξεθάψουν, καὶ σὰν εἶδε τὸ πτώμα του, ἔκλαψε στὴ μνήμη τοῦ ἐχτροῦ του.

Αὐτὸς ἦταν ὁ ἓνας θρύλος ποὺ ἄκουσα παιδί στὴν πατρίδα μου. Ὁ ἄλλος ἦταν γιὰ τὴν Ἀκαδημία καὶ γιὰ τὸν Καίρη.

Αὐτὴ ἡ καθαρὴ χριστιανικὴ πολιτεία τῶν γεμιτζήδων καὶ τῶν ψαράδων εἶχε βαλεῖ φαίνεται μὲ τὰ καλά της, πρὶν ἀπ' τὸ 21, νὰ κάμει ἐκεῖνο τὸ κομμάτι τῆς Αἰολικῆς Γῆς κέντρο σπουδαῖο πνευματικὸ ποὺ νὰ βοηθήσει τὸν Ἀγώνα, τὸ εὐτύχημα τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ δεσμό μὲ τὸ παρελθόν του. Ἔτσι ἔγινε ἡ Ἀκαδημία τῶν Κυδωνιῶν. Φαίνεται πὼς ἦταν ἀπίστευτο τοῦτο τὸ φῶς μὲς στὸ σκοτάδι τῆς σκλαβιάς, μὲς στὸν καιρὸ τοῦ μίσους. Ὅλοι οἱ ξένοι ταξιδιώτες ποὺ ταξίδευαν κατὰ τὴν Ἀνατολὴ ἐκείνους τοὺς καιροὺς, ἀρχῆς τοῦ δέκατου ἑνάτου αἰώνα, στέκαν ξαφνιασμένοι καὶ καταγράφαν στὰ ὀδοιπορικὰ τους γιὰ τὸ ἀπίθανο τοῦτο σχολεῖο ὅπου ρασοφορεμένοι σοφοὶ διδάσκανε «Μαθηματικά, Φιλοσοφίαν, Φυσικὴν καὶ Ἀστρονομίαν», διδάσκανε τὴν «κίνησιν τῆς γῆς καὶ τὴν πληθὺν τῶν κόσμων».

Σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο σχολεῖο, κάποτες οἱ Ἀἶβαλιῶτες φέρανε, λέει, κ' ἓναν νη-

σιώτη ἀπὸ τὴν Ἄντρο— τὸν λέγανε Θεόφιλο Καίρη. Ζοῦσε στὸ Ἀἶβαλι, τέλη τοῦ δέκατου ὄγδοου αἰῶνα, ἕνας θεῖος τοῦ Καίρη, παπᾶς στὸν Ἄι· Γιώργη, Σωφρόνιος Καμπανάκης τ' ὄνομα. Ὁ θεῖος φώναζε τὸν ἀνιψιὸ του, παιδί ἀκόμα, καὶ τὸν βάσταξε κοντά του νὰ μάθει γράμματα. Τὸν ἔβαλε ὑπὲρ τὸ σ' ἕνα νοικοκυρόσπιτο τοῦ Ἀἶβαλι, στὸ Χατζῆ Διαμαντῆ, νὰ βγάξει τὸ ψωμί του, καὶ κοντά σ' ἄλλα νὰ μαθαίνει καὶ γράμματα. Ὁ Θωμᾶς Καίρης—καταπῶς λεγότανε ὁ μικρὸς πρὶν βάλει τὸ ρᾶσο—ἔπεσε τότε πλάι σὲ δασκάλους ἑακουστούς, τὸν Σαράφη, τὸν Βενιαμὶν τὸ Λέσβιο. Μυαλὸ ξύπνιο, ἀνήσυχο, θαλάσσιο, ἄρχισε νὰ κατατρῶγει τὰ βιβλία, νὰ ξαγρυπνᾷ σκυμμένος ἀπάνω τους, νὰ φύγει ἅπ' τὴν ἐπιφάνεια τῶν ὄσων τοῦ λέγανε τὰ βιβλία καὶ οἱ ἄνθρωποι, νὰ θέλει νὰ μπεῖ πιὸ βαθιά, νὰ ἔχει ἀγωνία. Κάτι ἀρχοντονοικοκυραῖοι Ἀἶβαλιῶτες εἶδανε τὴ φωτιά πού ἔκαιγε τὸ παιδί, βάλανε τὸ χρέμα πού χρειαζόταν, τὸ στέλλανε στὸ μεγάλο κόσμο, στὴν Ἑσπερία, νὰ σπουδάσει. Ἔτσι ὁ μικρὸς νησιώτης τῆς Ἄντρος βρέθηκε στὴν Πίζα, στὸ Παρίσι, σπουδάζοντας μαθηματικά, φιλοσοφία, φυσικὰ, φυσιολογία. Ἐκεῖ, στὸ Παρίσι, γνώρισε τὸν Κοραῆ. Σὰν γύρισε, οἱ Ἀἶβαλιῶτες οἱ προεστοὶ τὸν βάλανε νὰ διδάξει στὴν Ἀκαδημία τους. Στις μέρες του αὐτῆ ἡ Ἀκαδημία τῆς πολιτείας τῶν γεμιτζήδων καὶ τῶν ψαράδων ἔγινε αὐτὸ πού εἶχανε νὰ τὸ λένε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα σ' ὅλη τὴν Ἀνατολή καὶ στὴ δουλωμένη Ἑλλάδα: ἔγινε θρύλος. Τὶ διδάσκανε στὸ ἀπίθανο αὐτὸ σχολεῖο; Διδάσκανε βέβαια φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά, καὶ «τὴν κίνησιν τῆς γῆς καὶ τὴν πληθὺν τῶν κόσμων». Δὲν τοὺς ἔφτανε. Πήρανε κ' ἕναν Γάλλο, Μπουσσάρ τὸ ὄνομα, νὰ μαθαίνει στοὺς σπουδαστὲς εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ τὴν γαλλικὴν! Ἔνας τοῦρκος εἶδε μιὰ μέρα τὸν εἰρημένον Μπουσσάρ νὰ δίνει στοὺς μαθητὲς του, στὸ μάθημα τῆς μουσικῆς, τὸ ρυθμὸ. Πάει καὶ λέει στὸν Ἄγα: «Ἀλλάχ, πράματα φοβερὰ χαζιρεύουνε ἐκεῖ πέρα οἱ χριστιανοί! Ὁ δάσκαλος μαθαίνει στὰ παιδιά παραγγέλματα στρατιωτικά!» Λοιπὸν ὁ μουσικοδιδάσκαλος ἔφυγε κακὴν κακῶς. Δὲν τοὺς ἔφτανε αὐτὸ, τῶν Ἀἶβαλιωτῶν, βαλθῆκανε νὰ ἀναστήσουν στὸ Ἀἶβαλι καὶ τὴν τραγωδία τὴν Ἀττικὴ! Παίξανε τὴν «Ἐκάβη», παίξαν τοὺς «Πέρσες» μὲ κλειστὲς τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα γιὰ νὰ μὴν τοὺς πάρουν μπουρδία οἱ τουρκοὶ. Εἶπαμε ὅλα αὐτὰ πρὶν ἅπ' τὸ 21. Δὲν τοὺς ἔφτανε κι αὐτὸ, βαλθῆκανε νὰ ἀναστήσουν καὶ τὴ γλῶσσα τὴν ἀρχαία. Τὰ βάλανε κάτω οἱ σπουδαστὲς τῆς Ἀκαδημίας κι εἶπανε νὰ μὴ μιλᾶνε πιά τὴν γλῶσσα τῆς νέας, μόνο τὴν παλιά, καὶ ὄρισαν καὶ τὶς ποινὲς γιὰ ὄσους δὲν κρατοῦσανε τὸ λόγῳ τους.

Ἴδου τὸ ψήφισμα πού ὑπογράψανε τό-

τες οἱ σπουδαστὲς τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἀἶβαλι, τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Καίρη:

«Θεὸς ἡγείσθω παντὸς ἔργου καὶ λόγου.

Ψήφισμα

Ἐπὶ καθηγεμόνων Θεοφίλου, Γρηγορίου τε καὶ Εὐστρατίου, τῶν ἐν τῷ κατὰ τὰς Κυθωνίας Ἑλληνομουσείῳ σχολαρχούντων, Ἐλαφηβολιῶνος ὀγδῆ ἀπίντος, οἱ ὑπογεγραμμένοι εἶπομεν.

Ἐπειδὴ τὴν μὲν πατρῶν ἀναλαβέσθαι φωνήν, τὴν δὲ χύδην καὶ ἀγοραίαν ὡς πάντῃ ἀνοίκειον ἡμῖν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀπογόνους παντὶ τῷ θυμῷ ἀπόσασθα ἐπιφέμεθα, δεδόχθαι πᾶσιν ἡμῖν ἕμῳ εἰσενεγκεῖν τόνδε, ὡσθ' ἦνικα ἂν συνῶμεν ἑλληνιστὶ πάντας ἡμᾶς συνδιαλέγεσθαι καταναγκάζειν.

Νόμος

Ἐπιμελεῖσθαι ἕκαστον Ἑλληνιστὶ ὄσον οἶον τε συνδιαλέγεσθαι ὅς δ' ἂν μὴ ἔθελῃ τοῦτο, σελίδα δημορικὴν ἐνώπιον ἡμῶν ἱστάμενος ἀπαγγέλλειν ἀποτισάτω τίμημα».

Κι ἀκολουθοῦσαν οἱ ὑπογραφὲς μὲ τὰ ὀνόματα τῶν σπουδαστῶν ὅλα ἀλλαγμένα γιὰ νὰ γίνουν κι αὐτὰ ἀρχαῖα: ὁ Μεθόδιος εἶχε γίνει Διογένης, ὁ Χαραλάμπης εἶχε γίνει Παιουσανίας, ὁ Τζάνης εἶχε γίνει Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Κωστής κατέληξε Χαβρίας!

Σπουδαῖο στάθηκε τὸ ἔργο τοῦ Καίρη στὴν πατρίδα μου τὴ χαμένη, στὸ Ἀἶβαλι. Ἀπ' τὰ χέρια του κι ἅπ' τὴν πατρίδα μου ξεκινοῦσαν δασκάλοι φωτισμένοι, ποτισμένοι μὲ τὸ πάθος τῆς γνώσης καὶ τῆς λατρείας τῆς Ἑλλάδας, γιὰ νὰ σκορπίσουν σ' ὅλες τὶς ἄκρες τοῦ ὑπόδουλου Γένους, νὰ φέρουν τὸ φῶς καὶ νὰ ξυπνήσουν τὶς συνειδήσεις γιὰ τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ σηκωμὸ τοῦ Γένους. Ὁ Καίρης εἶχε ἀγαπήσει τὴν πατρίδα μου σὰ δευτέρη πατρίδα του. Εἶχε φέρει ἐκεῖ τὴ μάνα του καὶ τὶς ἀδερφές του. Ἐκεῖ, στὸ Ἀἶβαλι, μῆκε στὸ μουσικὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἅπ' τὸν Ἀριστείδη Πῶπ, στὰ 1819. Κι ἀπὸ κεῖ, ὅταν ἡ πατρίδα μου καταστράφηκε, ἔφυγε γιὰ νὰ πάει νὰ δουλέψει τὴν Ἐπανάστασιν στὴν ξεניתεμένη Ἑλλάδα, κ' ὕστερα, παλεύοντας μὲ τὴν ἀγωνία του καὶ μὲ τὸ πάθος του γιὰ τὴ Γνώσιν, νὰ χτυπηθεῖ μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ νὰ βρεῖ τὴν αἰωνιότητά του.

Οἱ Ἀἶβαλιῶτες δὲν τὸν ἀπολησμόνησαν. Τὸν παρακολουθοῦσαν στὸν κατατρεγμὸ, τὸν συμπονοῦσαν. Εἶχε ἀφήσει πῶς του καὶ πιστοὺς στὶς ἰδέες του, «Καίριζοντας». Ὁ Νικόλαος Σαλτέλλης, συγγραφεὺς τοῦ «Κυθωνιάτου», λόγιος σπουδαῖος στὸ Ἀἶβαλι, ἔγραφε στὴν Εὐάνθια, τὴν ἀδερφή τοῦ Καίρη μὲ τὴ γοητευτικὴ του γλῶσσα:

«Ἐν Κυθωνίαις τῇ 12 Ἰουνίου 1840
Δι' Ἄνδρον

Κυρία Εὐανθία,

Ἄν τὰ πρὸς ἡμᾶς αἰσθήματά Σας δὲν ἐμειώθησαν, πιστεῦσατε ὅτι καὶ τὰ ἰδικά μου καὶ τὰ τῶν περὶ ἐμὲ πρὸς Ὑμᾶς διετηρήθησαν ἀκέραια ἐπίσης.

Ἄν ὑπῆρξαν καρδίαι αἵτινες ἐτραυματίσθησαν διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ φιλοσόφου Διδασκάλου, ἂν ὑπῆρξαν ψυχαὶ αἵτινες ἐθρήνησαν τὸ ἀγαπητὸν καὶ πολυπαθὲς ἔθνος μας διὰ τὴν μεγάλην ταύτην συμφορὰν του, αὐτῶν μία ὑπῆρξε καὶ ἡ ἰδική μου. Ἐθλιβόμην, ἀλλ' ἐρριμμένος ἀπὸ τὴν μοῖραν εἰς ἀφανὴ τῆς γῆς γωνίαν, τί ἡδυνάμην νὰ πράξω ἄλλο παρὰ νὰ τήκωμαι καὶ νὰ σιγῶ;

Ἄλλ' ἄς ἐλπίζωμεν, κυρία Εὐανθία, καὶ ἄς παρηγορούμεθα. Δὲν θέλει βραδύνει ἡ λύτρωσις τοῦ Θεοφίλου· τὸν ζητεῖ τὸ ἔθνος, τὸν ζητεῖ ἡ φιλοσοφία· καὶ ὁ αἰὼν οὐδὸς εἶναι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἔθνων.

Ὅσακις τὸν γράφετε προσφέρετέ του, παρακαλῶ, τὰ ἐκ βάρους ψυχῆς σεβάσματά μου καὶ ὄλων τῶν περὶ ἐμὲ. Βεβαιώσατέ τον ὅτι εἰς τὰ μέρη ταῦτα, τὰ ὁποῖα μαστίζει ἡ θεοκρατία, μυριάδες μυστικῶν εὐχῶν ἀναπέμπονται ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὸν Ὑψιστον.

Τὴν κυρίαν Ἀνεζάκην, τὴν κυρίαν Αἰσυμνίαν, προσκυνῶ πανοικεί. Σᾶς προσκυνῶ καὶ ὑποσημειοῦμαι.

Φίλος Σας διὰ παντός
Ν. Δ. Σαλτέλλης

«Μυριάδες μυστικῶν εὐχῶν ἀναπέμπονται ὑπὲρ αὐτοῦ». Δὲν εἶχε ἄδικο ὁ συγγραφέας τοῦ «Κυδωνιάτου». Ἐβδομήντα πέντε χρόνια ἀργότερα, παιδί στὸν ἴδιο τόπο βρήκα, κ' ἐγώ, μόλις ἄρχισα νὰ καταλαβαίνω τὸν κόσμο, νὰ ζεῖ ἡ ἀγάπη, τὸ παραμῦθι καὶ ὁ θρύλος γι' αὐτὸν τὸ ρασοφόρο νησιώτη, ψυχὴ περήφανη καὶ πεισματάρη, μὲ ματιὰ δυνατὴ καὶ μὲ ἀγρύπνια, πού θέλοντας νὰ πλησιάσει ὅσο γίνεται πρὸς τὸ Θεὸ τὰ βῆλε καὶ μὲ τὸ Θεὸ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὥσπου οἱ ἄνθρωποι, καθὼς ἦταν πάντα ἀπ' τὰ μέτρα τους, τὸν ἀφάνισαν.*

* * *

Δὲν μπορῶ, ἀναγνώστη, νὰ πάω πρὸς τὴν χαμένη πατρίδα μου νὰ ξαναζήσω, μεγάλας τώρα, αὐτὸν τὸ θρύλο. Γι' αὐτὸ τραβῶ στὸ Ἀρχιπέλαγο, νὰ βρῶ, στὴν Ἄντρο, τίς ρίζες του.

Φυσᾶ δυνατὸ μελτέμι. Πάντα ἔχει ἐδῶ κύμα γερό, πού τὸ φέρνει ἀνοιχτὰ ἀπ' τὸ στενὸ ἀνάμεσα Τῆνο καὶ Ἄντρο. Ὁ ἥλιος στραφτοκοπᾷ πάνω στὸ κύμα καθὼς πολεμῶ νὰ γαντζωθῶ στὸ μισορημαγμένο πέτρινο γεφύρι πού δένει τὴν Ἄντρο μὲ τὸν ἐνάλιον βράχον, μὲ τὸ βενετσιάνικο κάστρο τῆς τὸ κυματοχαρές. Ὁ ἀγέρας

πάει νὰ σὲ πάρει, νὰ σὲ τραβήξει πρὸς τὴ θάλασσα, πού περνᾷ ἀπὸ κάτω, μόλις φτάσεις στὴν κορφή τοῦ γεφυριοῦ. Πρέπει, σερνάμενος, νὰ βαστιέσαι γερά, μὲ χέρια καὶ μὲ πόδια—σὰ νὰ πρέπει νὰ προσκυνήσεις μ' ὄλο τὸ κορμί σου τὴ γῆ, γιὰ νὰ δεχτεῖ νὰ μὴ σ' ἀφήσει. Τί ἔρημο πού εἶναι, τοῦτο τὸ καλοκαιρινὸ πρωινὸ, τὸ κάστρο τοῦ Μαρίνου Δάνδολου! Τὰ μπιντένια του γκρεμισμένα ὄλα, οἱ πολεμιστρες του, οἱ πύργοι του, οἱ βίγλες του,—ὄλα ρημαγμένα. Μοναχὰ οἱ πράσινες ρίζες τῶν βράχων. Δαρμένες ἀπ' τὸ πέλαγο, φαγωμένες, σὰ νὰ τίς δάγκανε τόσους αἰῶνες τὸ νερό. Ἰχνος, τίποτα, ἀπ' τὰ κανόνια. Ἰχνος, τίποτα, ἀπ' τὸ πράσινο παλάτι τοῦ κάστρου τῆς Φιορέντζας τῆς περικαλλοῦς. Μοναχὰ ἕνας σκοτεινός, ἀνεμοδαρμένος, ἀμορφος ὄγκος ἀπὸ πέτρα καὶ χῶμα—ἕνα κομμάτι ἀπ' τὸν τοῖχο τοῦ πύργου. Ἐνα χελιδόνι μπῆκε μιά στιγμὴ μὲς στὴν κουφάλα του—φοβήθηκε κι' αὐτὸ τὴν ἐρημίαν, χίμηξε, τράβηξε πάνω ἀπ' τὸ πέλαγο. Ἡ γῆ εἶναι κατασπαρμένη ἀπὸ ἀγκάθι πού τὸ ἔψησε, τὸ κιτρίνισε ὁ ἥλιος, ὥσπου τὸ ἀγκάθι ἔδωσε στὴ γῆ τὸ χαρακτήρα καὶ τὸ χρῶμα του—τὴν ἔκαμε κίτρινη. Ἐρημίαν καὶ ἀγριάδα. Καὶ ἡ βουὴ τοῦ πελάγου, καὶ ἡ σιωπὴ. Τόσο πάθος τοῦ καιροῦ τῶν Βενετσιάνων στὸ Αἶγαίο, τόσο αἶμα, τόσες δολοπλοκίες, τόση ἀγωνία—ὄλα γινηκὰν σάχη. «Τὸ Δουκάτον τοῦ Αἰγαίου ἀντιπαρῆλθε διὰ παντὸς ἀνύμνητον καὶ ἀθρήνητον», σημειώνει ὁ Ἱστορικός. Ὑποτάχτηκε κι' αὐτὸ στὸν πανάρχαιο νόμο: οἱ βάρβαροι σ' αὐτὴ τὴ γῆ νὰ συνθηκολογοῦνε πάντα, αὐτὴ ἡ γῆ νὰ τοὺς ἀποβάλλει, στὸ τέλος, πάντα. Μοναχὰ λίγη σκόνη στὸς χαμένους τάφους τους. Τίποτα ἄλλο.

Ὅμως καθὼς κάνω νὰ γυρίσω πίσω καὶ νὰ συρθῶ πάλι ἀπάνω τὸ τέξο τοῦ γεφυριοῦ, τί χαρῶπά τοῦ ἀκουμπᾷ τὸ μάτι σὲ ὅτι εἶναι ἡ μόνη αἰωνιότητα αὐτῆς τῆς γῆς! Κατεβαίνοντας, περπατώντας ἀπὸ ψηλὰ σὰ νὰ εἶναι νὰ προσκυνήσουνε τὴ θάλασσά τους, γράφουνται τὰ σπίτια τῶν νησιωτῶν τῆς Ἄντρος. Ἐκεῖ μέσα εἶναι ἡ ψυχὴ. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἄσπρα, τὰ θαλασσιά, τὰ ταπεινά σπίτια περνᾷ, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, τὸ πιὸ δυνατὸ, τὸ πιὸ γόνιμο πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ: τὸ δαιμόνιο τοῦ Ἀρχιπελάγου, τὸ θαλάσσιο πνεῦμα. Ἡ ἀέναυη κίνηση, ἡ ἀκατάβλητη ἔλξη πρὸς τὴ φωνὴ τοῦ ταξιδιοῦ καὶ τῆς χιμαίρας. Γιὰ νὰ ὑπάρξουμε πέρα ἀπ' τὸν δρίζοντα πού γράφεται στὴν ἄκρη τοῦ πελάγου. Κ' ὕστερα, σὰ φτάσουμε ἐκεῖ, ν' ἀρχίσει πάλι τὸ ταξίδι γιὰ πέρα ἀπὸ κεῖ, ὀλοένα πέρα, τίς πιὸ πολλὰς φορὲς ὄχι γιὰ σκοπὸ συγκεκριμένο, ἀλλὰ γιὰ τὴν καθαρὴν ἀγάπην, γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς γνώσης, γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς θέλησης. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἄσπρα σπίτια μεγαλώνουν τὰ ἠλιωφηνμένα ἀγόρια κἀνονοντας ὄνειρα πότε νὰ ταξιδέψουν κι' αὐτὰ

* Ἰ. Δ. Καραμπλῖα: «Ἱστορία τῶν Κυδωνιῶν».

σάν τοὺς πατεράδες τοὺς. Ὅχι στὶς μικρὲς μας θάλασσες. Μὰ στὰ μεγάλα ἀντιρῳτικά καράβια ποὺ σκίζουν τὸν Ὁκεανό. Τὰ πιὸ γερὰ παλικάρια τῆς Ἄντρος τὸν πιὸ πολλὸν καιρὸ τῆς ζωῆς τοὺς τὸν περνᾶνε στὸν Ὁκεανό. Σμίγουν, ἀραιὰ καὶ ποῦ, μὲ τρεῖς γυναῖκες τοὺς ἅμα τύχει ἢ Ἐλλάδα νὰ βρεθῆι στὸ δρόμο τῶν καραβιῶν τοὺς. Κ' ὕστερα οἱ γυναῖκες ἀρχίζουν πάλι νὰ τοὺς περιμένουν ἑτοιμάζοντας τοὺς γιούς τοὺς. Τρεῖς νύχτες, σὰ βουίζει τὸ πέλαγο, οἱ μανάδες κάθονται καὶ λένε στὰ παιδιά τοὺς, γιὰ νὰ τ' ἀποκοιμίσουνε, ἱστορίες γιὰ κουρσάρους καὶ γιὰ φαντάσματα, γιὰ τὸ πέλαγο καὶ γιὰ τὴν καρτερία, γιὰ τὴν ἐλπίδα καὶ γιὰ τὴ δύναμη, γιὰ τὸ θεριὸ τῆς θάλασσας, γιὰ τὴ Γοργόνα τὴν Κυρά μας καὶ γιὰ τὴν πίστη. Τοὺς λένε γιὰ ὅ,τι στάθηκε ἢ μοῖρα τοὺς καὶ ἢ μοῖρα τῶν δικῶν τοὺς μανάδων. Καὶ τοὺς μαθαίνουνε νὰ ξαγρυπνοῦν γυρεύοντας καὶ περιμένοντας.

Καθὼς κοίταξα ἀπ' τὸ γυμνὸ βράχο τὰ σπίτια τῶν γεμιτζήδων τῆς Ἄντρος ὅπου ζοῦσε ἡ ψυχὴ τῆς, ξεχώρισα τὰ χαλάσματα καὶ τοῦ δικοῦ του τοῦ σπιτιοῦ, ἐκεῖ ὅπου γεννήθηκε ὁ Καίρης. Καὶ τότε δένοντας τὰ σπίτια καὶ τὸ πέλαγο καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ μοῖρα τοὺς, κατάλαβα πῶς ἦταν τὸ ἴδιο τὸ δαιμόνιο τὸ θαλασσινὸ ποὺ δυνάστεψε κι αὐτόν, ὀρίζοντας τὴ μοῖρα του. Τίποτ' ἄλλο. Ἄκουσε κι ὁ Καίρης τὴν ἴδια φωνὴν ποὺ ἀκούγανε οἱ γεμιτζήδες τοῦ νησιοῦ του. Οἱ δρόμοι τοὺς ἦταν κάπως διαφορετικοί. Ὅμως ἡ καρδιά χτυποῦσε τοὺς ἴδιους χτύπους. Τὶ ἄλλο, πάρε αὐτό, τὸ θαλάσσιο πνεῦμα, τὸ αἰγαιοπελαγίτικο, ἦταν ποῦ τοῦ φώναζε ἀκατάπαυστα στὶς μυστικές ὄρες τῆς μοναξιάς καὶ τοῦ πυρετοῦ:

«Γύρευε! Γύρευε! Γύρευε πάντα!».

Πόσοι πρόγονοι, πόση καθαρὰ αἰγαιοπελαγίτικη παράδοση — πνεῦμα γαγανιστικό καὶ πνεῦμα χριστιανικό, ἀγέρας κουρσάρικος ποὺ ποτὲ δὲ σωπαίνει κι ὀλοένα σπρώχνει πρὸς τὴ χίμαιρα καὶ πρὸς τὴ γνώση — τί κύτταρα καὶ τί δυνάμεις θαλασσινὲς ἦταν αὐτὲς ποὺ εἶχαν συμπυκνωθῆι μὲς σ' αὐτὸ τὸ ἱσχνὸ σαρκίον γιὰ νὰ τοῦ δώσουν αὐτὴ τὴν ἐνταση καὶ αὐτὴ τὴν ἔξαρση; Αὐτὴ τὴν ἔφεση πρὸς τὴν ταπεινωσύνη, πρὸς τὴν λυτρωτικὴ ἀποδοχὴ τοῦ Θεοῦ, ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἀδάμαστη ἀνάγκη ἀκόμα καὶ τὸ Θεὸ νὰ τὸν ψαύσει γιὰ νὰ τὸν κατακτήσει μόνος του θριαμβευτικά; Τί φλόγα ἦταν αὐτὴ ποὺ ἔκαιγε σ' ἐκεῖνον τὸ ἱσχνὸ σαρκίον! Βαστῶ στὰ χέρια μου μιά σπάνια μικρὴ εἰκόνα τοῦ Καίρη ποὺ μοῦ τὴν ἔδωκε ἕνας ἀπόγονος του στὴν Ἄντρο. Τὸν παριστάνει μὲς τὸ κελλί τῆς φυλακῆς του. Εἶναι ἄνθρωπος τοῦτο τὸ ἀπίθανο πλάσμα ποὺ κοιτᾷ ἀπ' τὴ σκοτεινὴ γωνιά του μὲ μάτια φοβισμένου ἀγρίμιου; Εἶναι ἕνα παράξενο τριχωτὸ ἀγρίμι ποὺ τὸ στριμώ-

ξανε ἐκεῖ μέσα καὶ ποῦ ξέρει πῶς εἶναι νὰ πεθάνει. Μὲς στὴ ματιά του χτυποῦνται οἱ πιὸ ἀντίθετες δυνάμεις: ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ πονηριά, ἡ καλοκαγαθία καὶ ἡ ἀπόφαση, ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἀποστάτης. Εἶναι οἱ μέρες τῆς φυλακῆς στὸ Μοναστήρι τῆς Σκιαθοῦ. «Εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ διμύληση μαζί του ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ τὸν ἴδῃ — σημειώνει ὁ ἱστορικὸς Πασχάλης. Ὁ φέρων εἰς αὐτόν τὸν ξηρὸν ἄρτον καλόβηρος ἤνοιγε τὴν θύραν κατὰ τὸ ἤμισυ, ἐβγαζεν ὀλίγον τὴν χεῖρα του καὶ ἐξίδε εἰς τὸν Θεόφιλον τὸ πινάκιον χωρὶς νὰ ἴδῃ αὐτόν, διότι ἐφοβεῖτο ὅτι θὰ κολασθῆ ἢ θὰ μολυνθῆ».

Νὰ κολάσει καὶ νὰ μιάνει ὁ Θεόφιλος Καίρης! Δέστε καὶ τούτῃ τὴν ἄλλη ὄψη τοῦ «καταραμένου». Δανείζομαι πάλι ἀπ' τὸν ἱστορικὸ τοῦ νησιοῦ: «Ὁ Ἀχμέτ Ρασίμ Πασᾶς ὅστις κατέλαβεν ἐν Τουρκίᾳ ἀνώτατα ἀξιώματα, διετέλεσε δὲ καὶ Βαλῆς Ἰωαννίνων, ἐξεπαιδευθὴ ἐν Ἄνδρῳ παρὰ τῷ Καίρη. Ἦτο οὗτος υἱὸς μὲν Χριστιανῆς Χίας, ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθεισῶν κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μεγαλομάρτυρος νήσου, καὶ ἐκαλεῖτο Βασίλειος, ἀλλ' εἶχε πατέρα Τοῦρκον. Μεταβάς βραδύτερον εἰς Κωνσταντινούπολιν συνήνηται ἐκεῖ τὸν πατέρα του καὶ παρεκινήθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ ἀσπασθῆ τὸν Ἰσλαμισμὸν. Μωαμεθανὸς δὲ γενόμενος ἀνῆλθε εἰς τὰ ὑψίστα ἐν Τουρκίᾳ ὑπουργήματα. Ἄλλα καὶ μωαμεθανὸς ἐξηκολούθει τρέφων ζωηρὸν καὶ ἀμείωτον τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλόν του Θεόφιλον σέβας καὶ ἐνεπνέετο ὑπὸ βαθείας πάντοτε πρὸς αὐτόν ἀφοσίωσης Διατελῶν Βαλῆς ἐν Θεσσαλονικῇ ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ προσφέρῃ πᾶσαν ὑπηρεσίαν πρὸς τοὺς συχνὰ καταπλέοντας αὐτόθι Ἀνδρίους ναυτιλομένους. Μετὰ θαυμασμοῦ δ' ἐξεφράζοντο οἱ ἀπλοῖκοι ναυτίλοι περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Τοῦρκου Πασᾶ, ὅστις ὀμιλῶν περὶ τοῦ Θεοφίλου Καίρη κατελαμβάνετο ἀπὸ τοιαύτην συγκίνησιν ὥστε τὰ μάτια του ἐγέμιζον δάκρυα καὶ λυγμοὶ διέκοπτον τοὺς λόγους του. Ἐπὶ μακρὸν δ' ἐν Θεσσαλονικῇ ἢ παράδοσις διέσωζε τὴν μνήμην τοῦ Πασᾶ τούτου διὰ τὸν φιλοδίκαιον καὶ εὐάρεστον αὐτοῦ».

* * *

Εἶναι νύχτα, καλοκαίρι, στέκουμαι σ' ἕνα βράχο τῆς Ἄντρος, κοιτάζω τὸ πέλαγο, συλλογιόμην τὸν Καίρη. Ξαφνικὰ ἀπ' τὸν ἀνατολικὸ κάβο φάνηκαν, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ παραμῦθι, σὰ νὰ ἦταν μαγεῖα τοῦ παλιοῦ καιροῦ ποὺ πρόβελνε, τὰ φῶτα ἐνὸς μεγάλου βαποριοῦ. Κανέννας δὲν τὸ περίμενε. Στὴν Ἄντρο δὲν πιάνονν τέτοια θεριά, φορτηγὰ τοῦ Ὁκεανοῦ, δὲν ἔχουν δουλειά. Λοιπόν, τί νὰ ἦταν; Θὰ ἐρχόταν τὸ μυστηριακὸ καράβι κατὰ τὸ λιμάνι; Θὰ τραβοῦσε ἀνοιχτά; Εἶχε πάθει τίποτα ζημιά κ' ἦταν φόβος νὰ πέσει στὰ ρηχὰ; Ὁ-

χι, τίποτα ἀπ' αὐτά! Ἐντριώτικο ἦταν τὸ καράβι καὶ κατέβαινε ἀπ' τὴ Ρωσσία τραβώντας ὅλα γίνεταί νὰ τὰ βασιτάξεις, αὐτὸ ὄχι: νὰ περνᾷς ἀνοιχτά, ἢ Ἄντρος νὰ σὲ φωνάζει κ' ἐσὺ νὰ μὴν τὴν ἀκοῦς. Ἀπότομα τὸ θεόρατο καράβι ἔκαμε στροφή, ἔβαλε πλῶρη γιὰ τὸ λιμάνι. Σφύριξε δυνατὰ — γέμισε ἀπ' τὴ βουή ὁ κάβος. Πῆραν τὸ μήνυμα οἱ Ἀντριώτισσες, οἱ μανάδες καὶ οἱ γυναῖκες τῶν ναυτικῶν, πῆραν στὴν ἀγκαλιά τὰ μωρὰ τους, μῆκαν στὶς βάρκες, ζῶσαν τὸ κατάφωτο καράβι. Μαζί τους κ' ἡ μάνα τοῦ καπετάνιου. Ἡ ἔξουσία τοῦ τόπου, ὁ κύρ λιμενάρχης, δὲν ἔδινε τὴν ἄδεια ν' ἀνεβοῦνε οἱ γυναῖκες στὸ καράβι, νὰ κατεβῆι στὶς βάρκες τὸ πλήρωμα. Οἱ ναῦτες εἶχαν κρεμαστῆι στὴν κουπαστή, τρώγοντας μὲ τὰ μάτια τὶς βάρκες, νὰ ξεχωρίσουν τίς φιγοῦρες. Φωνάζαν δνόματα, φωνάζαν οἱ γυναῖκες δνόματα, τὰ δνόματα τὰ πειρνε ὁ ἀγέρας καὶ τὸ κύμα, ἢ νύχτα ἔπαιρνε τὶς φιγοῦρες, τὶς χώνευε μέσα τῆς.

Κ' οἱ βάρκες ὀλοένα νὰ στριφογυρίζουν γύρω στὸ καράβι. Τὰ μεγάλα κύματα πότε νὰ τὶς σηκώνουν ψηλὰ νὰ φτάνουν τοὺς ἄντρες ποὺ κρέμουνταν στὴν κουπαστή, πότε νὰ τὶς κατεβάζουν πίσω. Κ' οἱ γυναῖκες νὰ σηκώνουν ψηλὰ στὰ χέρια τους τὰ μωρὰ τους νὰ τὰ δοῦνε ἐκεῖ πάνω. Ἦταν χαλασμός Κυρίου, καὶ φωνὴ ζεστή τοῦ ἀνθρώπου, καὶ, πάνω ἀπ' ὅλα, τὸ πέλαγο ἀδιάφορο, ἢ βουή του ποὺ καλοῦσε τὴ θαλάσσια σκηνὴ νὰ τελειώσει.

Καὶ θὰ τελειῶνε ἡ θαλάσσια σκηνὴ ἔτσι, μὲς στὰ κύματα, μὲ τὴν ἀγωνία καὶ μὲ τὴν πίκρα καὶ μὲ τὴν ἀρμύρα τῆς ἐλπίδας ποὺ δὲ βρῆκε λύτρωση ὄταν, ξαφνικά, ἔγινε αὐτὸ, ἢ λύτρωση ἦρθε ἀπρόβλεπτη μέσ' ἀπ' τὰ κύματα: ἕνα μωρὸ μὲς στὴν ἀγκαλιά τῆς μάνας του, στὴ βάρκα, σκιαγμένο, εἰδοποιημένο φαίνεται ἀπ' τὰ κύματα ἄρχισε νὰ κλαίει

σπαραχτικά. Σωπάσαν οἱ φωνὲς ἀπὸ πάνω, οἱ φωνὲς ἀπὸ κάτω, οἱ ἄντρες, οἱ γυναῖκες, ὅλα σώπασαν. Κ' ἔμεινε μονάχα αὐτὸς ὁ θρήνος τοῦ μωροῦ, καὶ τὸ πέλαγο ποὺ βογκοῦσε. Ὡσπου κ' ἡ ἔξουσία, τί νὰ κάμει, λύγισε μπροστὰ σὲ τούτη τὴ νέα φωνὴ τὴν ἀβάσταχτη. Ἄς γίνει ὅ,τι θέλει, εἶπε, κι ἄς πάει ὁ νόμος κατὰ διαβόλου! Πρόσταξε:

«Οἱ βάρκες ν' ἀνεβοῦνε στὸ καράβι!»

Χιμῆξαν οἱ γυναῖκες ἀπάνω, χυθῆκαν ἀπὸ πάνω καὶ τὶς τράβηξαν — μανάδες καὶ γυναῖκες καὶ ἀρραβωνιστικὲς καὶ τὰ βυζανιάρικα—ὁ καπετάνιος πρόσταξε καὶ στρώσαν τραπέζι, ἀκουμπήσανε τὰ νυσταγμένα μωρὰ στὶς κουκέτες κι ἄρχισε στὸ φορτηγὸ γλέντι τρικουβερτο. Ἰσαμε τὰ χαράματα τὰ φῶτα ποὺ λαμποκοποῦσαν φέρναν ἀπ' τὸ καράβι τὸ μήνυμα τῆς χαρᾶς. Ὡσπου ἄρχισε νὰ σώνεται ἡ νύχτα, χάραξε. Καὶ τότες τὸ βαπόρι σφύριξε. Γυναῖκες κι ἄντρες φιληθῆκαν, ἀποχαιρετίστηκαν. Οἱ βάρκες πῆραν πάλι τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, τὸ καράβι σιγὰ ἄρχισε νὰ σαλπάζει. Γιὰ λίγο ἀκούγονταν οἱ φωνὲς ἀπὸ πάνω, τὰ φῶτα λίγο ἀκόμα γυάλιζαν. Ὡσπου σιγὰ, πρὶν νὰ χαθεῖ ἡ νύχτα, κ' ἐνῶ τὸ ἄστρο τῆς αὐγῆς ζυγίζόταν ἀνατολικά, τὸ πέλαγο, τελειώνοντας τὸ αἰγαιοπελαγίτικο δεινὸ τῆς καλοκαιρινῆς νυχτιᾶς, τὰ ρούφηξε ὅλα μέσα του— τὴν ἀγάπη καὶ τὴ δύναμη, τὸ πάθος καὶ τὴν ἐλπίδα. Κι ὅλα γινήκανε ταξίδι καὶ πόνος.

* * *

Αὐτὸ ἦταν τὸ θαλάσσιο πνεῦμα ποὺ πηγαίνοντας νὰ βρῶ τὶς ρίζες τοῦ Καίρη εἶδα νὰ σκέπει πάνω στὸ Αἶγαίο, καράβι πράσινο, κατάφωτο, τὴν Ἄντρο. Καὶ τότε βεβαιώθηκα πὼς σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐδόυλεψε, αὐτὸ τὸν τυράννησε, σ' αὐτὸ στάθηκε ἄξιος καὶ πιστὸς ὁ καλόγερος ποὺ εἶχε γίνει γίνει θρόλος τῆς πατρίδας μου τῆς Ἀνατολῆς καὶ ποῦ, θέλοντας νὰ ὑπακούσει ὡς τὸ τέλος στὸ δαιμόνιο τοῦ Αἰγαίου, γύρεψε νὰ ψάξει ὡς καὶ τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΑΪΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Οί αδελφοί Δημήτριος και Νικόλαος Καΐρης, έγγονοί του αδελφού του Θεοφίλου Δημητρίου, διασώζουν με ευλάβεια και στοργή πλουσιώτατο άρχείο του Θεοφίλου και της Εύανθίας. Έκτός από τό πλήθος τών χειρογράφων άνεκδότων έργων του Καΐρη (Φυσικής, Μαθηματικών, Θεοσεβικών) τό άρχείο περιλαμβάνει πολύτιμη συλλογή έπιστολών, κυρίως θαυμαστών του δασκάλου και όπαδών του θεοσεβισμού.

Από την πλούσια συλλογή άλληγογραφίας έκρίναμε καλό νά επιλέξουμε μερικές έπιστολές του Καΐρη, της Εύανθίας, και άλλων, χαρακτηριστικές τών πιό σπουδαίων περιόδων και περιστατικών της δραματικής ζωής του σοφού της "Ανδρου. Μαζί με όσα άλλα κείμενα έχουν ως τώρα δημοσιευθή, θά προαγάγουν κάπως και τούτα τις γνώσεις μας για τόν Καΐρη.

Τήν προσωπικότητα όμως του Καΐρη, τη διδασκαλία του, θά τά συλλάβουμε με άκρίβεια μόνο όταν και όσα ως τώρα έχουν έκδοθή, χαμένα τό περισσότερα σε δυσεύρετα έπαρχιακά έντυπα, συγκεντρωθούν και έπανεκδοθούν και, τό σπουδαιότερο, όταν έκδοθή, άν όχι δλόκληρο, τουλάχιστο τό πιό αντιπροσωπευτικό τμήμα του πλούσιου όλικού του άρχείου τών αδελφών Καΐρη, και άλλων ίσως άρχείων που περιέχουν καΐρικά κείμενα. Τώρα που οί νεοελληνικές σπουδές σημειώνουν σημαντική άνθηση πρέπει νά πιστεύουμε ότι είναι ή κατάλληλη ώρα και για

ένα άντικειμενικό και δλοκληρωμένο παρουσίασμα του Θεοφίλου Καΐρη. Μορφή από τις λίγες που έχομε. Ήθος σπάνιο, συνέπεια θαυμαστή, άγρυπνος άγώνας για την έλευθερία του γένους αλλά και για την έλευθερία του πνεύματος, στοχασμός στραμμένος πάντα στα πιό ύψηλά και πιό σεβαστά θέματα, τόν Θεό, και τόν "Ανθρωπο, είναι οί κύριες άρετές του που πάντα θά γοητεύουν, θά συγκινούν, θά μιλούν στην ψυχή εκείνων που τόν πλησιάζουν, ασχετα άν ο νοός των δέν συμμερίζεται τά πορίσματα τών δικών του στοχασμών.

Τόν ειπαν «νέον Σωκράτη» και δέν είχαν άδικο. Ταύτισε και ο Καΐρης, όπως ο μεγάλος Αθηναίος τη θεωρία με την πράξη. Η γνώση ήταν και για τόν Καΐρη άρετή. Και τούτο γιατί ή βασική άρχή άπάνω στην όποία θεμελίωσε τη ζωή του ήταν ή άπόφαση νά ρυθμίση πάντα τη διαγωγή του μόνο σε ό,τι ο νοός αποδέχεται ως όρθο και δίκαιο. Για νά μήν παραβή την άρχή αυτή προτίμησε τούς διωγμούς και τη φυλακή. Είναι ή ίδια ή άρχή που όδηγησε και τόν Σωκράτη στη φυλακή και τό κώνειο. Αυτή του ή στάση ανεβάζει τόν Καΐρη στη σειρά τών γνήσιων πνευματικών ανθρωπων και κάνει πολύτιμη την άναστροφή μας μαζί του.

Όλα τά κείμενα που δημοσιεύομε είναι άνέκδοτα, όσο φυσικά ήταν δυνατό νά έξακριβωθή τούτο.

B. N. ΤΑΤΑΚΗΣ

Α'. — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ ΣΤΟΝ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟ ΚΟΡΑΗ¹

1

Σοφώτατε και φιλογενέστατε!

Δύο έπιστολάς σου έως τώρα έλαβον, την μίαν κατά την 28 Ιανουρίου γεγραμμένην, μεθ' ής και την προς τούς καλούς και ά-

γαθούς εφόρους του Κυδωνιακού τούτου Γυμνασίου και την προς την αδελφήν μου σοφήν έπιστολήν σου, την δε κατά την 5 του παρελθόντος Απριλίου μεθ' ής και τόν κατάλογον τών σταλέντων όργάνων τά όποια έμάθομεν χθές ότι εφθασαν εις Ψαρά.

Πόσην χαράν προξένησαν αι έπιστολαι αύται προς ους έστέλλογτο, πόσην αγαλλίασιν εις τούς Διδασκάλους και Μάλιστα εις

1. Ο Καΐρης διδασκε τότε στη Σχολή τών Κυδωνιών. Τό κείμενο και τών δυό έπιστολών είναι από τό αντίγραφο που ειχε κρατήσει ο ίδιος ο Καΐρης στο άρχείο του.

τὸν κλεινὸν Γρηγόριον¹ τὸν θεμελιωτὴν καὶ προστάτην τοῦ Γυμνασίου τούτου (ὅς τις καὶ εὐλαβῶς σὲ ἀσπάζεται) πόσης εὐφροσύνης ἔγινεν αἷτιος καὶ εἰς τοὺς διδάσκοντας καὶ εἰς τοὺς διδασκομένους ἢ τῶν ὀργάνων ἀποστολή, πόσας καὶ ποίας εὐχαριστίας ἔλεγον κοινῶς ὅλοι διὰ σὲ τὸν σοφώτατον καὶ φιλογενέστατον ἄνδρα, μὴ δυνάμενος ἐγὼ νὰ περιγράψω ἀφίνω εἰς τὴν σοφὴν ψυχὴν σου νὰ ἐννοήσῃ καὶ μὲ τὴν φιλογενῆ καὶ εὐαίσθητον καρδίαν σου νὰ αἰσθανθῇ· ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶπω, ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ σου ὁσάνκις ἀναγινώσκονται προξενοῦσι πάντοτε τὴν αὐτὴν ἐκείνην διάθεσιν, τὴν ὁποῖαν καὶ κατ'ἀρχὰς ἀναγνωσθεῖσαι προξένησαν, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ προφέρεται πάντοτε μὲ σέβας καὶ μὲ θαυμασμόν.

Ἄφ'οὗ ἀνέγνων τὴν τελευταίαν ἐπιστολήν σου, εὐθὺς ἐξετάσας τὴν Βιβλιοθήκην ὅλην ἔμαθον, ὅτι τὰ μὲν Ἑλληνικὰ βιβλία εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακαινίζονται ὅλα κατ'ὀλίγον, διότι ὅσα καὶ ἂν ἔχη μένουσι διόλου ἀχρηστα καὶ ὡς σεσαθρωμένα καὶ ὡς κακῶς ἐκδοδομένα. ὅθεν ἔγραψα πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ φίλον σου Ἀλέξανδρον Βασιλείου (πρὸς τὸν ὅποιον στέλλονται ἤδη διὰ τοῦ ἐν Σμύρνῃ Στεφάνου Ράλλη ἑπτακόσια γρόσια, τριακόσια δηλ. διὰ τὴν εἰκόνα σου καὶ τετρακόσια τὰ κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐξῆς σταλησόμενα) διὰ νὰ ἀγοράζῃ μὲ τὰ τετρακόσια ταῦτα ὅποιονδῆποτε καλῶς ἐκδιδόμενον Ἑλληνα συγγραφέα ἀπὸ τῶν παλαιότερων ἀρχίζων. ὅσα δὲ εὑρον ἑτερόγλωσσα βιβλία κατέγραψα εἰς τὸν ἐμπερικλειόμενον κατάλογον, δι' οὗ νὰ ὀδηγηθῆς δύνασαι εἰς τὴν ἀγορὰν ἀνγκαιότερων τῆς φυσικῆς θεωρίας βιβλίων. Παρακαλῶ δὲ νὰ προαγορασθῶσι πρὸς τούτοις καὶ χημικὴ τις εἰς τὰς τέχνας προσηρμοσμένη ὡς ἢ τοῦ Chaptal (:) ἢ ἄλλου τινὸς νεωτέρου, ἐκτὸς τοῦ Ἄγγλου Tompson, τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον, περὶ οὗ πολλάκις μὲ ἔλεγες, διὰ τοὺς διδασκάλους τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας τοὺς τὴν Γαλλικὴν εἰδόμενος διάλεκτον, Λεξικὸν Ἑλληνογαλλικόν, καὶ Γαλλικὸν Ἑλληνικόν, ὅχι ὁμως τὸ τοῦ Quênon (:), Γεωγραφίαν τινὰ ἐκτεταμένην (:), μεταφυσικὴν καὶ μικρὰν ἠθικὴν καὶ μικρὰν Ἐγκυκλοπαιδείαν διὰ τοὺς παῖδας,

πρὸς δὲ καὶ προπαιδεῖαν τινα τὰς ἀρχὰς τῆς ζωγραφικῆς ἔχουσαν διὰ τοὺς ἀρχαίους ζωγράφους, δι' ἧς καὶ οἱ παῖδες εἰς τὸ σχεδιάζειν νὰ προγυμνάζωνται δύνανται.

Διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας δηλ. μεταφυσικῆς, λογικῆς καὶ ἠθικῆς, εἶναι ὁ ρηθεὶς Γρηγόριος, ὅς τις ἂν καὶ εἰς ἄλλα σχολεῖα ἠμπορεῖ νὰ λαμβάνῃ καὶ τετραπλάσιον μισθόν, εὐχαριστεῖται ὁμως νὰ μένῃ ἐνταῦθα, τὴν ἰδίαν εὐεργετῶν πατρίδα, εἰδῶς (:) καλὰ τὴν Ἰταλικὴν καὶ Γαλλικὴν διάλεκτον, ἐνασχολεῖται δὲ ἤδη καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν, παρ' αὐτοῦ δὲ καὶ οἱ τῶν γραμματικῶν διδάσκαλοι ὀδηγούμενοι, ὅτινες εὐλαβῶς σὲ ἀσπάζονται, καὶ οἱ κατὰ τὸ διδάσκουν ἱκανοὶ μαθηταί, μεγάλης εἰς τὰ μαθήματα προόδου γίνονται παραίτιοι. Περὶ δὲ τῆς ἀδελφῆς μου, ὅτι καὶ ἂν σὲ γράψω δὲν δύναμαι νὰ σὲ παραστήσω ἱκανῶς, πόσῃν ἔλαβεν χαρὰν διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν θαυμαστὴν ἐπιστολήν σου· εἴθε ἢ εὐχὴ σου νὰ τὴν ἀξιῶσῃ νὰ κατασταθῇ ἀξία καὶ τοῦ Γένους τῆς καὶ τοῦ ὀνόματός τῆς¹.

1815, Ἰούλιος 20

(χωρὶς ὑπογραφή)

2

Σοφὲ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλε,

Εἶναι πολὺς καιρὸς, ἀφ' οὗ ἔλαβον τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιστολήν σου, καὶ ὁμως δὲν ἐδυνήθην ἕως τῶρα νὰ σὲ ἀποκριθῶ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φιλογενοῦς ἐκείνου ἀνδρός², δὲν ἤξευρον πρὸς τίνα νὰ πέμπω τὰς ἐπιστολάς μου, διὰ νὰ σὲ στέλλωνται ἀσφαλῶς. Τώρα ἐγνώρισα τὸν φιλογενῆ αὐτοῦ ἀδελφὸν Μιχαὴλ Βασιλείου, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεφάσισα νὰ σὲ γράψω· ἀρχίζω δὲ ἀπὸ τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ἐπιστολῆς σου· διότι αὐτὸ μὲ ἔκαμε νὰ κλαύσω. Δὲν ἤξεύρω τίς δαίμων ἐκίνησεν ἀνθρώπου, ἢ δαίμονας νὰ ταραξῶσι τὰς τελευταίας ἡμέρας ἐκείνου, ὅς τις ἀφιέρωσεν ὅλην του τὴν ζωὴν εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ὅς τις μὲ τὰς συμβουλὰς καὶ συγγράμματά του ὠφέλησε τόσον τὸ γένος του, ἐβίασε δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη

1. Πολύτιμο τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς γιὰ τὸ ἔργον τῆς Σχολῆς Κυθωνίων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ πνεῦμα ποῦ τὴν κυβερνοῦσε καὶ γιὰ τὴν προοπτικὴν ποῦ παρουσιάζει.

2. Τοῦ Ἀλεξάνδρου Βασιλείου.

2. Ἐννοεῖ τὸν Γρηγόριον Σαράφην.

νά τὸ τιμῶσιν ὀπωσοῦν, καὶ ἔκαμεν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεώς του. Ἐπὶ βλας τοῦ ἀνθρώπου τὰς δυστυχίας ἢ δουλεία εἶναι φρικτοτέρα· ἐγὼ ὁμῶς, καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοί, ἤθελον ὑποφέρει καὶ τὴν πλέον σκληρὰν, ἐὰν ἦτον δυνατόν νὰ ὀμιλή τὸ γένος τὴν γλώσσαν τῶν προγόνων του· πλὴν καὶ ἐὰν τὸ ἀδύνατον τοῦτο, ὡς δυνατόν ὑποθετῆ, δὲν βλέπω ἄλλην ὁδὸν εἰς αὐτὸ ἀγούσαν παρὰ τὴν ὁποίαν σὺ ἐδειξας. Αἱ καλά τῶν Ἑλλήνων συγγραφῶν ἐκδόσεις, ἢ σύγκρισις τῆς ἀρχαίας, καὶ τῆς σημερινῆς διαλέκτου, τὰ ἐντελῆ καὶ τῶν δύο λεξικά, εἶναι οἱ μόνοι ὁδηγοί. Ἐὰν χωρὶς τῶν λειψάνων τῆς γλυπτικῆς, καὶ ἀρχιτεκτονικῆς τῶν παλαιῶν, καὶ χωρὶς τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ἔπρεπε νὰ παρέλθωσιν αἰῶνες πολλοί, διὰ νὰ φθάσωσι τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκονται βαθμὸν τῆς παιδείας, διὰ νὰ μάθωμεν τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, οὐδὲ οἱ αἰῶνες αὐτοὶ ἤθελον ἐξαρκέσει χωρὶς τῶν ἀνωτέρω μέσων· ἢ, ἐὰν ἔχωσιν, ἄς δεῖξωσιν οἱ κατήγοροι οὗτοι ἄλλους ὁδηγούς, εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ὁδηγοῦντας. Ἐγὼ ὁμῶς ἐβεβαιώθην, ὅτι διὰ νὰ ἐκδώσῃ τις μόνον τὸ περὶ φυτῶν τοῦ Θεοφράστου, εἶναι ἀνάγκη νὰ διδαχθῆ πολλὰ πράγματα ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς τῆς Ἑλλάδος χωρικοῦς. Πλὴν ἢ Πατρίς ἐνθυμεῖται, καὶ θέλει ἐνθυμεῖσθαι διὰ παντός, καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ καθαρισμοῦ τῆς γλώσσης τῆς καὶ τὸν Κοραῆν. Ἐκαμες πολλὰ καλὰ μὴ κοινῶς πρὸς τινα τὴν ἐπιστολὴν μου· παρακαλῶ δὲ νὰ μὴ κοινώσῃς μηδ' αὐτὴν μηδὲ καμμίαν ἄλλην ἐδικὴν μου. Περὶ δὲ τῆς Κηδωνίας τῆς Λέσβου, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὑπῆγον ἐγὼ ὁ ἴδιος διὰ νὰ βεβαιωθῶ. Σῶζεται καὶ τὴν σήμερον ἐπάνω εἰς ῥάχιν ἀκροτηρίου τινος τῆς Λέσβου ἀντικρυ τῶν Κυδωνιῶν τούτων¹ κειμένου, χωρὶον ἀπὸ 150 τουρκικὰς οἰκίας συνιστάμενον, καὶ ἀπὸ μὲν τοὺς Τούρκους Μπαλτσίκ (ραχοκόκκαλον ψαρίου) ἀπὸ δὲ τοὺς χριστιανούς Κηδόνα, ἢ Κυδόνα λεγόμενον. πρὸ τοῦ ἀκροτηρίου δὲ τούτου κεῖται νησίδιον ἐπίπεδον καὶ χαμηλὸν σχεδὸν ἕως εἰς τὴν θάλασσαν, νησί τῆς Κηδόνας ὀνομαζόμενον, καὶ φωλεὰ τῶν Λάρων ὑπάρχον. Ἀπέχει δὲ ἀπὸ τοῦ ἀκροτηρίου ἕως 300 βήματα,

καὶ μηκύνεται μὲν πρὸς ἀνατολὰς ὡς 250 σχεδόν, πλατύνεται δὲ πρὸς ἄρκτον ὡς 150· κατὰ τὸ μέσον δὲ τοῦ νησιδίου, εἶναι μικρὸς καλαμῶν ἐπάνω εἰς μικρὸν σωρὸν πετρῶν καὶ χωμάτων ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ μέρος ἦτον ἄλλοτε πηγὴ ὕδατος, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἐχώθη. Ὅ,τι ὁμῶς λέγει ὁ Πλίνιος περὶ τοῦ κατ' ἔτος ἀναβλύζοντος ὕδατος ἐπάνω εἰς τὸ νησίον, γίνεται καὶ τὴν σήμερον εἰς τὴν ξηρὰν πλησίον τοῦ χωρίου τῆς Κηδόνας· κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν κατοικῶν αὐτῆς μετὰ τὰς πολλὰς τοῦ χειμῶνος βροχάς, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ χωρίου ὡς τέταρτον τῆς ὥρας, εἰς τὴν ἀρκτικὴν μικρὸν ὄρους πλευρὰν διὰ τινος αὐτοῦ σχισμῆς ῥεεῖ ἱκανὸν θερμὸν ὕδωρ ἕως εἰς τὸ θέρος σχεδόν, ἔπειτα ἀφανίζεται διόλου, καὶ πάλιν ἀρχίζει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ταχύτερον, κατὰ τὴν διάφορον δηλ. ξηρασίαν, ἢ ὑγρασίαν τοῦ ἔτους. Τοῦτο, ὡς λέγουσιν οἱ κάτοικοι, ἐγένετο πρότερον ἀνά ἑπτὰ ἔτη, τώρα δὲ γίνεται κατ' ἔτος· ἐπειδὴ ὁμῶς καὶ ἐγὼ ὑπῆγον ἐκεῖ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου, δὲν ἠξιώθην νὰ ἰδῶ τὸ τοιοῦτον φαινόμενον, ἴσως δὲ μετὰ ταῦτα βεβαιωθῶ. Ὁ περίξ ὁμῶς τόπος εἶναι γεμάτος ἀπὸ θερμὰ ὕδατα, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Κηδόνας, ὡς δύο ὥρῶν διάστημα, εἰς τὸν αἰγιαλὸν εἶναι θερμὰ λουτρά, ὅπου τὸ ἕαρ συναθροίζονται πλῆθος ἀνθρώπων καὶ διὰ νὰ λούωνται καὶ διὰ νὰ φλεβοτομῶνται. Περὶ δὲ τῆς ὁμοιότητος τῶν κατοικῶν τῆς Κηδόνας τῆς Λέσβου, καὶ τῶν Κυδωνιῶν τούτων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῶμεν· διότι ἐκεῖνοι μετέβαλον καὶ θρησκείαν καὶ γλώσσαν· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ ἦθη καὶ ἡ γλώσσα τῶν περίξ χριστιανικῶν χωρίων ὁμοιάζουσιν ἱκανῶς μὲ τὰ ἦθη καὶ τὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ τούτου, εἶναι τουλάχιστον πιθανόν, ὅτι οἱ πρώτοι κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης εἶναι ἄποικοι τῆς Κηδόνας¹. Πολλοὶ ὁμῶς τῶν ἐδῶ γηραιῶν ἔχουσιν ἐκ παραδόσεως, ὅτι εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἐδῶ λιμένος πλησίον εἰς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ στόμιον, εἰς τόπον λεγόμενον ἐγρί μπουτσάκ (καμπύλη γωνία) ἦτο χωρίον τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἀπὸ τοὺς πειρατὰς ἐνοχλούμενοι ἀφῆκαν τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ ἐλθόντες ἐδῶ, εἰς τὴν ἀνατολικὴν δηλ.

1. Τῶν Κυδωνιῶν δηλαδὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

1. Τῇ γνώμῃ αὐτῇ δέχονται καὶ τώρα. Βλέπε Ἱ. Καραμπλιά, Ἱστορία τῶν Κυδωνιῶν Α', 24 κέ.

πλευρὰν τοῦ εὐρυχώρου καὶ στενοστόμου τούτου λιμένος, ἔκρυψαν τρόπον τινὰ τὰς καλύβας των εἰς τὸ τότε εὐρισκόμενον δάσος τῶν Κυδωνιῶν· βεβαιούσι δὲ τοῦτο καὶ μὲ τὸ τουρκικὸν τοῦ τόπου ὄνομα· διότι Ἄϊθαλί, τόπον Κυδωνιῶν σημαίνει. Εὐτυχεῖ δὲ τὴν σήμερον ἡ πόλις αὕτη ὄχι πλέον ἀπὸ τῆς γῆς τὰ Κυθῶνια, ἀλλ' ἀπὸ κυθῶνια τῆς θαλάσσης, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλα διάφορα ὀστρακοδέρμων εἶδη εἶναι γεμάτος ὁ λιμὴν αὐτῆς. Ὅ,τι ὅμως ἔπρεπε νὰ γεννησῆ ἢ ἐπιστολὴ σου τὸ ἐγέννησε, χάρις εἰς τὸν ὄντως φιλογενῆ καὶ φιλόσοφον Γρηγόριον¹, ὃς τις ἀδελφικῶς σὲ ἀσπάζεται· ἔχομεν δηλ. τώρα διδάσκαλον τῆς Ἰταλικῆς καὶ Λατινικῆς διαλέκτου, εἶναι ὅμως μερικὸς², ἐλπίζω δὲ νὰ κατασταθῆ καὶ κοινός, ἐὰν δὲν συμβῶσι δυστυχίαι καὶ περιστάσεις οἱαὶ δύο ἡδὴ ἔτη συνέδησαν, κατὰ τὰ ὁποῖα ἢ.....³ καταθλίβει ὄχι μικρὸν τὴν πόλιν ταύτην. Πρὸς ἄρκτον τῆς Κηδόνος ὡς δύο ὥρων διάστημα, εἰς ἐρείπια ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Στεφάνου λεγομένης εὗρον τμῆμα μαρμάρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκειται...

Ο ΔΑΜΟΣ

..... ΕΥΕΡΓΕΤΗΚΟΙΣΑΝ

ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΗΣΑΝΤΕΣ ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΑΡΙΣΤΕΥΣ

ΝΙΚΑΝΩΡ ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ ΔΗΜΕΑΣ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ Ο ΤΑΜΙΑΣ

ΕΥΔΟΜΙΣΚΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΙΝΕΟΥ ΟΥΛΙΑΔΗΣ ΠΑΜΦΙΛΟΥ

ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ ΠΕΡΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΚΑΙ Ο ΥΠΟΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ.

Τοῦτο δὲ τὸ μάρμαρον ἐγὼ δὲν τὸ εἶδον. Ὅθεν καὶ τὸ ἀντέγραψα, καθὼς μὲ τὸ ἔφερον γραμμένον. Πλὴν ἐπεθύμουν νὰ μάθω τίνων ἐστρατήγησαν οἱ στρατηγοὶ οὗτοι. Περὶ δὲ τοῦ βιβλίου τοῦ περὶ ἀγωγῆς νεανίδων τοῦ Φενελῶνος⁴ μὲ ἐδεβαίωσαν φίλοι μου, ὅτι θέλει μὲ ἐπιφέρει πειρασμὸν ὄχι μικρὸν. Δὲν τολμῶ λοιπὸν νὰ τὸ ἐκδώσω, καὶ δι' ἄλλα πολλὰ αἰτία καὶ μάλιστα δι' αὐτό. Ὅθεν στέλλω τώρα διὰ τοῦ Μιχαὴλ Βασιλείου 200 γρόσια, καὶ παρακαλῶ νὰ

ΤΑ Ν ΠΟΛΙΝ ΠΟΛΛΑ ΚΑ Ι ΜΕΓΑΛΑ ΑΡΕΤΑΣ
ΕΝΝΕΚΑ
ΚΑΙ ΕΥΝΟΙΑΣ ΤΑΣ ΕΙΣ ΕΑΥΤΑΝ

εἰς ἐρείπεια δὲ ἐπάνω εἰς τὰ Μοσχονήσια καὶ εἰς τὸ ἀρκτικὸν τοῦ λιμένος τούτου στόμιον, Ντουλάπι λεγόμενον, κείμενα, εὗρομεν ἐγὼ καὶ ὁ Γρηγόριος τμῆμα μαρμάρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι γραμμένον

..... ΚΩ
ΕΝΕ Μ CNTΩ
ΠΩΡΟ ΤΑΜΙ
ΣΕΛΗ Ψ ΑΡΓΥ
ΝΗ ΡΟΥ ΔΙ
ΚΑΤΕ ΤΡΑC
..... ΠΕΝ
..... ΤΕ.

Ἐκ τούτου δὲ μόνον τό, Πωροσελήγη κατέ(βα)λεν) εν τω ταμιω αργυρου λιτρας πεντε, ἀναγινώσκονται, τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι διόλου διεφθαρμένα· εἶναι δέ, ἴσως, περὶ ἔργου αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ διὰ τὴν ὀρθογραφίαν. Εὐρέθη δὲ καὶ εἰς Ἄνδρον εἰς μοναστήριον τῆς Ἁγυιάς¹ λεγόμενον, τμῆμα μαρμάρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκειται.

φροντίσης δι' αὐτῶν, μερικὰ βιβλία διὰ τὴν ἀδελφὴν μου, ἠθικὰ δηλ· ἢ μυθιστορικὰ περιέχοντα ὅμως ὑποθέσεις ἑλληνικὰς· θέλεις δὲ τὰ στείλει μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Τόμπραν ἂν εἶναι τρόπος· φαίνομαι, ἴσως, ὀχληρὸς, ἀλλ' ἐγὼ τρόπον τινὰ ἔχω υἱοῦ θάρρους πρὸς σέ, καὶ διὰ τοῦτο τολμῶ νὰ προξενῶ τοιαύτας ἐνοχλήσεις. Ἐβῶρσο σοφὲ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλε².

1819 : Φεβρουαρίου 12 : Κυθωνίαις.

ὁ φίλος σου Θεόφιλος

1. Τὸν Γρηγόριον Σαράφην.
2. Ἰδιωτικὸς.
3. Εἰκάσω ὅτι ὁ Καϊρὴς ἀναφέρεται ἐδῶ στίς διχόνοιας ποῦ κατέβλητον ἀπὸ τὸ 1818 τὴν πόλιν τῶν Κυθωνιῶν. Βλέπε Ἰ. Καραμπλιά ἔθν. ἄ. Α', σ. 142 κέ. Τὸ ὀυσιατικὸ ποῦ λείπει θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ λέξις διχόνοια.
4. Fénelon, de l' éducation des filles.

1. Τὸ ὄρθον : Μονὴ τῆς Ἁγίας ἢ Ζωοδόχου Πηγῆς. Βλέπε Δ. Πασχάλη, Ἱστορία τῆς Νήσου Ἄνδρου, Α' 496.
2) Βλέπε τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κοραῆ στοῦ Α' Ἀπάνθισμα Ἐπιστολῶν Ἄδ. Κοραῆ, Ἰακ. Ρώτα, 1839, σ. 76.

Β'. — ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗ ΤΟΥ ΕΥΑΝΘΙΑ

Σπάνιος καὶ πρότυπος εἶναι ὁ ἀδελφικός δεσμός πού συνδέει τὸν Θεόφιλον μετὴν Εὐανθία. Τὸ ἀρχεῖο τῶν ἀδελφῶν Καϊρη περιέχει μεγάλο ἀριθμὸ ἐπιστολῶν ἰδιαίτερα τῆς Εὐανθίας. Αὐτὲς πού ἐπιλέξαμε τίς θεωροῦμε χαρακτηριστικές, εἴτε

1

Ἐγαπητὴ Εὐανθία,

Εἶναι πέντε τῆς νυκτὸς ὥρας. Ὅλοι ὑπνώττουςιν, ὅλα ἡσυχάζουσιν· μόνον οἱ ὀφθαλμοί μου μένουσιν ἄυπνοι, καὶ ἐγὼ ἀνήσυχος. Ἀνέγνων τρεῖς, τὸ ἄσμα τὸ Δαλεράκου, καὶ ἔπαυσεν ὀλίγον ἡ ἀθυμία μου. Δύναμαι λοιπὸν τώρα νὰ συνομιλήσω ὀλίγον μετὴν ἀγαπητῆν ἀδελφῆν μου χωρὶς νὰ διακόπτωμαι ἀπὸ διαφόρους περισπασμούς. Ἡ πόλις τῆς Τήνου¹ εἶναι σήμερον μικρὰ σημερινὴ Σμύρνη, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι μικρὰ σημερινὴ Σάμος². Τὰ πρόδειπνα, τὰ μετὰδειπνα, αἱ περὶ στολισμῶν, περιπάτων... συνομιλίας, δὲν εἶναι μικρὸν ἐδῶ σπούδασμα. Τὰ τέχνα τῆς αὐτῆς μητρὸς, τὰ τέχνα τῆς αὐτῆς Πατρίδος, ἂν καὶ εἶδον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον πρώτην φορὰν τὸ φῶς, ἂν καὶ ἀναπνεύουσιν τὸν αὐτὸν ἀέρα, ἂν καὶ ἐπροϊκίσθησαν μετὰ τὰ αὐτὰ φυσικὰ προτερήματα, ἐπειδὴ καὶ ἐκείνον ἔτυχε νὰ τὸν διδάξῃ δυτικὸς, τοῦτον δὲ ἀνατολικὸς, ἀντιφέρονται ἐδῶ ὄχι ὀλίγον εἰς τὰ τῆς Πατρίδος συμφέροντα· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἠθελε δώσει καὶ τὴν ἰδίαν του ζωὴν, μόνον νὰ μὴν ὑποταχθῇ εἰς τοῦτον· οὗτος δὲ ἀγαπᾷ μὲν τὴν ἐλευθερίαν, περιμένει ὅμως, ἢ νὰ τὴν δεχθῇ οὐρανόθεν, ἢ νὰ τὴν λάβῃ δι' ἄλλου, καὶ αὐτὸς μένει διόλου ἀδιάφορος θεατῆς... Ὡ, Ἑλλάς, πότε θέλεις ἀναστηθῆ! Ὡ Ἕλληνες, πότε θέλετε ἀνθρωπισθῆ! Μὴ ἀπελπίζώμεθα ὅμως· ἐπειδὴ καὶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἐνίοτε συμβαίνουσιν αἱ μεγαλήτεροι, καὶ θαυμασιώτεροι μεταβολαί. Ποίαν ὑποδοχὴν ἔλαβον ἐδῶ παρὰ τοῦ θεοῦ Σταματελάκη, καὶ τῆς θείας Εἰρηνάκης, τὸ συμπεραίνεις μόνη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔρχεται αὐτοῦ ὁ θεῖος Στα-

γιατὴν ποιότητα τῶν σκέψεων καὶ αἰσθημάτων πού περικλείουν, εἴτε γιὰ τίς πληροφορίες πού παρέχουν γιὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα τοῦ 21, γιὰ τὴν διδακτικὴν δρᾶσιν τοῦ Καϊρη, τὴν μέριμνά του γιὰ τὸ οἰκοτροφεῖο, καὶ γιὰ τὸν διωγμὸ καὶ τὴν ἔξορία του.

ματελάκης, καὶ βεβαιῶσαι ἐὰν συμφέρῃ νὰ μετοικήσῃς πρὸς καιρὸν ἐδῶ, ἢ ὄχι, καὶ τότε κάμνεις, ὅ,τι σὲ φωτίσει ὁ Θεός. Τὸ ὄνομά σου, ἀδελφῆ μου, τὸ βιβλίον σου³ εἶναι εἰς ὄλων, γνωστῶν καὶ φίλων τὰ στόματα, αἱ πρὸς τὰς φιλογενεῖς καὶ φιλομούσους τοῦ Χατζῆ Ἀθανασίου⁴ θυγατέρας ἐπιστολαί σου σύρουσι γλυκὰ δάκρυα· ποτὲ δὲν λησμονεῖσαι, ὁμοίως καὶ ἡ ἀνάδοχός σου· ὡς καὶ ἡ Βαδῶ, ἔμαθε, καθὼς με εἶπε, τὰ περὶ σοῦ καὶ χαίρει. Εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν σου, ἀδελφῆ μου, ὄχι μόνον νὰ ὑποβαστάξῃς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν αὐξήσῃς· διότι, ὁ Θεὸς σοῦ ἐχάρισεν ὅλα τὰ πρὸς τοιοῦτον τέλος ἀνήκοντα μέσα. Αὐριον, ἢ μετὰ τὴν αὐριον, ἀναχωρῶ ἴσως διὰ Ὑδραν. Ἀποχαιρετῶ πάλιν τὴν Ἀνδρον, καὶ ὑπάγω εἰς τὸ σκοπούμενον⁵. Παρακαλῶ ὅμως τὴν ἀγαπητῆν μου ἀδελφῆν νὰ μὴ λυπῆται διὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐπειδὴ καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεόν, ὅτι δὲν θέλει εἶναι τόσων πολυχρόνιος ὁ ἀποχωρισμὸς μας. Ἐνδέχεται νὰ καθαρισθῇ ταχύτερον ἡ Πελοπόννησος· καὶ τότε εἶναι εὐκόλα ὅλα. Παρακαλῶ πρὸς τοῦτοις νὰ ἀσπασθῆς ὅλους ἐκ μέρους μου, τοὺς ἀδελφούς Ἰωάσαφ καὶ Δημήτριον, τὰς ἀδελφὰς Λασκαροῦ καὶ Μαρίαν, καὶ τοὺς γαμβρούς μας καὶ τὴν ἀνηψιάν μας, τὴν κυρὰν Μοσχάκην, καὶ τὰς ἐξαδέλφας, τὸν θεῖον Νικολάκην, τὴν κυρὰν Ἀνεζάκην καὶ τὰ ἐξαδέλφια μας, τοῦ Γιαννάκη τὴν οἰκίαν, καὶ τοῦ Χ' Νικολάκη, ὅλους ἐν γένει ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ὁμοίως καὶ τῆς Μοσχάκης. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν θέλεις λησμονῆσαι τὸν Δημητρόν, καὶ τὴν αὐτοῦ οἰ-

3. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ι. Ν. Βουίλλου «Συμβουλαὶ πρὸς τὴν θυγατέρα μου», πού μετέφρασεν ἡ Εὐανθία καὶ τυπώθηκε στὸ τυπογραφεῖο τῆς Σχολῆς Κυδωνιῶν στὰ 1820.

4. Πρόκειται γιὰ τὸν πρόκριτο τῶν Κυδωνιῶν καὶ εὐεργετὴ τοῦ Καϊρη Χ' Ἀθανασίου Χ' Γεωργίου.

1. Ἀφοῦ ὤψασε ὁ Καϊρης τὴ σημαία τῆς Ἐλευθερίας στὴν πατρίδα τοῦ Ἀνδρου, πήγε γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν στὴν Τήνον καὶ σὲ ἄλλα νησιά.

2. Νὰ φλέγεται δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἴδιον μετὴ Σάμου πόθο γιὰ τὴν ἐλευθερίαν.

5. Ἐννοεῖ τὴ συμμετοχὴ του στὸν ἀγῶνα. Μετὰ ἕνα σχεδὸν μῆνα στὶς 25 Νοεμβρίου 1821 θὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ τοὺς Μύλους τοῦ Ναυπλίου, γιὰ τὴν ἐκστρατεία εἰς τὸν Ὀλύμπου.

κογένειαν κατ' ὄνομα, καὶ μάλιστα τὴν Μαριγώ, καὶ τὸν Γεώργιον. Τὴν δὲ ἀνάδοχόν σου κυρὰν Ἀνεζάκην ὡς εἰκὸς προσαγορεύω. Ἀσπασαὶ δὲ καὶ ἐκ μέρους τοῦ θείου Σταματελάκη, καὶ θείας Εἰρηγόνης (οἷτινες ἐκ μέσης ψυχῆς σὲ ἀσπάζονται) πάντας τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους. Πρόσθετες εἰς τοὺς ἀπὸ μέρους μου χαιρετισμούς, καὶ τὸν πρὸς τὴν Χ' Τριανταφυλλιάν, καὶ Ῥήγαιναν. Σὺ δὲ, ἀδελφή μου ἀγαπητή, ἔβρωσο προβαίνουσα εἰς τὸ κρεῖττον, καὶ ἐνθυμουμένη τὸν ἀδελφόν σου Θεόφιλον.

1821 : Ὀκτωβρίου 10 : ἐν Τήνῳ.

Ἀδελφέ μου Δημήτριε, στοχάζομαι, ὅτι δὲν θέλεις λησμονῆσαι νὰ ἐπιμεληθῆς, περὶ ὧσων ὠμίλησαμε.

2

Ἀγαπητὴ ἀδελφὲ καὶ διδάσκαλε,

Ἐρχομαι ἤδη ἀπὸ τὴν εὐγενῆ τοῦ κυρίου Ἀ. Μαυρ.¹ οἰκογένειαν τὴν ὁποῖαν ὑπῆγα νὰ προσκυνήσω. Ἄν ἐδοκίμασα ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν μου εὐχαριστήσεις, εἶναι μία καὶ αὕτη ἀπὸ αὐτάς· διότι ἤξιώθη νὰ ἰδῶ καὶ νὰ γνωρίσω τοιαῦτα ὑποκείμενα· ἤκουον παρὰ πολλῶν, ὅτι οἱ εὐγενεῖς τῆς πόλεως καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες φέρονται πολλὰ ὑψηλοφρόνως, εὐρον ὁμως καὶ μητέρα καὶ θυγατέρας· πολλὰ διαφορετικὰς παρ' ὅτι φημίζεται. Ὁ εὐγενῆς τρόπος των, ἡ εὐπροσηγορία, μὲ τὴν ὁποῖαν μὲ ἐδέχθησαν, μὲ ἔκαμε νὰ τὰς στοχασθῶ, διὰ ἀγαθοπραϊρέτους καὶ καλὴν ἀνατροφὴν ἐχούσας. Μὲ εἶπον, ὅτι σήμερον ἀναχωροῦσι διὰ Ναύπλιον· ὅθεν ἐστοχάσθην νὰ σὲ γράψω, ἂν καὶ προχθὲς καὶ χθὲς σὲ ἔγραψα, διὰ νὰ σὲ εἰδοποιήσω, ὅτι ὑγιαίνομεν πάντες, καὶ διὰ νὰ σὲ κάμω νὰ μεθέξῃς ἀπὸ τὴν προξενηθεῖσαν εἰς ἐμὲ εὐχαρίστησιν· ἐπειδὴ εἶμαι βεβαία, ὅτι ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐχαρίστησις τῆς Ε., εἶναι καὶ τοῦ φίλου ἀδελφοῦ τῆς· εἶναι περιττὸν νὰ εἶπῳ καὶ τὸ ἀνάπαλιν.

Ὁ περιπόθητός μας Δημήτριος, ἡ Σεβασμία Ἀνάδοχός μου, τὸ παιδί, καὶ ἅπαντες οἱ γνωστοὶ καὶ φίλοι ὡς εἰκὸς σὲ προσαγορεύουσιν· ὑγιαίνει, ἀγαπητὴ καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ, φέρων κατὰ νοῦν τὴν ἀδελφὴν σου.

1825 : Ὀκτωβρίου II : ἐν Σύρῳ.

E. IV.

1. Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.

Ἀγαπητὴ Ἐδωνθία,

Ὅτι ἔφθασα αἰσίως εἰς Ἀθήνας, καὶ κατοικῶ εἰς τοῦ ἁγίου Μυρρίνης,¹ ὅς τις καὶ Σὲ εὐχεται, ὡς καὶ τὸν περιπόθητον ἀδελφόν μας, τὴν σεβασμίαν ἀνάδοχόν σου, τὴν Αἰσυμνίαν, φιλοξενούμενος καὶ περιποιούμενος ὑπὸ τῆς Σεβασμιότητός του, εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ ἔμαθεν ἡ φίλη ἀδελφή μου· ὅτι δὲ, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἦλθον, δσάκις μετριάζει τὸ κάθμα τοῦ ἡλίου, καὶ ὁ πολὺς κοινοστός, ὅς τις πολλάκις κατασταίνει τὴν βάδιον δύσκολον, προσπαθῶ καὶ τρίτην ἡδὴ φοράν νὰ ἰδῶ τὰ λείψανα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα φέρουσιν εἰς τὸν νοῦν τόσας ἀναμνήσεις, δὲν ἀμφιβάλω ὅτι τὸ συμπεραίνει· τί δὲ μὲ λέγουσιν αὐτά, ἢ θέλω τὸ γράψαι εἰς κἀνὲν ἀπὸ τὰ ἐπόμενα γράμματά μου, ἢ θέλω τὸ εἰπεῖ ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἀγαπητὴν ἀδελφὴν μου· καθότι δὲν ἤξεύρω πόσον θέλω διατρίψαι ἀκόμη ἐδῶ. Τὸ ἴδιον θέλω κάμει καὶ περὶ ὧσων μὲ παρήγγειλεν ἡ ἴδια· θέλω ὑπάγει μερικώτερον χάριν αὐτῆς, καὶ ὅπου ἐξωρίσθη ὁ Ἀριστείδης, καὶ ὅπου ἐπὶ τὸ κώνειον ὁ Σωκράτης, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων κτλ., θέλω χαιρετήσαι ἄλλους αὐτοὺς τοὺς τόπους ἐκ μέρους τῆς· θέλω ἀκούσει τὰς ἀποκρίσεις των· καὶ θέλω τὰς μεταδώσει εἰς τὴν ψυχὴν ἐκεῖνην, ἥτις τόσον ἐλάμβανε καὶ λαμβάνει εὐχαρίστησιν, ἀναλογιζομένη, πόσα ἔπαθον οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θέλοντες νὰ κάμωσι καὶ τοὺς λοιποὺς μετόχους τῶν ἀληθειῶν ἐκεῖνων, ὅσας αὐτοὶ τοῦλάχιστον ἐστοχάζοντο ἐπωφελεῖς εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ συμπεραίνουσα δικαίως καὶ ἐκ τούτων καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν τοιούτων, πόσα θέλουσιν ὑποφέρει, ὅσοι ἀποφασίσουσι ποτὲ νὰ ἔχωσι προκείμενον σκοπὸν τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὴν Ἀρετὴν· διότι οἱ ἄνθρωποι ὑπῆρξαν, μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον, ἄδικοι τοῦ Ἀνθρώπου κριταί· καὶ πιθανῶς θέλουσιν ὑπάρξει πολὺν καιρὸν ἀκόμη. Ἄλλ' οἱ ἀληθινοὶ τῆς Ἀληθείας φίλοι δὲν θέλουσιν ἀποκάμει ποτὲ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζόμενοι· καὶ τοῦτο μόνον πρέπει νὰ παρηγορῆ τοὺς διὰ τὴν πρόοδον τοῦ κακοῦ δυσφοροῦντας. Εἶθε δὲ φίλη ἀδελφή, οἱ ὑπὲρ τῆς Παιδείας ἀγῶνες

1. Σωφρόνιος Μπιστῆς Ρεματούσης, Ἄνδριος. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1836 ἐγένετο ἐπίσκοπος Ἄνδρου, Δ. Πασχάλη, Ἡ Ἄνδρος Β' 358.

2. Μετὰ τέσσαρα ἀκριβῶς χρόνια θὰ δοκιμάσῃ καὶ ὁ Καῖρης τὸ πικρὸ ποτήρι τῶν διωγμῶν.

προοδεύοντες, γὰ κάμωσιν ὥστε γὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔλευσίν τῆς ἡ ἐποχῆς ἐκείνῃ, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ ἄνθρωποι μανθάνοντες, ὅτι ὁ ἀληθινὸς προσδιορισμὸς τῶν εἶναι ἢ Αἰωνιότης, θέλουσι καταβάλλει ὅλας τῶν τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς διὰ τῆς Ἀληθείας καὶ τῆς Ἀρετῆς προσγινομένης Εὐδαιμονίας, ἣς μόνη εἶναι τῆς ἰδίας Αἰωνιότητος ἀξία. Χαιρέτησε τὸν περιπόθητον ἀδελφόν μας, τὴν σεβασμίαν ἀνάδοχόν Σου, τὴν Αἰσυμνίαν, καὶ ὅλους τοὺς φίλους καὶ γνωρίμους ἐκ μέρους τοῦ ἀδελφοῦ Σου Θ...

Ἐν Ἀθήναις, 1835 Ἰουνίου 29.¹

4

Ἀγαπητὴ Εὐανθία,

Εἰς τὴν ἐξορίαν ταύτην², εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξωρίσθην, καὶ εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκομαι, μόνην ἀνθρωπίνην παρηγορίαν, ὅχι μόνον νομίζω, ἀλλὰ καὶ πέπεισμαι, ὅτι ἔχω τὰς καλὰς τῆς φίλης ἀδελφῆς μου ἐπιστολάς· ἢ ἐὰν ἠξεύρη τις ἄλλην τινὰ δι' ἐμέ ἀνθρωπίνην παρηγορίαν, ἢς μὲ τὴν εἰπῆ γὰ τὴν ἐννοήσῃ καὶ ἐγὼ ἀμέσως συγκατατίθεμαι· ἀλλὰ τίς συγγενῆς ἢ ξένος, τίς γνώριμος, ἢ ἄγνωστος δύναται γὰ μὲ παρηγορήσῃ, ἢ γὰ μὲ ἀνακουφίσῃ ὀπωσοῦν; Ποῖαν ἀναψυχὴν δύναται οἱ ἐξηροὶ πᾶν ἄλλων λόγῳ νὰ μὲ δώσωσιν; ὥστε ἢ οὐδεμίαν ἀνθρωπίνην παρηγορία μένει εἰς τὸν ἀδελφόν Σου· ἢ, ἐὰν ὑπάρχῃ τις, μένει ἢ ἐκ τῶν καλῶν τῆς φίλης ἀδελφῆς του προερχομένη ἐπιστολῶν. Ἄν δὲ μὲ ἀφαιρέθῃ καὶ αὐτὴ, τότε ἄλλος δὲν δύναται γὰ τὴν ἀναπληρώσῃ, ἀλλὰ μόνος, ὅς τις ὅλα τὰ ἀγαθὰ γὰ ἀναπληρώσῃ δύναται· εἴθε κἂν ἐκείνος γὰ γίνῃ Ἰλωσ εἰς ἐμέ· εἴθε γὰ μὲ ὑποβαστάξῃ καταβεβαρυσμένον, εἴθε γὰ μὲ ἀνακουφίσῃ καταπιεζόμενον, καὶ γὰ μὲ παρηγορήσῃ καταλυπούμενον· ἀλλ' ὅτι, ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ζητῶ ἀπὸ τοῦ ἀπειροῦ ἑλεός του, εἶναι γὰ ἐπιδαφιλύση τὰς εὐλο-

γίας του εἰς τοὺς ὑπ' ἐμοῦ ἐγκαταλειφθέντας, διὰ γὰ μετριάσῃ κἂν ἢ ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως αὐτῆς ἀνυπόφορος ὀδύνη μου. Χαιρεῖς, λέγεις, τότε, ὅταν μανθάνῃς, καὶ διότι μανθάνεις τὴν ὑγείαν μου, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν μου· ἀλλὰ τότε χαιρε ἀληθῶς, φίλη ἀδελφῆ, ὅτε καὶ ὁ ἀδελφός Σου ἀρχίσῃ γὰ χαιρῆ· ἀλλ' ἢ ἀληθινῆ χαρὰ δὲν ἔγεινεν, ὡς φαίνεται, διὰ τοῦτον τὸν κόσμον.

Ἐλαβον τὰ δύο τετράδια τῆς μεταφράσεώς Σου τυπωμένα¹. Ὅσον ἀναγινώσκω τὴν μετάφρασιν ταύτην, τόσον πείθομαι, ὅτι θέλει ὠφελῆσαι κατὰ πολλοὺς λόγους. Ἰσως μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας περᾶσω εἰς τὸ ἐπάνω κάστρον² μετὰ τοῦ θεοῦ διὰ γὰ ἰδῶ τὴν ἀδελφὴν μας· διατρίψας δὲ ἐκεῖ μίαν ἢ τὸ πολὺ δύο ἡμέρας καταβαίνω πάλιν. Ἄν ἀγαπᾷς, φανέρωσέ με περὶ τοῦ κυρίου Λασκαράκη, ἂν εἶναι εἰσέτι αὐτοῦ, ἢ ἂν ἀνεχώρησε, καὶ διὰ ποῦ. Ὅμοίως καὶ περὶ τοῦ κυρίου Κουμπάρη. Τὸν περιπόθητον ἀδελφόν μας ἀσπάζομαι ἀπὸ καρδίας, τὴν δὲ σεβασμίαν ἀνάδοχόν Σου, τὴν Αἰσυμνίαν καὶ τὴν φίλην Σοι Μ. ὡς εἰκὸς προσαγορεύω.

Ὁ ἀδελφός Σου Θ.

Ἐν Ἀνδρῷ, 1835 Σεπτεμβρίου 28

Ὁ θεὸς Σᾶς εὐχεται· ὁ Ἰωάσαφ καὶ ὀλοι οἱ συγγενεὶς καὶ φίλοι Σᾶς χαιρετοῦσι. Ἐλάβομεν ὄσα ὁ ἀδελφός μας ἔστειλε μετὰ τὸν Χούλην. Ἐλάβομεν προσέτι ἀπὸ τὸν Ἀλεξανδρῆν Ζερμπῖνον δραχ. 25, καὶ ἀπὸ τὸν Νικόλαον Γούναρην δραχ. 27 λεπτ. 19.

5

Ἀγαπητὴ Εὐανθία,

Περικυκλοῦμαι ἀπὸ πλῆθος ἐπιστολῶν· μία μόνη μεταξὺ αὐτῶν καὶ μὲ ἐγγίξει, καὶ μὲ παρηγορεῖ, καὶ μὲ καθιστᾷ ἱκανὸν γὰ ἀντέχω εἰς τόσας ἀλλεπαλλήλους παραχᾶς, αἱ ὁποῖαι ἀκαταπαύστως μὲ ἐπέρχονται. Εἰς ταύτην ἐπιθυμῶ γὰ ἀποκριθῶ τῷόντι καὶ γὰ εὐχαριστήσω τὴν γράφουσαν, εἰς ἐκείνας γὰ εἰπῶ τι, καὶ οὔτε τὸ ἐν δύναμαι γὰ κάμω, οὔτε τὸ ἄλλο. Ἄλλ' ὡ μείγιστη θυσία, ἀπὸ ὄσας ποτὲ ἠδύνατο ὁ ἀδελφός Σου

1. Πρόκειται γὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ὑπὸ ὠμαῦ τοῦ ρήτορος καὶ μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

2. Τὸ Κόρβι (Κόρβιον).

1. Στις 25 Ἰουνίου εἶχεν ὁ Καϊρὸς ἀπευθῆναι στὸν Βασιλεῖα Ὁθῶνα τὴ γνωστὴ ἐπιστολὴ μὲ τὴν ὁποῖαν ἐδήλωνε ὅτι δὲν ἀποδέχεται τὸν Χρυσὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος, ποῦ τοῦ εἶχεν ἀπονεμηθῆ. «Τολμῶ, γράφει, γὰ τὸ προσφέρω... εἰς ὁποιοδήποτε ἄλλον ὁμογενῆ μου, ἄξιον, τοιοῦτου ἀριστείου...». Βλέπε Δ. Πασχάλη, Θεόφιλος Καϊρὸς σ. 56 κέ.

2. Κάνει ἐντύπωση πῶς, τὴν Ἀνδρῷ, ὅπου καὶ τὸ Ὁρφανοτροφεῖο, τοῦ ὁποίου τὰ ἐγκαίνια ἔγιναν τὸν ἴδιον ἀκριβῶς μῆνα ποῦ γράφει τούτῃ τὴν ἐπιστολὴ (Σεπτέμβριος τοῦ 1835), πῶς τὴν αἰσθάνεται ἐξορία. Τόσο, φαίνεται, νιώθει μόνος.

νά προσφέρῃ εἰς τὸν ὑπέρτατον τῶν ὄντων Δημιουργὸν καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς Εὐανθία, ἔσο βεβαία, ὅτι καὶ παρηγοροῦμαι καὶ ὑποφέρω ὅλα τὰ δεινά, χάριν ὅμως Σοῦ, τὴν ὁποῖαν, ὡς φαίνεται, ὁ Πατὴρ τῶν φώτων ἐφώτισε νὰ γράψῃ ὅποια ἔγραψε, διὰ νὰ καταπραύνη τοῦ ἀδελφοῦ τῆς τὴν δυσθυμίαν..... ὠμίλησα πολλά, ἀγαπητὴ ἀδελφή, ἀλλ' ὅλα μὲ φαίνεται, ματαιώνονται· διότι οἱ ἀκούοντες οὔτε ὧτα ἔχουσιν, οὔτε νοῦν. Ἐλαβον τὰ 200 τῆς μεταφράσεώς Σου ἀντίτυπα. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐντεῦθεν κατὰ τὸ παρὸν εὐκαιρία δὲν εἶναι διὰ Σμύρνην· ἂν ἀγαπᾶς, ἄς στείλῃ ὁ περιπόθητος ἀδελφός μας τὰ 100 αὐτόθεν διὰ τὴν Σμύρνην· εἶδὲ μὴ στείλετέ μου τὸ πρὸς τὸν φίλον Μάκρην γράμμα καὶ ἐγὼ τὰ πέμπω ἐντεῦθεν, ὡς θέλω πέμπει μὲ πρώτην εὐκαιρίαν καὶ τὰ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν 100 ἀντίτυπα. Οὔτε ὁ κύριος Δαπόντης, οὔτε τοῦ Κουλοῦρη ὁ γαμβρὸς μᾶς ἔφερόν τι· ὅθεν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσκληθῇ ὁ τελευταῖος οὗτος διὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου, τὸ ὁποῖον θέλει γενῆ μετὰ δύο ἡμέρας· στοχάζομαι ὅμως, ὅτι εἰς μάτην θέλει γενῆ καὶ ἡ τοιαύτη πρόσκλησις. Ἄς ἐμβάσῃ τὰ τοῦ κυρίου Ματακίδου χρήματα αὐτόθεν· καὶ ἄς πέμπῃ τὸ πρὸς αὐτὸν γράμμα ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, διὰ νὰ προφθάσῃ νὰ ἐκδοθῇ τῶν συνδρομητῶν ὁ κατάλογος·¹ περὶ δὲ τῶν παιδιῶν τοῦ κυρίου Χριστοδοῦλου, ἂν ἐπιμένῃ νὰ βαλθῶσιν εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον, καὶ νὰ εἶναι ὁμοδαίτα μὲ τὰ ὀρφανά, ἄς τὰ στείλῃ· καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τῶν ἀπαιτουμένων ἐξόδων, ἂν κριθῇ εὐλογον, ἄς ἀπεθῇ εἰς τὴν διάκρισίν του· εἰδεμὴ, ἄς ὁμιλήσῃ ὁ περιπόθητος ἀδελφός μας μὲ τὴν εὐγενίαν του, ὁμοίως καὶ διὰ τὸν υἱὸν τοῦ κυρίου Ἀλεξάνδρου, ἄς ὁμιλήσῃ μὲ τὸν κύρ Ἀλεξάνδρον, περὶ ὅσων καὶ πρότερον ἔγραψεν, καὶ ἄς τὸν στείλῃ μὲ τοῦ κυρίου Χριστοδοῦλου τὰ παιδιά. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ φροντίσῃ ὁ ἀδελφός μας νὰ στείλῃ στρωματόπανον διὰ στρώματα, βελόντζας καλὰς, ὡς τὰς πρώτας, καὶ παρακατινάς ἢ μαύρας ἢ ἄσπρας, διὰ νὰ τὰς στρώνωμεν ὑποκάτω· διότι εἶναι ἀμαρτία νὰ μεταχειρίζομεθα τὰς καλὰς ἐπὶ τοῦ στρώματος. Ἐὰν εὐρίσκωνται αὐτοῦ χράμια παρακατινὰ καὶ εὐθηνὰ μαύρα ἢ ἄσπρα, ἤθε-

λεν εἶσθαι καλύτερον νὰ ἀγορασθῶσιν ἀπ' ἐκεῖνα διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ἐπὶ τοῦ στρώματος· ἀλλὰ περὶ τούτου ἄς κάμῃ ὅπως κρίνῃ εὐκολον· ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ εἶναι ὅλαι αἱ βελόντζες καλαί, ἀλλὰ ἐξ ἡμισείας καλαί, διὰ νὰ λαμβάνῃ τὸ παιδί μίαν καλήν, καὶ μίαν παρακατινὴν. Μᾶς χρειάζονται προσέτι ὀκτὼ μαστραπαδάκια μπακιρένια, ὡς 100 ἢ 150 δράμια χωρητικὸν τὸ καθέν, διὰ νὰ ἐξαντλώσῃ τὰ παιδιά ὕδρα ἀπὸ τὰ πιθαράκια τῶν καὶ νὰ πίνωσιν. Ἄς μᾶς στείλῃ, ἂν ἀγαπᾶ, καὶ ἄσπρα τασάκια ἢ φιλιζάνια ἀρκετὰ τοῦ Τριεστίου ἀπὸ τὰ παρακατινὰ, ὁμοίως καὶ ζάχαριν ὄχι ἀπὸ τὴν καλήν, διὰ νὰ τοὺς δίδωμεν τὸ πρῶτ' ὀλίγην ἀλυσφάκην εἰς τὰ μεγάλα κρυώματα τοῦλάχιστον. Ἄν εὐρίσκωνται, ἄς μᾶς στείλῃ καὶ δύο ἢ τρία σουκάκια γαλλικὰ διαφόρου μεγέθους, διὰ τὴν ἀλυσφάκην· νὰ μᾶς στείλῃ, ἂν ἀγαπᾶ, καὶ κανὲν καντάρι σταφίδες μαύρας, ἂν δὲν εἶναι ἀκριβαίς, ἢ τοῦλάχιστον ἕως 20 ὀκάδ. διὰ πωρικόν, νὰ γενῆ δοκιμὴ. Ἐμαθόν, ὅτι ἐφρόντισε σουράπια διὰ τὰ παιδιά· ἂν χρειασθῶν ἔξαμμοι,² στέλλω τοὺς περικλειομένους, οἱ ὁποῖοι εἶναι μόνον τῆς πατούνας, καὶ μᾶς χρειάζονται κατὰ τὸ παρὸν ἀπὸ τὸν μικρὸν ὀκτὼ ζευγάρια, ἀπὸ τὸν μεσαῖον 26, καὶ ἀπὸ τὸν μέγαν 16· μετὰ ταῦτα δέ, θέλουσι μᾶς χρειασθῆ περισότερα· ὅθεν καὶ ὅσα καὶ ἂν παρήγγειλε σουράπια μᾶς εἶναι ἀναγκαῖα. Ὁ Πέτρος Μ. Κατῆρας μὲ ἔφερε 13 δίστηλα τῆς Ἰσπανίας, τὰ ὅποια εἶχε λάβει αὐτὸς ἀ[πὸ] τὸν κύριον Βασιλάκην καὶ τὰ ὅποια ἐκράτησα ἐγὼ ἐδῶ, διὰ νὰ τὰ δώσῃ αὐτοῦ ὁ ἀδελφός μας· ἔλαβεν ὁ θεὸς τὰ 100 δίστηλά του καὶ χθὲς ὁμοίως 80 ἀπὸ τοῦ Ἀθανασίου τὸν σύντροφον, καὶ ὅταν θέλῃ, λαμβάνει καὶ τὰ λοιπὰ 20, καὶ ἄς μείνῃ ἡσυχος ὁ ἀδελφός μας· ἐλήφθησαν καὶ ὅσα ἔστειλε μὲ τὸν πρῶτον καρaboκύρην, καθὼς καὶ μὲ τὸν δεῦτερον· τὸν λογαριασμὸν τῶν παιδιῶν θέλω τὸν λάβει ἀπὸ τὸν κύριον Κάρπον (;) ἀπὸ τὰ δύο παιδιά, τὸ ἓν εἶχεν ἰδιαιτερον γράμμα ἀπὸ τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἰπλιζῆ, ὅς τις μὲ λέγει, ὅτι θέλει φροντίσει περὶ τῆς παραλαβῆς τῶν ἐτησίων ἐξόδων του· τὸ ἄλλο δὲν εἶχε καὶ περὶ αὐτοῦ θέλω γράψῃ πρὸς τὸν πατέρα του. Αὐτοῦ ἔρχεται τῆς Γα-

1. Ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν τοῦ Ὀρφανοτροφείου, ποῦ πράγματι δημοσιεύθηκε λίγο ἀργότερα.

1. Διαστάσεις, μέτρα.

σπαράκενας ὁ ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος Ζερμπῆς· εἶναι δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ γαμβρὸς τῆς Δημήτριος Ὑδραῖος· καὶ ἐπειδὴ προσκαλεῖται αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου τῆς, ἔχουν σκοπὸν νὰ ἀναφέρωσι τὴν ὑπόθεσιν τῶν εἰς κανένα συνήγορον· θέλει κάμει πολλὰ καλὰ ὁ ἀδελφός μας νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τίνα νὰ προστρέξωσι· ὁ ἀντιδίκος τῆς, μὲ φαίνεται, ὅτι ἔχει τὸν Πάλλμαν. Ὅλα τὰ χρήματα τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ματακίδου τὰ ἔλαβα ἐδῶ· ἐκτός ἐκείνου τὸ ὅποιον ἐπῆρεν ὁ Γρηγόριος ὁ Δεσποτόπουλος, καὶ τοῦ ὁποῦ τὴν τιμὴν μὲ λέγει, ὅτι θέλει δώσει ὁ ἀδελφός μας. Ὁ διδάσκαλος, ὁ κύρ Εὐστράτιος ἐπιμένει ζητῶν ἀπόκρισιν διὰ τὴν γνωστὴν ὑπόθεσιν· εἶναι ἀνάγκη νὰ τοῦ δοθῇ· διότι μὲ λέγει, ὅτι τὴν προσμένει μὲ πρώτην εὐκαιρίαν.

Ὁ θεὸς Σᾶς εὐχεταὶ ὁ Ἰωάσαφ καὶ ὅλοι οἱ συγγενεῖς Σᾶς χαιρετοῦσιν, ἐγὼ δὲ ἀσπάζομαι ἀπὸ καρδίας τὸν περιπόθητον ἀδελφόν μας, τὴν δὲ σεβασμίαν ἀνάδοχόν Σου, τὴν Αἰσυμνίαν καὶ ὅλους τοὺς φίλους καὶ γνωστοὺς καὶ μάλιστα τὴν φίλην Σου.

Ἐν Ἀνδρῶν, 1835 Δεκεμ. 17.

Ὁ ἀδελφός Σου Θ.

Πόσα ἔλαβον ἀπὸ τὸν Δ. Δαπόντην καὶ ἀπὸ τὸν Γ. Ραῖσῃν εἶναι σημειωμένα εἰς τὰ γράμματά μου, καὶ ἄς τὰ ἰδῇ ὁ περιπόθητος ἀδελφός μας.

6

Ἀγαπητὴ ἀδελφέ,

Αἱ πρὸς ἐμὲ περιπόθητοι ἐπιστολαὶ Σου ἀναγιγνώσκονται παρ' ἐμοῦ, καὶ δὶς, καὶ τρίς καὶ πολλάκις· ἀλλ' ἢ ἀπὸ 20 Ἀπριλίου ἀγνοῶ ποσάκις ἀνεγνώσθη¹. Ἄν ἦτον ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός μου μὲ μόνον αὐτὸ τὸ προτέρημα προικισμένος, νὰ γράφῃ δηλ· μόνον καλὰς ἐπιστολάς· ἂν εἶχον νὰ καυχῶμαι μόνον εἰς τοῦτο, καὶ νὰ χαίρω δι' αὐτὸ· ἂν ἤθελον λογίζεσθαι εὐτυχὴς κατὰ τοῦτο μόνον, ἤθελον τοῦ λέγει πάντοτε, ὅτι γράφει θαυμαστάς ἐπιστολάς, καὶ μάλιστα ἤθελον ὑπερπαινεῖσαι τὴν ἀπὸ 20, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μὲ φαίνεται καλὸν νὰ ἐπαινῇ τις τὸ μικρὸν, ὡς πρὸς τὰ μεγάλα, καὶ ἄξια θαυμασμοῦ, τὰ ὁποῖα εὗρσκει εἰς ἀνθρω-

πον νὰ ἐπαινῇ, παραλείπω τοῦτο εἰς τὸν φίλον ἀδελφόν μου νὰ ἐγκωμιάζῃ μὲ ὅποιον τρόπον ἀγαπᾷ τῆς ἀδελφῆς του, νὰ χαίρῃ διὰ τὸ μικρὸν προτέρημα, τὸ ὅποιον ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην του ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν, νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ τὴν παρηγορή· ἄς εἶναι ὅμως βέβαιος, ὅτι δὲν θέλει τὴν πείσει ποτὲ νὰ ἀποδώσῃ εἰς ἑαυτὴν ὅσα δὲν ἔχει. Τί λέγω! ἐλησμόνησα, ὅτι μὲ ὑπόσχεταί εἰς τὴν ἀπὸ 20, ὅτι δὲν θέλει τὴν λυπῆ πλέον· Στοχάζομαι δέ, ὅτι θέλει κάμει καὶ αὐτὴν τὴν χάριν εἰς αὐτὴν, ἀντὶ νὰ τὰς ἐπαινῇ, νὰ τῆς λέγῃ ὅσας εἰς αὐτὰς εὗρσκει ἐλλείψεις, νὰ ἀποκρίνεται, ἐὰν ἔχῃ καιρὸν, εἰς ὅσα γράφει, καὶ νὰ τὴν διορθώσῃ ὅταν σφάλῃ· διότι ἀπεφάσισε καὶ εἶπεν, ὅτι ἢ ἀπὸ 11 Ἀπριλίου ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις τῶν ἄλλων. Ἰδοῦ, ἀγαπητὴ ἀδελφέ μου, ἰδοῦ, ὅτι δὲν εἶναι χωρὶς ἐλλείψεις αἱ ἐπιστολαὶ μου· εἶμαι δὲ βεβαία, ὅτι ἄλλῃ τις θέλει ἀναπληρώσει καὶ τῆς ἀπὸ II. Μὴν φαντασθῆς, φίλε ἀδελφέ, ὅτι τοῦτο μὲ ἐλύπησεν ἀλλ' ἔσο βέβαιος, ὅτι μὲ ἐχαροποίησε, καὶ μὲ παρακινεῖ νὰ Σὲ εὐχαριστήσω μεγάλως καὶ νὰ Σὲ παρακαλέσω νὰ μὴν λησμονήσῃς τὴν ὑπόσχεσίν Σου, ὅτι θέλεις παύσει ἀπὸ τὸ νὰ ἐπαινῆς τὰς ἐπιστολάς μου, καὶ νὰ μὴν ἐμποδίσθῃς νὰ λέγῃς τὰς εἰς αὐτὰς ἐλλείψεις συλλογιζόμενος, ὅτι θέλεις δυσαρεστεῖ τὴν ἀδελφήν Σου, διότι ὄχι μόνον δὲν θέλεις τὴν δυσαρεστεῖ ἀλλὰ θέλεις τῆς προξενεῖ καὶ εὐχαρίστησιν.

Κανεῖς ἀπὸ ὄσους εἶδον, τὸ διὰ πολλῶν κόπων καὶ μόθων καὶ διὰ πολλῶν..... συστηθὲν παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ μου ὀρφανοτροφεῖον δὲν ἔμεινε νὰ μὴν τὸ ἐπαινεῖσῃ, καὶ νὰ μὴν θαυμάσῃ, κανεῖς δὲν τὸν ἤκουσε μὲ τὸν συνήθη ἐνθουσιασμόν του διδάσκοντα, καὶ δὲν ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον διδάσκει, κανεῖς δὲν ἐπαρτήρησε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ὅπομονήν, τὴν ὁποῖαν ἔχει, τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν ὁποῖαν καταβάλλει, καὶ τὴν ἐπιμονήν, τὴν ὁποῖαν δεικνύει, διὰ νὰ ἐκπαιδεύσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον τοὺς παρ' αὐτοῦ διδασκομένους καὶ δὲν ἠπόρησε· κανεῖς τελευταῖον δὲν ἦλθεν εἰς τὴν φίλην πατρίδα, καὶ δὲν ἀνεχώρησεν εὐχαριστημένος ὅσον ἀπὸ μέρος τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ μου· πλὴν ὅλοι συμφώνως τρομάζουσι τοὺς πολλοὺς καὶ με-

1. Ἀτυχῶς ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Καίρη δὲν ὑπάρχει στὸ ἀρχεῖο πού ἐρευνῆσα.

γάλους κόπους του. Ἐμαθες, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, πόσον φροντίζω περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ ὑπεσχέθης, ὅτι δὲν θέλεις ἀδιαφορεῖ, οὔτε περὶ τῆς ὑγείας του, οὔτε περὶ τῆς ζωῆς του· φέρει λοιπὸν πάντοτε κατὰ νοῦν αὐτὴν τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ ἄφες ἀπὸ τὸ νὰ ζητῆς ἄλλην παρὰ τοῦ δοτήρος ἔλων τῶν καλῶν εὐτυχίαν διὰ τὴν ἀδελφήν Σου παρὰ νὰ ζῆς ὑγιαίνων· διότι δὲν θέλει ἄλλην εὐτυχίαν, καὶ διότι στοχάζεται, ὅτι δὲν θέλει τῆς δοθῆ ἄλλη, παρ' αὐτὴ μεγαλύτερα εἰς τοῦτον τὸν κόσμον. Ποτὲ δὲν ἠδυνήθη νὰ γράψω περισσότερον παρ' ὅτι γράφω πάντοτε· ποτὲ δὲν εἶπον περιεργόν τι εἰς τὸν φίλον ἀδελφόν μου· διότι οὔτε ἔμαθον, οὔτε ἤκουσα ἄξιον περιεργίας, οὔτε τοιοῦτον ὅποιον θέλω διηγηθῆ. Ἐμαθον, ὅτι ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός μου ἔγινε νεώτερος, εἶναι χωρὶς γένεια καὶ φορεῖ ἀντὶ καλυμμαύχιον κόκκινον φέσι. Ἀπορεῖς, καὶ νομίζεις ἴσως, ὅτι ἡ ἀδελφή Σου παραφρονεῖ, πλὴν θέλεις ἀποβάλλει αὐτὴν τὴν ἰδέαν ἀφ' οὗ μάθης, ὅτι ὁποιοσδήποτε παρουσιαζόμενος Καϊρῆς εἰς τὴν αὐτὴ φαίνεται Θ.¹ καλοτύχισε ὅπως ἀγαπᾶς τοὺς... καὶ τὴν... διὰ τὴν εὐτυχίαν των, καὶ εὐλόγησον τοὺς δωρήσαντας δῶρον εἰς αὐτοὺς μὲ τοιοῦτον νοῦν, καὶ μὲ τὸσον τελείας αἰσθησεις. Ἐγὼ, φίλε ἀδελφέ, ἐγέλασα καὶ ἐδάκρυσα, εὐχήθη δὲ ἐν ταυτῷ νὰ γενῆς νεώτερος ὄχι ὅμως καὶ μὲ κόκκινον φέσι, οἱ δὲ εὐρεθέντες εἰς τὸν οἶκον μας ἐκάγχασαν· ἐγέλασα, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, διὰ τὸ παράξενον καὶ ἐδάκρυσα διὰ τὴν δυστυχίαν μας. Τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλον κύριον Εὐστράτιον γράμμα δὲν ἐστάλη ἀκόμη. Λάβε καὶ τὸν τρίτον τόμον τοῦ *Leçons de la Nature*· αὐτὸς ἤθελε μὲ εὐχαριστήσῃ περισσότερον, ἤθελε μὲ κάμει νὰ θαυμάσω καὶ νὰ εὐχαριστήσω περισσότερον τὸν πάνσοφον, καὶ παντοδύναμον δημιουργόν, ἂν ἤθελον τὸν ἀναγνώσει μετὰ τοῦ φίλου ἀδελφοῦ μου. Ὁ περιπόθητος ἀδελφός μας, ἡ σεβασμία ἀνάδοχός μου, ἡ Αἰσυμνία, ἅπαντες οἱ γνωστοὶ καὶ ἡ φίλη μοι ὡς εἰκὸς προσαγορεύουσι· τὸν σεβάσιμον θεῖον προσκυνούμεν, τὸν δὲ καλὸν Ἰωάσαφ καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς ἐκ ψυχῆς ἀσπαζόμεθα. Ὑγίαινε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, ἔχων κατὰ νοῦν καὶ τὴν διὰ παντὸς ἐνθυμουμένην τὸν φίλον ἀδελφόν της. 1836: Ἀπριλίου 30 ἐν Σύρα.

Ε(ὐανθία)

1. Δηλαδὴ Θεόφιλος.

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

Καὶ μὲ ὅσα δοκιμάζω, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησας, ὑγιαίνω· προσπαθῶ νὰ τὰ ἀποβάλω φέρουσα κατὰ νοῦν πάντοτε τὴν παραγγελίαν, τὴν ὁποίαν μὲ ἔδωκας, καθ' ἣν ἡμέραν μόλις σὲ ἀφήκαν νὰ μᾶς ἀποχαιρετήσης, νὰ μὴν λυποῦμαι· πλὴν ματαίως· ματαίως δὲ συλλογίζομαι περὶ τίνος ὑποφέρεις, καὶ ὑποφέρομεν, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἔχω ὑπομονὴν καὶ νὰ Σὲ μιμοῦμαι. Κανὲν ἀπ' ὅσα παρὰ τῶν ἐφημερίδων ἔμαθον, ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας διέτρεξαν, ἀπ' ὅσα ἤκουσα, ὅτι εἶπον οἱ ἀπ' αὐτὰς ἐλθόντες δὲν μοῦ ἀφαίρεσαν τὴν ἰδέαν, ὅτι δὲν θέλεις ἀθωωθῆ· μὲ ἔκαναν ὅμως νὰ ἐλπίζω, καὶ νὰ εὐρίσκω μικρὰν ἐλάφρωσιν εἰς τὴν μεγίστην λύπην μου, ἐπειδὴ ἐδεδαιώθη, ὅτι εὐρίσκονται καὶ ἄνθρωποι τιμῶντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν· πλὴν χθὲς ἔμαθον, ὅτι ἐπραγματοποιήθη ἡ ἰδέα μου, καὶ ἡ ἐλπίς μου ἔφυγε μακρὰν ἀπὸ ἐμέ· ἔμαθον, ὅτι διὰ νυκτὸς Σὲ ἐξήτασαν, διὰ νυκτὸς Σὲ ἐξώρισαν εἰς τὴν Σκίαθον. Ἄν ἐμάνθανον διὰ πόσους μῆνας, ἂν ἐλάμβανον γράμμα Σου, ἴσως ἀπεβάλετο μέρος τῆς θλίψεως, τὴν ὁποίαν ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν μου δὲν ἐδοκίμασα, ἀλλὰ φαίνεται οἱ τῷ ὄντι ἄθεοι δὲν Σοῦ ἐσυγχώρησαν κἂν μῆτε διὰ γράμματος νὰ παρηγορήσης τοὺς καταλυπημένους ἀδελφούς Σου, νὰ παρηγορήσης τὴν εὐτυχῆ μὲν, διότι Σὲ ἔχει ἀδελφόν, ἀδελφήν Σου, ἀθλίαν δὲ καὶ δυστυχῆ, δι' ὅσα Σὲ βλέπει πάσχοντα. Ἄν, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, ἤμην εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐξωρίσθης, ἂν ἤμην μετὰ Σοῦ εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου Σὲ ἔκλεισαν, ἂν ἔβλεπα ἀπὸ..... ἴσως δὲν ἤθελε μὲ φαίνεσθαι τόσον τρομερὸν τὸ πρᾶγμα, ἴσως δὲν ἤθελον καταταράττεσθαι ἀπὸ τόσας ὑποψίας· ἀλλὰ τώρα τί νὰ κάμω; Θέλεις μὲ εἰπεῖ νὰ καταφύγω εἰς μόνον τὸν παρηγόρον τῶν τεθλιμμένων καὶ καταδιωκομένων. Ναι, φίλε ἀδελφέ, εἰς αὐτὸν καταφεύγω, αὐτὸν ἐπικαλοῦμαι νὰ σώσῃ τὸν ἀδελφόν μου, ὡς πολλάκις ἀπὸ τὸς κινδύνους τὸν ἔσωσε, νὰ μὲ παρηγορήσῃ, νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ τὸν ἰδῶ πάλιν, καὶ νὰ κάμῃ τοιοῦτους καὶ τοὺς παραλόγους ἐχθρούς του, ὥστε νὰ μὴν πράττωσιν ὅσα πράττουσιν.

Ὁ περιπόθητος Δημήτριος, ἡ Σ. ἀνάδο-

χός μου, ἡ Αἰσυμνία, αἱ ἀδελφαί, ὁ Ἰωάσαφ καὶ ἅπαντες οἱ συγγενεῖς ὡς εἰκὸς προσαγορεύουσι. Περὶ τοῦ Σ. θείου¹ δὲν ἐμάθομεν ποῦ εὐρίσκεται· ἂν εἶναι αὐτοῦ πρόσφερε εἰς αὐτὸν τοὺς προσκυνισμοὺς μας. Ὑγιαίνει ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφέ. 1839: Νοεμβρίου II ἐν Ἄνδρῳ.

ἡ Ε. Κ.

8

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

Ὅσακις ἐλέγετο, ὅτι θέλει δοθῆ ἄδεια νὰ ἐξέλθῃ τῆς Ἑλλάδος ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός μου, χωρὶς νὰ ἔλθῃ εἰς Ἄνδρον· νὰ ὑπάγῃ μακρὰν ἡμῶν, χωρὶς νὰ τὸν ἰδῶμεν, ἐλυπούμεν ὄχι ὀλίγον· ἀλλὰ στοχαζομένη, ὅτι θέλει εἶναι ἐλεύθερος, ὅπου καὶ ἂν ὑπάγῃ, ὅτι δὲν θέλει εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν..... καὶ τελευταῖον συλλογιζομένη, ὅτι δὲν θέλουσι φθάσει ποτὲ εἰς τοσαύτην σκληρότητα, καὶ ἀπανθρωπίαν, ὥστε νὰ μὴ τὸν ἀφήσωσι νὰ ἀποχαιρετίσῃ τοὺς συγγενεῖς του, ἐπαρηγορούμεν, Ἄφ' οὗ καὶ παρὰ τοῦ περιποθήτου ἀδελφοῦ μας, καὶ παρ' ἄλλων τινῶν ἐδεδαιώθη, ὅτι ἐξεδόθη τελευταῖον τὸ περὶ ἀναχωρήσεως αὐτοῦ βασιλικὸν διάταγμα, καὶ ὅτι ἐπέμφθη καὶ εἰς Θῆραν, ἂν καὶ ἤσθάνθη ὑπερβάλλουσαν χαρὰν, χαρὰν ἀνέκφραστον, ἤμην πάλιν ἀνήσυχος, μὴ ἡξεύρουσα ἀπὸ ποῦ θέλει ἀναχωρήσει· ἀλλ' ἐπαρηγορούμεν πάλιν, ἐλπίζουσα ἀκόμη, ὅτι δὲν ἤθελον φθάσει, ὅπου ἐφθασαν. Ἄλλ' ὅταν ἴδον τὸν ἀνεψιὸν μας μόνον εἰς τὴν οἰκίαν μας εἰσερχόμενον, καὶ ἐδεδαιώθη καὶ παρ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς περιποθήτου μοι ἐπιστολῆς Σου, ὅτι δὲν θέλω Σὲ ἰδεῖ ἀναχωροῦντα, δὲν θέλω δυνηθῆ οὔτε εἰς τὰς ὀλίγας ἡμέρας, καθ' ἃς ἤθελε εἶσθαι συγχωρημένον νὰ μένῃς ἐδῶ, νὰ λησμονήσω ὅσα ἡ ἐξορία Σου μὲ ἔκαμε νὰ δοκιμάσω, δὲν ἠδυνήθη

πλέον, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, νὰ μὴ αἰσθανθῶ λύπην, ὅσην ἔπρεπε νὰ αἰσθανθῆ ἡ ἀδελφὴ Σου δι' αὐτό, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσω τὰ δάκρυα· δὲν δύναμαι νὰ μὴ δοκιμάσω θλίψιν ἀπερίγραπτον, καὶ μὲ ὅσα ἀνέγων εἰς τὴν περιπόθητόν μοι ἐπιστολήν Σου· καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμητὴν εἰς ἐμὲ καὶ παρηγορητικὴν ἀπόφασιν, ἣτις ἔγινε διὰ νὰ ἔλθω καὶ ἐγὼ μετ' ὀλίγους μῆνας ὅπου θέλεις ὑπάγει· πλὴν ἔσο βέβαιος, ὅτι καὶ τώρα θέλω παρηγορηθῆ συλλογιζομένη, ὅτι ὑποφέρω δι' ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὅποιον καὶ ὁ φίλος ἀδελφός μου εὐχαρίστως ὑποφέρει, ὅσα ὑποφέρει· ἐκτεύουσα αὐτὸν νὰ μὲ ἐνισχύῃ, καὶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ τὸν ἰδῶ ὀυγαίνοντα, ἂν δὲν δύναμαι νὰ τὸν ἰδῶ εἰς τὴν φίλην πατρίδα, εἰς τὴν φίλην Ἑλλάδα, τοῦλάχιστον ξένη εἰς ξένην γῆν.

Ἀνέγων, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, καὶ τὴν περὶ τῆς καθαιρέσεώς Σου διαλαμβάνουσαν ἐγκύκλιον τῆς Συνόδου· δὲν ἐλυπήθη διόλου, δι' ὅσα εἰς αὐτὴν λέγονται, μάλιστα δὲ καὶ ἐγέλασα, καὶ ἐπευχθήθη καὶ εἰς αὐτοὺς, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς, νὰ μὴ πάθωσι κανὲν ἄλλο κακόν, δι' ὅσα μᾶς προξενουσι κακά, παρὰ νὰ τοὺς ξεπαπαδεύσωσι διὰ τὴν αἰτίαν, τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ ἀπαπάδευτος ἀδελφός μου ξεπαπαδεύεται, καὶ νὰ μὴν εἶναι ὅποιοι εἶναι, ἀλλὰ νὰ γίνωσι καὶ αὐτοὶ ἀσεβεῖς, ὡς αὐτὸς, καὶ ἄθεοι.

Ὁ Σ. θεῖος, ὁ Ἰωάσαφ, αἱ ἀδελφαί, τὰ ἀνήμια, ἡ Σ. ἀνάδοχος μου, τὰ ὄρφανά, καὶ ἅπαντες οἱ συγγενεῖς ὡς εἰκὸς προσαγορεύουσι, τὸν δὲ Νικολάκην ἀπὸ καρδίας ἀσπαζόμεθα. Ὑγιαίνει, ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφέ,

1841 Νοεμβρίου 11 ἐν Ἄνδρῳ

ἡ Ε. Κ.

Ἐλαβον καὶ τὴν ἀπὸ 17 Σεπτεμ., καὶ τὴν ἀπὸ 3^ο Οκτ. περιποθήτους μοι ἐπιστολάς Σου, ἐδέχθη καὶ τὸ διὰ τοῦ Γιαννάκη σταλθέν μοι παρὰ Σοῦ βιβλίον, καὶ σὲ εὐχαριστῶ.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου Καμπανακί, ποῦ ἀπὸ μικρὸ παιδί, προστάτευσε καὶ εὐεργέτησε τὸν Θεόφιλον.

Γ.—Ο ΚΑΪΡΗΣ ΕΙΚΛΕΙΣΤΟΣ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΣΚΙΑΘΟ

1

Τμῆμα ἐπιστολῆς τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Φλαβιανοῦ, ποῦ εἶχε τὴν ἐντολὴ νὰ καθοδηγήσῃ τὸν Θεόφιλο πρὸς μεταμέλειαν. Σοφολογιώτατε Κύριε Θεόφιλε :

Ἐπειδὴ σήμερον ἔγινε σφοδρὸς ὁ χει-

μῶν, μάλιστα ὡς ἐπληροφορήθη Σὰς ἀρχησε πάλιν ἡ ροῇ τοῦ αἵματος, καὶ ἐγὼ ἐμποδίζομαι νὰ ἔλθω ἐπάνω ὡς φιλάσθενος καὶ λυποῖμαι διὰ τῆς σοφολογιότητός σας τὴν ἀσθένειαν, καὶ σήμερον ἡ αὖριον, ὅταν σὺν Θεῷ ἀναλάβητε, παρατηρήσατε τὰ τῶν θεο-

λόγων ὀλίγα ὅπου ἔχω συναγμένα συγγράμματα, καὶ κάμετέ μου τὴν ἀπάντησιν.

(Ἀκολουθοῦν ἀποσπάσματα κειμένων: α) δέησις πρὸς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, β) εἰς τῆς ἐναρξικοῦ οἰκονομίας τὸ Μυστήριον).

24 Νοεμβρίου 1839.

2

Ἀπάντησις τοῦ Καίρη.

Πρὸς

τὸν ἅγιον καθηγούμενον τοῦ ἐν Σκιάθῳ Ἱεροῦ Κοινοβίου κύριον Φλαυιανόν¹

Σεδάσμιε Πάτερ,

Μετὰ μεγάλης καὶ προσοχῆς καὶ ἐπιστάσις ἀνέγνων τὴν πρὸς ἐμὲ ἀπὸ 24 τοῦ ἡδὴ φθίνοντος πατρικῆν τῷ ὄντι ἐπιστολὴν Σας· καὶ Σας εὐχαριστῶ ἀπὸ καρδίας δι' ὅσα εἰς αὐτὴν καὶ με σημειώνατε καὶ με λέγετε.

Ἄλλ' ὦ πάτερ σεδάσμιε, Σας εἶπα με φαίνεται, ἐξομολογηθεὶς εἰς τὴν σεβασμιό-

τητά Σας, πόσα ἔπραξα ἐξ αὐτῆς τῆς νεαρᾶς μου ἡλικίας διὰ νὰ λάβω τὴν ἀναγκαίαν πληροφορίαν εἰς τὰ κυριώτερα τοῦλάχιστον τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως δόγματα· καὶ ὅμως ἔμεινα μέχρι τοῦδε ὡς πρὸς αὐτὰ εἰς ἣν γινώσκετε κατάστασιν.

Πλὴν δὲν θέλω λείπει νὰ βάλω εἰς πρᾶξιν με ὄλην τὴν δυνατὴν προθυμίαν καὶ ζέσιν, καὶ ὅσα ἢ σεβασμιότης Σας πατρικῶς με συμβουλεύετε.

Εἶθε δὲ ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως νὰ με ἐλεήσῃ κατὰ τὸ μέγα καὶ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, καὶ εὐσπλαγχνισθεὶς νὰ με φωτίσῃ διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν, καὶ νὰ με ὀδηγήσῃ εἰς τὸ καλύτερον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ψυχικοῦ· τὰ δὲ περὶ τὸ καχεκτικόν καὶ ἀσθενὲς καὶ ταλαίπωρον σῶμα μου θέλετε μάθει παρὰ τοῦ κυρίου Ἰσιδώρου. Μένω με ὄλον τὸ ἀνῆκον σέβας εἰς τὴν ὑμετέραν σεβασμιότητα.

Ὅπως εὐπειθῆς ὁ δέσμιος

Ἐν τῷ Ἱερῷ Κοινοβίῳ τὴν 25 Νοεμ. 1839

Δ'.—Ο ΚΑΪΡΗΣ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΣΤΗ ΘΗΡΑ

Πρὸς

τὸν Σοφολογιώτατον κύριον Θεόκλητον Φαρμακίδην²

Ἐπειδὴ καὶ περιερχόμενοι τὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἐπεράσατε κατὰ περίστασιν καὶ ἀπὸ τὴν Θῆραν, ἠθελήσατε δὲ ἀπὸ ἀγαθὴν σας προαίρεσιν κινούμενοι νὰ με ἐπισκεφθῆτε καὶ νὰ με ὀμιλήσετε τὰ δέοντα, διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος νὰ δώσω τὴν ὅποιαν με ἐζήτησε πέρυσι ἢ Ἱερὰ Σύνοδος ὁμολογίαν τῆς πίστεως, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους κρίνω περιττὸν νὰ ἀναφέρω, Σας παρακαλῶ, ἅμα φθάσατε εἰς τὰς Ἀθήνας, νὰ ἐκθέσατε εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκομαι, καὶ νὰ εἰπῆτε πρὸς αὐτὴν ἐκ μέρους μου, ὅτι, ἂν δὲν ὑπάρχη κανὲν ἄλλο μέσον ἀρμοδιώτερον διὰ τὴν ἀπολύτρωσίν μου, τὴν

παρακαλῶ θερμῶς νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸ νὰ ἐνεργηθῇ ἢ κατ' ἐμοῦ ἐτοιμασθεῖσα ἐκκλησιαστικὴ ποιὴν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, διὰ νὰ δυνηθῶ λυτρωθεὶς ἀπὸ τὰ δεσμά, ὡς πολίτης ἐλεύθερος νὰ ὑπάγω εἰς τὴν πατρίδα μου, νὰ ἀναλάβω ὀλίγον ἀπὸ τὴν κατέχουσάν με δεινὴν ἀσθένειαν, νὰ ἐξοικονομήσω τὰς τοῦ ὀρφανοτροφείου μου καὶ ἄλλας ἰδιαιτέρας μου ὑποθέσεις καὶ ἔπειτα θέλω ὑπάγει ὅπου δυνηθῶ, καὶ πρὸς τελειότεραν θεραπείαν μου καὶ πρὸς πλειοτέραν αὐξήσιν τῶν γνώσεών μου.

Ταῦτα Σας παρακαλῶ νὰ προσπαθήσετε νὰ διενεργηθῶσι ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, διότι ὡς ἰδίους ὀφθαλμοῖς ἐδεδαιώθητε, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνθέξω πλέον εἰς τὰ ἐπισυμβάντα εἰς με δεινά. Ἐγὼ δὲ θέλω μένει πρὸς τὴν ὑμετέραν σοφολογιότητα καὶ διὰ τοῦτο εὐγνωμονῶν.

1840 τὴν 31 Ἰοβρίου Ἐν Θῆρα κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Προφήτου Ἡλίου

Ὁ φίλος Σας
Θεόφιλος Καίρης

1. Ἀπὸ ἀντίγραφο τῆς ἐπιστολῆς ποὺ ἐκράτησεν ὁ Καίρης στὸ ἀρχεῖο του.

2. Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἔθεσεν εὐγενῶς στὴ διάθεσίν μου ὁ κ. Εὐ. Δερτούζος ἀπὸ τὴν Ἄνδρο, ὁ ὁποῖος ἔχει στὴ διάθεσίν του καὶ ἄλλα Καίρικα. Γιὰ τὸ ταξίδι τοῦ Φαρμακίδου στὴ Θῆρα βλέπε Δ. Πασχάλη, Θεόφιλος Καίρης σ. 156.

Ε΄.— ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΑΪΡΗ

Τὸ ἀρχεῖο τῶν ἀδελφῶν Καίρη περιέχει μεγάλο ἀριθμὸ ἐπιστολῶν μαθητῶν καὶ θαυμαστῶν τοῦ Καίρη ποῦ ἐπιτρέπουν νὰ σταθμίσωμε τὴν ἀπήχηση τοῦ ἔργου του στοὺς συγχρόνους του. Μικρὸ δείγμα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἐκδηλώνουν τὰ αἰσθηματὰ τους στὸν Δάσκαλο ἀποτελοῦν τὰ κείμενα ποῦ παραθέτομε.

1

Σοφολογιώτατε Διδάσκαλε χαίρε,

Ἡ φήμη τῆς διδασκαλίας σας καὶ τὸ λαμπρὸν ὄνομα τοῦ λαμπροτέρου ὑποκειμένου σας ἐνέπνευσε καὶ ἐδῶ εἰς τὴν Ζάκυνθον εἰς ἓνα πατέρα φιλόπαιδα ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἀνδρῶν τῆς πατρίδος μου καὶ συγγενῆ μου καὶ φίλον, τὸν Κύριον λέγω Δόκτωρα Δημήτριον Πλέσσαν πρῶτον νομοθέτην ἐν Κερκύρα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐμπιστευθῆ ὡς εἰς ἄλλας πατρικὰς σας φροντίδας τὴν σπουδαίαν ἀνατροφὴν δύο του ἀγαπητῶν τέκνων περὶ τὰ 10 καὶ 12 τῆς ἡλικίας των, καὶ ἅμα εὐκαιρίσας ἐκ τῶν ἐνασχολήσεων του μελετᾶ νὰ σᾶς τὰ φέρῃ καὶ παραδώσῃ ὁ ἴδιος, ἢ τοῦλάχιστον νὰ σᾶς τὰ διευθύνῃ μὲ τὸ μέσον τινὸς ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν του φίλων, καὶ ἴσως ἀξιωθῶ τότ' ἐγὼ καὶ τῆς ἐπιστασίας ταύτης, καὶ τοῦ νὰ ἀναβλέψω καὶ νὰ ἀνασπασθῶ τὸν ἀξιόσεβάστον μοι καὶ φίλατον Διδάσκαλον Καίρην. Τοῦτου ἔνεκε λοιπὸν λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς εἰδοποιήσω καὶ βεβαιώσω ὅτι ὅπως δῆποτε, καὶ ὅποτε δῆποτε συμβῆ νὰ τὰ παραλάβῃτε, νὰ πιστεύσητε ὅτι εἶναι τέκνα ἀξιωτάτου πατρὸς διὰ νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὰ τοιοῦτως μίαν ἡμέραν διὰ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων σας, καὶ νὰ εὐγνωμονῇ ἀδιαλείπτως εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην σας χάριν.

1839 Αὐγούστου 17 ἐν Ζακύνθῳ.

ἄλος ὑμέτερος

Δημήτριος Γουζέλης

2

Τῷ Σεβαστῷ μοι Διδασκάλῳ. 1

Δὲν δύναμαι οὔτε διὰ γραφίδος νὰ ἐκθέ-

σω, οὔτε διὰ προφορικοῦ λόγου νὰ ἐκφράσω τὰ ὑπὲρ ὑμῶν εὐνοϊκά μου αἰσθηματὰ. Πολλάκις παραστένεσθε, εὐμενέσταντε Πάτερ, ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας μου, ποτὲ μὲν διδάσκοντές με, ἄλλοτε δὲ νουθετώντες, καὶ ἄλλοτε ὀμιλοῦντες με μὲ ἀφελεῖς καὶ πλήρεις ἀγάπης καὶ εὐνοίας τῆς εὐδιαθέτου ψυχῆς Σας ἐκφράσεις.

Ἐνηχοῦσιν εἰσέτι εἰς τὰς ἀκοάς μου, ὃ Σεβαστὲ Διδάσκαλε, αἱ θεαί καὶ ἱεραὶ συμβουλαὶ Σου, αἵτινες πάντοτε θέλουν μὲ εἰσθαι γνώμονες τῶν διανοιῶν μου, καὶ κρηπίς τῶν πράξεών μου, καὶ ἐγκόλπιον εἰς δόλην τὴν γῆν, καὶ κειμήλιον εἰς ὄλους τοὺς Κόσμους. Ποτὲ, οὔτε περιστάσεις, οὔτε ἀποχωρήσεις, οὔτε μεταβάσεις ἀπὸ ταύτην τὴν πρόσκαιρον ζωὴν εἰς τὴν μέλλουσαν αἰωνιότητα, θέλουν ἀπαλείφει ἀπὸ τὴν διανοίαν μου τὸ Σεπτόν, καὶ φιλάρετον, καὶ φιλόμουσον, καὶ φιλόανθρωπον τῆς ψυχῆς Σας εἶδος, τὸ εὐπρόσιτον τῆς διαθέσεώς Σας, καὶ τὸ εὐγενὲς καὶ ἰσάρῳ ἦθος Σας.

Σὺ ἐχηρημάτισας ἐμφυχον ἀγαλμα τῆς ἀρετῆς, Σὺ πολυχεύμων πηγὴ τῆς Παιδείας, Σὺ τὸ εὐεργέτημα τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλης ἐν γένει τῆς ἀνθρωπότητος. Σὺ μὲ τὴν Θεοσεβείαν ἐφώτισας τὸν νοῦν μου, Σὺ ἀπήλαξες τὴν καρδίαν μου ἀπὸ κακὰς ἐξείεις, Σὺ τέλος μοὶ ἐνέπνευσας τὴν γνώσιν ἐνὸς ὑπερτάτου Ὁντος καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παναγίου αὐτοῦ θελήματος. Εἰς Σὲ χρεωστῶ τὸ εἶναι μου, ὃ Σεβάσμιε καὶ ἀξιάγαστε Γηραιέ, εἰς Σὲ τὸ εἶναι μου, καθότι ἄνευ τούτου (ὡσπερ Σὺ μὲ ἐδίδαξας) τὸ εἶναι, εἶναι χειρότερον καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνυπαρξίαν· μαρτυρεῖ δέ μου καὶ ὁ Πλάτων λέγων, «οὐ τὸ ζῆν περὶ πλείστου ποιητέον, ἀλλὰ τὸ εἶ ζῆν».

Καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφράσω τὰ ὑπὲρ ὑμῶν εὐνοϊκά μου αἰσθηματὰ, οὕτω πῶς εἶναι καὶ ἀδύνατον νὰ παραστήσω καὶ τὴν κατέχουσάν με λύπην διὰ τὴν μέχρι τινὸς καιροῦ ἀπομάκρυνσίν μου· ἀλλὰ γίνωσκε ὅτι τὸ αἷτιον ταύτης δὲν εἶναι ἄλλο, εἰ μὴ ὁ ἔριός τῆς Παιδείας, τὸν ὁποῖον Σὺ μοὶ ἐνέπνευσας μέχρι τοῦδε ἀπὸ τὰς σοφὰς διδα-

1. Στις 22 Μαρτίου 1839 ἐξεφώνησεν ὁ Καίρης τὴν περίφημη ὁμιλίαν του γιὰ τὸ διδακτικὸν ἔργον τῆς τριετίας ποῦ ἔληξε. Ἀπάντησεν στὴν ὁμιλίαν αὐτὴ ἀποτελοῦν τὰ κείμενα τοῦτο καὶ τὸ ἀκόλουθον καὶ ἄλλα ποῦ ὑπάρχουν στὸ ἀρχεῖο τῶν ἀδελφῶν Καίρη. Εἶναι ὅλα

ἀντιφωνήσεις μαθητῶν του, καὶ δείχνουν καθαράν ὅτι κέντρο τῆς διδασκαλίας τοῦ Καίρη στὸ ἀνώτερον τμήμα, «τὸ Γυμνάσιον», ἦταν ἡ «θεοσεβεία».

σκαλίας Σου. Δέχθητι εὐμενῶς, ὦ Θεοφιλε, (δὲν δύναμαι νὰ σοὶ προσαρμόσω κἀνὲν ἐπιθέτου, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄνομά Σου οὕτω λεγόμενον εἶναι ἀνώτερον παντὸς ἐπιθέτου) τὰς ἐκφράσεις τῆς καρδίας μεираκίου νεάζοντος ὡς πρὸς τὰς γνώσεις, νεάζοντος ὡς πρὸς τὴν παιδείαν, καὶ ἐν γένει ἀρχίζοντος ἤδη τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεών του. Καὶ Σὺ μὲν ἐνθυμοῦ καὶ ἔχε ὑπὸ τὴν εὐνοϊάν Σου τὸν ἐλάχιστον τῶν μαθητῶν Σου χρηματίσαντα Τηλέμαχον, εἰς ὃν ἠδυνήθης νὰ ἐμπνεύσης τὸ αἰσθημα τῆς Παιδείας, τὸ αἰσθημα τῆς Ἀρετῆς· ἐγὼ δὲ καιροῦ δέοντος τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ Σοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς Θεοσεβείας θήσομαι.

Ι'. Χαρισίου 39¹.

Ὁ ὑμέτερος

Τηλέμαχος Βασιλειάδης

3

Ἀντωνίου Νομικοῦ Προσφώνησις τῷ Διδ. τῆν 4ην Χαρισ. 39.

Τῷ Σεβαστῷ μοι Διδασκάλῳ Θεοφίλῳ Κατ-ρῆ.

Σεβαστὲ Διδάσκαλε!

Ἦθελα παντάπασι σιωπήσει τὴν ὅποιαν χρεωστῶ πρὸς Σε εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ μέγιστον σέβας, διότι ταῦτα εἶναι πεφυτευμένα εἰς τὴν καρδίαν μου, ἂν τὸ ἐσωτερικὸν αἰσθημα δὲν μ' ἐκέντα εἰς τὸ νὰ ἐκφράσω καὶ διὰ λόγων τὰ ὅποια πραγματικῶς τρέφω ἐν ἐμαυτῷ. Τὰ ἐκφράζω λοιπὸν καὶ σοὶ τὰ προσφέρω πεπονήτως ὅτι εὐχαρίστως θέλεις δεχθῆν καὶ τὸν σμικρὸν τοῦτον πῖθον τοῦ φιλάτου σου Νομικοῦ.

Ἐμαθα, Σ. Διδάσκαλε, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἱερὸν, εἶναι θεῖον, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν παρὰ πᾶν ἄλλο σέβομαι, καὶ αὐτὴν θέλω ἀκολουθήσει ἐνταῦθα.

Ἄν καὶ εἰς τὸν γενόμενον αἴτιον τοῦ εἶναι τινὰ, πρέπει ν' ἀποδίδῃ ὁ ἄνθρωπος εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην καὶ σέβας, διότι δι' αὐτοῦ παρῆχθη εἰς τὸ εἶναι· ἀλλὰ διότι τὸ εἶναι ἄνευ τοῦ εἶναι εἶναι χειρότερον παρὰ τὴν ἀνυπαρξίαν, ἔπεται ὅτι εἰς τὸν ὄντα ὄργανον δι' οὗ δύναται τις νὰ εἶναι

εἶ, φυσικῶς ἀποδίδει ἀνωτέραν καὶ μεγαλύτερον εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην καὶ περισσότερον σέβας. Ἐγὼ λοιπὸν καὶ διότι πρέπει καὶ διότι ἔστι τι τὸ ὄψου ἐμὲ ἐσωτερικῶς σὰς ἀποδίδω τὰς ἐκ ψυχῆς καὶ καρδίας εὐχαριστίας μου, διότι σὺ ὑπῆρξες τὸ ὄργανον δι' οὗ ἀνέπτυξα εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα τὰς νοητικὰς μου δυνάμεις ὅσον ἐδυνάμη, σὺ ὅστις ἐκαθάρισας τὸν νοῦν μου ἀπὸ τὸ ψεῦδος, τὴν καρδίαν μου ἀπὸ τὴν κακίαν, σὺ τέλος ὅστις ἀνήγαγες τὴν γνωστικὴν μου δύναμιν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς μιᾶς καὶ μόνης ὑπερτάτης ἀληθείας, τὴν προαιρετικὴν εἰς τὴν ἀγάπην μόνης αὐτῆς καὶ τὴν ἐκτικὴν εἰς τὰς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας. Εἰς σὲ λοιπὸν ὡς τὸν ὁδηγήσαντα ἐμὲ εἰς τὴν ἀληθινὴν ὁδὸν τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ ὁδεύῃ πᾶς τις, ἂν θέλῃ νὰ εἶναι ἀληθὴς τοῦ ὑψίστου υἱός, χρεωστῶ εὐγνωμοσύνην ἀνεξάλειπτον καὶ ἀνωτέραν πάσης περιγραφῆς. Εἰς σὲ ἀποδίδω καὶ ἀγάπην μεγίστην καὶ μέγιστον σέβας, διότι σὺ ὑπῆρξας ἀληθινὸς εὐεργέτης μου.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀναπολῶν εἰς τὸν νοῦν μου αἰσθάνομαι ἐν ἐμαυτῷ βαθυτάτην λύπην, διότι ἀποχωρίζομαι σωματικῶς ἐκείνον τοῦ ὁποίου αἱ διδασκαὶ ἐδίδαξαν τὸν νοῦν μου ἀλήθειαν, ἠγάθουν τὴν καρδίαν μου· αἰσθάνομαι λύπην τὴν ὅποιαν μόνον ὁ τὰ πάντα γινώσκων γινώσκει. Ἄλλ' ἂν καὶ σωματικῶς σὲ ἀποχωρίζομαι, τὸ μόνον ὅμως ἀντικείμενον τὸ ὅποιον θέλω ἔχει πάντοτε καὶ εἰς οἰανδήποτε περίστασιν καὶ ἂν εὐρεθῶ κατὰ νοῦν, καὶ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ εἶναι ἀντικείμενον παντὸς λογικοῦ κτιστοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀκτίστου, ἡ θεοσέβεια λέγω οὐδὲ στιγμὴν δὲν θέλει μὲ ἀφήσει νὰ σὲ λησμονήσω. Αἱ ἱερὰ διδασκαλαὶ σου θέλουν μὲ κάμνει νὰ νομίζω πάντοτε ὅτι σὲ βλέπω διδάσκοντα καὶ ἐνθουσιώμενον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ἀρετῆς, ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, λογικισμοῦ ὄλων τῶν λογικῶν ὄντων· ὅτι σὲ βλέπω παρόντα καὶ λέγοντα τρόπον τινὰ εἰς ἐμὲ, «Μὴν ἀφήσης νὰ εἰσχωρέσῃ ψεῦδος εἰς τὸν νοῦν σου, πάθος κακὸν εἰς τὴν καρδίαν σου· ἀλλὰ λάτρευε τὸν ἀληθῶς ὄντα θεόν, διαγε διαγωγὴν κατ' ἐκεῖνον διὰ ν' ἀπολαύσης τὴν αἰδιότητα».

Ἐν τοσοῦτῳ δὲ χωρὶς νὰ περιγράψω, διότι δὲν δύναμαι, ἕσα αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ

1. Χρησιμοποιεῖ τὸ θεοσεβικὸ ἡμερολόγιον ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1801. Ὁ μῆνας Χαρισίος ἀντιστοιχεῖ στὸν Ἀπρίλιο καὶ Μάιο (9²² Ἀπρίλιου—8²¹ Μαΐου).

μου διὰ Σέ, καὶ χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ σέβας τὰ ὅποια σοὶ προσφέρουν καὶ θέλουν σοὶ προσφέρει· ἴσως αἱ μεταγενέστεραι γενεαί, διότι καὶ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ὡς πρὸς ἐμὲ καὶ τοῖς πᾶσι γνωστόν, εὐχαριστοῦμαι μόνον νὰ σοὶ εἶπω ὅτι ὑπάρχεις εἰς τὴν καρδίαν μου, ὅτι δὲν θέλω λησμονήσῃ ποτὲ ὅτι ὀνομάζομαι τὸ ἱερὸν καὶ μέγα ὄνομα τοῦ θεοσεβοῦς, καὶ ὅτι θέλω ζῆν ἕσον δύνamai συμφῶνως με αὐτό.

Σὺ δέ, ὦ Σεβαστὲ Διδάσκαλε, ἐνθυμοῦ ἐκείνον μετὰ τοῦ ὁποίου συνέζησας ἱκανὸν καιρὸν καὶ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς ὑπῆρχε προστατῆς καὶ Σὺ, ἐκείνον ὅστις δὲν θέλει παύσει φέρων κατὰ νοῦν πάντοτε σὲ καὶ τοὺς ἀδελφούς του, καὶ εὐχόμενος εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν εἰς τὰ καλὰ πρόσοδόν των.

Εὐδαιμόνει.

Ἐν Ἀνδρῶ τῇ 4 Χαρισίου 39

Ὁ φίλος καὶ μαθητῆς σου
Ἀντώνιος Νομικὸς

Ἀθήναις τῇ 20 - 7 - 44

Σοφὲ καὶ σεβάσμιε Θεόφιλε!

Ἀπὸ τὴν πρώτην εὐτυχῆ στιγμὴν καθ' ἣν ἤξιώθην τῆς προσωπικῆς γνωριμίας σου, συνέλαβον ἀπεριόριστον σέβας διὰ τὰς ἀρετάς σου, τόσον σπανίας εἰς τὸν σημερινὸν διεφθαρμένον αἰῶνα! Πολλὰ τῆς τύχης καὶ τῶν κακούργων καταδρομαὶ διετάραξαν καὶ τὴν ἄτυχον οἰκογένειάν μας, ἔκτοτε, καὶ Σὲ τὸν τοσαῦτα παθόντα καὶ πράξαντα ὑ-

πὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς πολυπαθοῦς Ἑλλάδος. Βεβαιώσου, ἀνερ θαυμάσιε, ὅτι ὀλιγώτερον ἠσθάνθην τὰς ἰδικὰς μας συμφορὰς ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σου, τὰς ὁποίας ἐθεώρησα ὡς φθοροποιὰς διὰ τὴν δυστυχῆ πατρίδα μας. Ὡ πόσα δάκρυα ἔρυσαν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου ὅταν ἔμαθον ὅτι οἱ ἱεροὶ πόδες σου ἐπάτησαν ξένον ἔδαφος! Ποσάκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω, ἀλλ' ἡ Χεὶρ μου ἔτρεψε καὶ ἡ καρδιά μου ἐσπαράττετο! Ἡ καταδρομὴ καὶ καταδίωξις τῆς Ἀρετῆς ἀποκαθιστᾷ ἐνδοξώτερον τὸν θρίαμβόν της. Ναί, λαμπρὰ καὶ ἐνδοξὸς ἐστάθη ἡ ἡμέρα τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπανόδου τοῦ νέου Σωκράτους, τοῦ μόνου σοφοῦ διδασκάλου καὶ ἐναρέτου πολίτου, τοῦ φερωνύμου Θεοφίλου!

Ὅλοι οἱ εὐφρονουῦντες Ἕλληγες χρεωστοῦν νὰ πανηγυρίζωσιν ἐπετιῶς τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐξόχως δὲ οἱ εὐτυχῆσαντες νὰ ἴδωσιν ἰδίους ὄμμασι Σὲ τὸν μάρτυρα τῆς ἱερᾶς Ἐλευθερίας μας, ν' ἀξιωθῶσι δὲ καὶ τῆς ζηλωτῆς φιλίας σου. Συγχώρησον διδασκάλων ἄριστε, νὰ συγκαταταχθῶ κ' ἐγὼ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν λατρευόντων τὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν σου, τῶν καυχωμένων διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς φιλίας σου, τὴν ὁποίαν ἐλπίζω ὅτι δὲν θέλεις μ' ἀρνηθῆν.

Δέξου εὐμενῶς τοῦ γηραιοῦ πατρός μου τοὺς φιλικοὺς ἀσπασμούς, καὶ τὰ σεβάσματα τῆς ὡς θυγατρὸς σου

Μαρίας Ἰ. Ρῶτα¹

1. Κόρη τοῦ ἐκδότῃ τῶν ἀπανθισμάτων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀδ. Κοραῆς Ἰακώβου Ρῶτα.

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ

ΑΠΟ ΤΑ “ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ,,

ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

§ ΠΒ΄.

Λυρική ποίησις ἐστὶ, πάθους καὶ συναισθήματος ζωηρά, καὶ ἔμμετρος ἔκθεσις.

§ ΠΓ΄.

Τὸν Λυρικὸν ποιητὴν ἀναδεικνύουσι, νοῦς πλαστοργός, πνεῦμα, οὕτως εἰπεῖν Θεῖον, ὕφος ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπές· δεῖ δὲ αὐτὸν πρῶτον ζωηρῶς αἰσθῆσθαι τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου, καὶ ἔνθουν ἀληθῶς γενέσθαι· εἶτα ἐκτιθέσθαι τὰς εἰκόνας, ὅφ' ὧν οὕτω διετέθη· ὅθεν, εἰ καὶ ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ κινούμενος, οὐδὲ τέχνη τινὶ ἐπόμενος φαίνεται· Πολλὰς δὲ ποιεῖ παρεκβολάς, καὶ μεταπηδήσεις, εἰς τὸ ἴδιον ὅμως πάντοτε ἀποβλέπει ἀντικείμενον, καὶ αὐτὸ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχει.

§ ΠΔ΄.

Εἰσὶ δὲ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, εἶδη διάφορα· δηλ. ᾠδαὶ ἱεραί, ἢ ὕμνοι· ᾠδαὶ ἠρωϊκαί, ἢ Πινδαρικαί· ᾠδαὶ ἠθικαί, καὶ ᾠδαὶ Ἀνακρεόντειοι. Εἰς τὴν Λυρικὴν τινὲς ἀνάγουσι ποίησιν, καὶ τὰ ἔλεγεια λεγόμενα ποιήματα.

§ ΠΕ΄.

Καὶ εἰς μὲν τὰς ἱεράς ᾠδάς, ὑπερέχοντες εἰσὶν οἱ ἱεροὶ ὕμνογράφοι· παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησιν, Ὁμηρος καὶ Ὀρφεύς, ὡς τοιοῦτοι ὑπολαμβάνονται· εἰς δὲ τὰς ἠρωϊκάς, Πίνδαρος πάντας ὑπερέβη· καὶ εἰς τὰς Ἀνακρεοντεῖους, Ἀνακρέων ὁ Γῆϊος.

§ Πς΄.

Καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς ἄριστος ᾠδῶν ποιητῆς Ὀράτιος κρίνεται· παρὰ δὲ τοῖς Γάλλοις, Ῥουσώ· παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς, Γραΐτιος· καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, Γλαΐμιος.

§ ΠΖ΄.

Τὰ δὲ ἔλεγεια, θρηνητικά τινὰ ἦσαν ποιήματα, διὰ πενταμέτρων καὶ ἑξαμέτρων, ἠρωϊκῶν στίχων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκτιθέμενα.

ΠΕΡΙ ΜΕΓΑΛΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

§ ΠΗ΄.

Μεγάλα ποιήματα ὀνομασθῆναι δύνανται, τὰ μεγάλης ἐκτάσεως ἐπιδεικτικὰ ὄντα· τοιαῦτα δὲ εἰσι, τὸ διδακτικόν, τὸ δραματικόν καὶ τὸ ἐπικόν.

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

§ ΠΘ΄.

Διδακτικὸν ποίημα καλεῖται, τὸ διὰ μέτρων τὴν ἀλήθειαν ἀπροκαλύπτως πως ἐκτιθέμενον.

§ ἡ'.

Τὸ διδακτικὸν ποίημα, ἢ πράξεις τινὰς ἐξιστορεῖ, καὶ ἱστορικὸν λέγεται, ὡς τὰ Διονυσιακὰ τοῦ Νόνου, ἢ φιλοσοφικὰς ἀληθείας διδάσκει καὶ φιλοσοφικὸν καλεῖται, ὡς τὰ γνωμικὰ τοῦ Θεόγνιδος, ἢ τέχνης τινός, ἢ ἐπιστήμης παραγγέλματα ἐκτίθησι' καὶ παραγγελματικὸν ὀνομάζεται, ὡς τοῦ Ὀπιανοῦ τὰ κυνηγετικά, καὶ ἀλιευτικά.

§ ἡΑ'.

Διδακτικοὶ ποιηταὶ παρά τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρξαν, Ἡσίοδος, Σόλων, Θεόγνις, Ἄρατος ὁ Σολεύς, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, ὧν ποιήματά τινα διδακτικά σώζονται' ἀποδίδονται δὲ καὶ εἰς τὸν Πυθαγόραν τὰ χρυσᾶ ἔπη, εἰς τὸν Φωκυλίδην νουθητικὸν ποίημα, καὶ εἰς ἄλλους ἄλλα διδακτικά ποιήματα.

§ ἡΒ'.

Διδακτικὰ ποιήματα ἔγραψαν προσέτι παρά μὲν Ῥωμαίοις, Ὀράτιος τὸ περὶ τέχνης ποιητικῆς' Λουκρήτιος τὸ περὶ φύσεως' παρά δὲ τοῖς Γάλλοις, Βοαλῶ τὴν ποιητικὴν τέχνην' καὶ παρά τοῖς Ἄγγλοις, Πόπιος τὸ περὶ ἀνθρώπου δοκίμιον.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

§ ἡΓ'.

Δρᾶμα ἐν γένει ἐστίν, ἔκθεσις παρισταμένης πράξεως' ἐστὶ δὲ τὸ ποίημα τοῦτο, πάντων τῶν λοιπῶν καὶ μᾶλλον διαφέρον, καὶ μᾶλλον τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν ψυχὴν καταθέλον.

§ ἡΔ'.

Τρία τινὰ περὶ πᾶν δρᾶμα παρατηρέα εἰσὶν, αἱ τῆς παρισταμένης, ἢ δραματουργουμένης πράξεως ποιότητες, ἡ διασκευὴ ἢ διάθεσις τῆς πράξεως ταύτης, καὶ τὰ παριστάντα, ἢ δραματουργοῦντα πρόσωπα.

§ ἡΕ'.

Ποιότητες δὲ τῆς πράξεως εἰσι, τὸ πιθανόν, τὸ ὀλόκληρον ἢ ὀλοσχερές, καὶ ἡ ἐνότης. Καὶ πιθανὴ μὲν ἡ πρᾶξις ἔσεται, ὁμοιαλήθης καὶ ὁμοιαλήθως παρισταμένη.

§ ἡς'.

Ὀλόκληρον δὲ, ἀνάλογον μέγεθος ἔχουσα, καὶ πλήρης οὔσα' καὶ τὸ μὲν μέγεθος ἀνάλογόν ἐστίν, ὅταν ἡ πρᾶξις ἀρχὴν ἔχη, καθ' ἣν δηλ. καὶ οἱ λόγοι, καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς ἐκτίθενται' αὕτη δὲ, καὶ ἔκθεσις τῆς ὑποθέσεως ὀνομάζεται, καὶ μέσον, καθ' ὃ δηλ. αἱ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως ἀπαντῶσαι δυσκολίαν παρίστανται' τοῦτο δὲ, καὶ ὁ δεσμός ἢ δέσις τῆς πράξεως καλεῖται' καὶ τέλος, ὅπου ἅπασαι παύουσιν αἱ δυσκολίαι, ἢ ἐπιτυγχάνοντος ἢ καὶ ἀποτυγχάνοντος τοῦ ἐνεργούντος προσώπου' τοῦτο δὲ, καὶ λύσις τῆς πράξεως λέγεται.

§ ἡΖ'.

Πλήρης δὲ ἡ πρᾶξις ἔσεται, ὅταν ἡ περιέργεια τοῦ θεατοῦ ἐντελῶς πληρωθῇ, πάντων τῶν περὶ τὰ δραματουργοῦντα πρόσωπα ἱκανῶς γνωσθέντων.

§ ἡΗ'.

Μία δὲ ἡ πρᾶξις ἔσεται, ὅταν πάντα τὰ συντιθέντα αὐτοῦ μέρη εἰς ἓνα τείνωσι σκοπόν.

§ ἡΘ'.

Ἄδιαίρετος προσέτι ἡ πρᾶξις ἐστίν, ὅτε τὸ πρωτεύον πρόσωπον, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ δράματος, ἐν τῷ αὐτῷ εὐρίσκεται κινδύνῳ' καθότι, ὅταν ὁ κίνδυνος παύσῃ, τότε ἡ πρᾶξις πέρασ λαμβάνει' ἐὰν δὲ εἰς ἄλλον κίνδυνον μεταπίπτῃ, τότε δύο γίνονται τοῦ δράματος αἱ πρᾶξεις' ἀνάγκη προσέτι, ἵνα τὸ πρωτεύον πρόσωπον, ὅλην τὴν προσοχὴν ἐλάκῃ τοῦ θεατοῦ. Καθότι' εἰ καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διαφέροντα παρίστασθαι δεῖ, ἀλλὰ τούτων τὸ διάφορον, εἰς τὸ τοῦ πρωτεύοντος προσώπου ἀνακτεῖν ἐστίν.

§ Ρ'

Ἴνα ἡ πρᾶξις μίᾳ ὑπάρξη, καὶ εἰς ἓνα παρίστασθαι τόπον δεῖ, καὶ κατὰ μίαν συμπληροῦσθαι ἡμέραν, ἀνάγκη δηλ. Ἴνα τὸ δράμα τρεῖς ἔξη ἐνόηται πράξεως, τόπου καὶ χρόνου.

§ ΡΑ'.

Τὰ δὲ τῆς διασκευῆς, ἀρμόζοντα τῷ δράματι εἰσὶν, ἐὰν μίαν ἔξη τῆς ὑποθέσεως ἔκθεσιν, μίαν δέσιν καὶ μίαν λύσιν· ταῦτα δὲ τὰ μέρη εἰς ἄλλας περιέχονται διαιρέσεις, αἵτινες πράξεις ὀνομάζονται, καὶ διὰ τινος χρονικοῦ διαστήματος ἀπ' ἀλλήλων διακρίνονται, καθ' ὃ τὰ παριστάντα πρόσωπα τὴν σκηνὴν παραλείπουσι, καὶ καθ' ὃ ὁ ποιητής, ὡς ἐκτελούμενα ὑποτίθησι τὰ μὴ παρίστασθαι δυνάμενα. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἔκθεσιν, ἢ προετοιμασίαν τῆς ὑποθέσεως, ὁ Ποιητὴς ἰδέαν τινὰ δίδωσι γενικὴν τοῦ μέλλοντος συμβήσεσθαι, καὶ τοῦ ἀληθοῦς τοῦ δράματος ἀντικειμένου· οὐχὶ δὲ ἐξηκριβωμένως, ἀλλ' ἐπιπολαίως πῶς τὰς αἰτίας τῶν συμβησομένων ὑποδηλῶν.

§ ΡΒ'.

Ἡ δὲ δέσις, ὅλου τοῦ δράματος ἀποτελεῖ τὸ διάφορον· ὕφίσταται δέ, εἰς πάντα τὰ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ κωλύοντα· ἀνάγκη δέ, ἵνα ἐξ αὐτῆς τῆς πρώτης πράξεως ἀρχὴν λάβῃ· καὶ ὅσον τὸ δράμα προχωρεῖ, τοσοῦτον καὶ τὰ κωλύματα πολλαπλασιάζονται, καὶ τοὺς θεατὰς ἀβεβαίους ὡς πρὸς τὴν τύχην τῶν πρωτευόντων καθιστῶσι προσώπων· εἰς τὴν τελευταίαν δὲ πρᾶξιν, καὶ εἰ δυνατόν εἰς τὴν τελευταίαν σκηνήν, ὁ δεσμός διακοπῆ, ὅπερ καὶ ἡ λύσις ἐστὶ τοῦ δράματος.

§ ΡΓ'.

Ἡ λύσις ἀποπερατοῖ, καὶ ὅλον συμπληροῖ τὸ δράμα· ἀνάγκη δὲ ἵνα προετοιμάζηται μὲν, μὴ προβλέπηται δέ, ἀλλ' ἀπροσδοκῆτως συμβαίνει, καὶ τὴν τύχην τῶν πρωτευόντων προσώπων γνωστὴν ποιῇ· καὶ περιπέτεια μὲν λέγεται, εὐτυχῆς οὖσα· καταστροφή δὲ ὀνομάζεται, δυστυχῆς ὑπάρχουσα.

§ ΡΔ'.

Τὸ δράμα, εἰς τρία, ἢ πέντε διαιρεῖται μέρη, πράξεις ὀνομαζόμεναι· καὶ αὗται εἰς ἄλλας σκηνὰς καλούμεναι· ἔχει δὲ ἑκάστη πρᾶξις, ὡς καὶ ὅλον τὸ δράμα ἀρχήν, μέσον καὶ τέλος· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην πρᾶξιν, ἣτις καὶ πρόλογος, καὶ πρότασις τοῦ δράματος λέγεται, περιέχονται τὸ προοίμιον, ὅπερ καὶ εἰσθεσις, καὶ εἰσβολὴ ὀνομάζεται, τὰ πρωτεύοντα τοῦ δράματος πρόσωπα, ἀρχαὶ τινες τῆς δέσεως, καὶ ἀνεπαίσθητός τις προπαρασκευὴ τῆς λύσεως.

§ ΡΕ'.

Εἰς τὴν δευτέραν δέ, καὶ τρίτην, καὶ τετάρτην, ἢ δέσις περιπλεκομένη αὐξάνει, καὶ εἰς τὴν πέμπτην τελευταίαν ἢ λύσις περιέχεται τοῦ δράματος.

β ΡΣ'.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τὸ δράμα εἰς πρότασιν διαιρεῖται, τῇ πρώτῃ πράξει ἀναλογοῦσαν ἐπίτασιν, ἐν ἣ ἢ δέσις περιπλεκομένη περιέχεται, κατάστασιν τὸ ἄκρον τῆς δέσεως περιέχουσαν, καὶ καταστροφὴν, ἣτις αὐτῇ τῇ λύσει ταυτίζεται ἢ εἰς πρόλογον, ἐπεισόδιον καὶ ἔξοδον· καὶ πρόλογος μὲν ἐστίν, αὐτὴ ἢ πρότασις· ἐπεισόδιον δέ, μέρος τοῦ δράματος, μεταξύ χορικῶν μελῶν περιεχόμενον· καὶ ἔξοδος, αὐτὴ ἢ λύσις.

§ ΡΖ'.

Περὶ τὰ παριστάντα πρόσωπα παρατηρητέον ὅτι δεῖ αὐτὰ κατὰ τὴν πρώτην πρᾶξιν γνωστὰ καθίστασθαι, καὶ ἰκανῶς χαρακτηρίζεσθαι· ἐπειδὴ δὲ μεταξύ αὐτῶν πρωτευόν τι πρόσωπον ὑπάρχει, τοῦτο καὶ διὰ ζωηροτέρων χρωμάτων δεῖ ζωγραφεῖν, καὶ διὰ χαρακτήρων, ἢ ἠθῶν γνωριμότερων διακρίνειν, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων διαφέρον δεικνύειν.

§ ΡΗ'.

Χαρακτήρες δέ, ἢ ἦθη εἰσὶν, αἱ ἀγαθαὶ ἢ κακαὶ τῶν ἀνθρώπων ἕξεις γενικαὶ ἢ μερικαὶ ὑπάρχουσαι· καὶ γενικαὶ μὲν χαρακτηρῆς εἰσὶν, οἱ τῶν διαφόρων ἔθνῶν· μερικοὶ δέ, δι' ὧν τὸ ἱστορικόν ἢ πεπλασμένον διακρίνεται πρόσωπον· ὅθεν ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα

ἕκαστον πρόσωπον, καὶ τὸν ἔθνικόν ἴδιον διατηρῆ χαρακτήρα, πράττη δὲ καὶ λέγη, συμφώνως καὶ τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τῷ τόπῳ, καὶ τῇ καταστάσει· καὶ ἐν γένει πάσαις ταῖς περιστάσεσιν, ἐν αἷς ἢ εὐρίσκονται, ἢ ὡς εὐρίσκόμενον ὑποτίθεται· παρατηρητέον δέ, ὅτι δύο πρόσωπα οὐ δεῖ τὰ αὐτὰ παρίστασθαι κατὰ τὸ ἦθος, διότι ἄλλως, οὐδὲ διαφέροντα ἔσονται.

§ ΡΘ'.

Τὰ πρόσωπα, ἢ πρὸς ἄλληλα διαλέγονται, καὶ τότε τὸν λεγόμενον συναποτελοῦσι διάλογον· ἢ καθ' ἑαυτὰ, καὶ τότε μονῳδίαν, ἢ μονολόγον ἀπαρτίζουσι· ὠνομάζοντο δέ, τὰ μὲν πρῶτεύοντα πρόσωπα, πρωτολόγοι, ἢ πρωταγωνισταί· τὰ δὲ δευτερεύοντα, δευτερολόγοι, ἢ δευτεραγωνισταί· καὶ τὰ τρίτα τελευταῖον, τριτολόγοι, ἢ τριταγωνισταί.

§ ΡΙ'.

Τὰ δράματα εἰσὶν, ἢ διόλου ἀληθῆ, ἢ ἐν μέρει ἱστορικά, καὶ ἐν μέρει πεπλασμένα, ἢ διόλου πεπλασμένα· διαιροῦνται δὲ εἰς Τραγωδίαν, Κωμωδίαν, Ἰλαροτραγωδίαν, ἢ Σατυρικὸν καὶ εἰς Μελόδραμα.

β ΡΙΑ'.

Καὶ τραγωδία μὲν ἐστὶν ἔκθεσις παρισταμένης πράξεως ἡρωϊκῆς, δι' ἣς διεγείρεται φόβος καὶ ἔλεος.

§ ΡΙΒ'.

Κωμωδία δὲ ἔκθεσις παρισταμένης πράξεως ἰδιωτικῆς, πλαστῆς, καὶ γελοίας, τὴν διόρθωσιν τῶν ἠθῶν τέλος ἔχούσης· διαιρεῖται εἰς Κωμωδίαν περιπλοκῆς, καὶ εἰς Κωμωδίαν χαρακτήρος.

§ ΡΙΓ'.

Καὶ ὅταν μὲν τὸ Τραγικὸν μετὰ τοῦ Κωμικοῦ ἠνωμένον ὑπάρχη, τότε τὸ δράμα Ἰλαροτραγωδία, ἢ Σατυρικόν, ἢ Μικτόδραμα ὀνομάζεται.

§ ΡΙΔ'.

Ὅταν δὲ τὸ δράμα τὸ θαυμαστόν, καὶ τὸ τερπνὸν τέλος ἔχη, τὴν ὄψιν, καὶ τὴν ἀκοὴν διατέρπον, τότε Μελόδραμα καλεῖται· καὶ Σπουδαῖον μὲν, ἢ Σεμνόν, σεμνὰς πράξεις μιμούμενον· Γελοῖον δὲ, γελοίας.

§ ΡΙΕ'.

Δραματικοὶ ποιηταί, Τραγικοὶ μὲν, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκλείσθησαν Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι. Παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις, Σενέκας Τραγωδίας ἔγραψε· παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις, Γάλλοι μὲν, Τραγωδίας γράψαντες, εὐδοκίμησαν Κορνήλιος, Ῥαβίνης, Βολταίρος καὶ Κρεβίλλιος· Ἰταλοὶ, Μεταστάσιος καὶ Ἀλφιέρος· Ἀγγλοὶ, Σακεσπύρος καὶ Ἀδσῶν· Γερμανοὶ, Λέσιγκος, καὶ Σχίλερος· καὶ Ἰσπανοὶ, Λόπεζος.

§ ΡΙΣ'.

Κωμικοὶ δὲ, παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν Κωμωδίαν εὐδοκίμησαν, Κρατῖνος, Εὐπολις καὶ Ἀριστοφάνης· κατὰ τὴν μέσην Ἀντιφάνης ὁ Ῥόδιος, καὶ Στέφανος ὁ υἱὸς αὐτοῦ· καὶ κατὰ τὴν νέαν, Δίφυλος, Φιλήμων, Μένανδρος κτλ. Παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις Κωμωδογράφοι ὑπῆρξαν Πλάυτος καὶ Τερέντιος· Παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις ὁ Γάλλος Μολιέρος, ὁ Ἀγγλος Κογγέβριος, ὁ Γερμανὸς Ὁξέβιος, καὶ ὁ Ἰταλὸς Τολδόνης.

ΠΕΡΙ ΕΠΟΠΟΪΑΣ

§ ΡΙΖ'.

Ἐποποιῶν ἐστὶν ἕμμετρος διήγησις πράξεως πιθανῆς, ἡρωϊκῆς καὶ θαυμαστῆς· καὶ πιθανῆς μὲν, καθότι τῶν Ἐποποιῶν οὐχὶ τῇ ἱστορικῇ συμμορφοῦσθαι ἀληθείᾳ· τὸ δὲ πιθανόν διατηρεῖν δεῖ· ἡρωϊκῆς δὲ, διότι ἡ ἐποποιῶν ταῖς μεγάλας καὶ ἡρωϊκαῖς καθιέρωνται ὑποθέσει· καὶ τέλος θαυμαστῆς, διότι τὸ θαυμαστόν ταῖς ἡρωϊκαῖς μάλιστα ἀνήκει πράξεσιν.

§ ΡΙΗ΄.

Ἔστι δὲ θαυμαστόν, πιθανόν μὲν, ἀλλὰ μέγα καὶ ἔκτακτον, καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀλληγορικῶν ὄντων τῇ ἐποποιίᾳ προσγίνεται.

§ ΡΙΘ΄.

Ἴνα δὲ ὁ ἐποποιὸς τοῦ προκειμένου ἐπιτύχη σκοποῦ, ἀνάγκη ἐστίν, ὅπως πέντε τινὰ καλῶς παρατηρήσῃ· δηλ. τὰς ἰδιότητας τῆς ὑποθέσεως, τὴν διήγησιν, τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα, τὸ ἠθικόν καὶ τὸ ὕφος.

§ ΡΚ΄.

Καὶ ἰδιότητες μὲν τῆς ἐπικῆς ὑποθέσεως εἰσὶ, τὸ πιθανόν, ἡ ἐνότης, τὸ ὁλόκληρον, καὶ τὸ διαφέρον· περὶ ὧν ἄλλο τε διελάβομεν παρατηρητέον δὲ ἐνταῦθα πρῶτον, ὅτι τὰ ἐπεισόδια οἰκεία τῇ ἐνότητι τῆς ὑποθέσεως εἰσίν, ἐάν πρὸς αὐτὴν ἀναφέρονται· δεῦτερον, ὅτι τῇ μὲν Τραγωδίᾳ ἡ καταστροφή οἰκειότερα τῇ δὲ ἐποποιίᾳ ἡ περιπέτεια.

§ ΡΚΑ΄.

Ἡ δὲ διήγησις κατὰ δύο γίνεται τρόπους· καθότι ὁ ἐποποιὸς, ἢ διηγεῖται τὴν χρονολογικὴν διατηρῶν τάξιν, ἢ ἀπὸ τῶν μέσων ἀρχόμενος· μετὰ δὲ ταῦτα, τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ὑποθέσεως, ἢ ἀμέσως αὐτός, ἢ ἐμμέσως διὰ τοῦ πρωτεύοντος προσώπου ἐκτίθησι.

§ ΡΚΒ΄.

Εἰ καὶ ἕκαστον τῶν ἀναφερομένων προσώπων, τὸν ἴδιον χαρακτήρα ἔχειν δεῖ, ἀλλὰ τὸ πρωτεῖον πρόσωπον καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῇ Τραγωδίᾳ, ὑπερέχον καὶ κατὰ τὴν ἀνδρίαν, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς δεικνύσθαι ἀνάγκη. Γνώριμα δὲ ὁ ἐποποιὸς ταῦτα καταστήσει, οὐ μόνον αὐτὸς διηγούμενος τὰ περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα, καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα παριστάς, ὅπερ καὶ μᾶλλον διαφέροντα αὐτὰ καθιστησὶν· ἀδιάφορον καὶ ἐνταῦθα ὁ χρόνος, καθ' ὃν τὰ πρόσωπα γνώριμα γίνονται, εἰ μόνον ὅτε ἡ ὑπόθεσις ἀπαιτεῖ ἕκαστον φαίνεται· ἀδιόριστος δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ὡς καὶ ὁ τῶν ῥαψωδιῶν, καὶ ὁ χρόνος τῆς διαρκείας τῆς πράξεως.

§ ΡΚΓ΄.

Σκοπὸς δὲ κύριος τῆς ἐποποιίας ἔσεται τὸ ἠθικόν· καθότι διὰ τοῦ εἴδους μάλιστα τούτου τῆς ποιήσεως, δύναται ὁ ποιητής, εἰς ἐκτέλειν τῶν ἰδίων καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου, διεγείρει ὑπ' ὅσιν αὐτῶν τὰ μεγάλα τῆς ἠθικῆς καθυποβάλλων μαθήματα, καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς, καὶ τὸ δύσμορφον τῆς κακίας αὐτῆς ὑποδεικνύων.

§ ΡΚΔ΄.

Ὁ ἐποποιὸς, ὡς περὶ μεγάλων καὶ θαυμαστῶν πραγμάτων, μέλλων διαλαβεῖν τὴν τοῦ θεοῦ ἐπικαλεῖται ἀντίληψιν. Ὡς ὑπ' ἐκείνου λοιπὸν ἐμπνεόμενος, ἢ ἐμπνέεσθαι ὑπολαμβάνομενος, ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα κατὰ τὰς διηγήσεις τὴν ἀνήκουσαν διατηρεῖ ἀξιόπρεπιαν· ἐννοοῖαις δὲ χρῆται διαπρεπούσαις, σὺν αἰσθήμασιν ὑψηλοῖς· εἰκόσι ζωηραῖς φράσεσιν ἐκλελεγμέναις, καὶ σχήμασιν ἀρμόζουσιν.

§ ΡΚΕ΄.

Καὶ τοιοῦτοί τινες ἐν γένει εἰσὶ, τοῦ ἐποποιοῦ οἱ κανόνες. Ποιήματα δὲ ἐπικά κυρίως εἰσὶ τοῦ Ὀμήρου ἢ Ἰλιάς, καὶ ἢ Ὀδύσσεια. Πρὸ τούτου δὲ καὶ Ὀρφεὺς καὶ Μουσαῖος, ὡς πρὸς τὴν ποίησιν ταύτην εὐδοκιμησαὶ λέγονται· ὧν τῶ μὲν τὰ Ἀργοναυτικά τῶ δὲ, τὰ καθ' Ἡρω καὶ Λεάνδρον ἀποδίδονται.

§ ΡΚϚ΄.

Εἰς τὰ ἐπικά ποιήματα κατατάσσονται, καὶ ἡ Βατραχομουμαχία τοῦ Ὀμήρου· ἢ Ἀσπίς τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἡσιόδου· τὰ Ἀργοναυτικά Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου· Ἰλίου ἔλωσις Τρυφιδώρου τοῦ Αἰγυπτίου· Ἐλένης ἀρπαγή Κολώθου Νικοπολίτου· τὰ μεθ' Ὀμηρον Κοῖντου τοῦ Σμυρναίου κτλ.

§ PKZ'.

Παρά Λατίνους, ὁ Βιργίλιος ἔγραψε τὴν Αἰνείαδα, καὶ ὁ Λουκιανὸς τὴν Φαρσαλίδα. Παρ' Ἰταλοῖς δέ, ὁ Τάσος τὴν ἐλευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλήμ· καὶ παρὰ Λυσιτανοῖς ὁ Καμόενος τὴν Λουσιάδα· οἱ Γάλλοι, τὴν Ἀρβρίαδα τοῦ Βολταίρου, ὡς ἐπικὸν ἀποδέχονται ποιῆμα. Οἱ Ἄγγλοι τὸν ἀπολεσθέντα τοῦ Μίλτωνος παράδεισον· καὶ οἱ Γερμανοὶ τοῦ Κλωύστόκου τὴν Μεσιάδα· τινὲς δέ, καὶ τὰς διαφόρους μυθοπλαστίας τὰς τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰς τῶν νεωτέρων εἰς τὰ ἐπικά ἀνάγουσι ποιήματα, εἰ καὶ οὐ μικρὸν ἐκείνων διαφέρουσιν.

ΠΡΑΞΗ ΤΟΛΜΗΣ

Ἀπὸ τὰ πιὸ θαρραλέα κείμενα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ εἶναι καὶ τὸ ἄρθρον πού ἀκολουθεῖ («Μεσσαι καὶ Φαρισαιοί», ἔφ. «Ἀκρόπολις», 10 Ἰαν. 1897.) Δείχνει πόσο ἐλεύθερος ἔμενε ὁ ποιητὴς ἀνάμεσα στὶς λογιῆς-λογιῆς προλήψεις τοῦ καιροῦ καὶ πόσο ἀψηφοῦσε τὸν κίνδυνον. Καὶ ὁ κίνδυνος πού ἀπειλοῦσε ὅποιον ἀποφάσιζε ν' ἀναμιχθεῖ στὴν ὑπόθεσι Καίτη, δηλαδὴ νὰ διατυπώσῃ γνώμη γιὰ ζητήματα πού δὲν ἐπιτρέπει ἔλεγχον καὶ συζητήσεις ἡ Ἐκκλησία, δὲν ἦταν μικρός.

H "ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ,,

Ἐφημερὶς τῆς Ἄνδρου ἐδημοσίευσεν ἀνέκδοτον τοῦ Θεοφίλου Καίτη ἐπιστολήν, ἀπευθυνομένην πρὸς σπουδάζοντα ἐν Ἀθήναις ἀνεψιὸν του. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ εὐχεται ὁ Καίτης πρὸς τὸν ἀνεψιὸν του «νὰ ζῆ, νὰ υγιαίνει καὶ νὰ εὐημερῇ, ἀλλὰ δι' ἀμέμπτου πάντοτε διαγωγῆς καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς τῶν ἱερῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐκπληρώσεως, διότι χωρὶς τούτου καὶ ἡ ζωὴ εἰς θάνατον μεταβάλλεται καὶ θάνατον αἰώνιον· καὶ ἡ υγεία εἰς νόσον καὶ νόσον ἀθεράπευτον· καὶ ἡ εὐημερία εἰς κακοδαιμονίαν καὶ κακοδαιμονίαν ἀνυπέρβλητον. Περὶ δὲ τῆς λαμπρότητος ἐνθυμοῦ πάντοτε ὅτι οὐ πᾶν τὸ στίλβον χρυσός. Καὶ ὅταν εἶναι μόνον κατ' ἐπιφάνειαν καὶ δὲν ἔχει ἐσωτερικὴν καὶ πραγματικὴν ἀξίαν, μετ' ὀλίγον ἀποβάλλει τὴν ἐπὶ τῶν αἰσθησέων τοῦ ἀνθρώπου γοητείαν.»

Τὰ ἀνωτέρω ἐγράφησαν ἐν Ἄνδρῳ εἰς τὰς 27 Μαρτίου τοῦ 1847. Ὁ ἐπιστολογράφος μετὰ παρέλευσιν ἑτῶν τινῶν, τὸ 1852, κατεδικάζετο ὑπὸ Ἑλληνικοῦ δικαστηρίου εἰς φυλάκισιν δύο ἑτῶν, καὶ τὴν 13 Ἰανουαρίου τοῦ 1853 ἀπέβησεν ἐν τῇ φυλακῇ.

Ἡ καταδίκη του εἶχε ἀφορμὴν κατηγορίαν ἀπαγγελθεῖσαν κατ' αὐτοῦ ἐπὶ προσωπισμῷ ἀγνώστου θρησκευματος, ὡς εἶχε διατυπώσῃ αὕτη πιθανώτατα τοῦ θρησκευματος τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἱερῶν καθηκόντων, τοῦ διατυπουμενοῦ εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευόμενον γράμμα. Διότι, ὡς γνωστὸν, ὁ Θεόφιλος Καίτης ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς μᾶλλον γραμματισμένους καὶ μᾶλλον ἐναρέτους διδασκάλους καὶ κληρικοὺς τῆς γενεᾶς τοῦ ἀγῶνος. Ἄλλ' εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ ἐνθουσιασθῇ ἀπὸ τὴν λεγομένην θεϊστικὴν φιλοσοφίαν, σύστημα ἀπὸ τὰ μᾶλλον ὀρθόδοξα καὶ τὰ μᾶλλον συντη-

ρητικά καὶ τὰ μᾶλλον εὐσεβῆ, ἂν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις τῆς νεωτέρας Γνώσεως. Τοῦτο ἤρκεσε διὰ νὰ καταδιωχθῇ, νὰ ἐξορισθῇ, νὰ καθαιρεθῇ, νὰ ἀφορισθῇ, νὰ φυλακισθῇ καὶ νὰ ἀποθάνῃ μέσα εἰς τὴν κόλασιν τῶν ἑλληνικῶν βουδρουμίων, ὡς νὰ ἦτο συμμορίτης κανενὸς Τσουλιῆ.

Ἐν τούτοις ἡ ἔθνικὴ συνειδησις ἐβλεπε κατὰ βάθος ὅτι ὁ Καίτης ἦτο ὑπέροχος ἀνὴρ, ὅστις ἀπέθανε μάρτυρ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Ἐπτὰ ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ Ἄρειος Πάγος ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκήρυτεν ὡς κακῶς ἐφαρμοσθῆν ὑπὸ τοῦ Πλημμελειοδικείου τὸ ἄρθρον τοῦ νόμου δυνάμει τοῦ ὁποίου εἶχε καταδικασθῇ εἰς διετὴ φυλάκισιν ὁ Καίτης.

Σαράντα τρία περίπου χρόνια μετὰ τὸν θάνατόν του συμπόλιται καὶ θαυμασταὶ τοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς προκαλοῦσι τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς διὰ νὰ φροντισθῇ περὶ ἀνεγέρσεως εἰς αὐτὸν ἀπερίττου τινὸς μνημείου. Ἐκδίδεται δὲ καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ Βασιλικὸν Διάταγμα.

Ἄλλ' ἂν ἀγρυπνῇ ἡ ἔθνικὴ συνειδησις, ἀγρυπνεῖ μαζί της καὶ ἡ ἀσυνειδησία τῆς μισαλλοδοξίας· καὶ τὸ κακὸν τοῦτο ἐπισκοπεῖται συχνότατα εἰς τὸν τόπον μας καὶ τοὺς φωτεινότερους ἐγκεφάλους. Ὁ σεβαστὸς κ. Ἰω. Σκαλτσούνης, ὁ ἀνομολογούμενος ὡς ἐπιφανὴς νομομαθής, ἀλλὰ τελευταῖον μετὰ ζήλου νεανικοῦ καὶ εὐτολμίας θελήσας νὰ στεφανώσῃ τὸ γήρας του μετὰ τὸν στέφανον τοῦ κήρυκος καὶ ἀνακαινιστοῦ τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως, δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ καθαρῇ τὸν λευκὸν αὐτὸν στέφανον ἀπὸ μαύρα τινα καὶ ἄγρια στίγματα τυφοῦ φανατισμοῦ. Ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένης «Ἀναπλάσεως» πρὸ ἐνὸς μηνὸς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, διατὶ νομίζετε; Διὰ τίποτε

άλλο ή μόνον διότι αύτη προεκάλεσε τό Βασιλικόν Διάταγμα, τό έπιτρέπον την συλ- έράνων προς λογήν άνέγερσιν μνημείου ύπερ του Θεοφίλου Καίρη.

Ούτε μία πεινχρά προτομή ύπενθυ- μίζουσα τον βιον άνδρός, όστις ήθλησε πα- ραπλευρώς των γενναίων, οίτινες διεξή- γον τον πόλεμον διά των θπλων! Διά τον λόγον, ότι ό άνήρ, ρασοφόρος ών, ά- φωρίσθη από άλλους ρασοφόρους ώς κα- κόδοξος. Καί ποίου είδους κακοδοξία! Προσηλυτισμός εις «άγνωστον θρήσκευ- μα» "Ω! αυτός ό ήλίθιος φόβος του ά- γνωστού, που συχνά δεν είναι παρά ό ά- γνωστος θεός, ό μέγας θεός του Παύλου! Ούτε μία προτομή διά τον λόγον, ότι ό διδάσκαλος ούτος έρρίφθη εις τά δεσμά μετά των ανόμων υπό δικαστών, των ό- ποιών την άπόφασιν έξεμηθέμισε μετ' ό- λγας ήμέρας ή υπερτάτη δικαιοσύνη της πατρίδος των.

Ό κ. Σκαλτσούνης έπισείει κατά της μνήμης του Καίρη την καθαίρεσιν της 'Ιε- ράς Συνόδου' και λησμονεί πως δεν έπέ- ρασε πολλός καιρός που όλιγον έλειψε να καταδιωχθή και αυτός ούτος και να άφο- ρισθί από την ίδίαν έκκλησιαστικήν άρ- χήν, μόνον διότι είχε, τόλμησει να είπη περί πραγμάτων του κλήρου, δεν ένθυ- μούμαι ακριβώς περί τίνων ζητημάτων και περί τίνων 'Αρχιερέων και περί τίνων Φαρισαίων κατά τρόπον όχι των παρα- δεδεγμένων συνήθως συνθηματικών ρο- δίνων και άψύχων παραδόσεων μεταξύ των χριστολογούντων, αλλά κατά τρό- ποε ελικρινή, έντονον, πολεμικόν, νέον.

Η αναλογία ίσως δεν είναι καθ' όλο- κληρίαν ακριβής μεταξύ των δύο περι- πτώσεων, άλλ' είναι αρκετή διά να μάς δείξη όχι μόνον ότι οι άνθρωποι διαδρα- ματίζουν έναλλάξ πρόσωπα θυμάτων και δημίων έν τώ βίω, αλλά κυρίως — τό έν- διαφέρον με ένταύθα—τούτο: ότι έν τώ κόσμω δύο δυνάμεις έκάστοτε λυσσωδώς αντιμετωπίζουν άλλήλας' ή ειδεχθής μυ- ριοκέφαλος "Υδρα, την οποίαν θά άποκα- λέσω φαρισαιισμόν, και ή άστερομέ- τωπος νεράιδα, την οποίαν θά ονομάσω μεσσιανισμόν. Άλλοίμονον εις εκεί- νον, όστις είτε στέκεται εις τάς ύψηλοτάτας κοινωνικάς βαθμίδας, είτε αναδύει από τά κατώτατα κοινωνικά στρώματα, είτε εις την άριστοκρατίαν του πνεύματος άνή- κει, είτε πηγάζει από τά έμπνευσμένα πολλάκις βάθη των άπλοϊκών, άλλοίμονον εις εκείνον, του οποίου έτυχε να φωτίση τον νούν, έστω και μία άμυδρά άκτίς μεσ- σιανισμού! Ό άνθρωπος αυτός που φέρει

έπάνω εις τον νούν του τά πτερά, που τρέφει μέσα εις της καρδιάς του τό θάλλος κάτι τι νέον, δηλονότι κάτι έξόχως ζων- τανόν είτε εις την σφαίραν του άληθούς, είτε εις την σφαίραν του ώραίου, ύψηλής άληθείας και αυτού, είτε εις την σφαίραν του άγαθού, που είναι έν ταύτώ ώραιότης και άλήθεια, ό άνθρωπος ούτος, είτε τό ύποτραυλίζει μόνον εις σκοτεινά και άνεπαρκή βατταρίσματα, όποιοσδήποτε και άν είναι, από του μεγιστάνος μέχρι του έργάτου, καταδιώκεται σκληρώς υπό του φαρισαιισμού, όστις όσον φέρει τυφλά τά όματα, όσον έχει όδειαν την σφρη- σιν. Κατά του άρτίου ή άτελοϋς Μεσσία τουτου επιπίπτουν πάνοπλοι οί παντός εί- δους και πάσης τάξεως Φαρισαίοι, ως ά- γέλη σκύλων. "Αν ό ούτω καταδικώμενος εύρίσκη κάπου να στηριχθί, γνωρίζει να μεταχειρισθί την ράβδον του, έν ανάγκη φει! και τους πόδας του, και προσφέρει τά φορέματά του μόνον βοράν εις τους κοπτερούς οδόντας των διωκτών. Ένέναν- τία περιπτώσει, προσφέρει και τάς σάρ- κας του όπως ό Καίρης.

Ό φαρισαιισμός θέλει πρό παντός την ήσυχίαν του' και ό μεσσιανισμός ακριβώς αύτην την ήσυχίαν έρχεται διά να χαλά- ση. Ό πολιτικός που άγωνίζεται να δρά- ση ύπεράνω του κόμματος, ό δημοσιο- γράφος ό κοπανίζων καθ' έκάστην μιαν φοβεράν ή θλιβεράν άλήθειαν, γεμάτος από ίεράν πεποίθησιν προς αύτήν, ό πρω- τότυπος δημιουργός καλλιτέχνης, ό μεγα- λόνους έφευρέτης ό παλαιών και κατά του κύρους άκόμη της άκαδημαϊκής έπιστήμης, ό ήθικολόγος ό διαβλέπων υπό τό λευκόν χρυσοχάρακτον κονίαμα του τάφου τον σκώληκα και την σαπρίαν, πώς ό έργαζό- μενος διά να ρινίση τάς μεγάλας ή μικράς άλύσεις της πατρίδος, της οίκογενείας, του άνδρός, της γυναικός, πώς ό κτυπών την σύμβασιν και την πρόληψιν, είναι ώς τό πτηνόν του παραμυθίου του "Ανδερσεν, τό όποϊον έξεκολάφθη από αύγόν κύκνου μέσα εις όρνιθώνα' παθαίνει εκεί μέσα των παθών του τον τάραχον.

Όταν λέγω Μεσσίας, δεν άποδίδω εις την λέξιν θειαν τινά μυστικήν σημασίαν, αλλά μόνον σχετικήν τοιαύτην και κοινω- νικήν' ό φωτιζόμενος υπό της Μεσσιανι- κής άκτίως πιθανόν και να πλανάται' οί Φαρισαίοι δεν φροντίζουν περί του εάν εύρίσκεται ή όχι έν τή πλάνη ό έχθρός, φροντίζουν μόνον, καθώς είπα, διά την ή- συχίαν των.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΛΜΑΣ

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ

Ἀπὸ τίς μεγάλες πνευματικὲς μορφές τῆς Ἑλλάδας τοῦ περασμένου αἰῶνα, τοὺς διδασκάλους τοῦ Γένους, τοὺς σοφοὺς, τοὺς ἐπιστήμονες, ἀπὸ ὅλους ὅσοι ποτίστηκαν στὰ νάματα τῆς ἀρχαίας παιδείας καὶ δούλεψαν γιὰ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀναστάσεώς της, ὁ Θεόφιλος Καΐρης εἶν' ἐκεῖνος πού στέκεται σήμερα πιδ κοντά μας. Εἶναι ὁ πιδ ζωντανὸς ἀπ' ὅλους τοὺς σεβάσιμους καί, συχνά, καταπληκτικούς, ἀγωνιστὲς τοῦ λογιωτατισμοῦ. Ἐκεῖνων τὰ ἔργα, κοίτονται πεθαμένα στὴ γλωσσικὴ τους νεκροθήκη, ἐξαφανισμένα κάτω ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ μοιραίου σχολαστικισμοῦ τους. Καὶ μαζὺ μ' αὐτά, κοίτονται πεθαμένοι σὲ μιὰν ἀχρηστὴ γραμματολογικὴ ἀθανασία κι' οἱ δημιουργοὶ τους. Μὰ ὁ Θεόφιλος Καΐρης, ἔχει ξεφύγει ἀπὸ τὸ ἔργο του. Μαζὺ μ' ἐκεῖνο, ἦταν πιδ μέγας, πιδ ἀνθρώπινος, πιδ ζωντανὸς ἀπὸ κείνο. Οἱ σύγχρονοι του, σπουδαῖοι καὶ χρήσιμοι στὴν ἐποχὴ τους, παραδείγματα σοφίας κι' ἐργατικότητος, ἑλληνισμοῦ καὶ φιλοπατρίας, «περιεβλήθησαν» κατὰ ἕναν τρόπο τὸ ἔργο τους καὶ τὸ ρόλο τους, ὅπως περιβάλλεται κανεὶς μιὰ στολή, μιὰ τήβεννο, ἕνα γαμήλιο ἔνδυμα. Ὁ Θεόφιλος Καΐρης «περιέβαλε» τὸ ἔργο του μὲ τὸν ἑαυτὸ του, τὸ φωτοστεφάνωσε μὲ τὴν ἀνώτερη ἠθικὴ του οὐτότητα, τὸ ἔκαμε πράξη καὶ σύμβολο μιᾶς ἐνέργειας, μιᾶς ἀναζήτησης, μιᾶς πίστεως, μιᾶς ὁρμῆς πρὸς τὴν αἰωνιότητα. Γι' αὐτὸ καὶ «ἐπέζησε» τοῦ ἔργου του, γι' αὐτὸ σήμερα καὶ τὸ ἔργο του κι' ἡ ζωὴ του καὶ ἡ παρουσία του στὸν κόσμον κι' ὁ θάνατός του, κι' ὅτι θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ σὰ στοιχεῖο ἑνὸς μεγάλου δράματος, μὰς συγκινοῦν ἀπόλυτα καὶ μὰς κεντρίζουν τὴ σκέψη καὶ τὸ πάθος σὰ νὰναι ὑπόθεση σημερινή. Γιατὶ κάθε ζωντανὴ παρουσία, κάθε πνευματικὴ πορεία μὲς ἀπὸ τούτῃ τῆ ζωῆς,—σ' ὅποια ἐποχὴ κι' ἂν γίνεται καὶ μ' ὅποιο φέμμα ἢ μ' ὅποιαν ἀλήθεια συντάσσεται,—ἀνήκει σὲ κάθε παρὸν, σὲ κάθε ἐποχὴ. Συνταυτίζεται μὲ τὸ πρόβλημά της, ταυτοποιεῖται μὲ τὰ σύμβολά της. Ἔτσι καὶ ὁ Θεόφιλος Καΐρης. Δὲ χρειάζεται κανεὶς πολλὰ φαξίματα νὰ κάμει στὸ ἔργο του γιὰ νὰ τὸ καταλάβει. Καθένας πού ἔχει ζήσει ἀπὸ ὅποιαδήποτε

πλευρὰ τὸ πνευματικὸ δρᾶμα τῆς ἐποχῆς μας, ἀσφραίνεται ἀπὸ μακρὰ τῆ ζωτᾶνία τοῦ Θεόφιλου. Μιὰ σπῖθα ἀπὸ τὴν πυρκαγιὰ πού ἀναψε ζώντας ὁ Καΐρης φτάνει γιὰ νὰ ξαναζωντανέψει μέσα μας δλόκληρη τὴ φλόγα του.

Τί ἦταν ὁ Θεόφιλος Καΐρης; Ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ ἕναν ἀρνητικὸ ὀρισμὸ: Κατ' ἀρχὴν, δὲν ἦταν ἕνας πανεπιστημιακὸς κορφολογητὴς γνώσεων ὅπως οἱ περισσότεροι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, καὶ παλαιοὶ καὶ νέοι καὶ σύγχρονοι,—ἀπαραίτητοι ἀσφαλῶς στὸ εἶδος τους καὶ στὸν ρόλο τους,—ἀλλὰ ἕνας πού χρησιμοποίησε ὅλο τὸ καταπληκτικὸ ἀποταμίευμα τῶν γνώσεών του γιὰ νὰ φτάσει στὴν πηγὴ τῆς Γνώσης, στὴν ὑπέριστα ἀλήθεια, δηλαδὴ στὸν δικὸ του Θεό. Ἀπὸ τὴν περιέργεια στὴ γνώση κι' ἀπὸ τὴ μιὰ γνώση στὴν ἄλλη, ἔφθασε στὴ Μοναδικὴ Γνώση πού λυτρώνει—δηλαδὴ πού τὸν λύτρωσε ἐκεῖνον. Ὑστερα ἀπὸ μακρὰ ταξίδια στὸ πέλαγος τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἐποχῆς του, ὕστερα ἀπὸ θανάτερά βυθίσματα στὰ σκοτάδια καὶ στὰ ἡμιφωτὰ τῶν νεανικῶν φιλοσοφικῶν του ἀμφιβολιῶν,—ἅ, αὐτὲς οἱ ἀμφιβολίες κι' οἱ λιγοψυχίες, μήτε τὸν Χριστὸ δὲν ἄφησαν ἀδοκίμαστο—ὁ Θεόφιλος, ξαφνικά, μιὰ νύχτα, καθὼς ὑπέροχα καὶ συνοπτικὰ τὸ ἐξομολογεῖται στὴν ὑπερήφανη καὶ σχεδὸν ὑπεράνθρωπη ἀπολογία του, μιὰ νύχτα, ξαφνικά, τοῦ «ἀπεκαλύφθη» ἡ ἀλήθεια: «Ἐπὶ τέλους, γαληνιαῖαν τινὰ καὶ νήνεμον νύκτα ἀτενίσας πρὸς τὸν ἀστερόνετα καὶ λαμπρότατον οὐρανὸν ἐνόμισα ὅτι ἀνεγνῶν ἀπ' αὐτοῦ χρυσοῖς γράμμασιν τὰς λέξεις «Θεὸν σέβου», «Θεὸν ἀγάπα». Ἐκτοτε ἡσθάνθην καταπαύουσαν τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς μου τῆς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὡς ἐκ τῆς ἀμφιβολίας κατασπαράττουσαν τὸ πνεῦμα μου». Νὰ τὸ μυστικὸ: ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς. Νὰ ὁ ὑπέριστα σκοπὸς τῆς μάθησης καὶ τῆς ἐπιστήμης, τῆς σοφίας καὶ τῆς φιλοσοφίας: ἡ λύτρωση ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἀπὸ τὴν πολυμορφία τῶν γνώσεων πού ἀλληλοαναιροῦνται. Ἐπὶ τέλους, νὰ πέσει νὰ κοιμηθεῖ γιὰ πάντα ὁ φοβερός χορὸς τῶν Ἐρινύων τῆς σκέψης πού κυνηγοῦν κάθε ἀνήσυχον νοῦ καὶ κάθε τρικυμισμένη ψυχή.

Ὁ Καίρης γύρευε τὴ μοναδικὴ ἀπάντηση ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες, ἀπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς ἱερωμένους τῆς ἐποχῆς του, ἀπὸ τ' ἀρχαῖα καὶ τὰ νέα βιβλία. Καὶ ξαφνικά, τὴν ἀπάντηση τοῦ τὴν ἔδωσε ὁ κατάστερος οὐρανός—ἴσως ἕνας λαμπρὸς καλοκαιρινὸς οὐρανὸς μιᾶς νύχτας στὴν Ἄνδρο. Ὁ Κάντ συνέλαβε ὡς ἐξ ἀποκαλύψεως τὸ νόημα καὶ τὴ μορφή τοῦ ἠθικοῦ νόμου, κοιτάζοντας τὸν κατάστερο οὐρανὸ. Μὲ τὰ μάτια ψηλά κι' ὁ Καίρης, ἄρπαξε τὸν δικὸ του ἠθικὸ καὶ θρησκευτικὸ νόμο, τὴ «θεοσέβειά» του. Κι' οἱ δυὸ ἦταν λογικοὶ φιλόσοφοι, μυαλὰ μαθηματικά. Προχώρουν πρὸς τὸ μυστήριό με τὶς ἐπάλληλες νοητικὲς ἐποπτεῖες τους, μελετοῦσαν ψυχρὰ τὸν κόσμον τῆς ἐμπειρίας, οἰκοδομοῦσαν συστηματικὰ τὴ φιλοσοφία τους. Ἄλλὰ τὴν ὑπέρτατη ἀπάντηση, τὴν ἀπάντηση ποὺ γαληνεύει τὴν ψυχὴ, τὴν ἀπάντηση ποὺ γίνεται Νόμος καὶ Δόγμα καὶ δὲ συζητιέται πιά, τοὺς τὴν ἔδωσε σὲ μιὰ μοναδική στιγμή θρησκευτικῆς χάριτος ὁ οὐρανός. Ἀντίφαση, θὰ πείτε. Ἀντινομία. Ἰσως. Ἄλλὰ χωρὶς τέτοιες ἀντιφάσεις, χωρὶς τέτοιες μοιραῖες ἀντινομίες, δὲν ὑπάρχει πνευματικὸ δράμα. Καὶ χωρὶς πνευματικὸ δράμα, δὲν ὑπάρχει, δὲν ἀπορρέει πνευματικὸ μεγαλεῖο. Βιβλία πολλὰ καὶ σοφά, ναί, γεννιοβολιοῦνται ἀπὸ τὴν ἀφιλοσόφητη γνώση. Ἄλλὰ ψυχὴ ποὺ εὐδαμονεῖ μέσα στὴν ἀλήθεια τῆς καὶ νοῦς ποὺ ἔκστασιάζεται στὸ ὑπέρλαμπρο δράμα του, ὄχι. Κι' αὐτὸ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεόφιλος Καίρης.

Ἀπὸ τὴ μοναδική στιγμή αὐτὴ ποὺ ἀναφέρει στὴν ἀπολογία του, ἀρχίζει ὁ Θεόφιλος νὰ εἶναι πραγματικὸς φιλόσοφος. Ἀπὸ τὴ στιγμή ἐκείνη ἐπικυρώνεται θριαμβευτικὰ τὸ γεγονός πὼς ἦταν «φιλόσοφος» ὁ Καίρης. Δὲν ἦταν φιλοσοφικὴ μεγαλοφυΐα, ὅπως οἱ μεγάλοι δημιουργοὶ τῶν γνωσεολογικῶν καὶ τῶν ἰδεαλιστικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἀρχαῖοι καὶ νέοι. Ὅμως, ἦταν ἀγνός κι ἀληθινός κι ἀσυμβίβαστος μὲ ὅ,τι δήποτε ἄλλο, φιλόσοφος. Ἐζήσε καὶ πέθανε γιὰ τὶς ἰδέες του, δὲν ἔζησε ἀπὸ τὶς ἰδέες του. Ἦταν ἕνας ἀπὸ κείνους ποὺ θὰ ἤθελε νὰ γνῶριζε ὁ Σωκράτης πρὶν πιεῖ τὸ κώνειο— ἢ ποὺ θὰ ἦταν εὐτυχῆς ἂν τὸ μοίραζε μαζί τους. Ἦ καθαρή σκέψη, ὁ νοῦς ποὺ μεγαλόπρεπα ἐφευρίσκει τὶς ἀλήθειες του καὶ οἰκοδομεῖ, ὁ νοῦς τοῦ ἐφευρέτη, τοῦ ἐπιστήμονα, τοῦ δημιουργοῦ φιλόσοφου, ἔχει ἕνα μεγαλεῖο σχεδὸν θεϊκό. Τρομάζει ἢ θέα του ἐμᾶς τοὺς ἀπλοῦς καὶ συμβατικούς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ἐμᾶς τοὺς ἀφελεῖς ἀναγνώστες. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀνθρώπος ποὺ ἐγκλωπώνεται μὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀγκαλιάζει φρενιτικὰ ὅπως ὁ Χριστὸς τὸ σταυρὸ του, ἔχει κι αὐτὸς ἕνα μεγαλεῖο, τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἠθους. Εἶναι τὸ μεγαλεῖο ποὺ δείχνει σὰν ἕνα ἀρραγὲς σύνολο τὴν ψυχὴ καὶ τὸ

πνεῦμα καὶ τὸν καταξιώνει ἔτσι τὴ μοναδικὴ ἐνότητα ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ὁ φιλοσοφῶν ἀνθρώπος. Τέτοιος ἦταν ὁ Καίρης. Μέσα στὴν πλατεῖαν ἀγκαλιά τῆς ψυχῆς του καὶ τοῦ ὑψηλοῦ του νοῦ, τ' ἀγκάλιασε ὅλα καὶ τὰ συνταξίωσε στὴ θεοσέβειά του: ἀγκάλιασε τὴν πατρίδα του, τὴν ἐπανάσταση τοῦ 21, τὴ δίψα τῆς γνώσης καὶ τὴν ἀπόκτηση τῆς γνώσης, τὴν αὐτοθυσία, τὸ ἰδανικὸ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλελευθερίας, ἀγκάλιασε τὸν ἀνθρώπο ποὺ ἔπασχε καὶ τὸ ὄρφανό, τὸ σχολεῖο καὶ τὸν μαθητὴ. Μονάχα τέτοιοι ἀνθρώποι μποροῦν νὰ προκαλέσουν συγκλονισμό στὶς ψυχές τῶν διπλανῶν τους, κι ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ λατρεία ποὺ ἔρχισε νὰ δείχνει πρὸς τὸν Καίρη, τὸ πολὺ κοινό, τὸ πλήθος, αὐτὸ τὸ πλήθος...

Κι' ἀντίστοιχα, νὰ γεννιέται ὁ φόβος καὶ τὸ μίσος καὶ ἡ πρόθεση τῆς ἐξοντώσεως στὶς ψυχές τῶν Φαρισαίων.

Ἄλλ' αὐτό, εἶναι μιὰ ἱστορία ποὺ πέρασε. Τὸ νόημα τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ὁ Παλαμᾶς, ἄλλο πνεῦμα ἀδέσμευτο καὶ φιλελεύθερο, τὸ συνόψισε στὸ περίφημο ποίημα του γιὰ τὸν Καίρη:

Μὰ ἡ Πολιτεία, μὰ νὰ ἡ μεγάλη μάννα,
ποὺ συχνότατα βρέχει οὐράνιο κρατεῖ
στὸν τιποτένιο ἢ στὸ ληστῆ, κρατεῖ
τὴν πόρτα τῆς τιμῆς γιὰ σὲ κλειστή...

Πολλοὶ θὰ ποῦν, πὼς ἡ Πολιτεία, ἄσχετα ἂν συχνὰ μοιράζει τὰ βραβεῖα τῆς στοὺς τιποτένιους, στὴν περίπτωση τοῦ Καίρη, δὲ μποροῦσε νὰ κάνει διαφορετικὰ παρὰ νὰ τοῦ κλεισεῖ τὴν πόρτα τῆς καὶ νὰ τοῦ ἀνοίξει τὴν πόρτα τῆς φυλακῆς. Οἱ αἰρετικοὶ, ἢ ξεθρονίζουν ἕνα καθεστῶς γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀλήθειά του, ἢ νικιοῦνται κι ἐκμηδενίζονται. Ὡστόσο, τὸ οὐσιώδες γιὰ μᾶς εἶναι πὼς ὁ Καίρης νικῆθηκε ἀπὸ τὴν Πολιτεία, μὰ δὲν ἐκμηδενίστηκε. Κι αὐτό, γιὰτὶ ἡ πνευματικὴ του ὑφή, ἢ ὅλη του συγκρότηση, ὁ τόνος τῆς φωνῆς του, τὸ ὕφος τοῦ λόγου του, ἢ ροπή τοῦ στοχασμοῦ του, ἦταν μέσα στὸ νόημα τῶν καιρῶν ποὺ ἄρχισαν ἀπὸ τὸν αἰῶνα τῆς διαφωτίσεως, ἀποκορυφώθηκαν μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση κι ἔφτασαν ὡς τὶς ἡμέρες μας, δίνοντας τὸ βᾶθρο καὶ τὸ χρώμα, τὴ γραμμὴ καὶ τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ τοῦ πράγματος ποὺ τὸ λένε ὅλοι σήμερα— ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ὑλιστὲς τοῦ Μαρξισμού—ποὺ τὸ λέμε «ἐλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ», ἢ μονολεκτικὰ «Δημοκρατία». Τὸ λέμε ἔτσι καὶ τὸ θέλουμα νὰ εἶναι ἔτσι. Γι' αὐτὸ πολέμησαν ἑκατομμύρια ἀνθρώποι στὸν αὐτὸς δυὸ τελευταίους μεγάλους πολέμους. Γι' αὐτὸ μόχθησαν καὶ μαρτύρησαν μεγάλοι ἰδεολόγοι, ἐπιστήμονες, σοφοί, ποιητές, πολιτικοί— ἀκόμα κι' ἐπαναστάτες. Γι' αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ, συχνὰ ὁ ἀνθρώπος φέρθηκε σκληρὰ κι ἀπάνθρωπα στὸν διπλανὸ του. Ὁ οὐρανός

τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, καταργάεται ἀπὸ τῆς λάμψης τῶν φιλελευθέρων πνευματικῶν ὅπως ἦταν ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Ψυχάρης, ὁ Παλαμάς, ὁ Βενιζέλος, κι ἄλλοι. Σ' αὐτὴ τῇ χορείᾳ πρέπει νὰ συγκυριαλέξουμε καὶ τὸν Θεόφιλο Καίρη, ἀναγνωρίζοντάς του τὸ προνόμιο πού μόνος του ἀπέκτησε: Νὰ μὴν εἶναι μονάχα ἐκπρόσωπος ἀλλὰ καὶ μάρτυς τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, ζήσαν, δημιούργησαν καὶ πέθαναν, συμφιλωμένοι κατὰ κάποιον τρόπο— ὅστερ' ἀπὸ προσωρινὰ διαζύγια — μετὰ τὴν Πολιτεία, τῇ «μεγάλῃ μάννα». Μὰ ὁ Θεόφιλος, θέλησε νὰ τραβήξει τὸ παράδειγμά του ὡς τὴν ἔσχατη συνέπεια. Καὶ ξεψύχησε κατὰδικὸς σ' ἓνα σκοτεινὸ κελλί φυλακῆς. Ἔτσι, ἀφ' ἑαυτοῦ, ἔγινε ἥρωας ἑνὸς μονοπρόσωπου πνευματικοῦ δράματος, πού θέλουμε δὲ θέλουμε, τὸ βρίσκουμε σήμερα μεταποτισμένο στὴν ἐποχὴ μας. Εἶναι τὸ δράμα πού παίζεται στὴ συνείδηση κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου— ἴσως καὶ κάθε ἀνθρώπου πού ἔχει μέσα του ἔστω καὶ ἓνα ὑποτυπῶδες συναίσθημα κοινωνικῆς εὐθύνης ἢ ἀνθρώπινης ἀλληλεγγύης: τὸ δράμα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας...

Ἐνα ἀπλὸ μὰ στυγγὸ ἐρώτημα συνοψίζει τὸ δράμα αὐτό: ὡς ποῖο ὄριο μέσα στὸν ἠθικὸ καὶ δημόσιο χῶρο τῆς «πολιτείας» μπορεῖ σήμερα νάαι κανεὶς πνευματικὰ ἐλεύθερος; Δηλαδή, ἄφοβα καὶ με ἀξιοπρέπεια, νὰ ὁμολογεῖ καὶ νὰ κηρύττει ὅπου κι' ἂν βρίσκεται τὴν ὅποια πίστη του ἢ δοξασία του; Φυσικά, ἂν οἱ δοξασίες του ἢ οἱ ἀνακαλύψεις του τυχαίνει νὰ συμφωνοῦν μετὰ τὰ γενικὰ θέσμια τῆς Πολιτείας, μῆτε πρόβλημα, ἄρα μῆτε καὶ δράμα προκύπτει. Ἀλλὰ πάντα ἡ Πολιτεία, καὶ ἡ πιὸ φιλελεύθερη, καὶ ἡ πιὸ βέβαιη γιὰ τὴ στερεότητά της, δὲ μπορεῖ παρά χαράζει κάποια ὄρια πού δὲν τὰ περνάει ἀτιμωρητὴ ἢ «ἐλεύθερη σκέψη». Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, συμβιβασμὸς καὶ προσαρμογὴ τῆς ἐλευθερῆς σκέψης πρὸς τὰ ὄρια αὐτά, σημαίνει πνευματικὴ αὐτοπροδοσία καὶ νοθεύει τῆς ἀγνῆς φιλοσοφικῆς συνείδησης. Ἀδήρητος Νόμος ἢ Πολιτεία, ἄτεγκτος Νόμος, βασιλικὸ ἀνθρώπινο αἴτημα καὶ ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία. Χωρὶς τὴν Πολιτεία, δὲ νοεῖται ὀργανωμένη κοινωνικὴ ζωὴ. Χωρὶς τὴν πνευματικὴ ἐλευθερία, καμιά πρόοδος δὲν εἶναι νοητὴ, καὶ κάθε κοινωνία πνευματικῆς δεσμευμένη, εἶναι καταδικασμένη σὲ μαρασμό. Δὲ μποροῦμε λοιπόν, παρὰ νὰ δεχτοῦμε, μέσα μας, καὶ τῶν δυὸ τὴν ἠθικὴ ἰσοτιμία, γιατί κι' ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Πνευματικὴ Ἐλευθερία, εἶναι οἱ δυὸ βασι-

κοὶ ὄροι τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Δὲ μᾶς μένει λοιπὸν τώρα παρὰ νὰ ἀναγνωρίσουμε ἕναν τρίτον Νόμον, μιὰ τρίτη ἀναγκαιότητα: τὴν ἠθικὴ τῆς συγκρούσεως μεταξύ πολιτείας καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας ὅταν δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ διαφοροτικά. Στὴν περίπτωση τοῦ Καίρη, ἓνα ἄτομο μετὰ ἡρωϊκῆς διαστάσεως, ἀντιμάχησε μετὰ ὀλοκλήρη τὴν Πολιτεία. Ὁ Καίρης ἔπεσε. Μετὰ τὸν τρόπο πού ἔπεσε, ἔχασε μιὰ περίπτωση, ἀλλὰ κέρδισε τὸ γόητρο τῆς ἀπόλυτης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς νίκης. Δὲν αὐτοπροδόθηκε. Μὰ γιὰ νὰ μὴν αὐτοπροδοθεῖ, χρειάστηκε νὰ συγκρουσθεῖ μετὰ τὴν Πολιτεία τοῦ καιροῦ του. Ἔτσι, ἔζησε καὶ ξετύλιξε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἓνα μεγαλειῶδες πνευματικὸ δράμα πού μέσα ἀπὸ τὴν τραγικὴ λύση του, μέσα ἀπὸ τὸν ἀσβέστη πού τοῦ γέμισαν τὸ νεκρὸ του κουφάρι, στὴ Σύρα, ξεπήδησε ἓνα ὀλοζώντανο σύμβολο — τὸ σύμβολο τοῦ τραγικῆς ἀδέσμευτου, τοῦ τραγικῆς ἐλεύθερου πνευματικοῦ ἀνθρώπου.

Σήμερα, μετὰ κάποιον δέος ἀντικρύζουμε αὐτὸ τὸ «ἄσπαιρον» σύμβολο, γιατί εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀναγνωρίσουμε πῶς ὅσο κι' ἂν εἶναι «πνευματικὰ φιλελεύθερη» ἡ ἐποχὴ μας, πάντως εἶναι πολὺ λιγώτερο ἀπὸ ὅσο τὴν προοιώνει ὁ αἰῶνας τοῦ Καίρη. Σήμερα, μονάχα μέσα σὸ κελλί τῆς μοναξιάς μας καὶ τῆς σιωπῆς μας — στὸ κελλί τῆς φυλακῆς τοῦ Καίρη — μποροῦμε ν' ἀγκαλιάζουμε ἄφοβα κι' ἀνενόχλητοι τὴς ἀλήθειες μας. Ὅταν βγαίνουμε στοὺς δρόμους τῆς σύγχρονης πολιτείας, πρέπει ν' ἀναλογιζόμαστε γιὰ ὅσα θὰ ποῦμε, καὶ τὴν εὐθύνη μας πρὸς τὸ σύνολο, πού ἔχει πιὰ συνειδητὰ δικαιώματα καὶ ὀργανωμένες ἀπαιτήσεις. Ἀναλογιζόμαστε ἐπίσης — αὐτὸ δὲν εἶναι πρὸς τιμὴ μας — καὶ τὴ φοβερὴ δύναμη πού ἔχουν οἱ σύγχρονες πολιτείες, νὰ καταστέλλουν ἐξοντωτικά κάθε ἐπικίνδυνον γι' αὐτὲς πνευματικὴ ἐλευθεριότητα. Μὰ ὁ Καίρης δὲν ἀναλογίστηκε τίποτα. Ἰδεαλιστὴς καὶ τυπικὰ καὶ οὐσιαστικὰ, ἠθικιστὴς πέρα γιὰ πέρα, ἔσυρε ἄφοβα τὸ χορὸ τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ δράματος πού στὰ χρόνια μας παίζεται πολυπρόσωπο κι' ἀντιφατικὸ, στὰ κρυφὰ καὶ στὰ φανερά, ἀπὸ πλήθος ἀντικρουόμενα δόγματα καὶ δοξασίες. Γι' αὐτὸ σήμερα, ὅποια κι' ἂν εἶναι ἡ γνώμη μας γιὰ τὴς ἀλήθειες καὶ τὴς πλάνες τοῦ Καίρη, δὲ μπορούμε παρὰ νὰ γονατίσουμε μπροστὰ στὸ ἡρωϊκὸ του ἀνάστημα. Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος ἡρωϊσμὸς ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς συνεπὴς πρὸς τὴν εὐθύνη τῶν ἰδεῶν του.

A. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Α Π Ο Λ Ο Γ Ι Α

Ὅνομάζομαι Θεόφιλος Καΐρης, ἐγεννήθην καὶ κατοικῶ εἰς Ἄνδρον, ἐτῶν 68, διδάσκαλος καὶ θεοσεβῆς τὴν θρησκείαν.

ΕΡ. — Κατηγορεῖσαι ἐπὶ προσηλυτισμῷ καὶ διαδόσει νέας θρησκείας ἀγνώστου. Τί ἀπολογεῖσαι ;

ΑΠ. — Οὔτε εἰσηγητής, οὔτε ἰδρυτὴς νέας θρησκείας εἶμαι, διότι φρονῶ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἔργον ἀνθρώπου, καθόσον τὰ τοιαῦτα εἰς δύναται, ὁ ἐκ τοῦ μηδενὸς παραγαγὼν τὸ Σύμπαν. Ἡ Θεοσεβεία δὲν ἔχει ἄλλον διδάσκαλον εἰ μὴ μόνον τὸν Θεόν, καθότι αὕτη εἶναι ἀπόρροια τῆς ἠθικῆς τοῦ Θεοῦ· ἐπομένως, ὡς προεῖπον, οὔτε καθιδρυτὴς εἶμαι τῆς Θεοσεβείας, οὔτε προσηλυτιστὴς ὑπὲρ αὐτῆς. Παιδίον ἀκόμη ὢν εἶχα πλείστας ἀμφιβολίας περὶ τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ περὶ τῶν μυστηρίων αὐτῆς. Πρὸς διάλυσιν τῶν ἀποριῶν μου τούτων ἠρώτησα τοὺς διδασκάλους μου, ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις αὐτῶν, πάντῃ ἀσαφεῖς, δὲν μὲ ἐξέβαλον τῆς ἀβύσσου τῆς ἀμυχανίας. Ἀνετράφην καὶ ἐδιδάχθην ὑπὸ τοῦ καυχώματος τῶν Κυθωνιῶν, τοῦ Βενιαμίν, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα τὰ λοιπὰ ὁ πάνσοφος ἐκεῖνος διδάσκαλος μὲ ἐφώτιζεν, εἰς ὅσα ὁμῶς ἐγὼ ἀνέκαθεν ἀμφέβαλλον δὲν ἴσχυσε νὰ μὲ βεβαιώσῃ, οὔτε κατάρθωσεν νὰ μὲ πείσῃ. Ἐν τῇ ἀμυχανίᾳ μου ταύτῃ εὐρισκόμενος ἐκινδύνευα νὰ μείνω ἄθρησκος, μὴ ἀνεχόμενος ὁμῶς τὴν κτηνώδη ταύτην κατάστασιν ἀπεφάσισα νὰ ἐγκαρτερήσω μέχρις οὗ δυνηθῶ νὰ λύσω τὰς ἀπορίας μου, καθόσον, ἂν διετέλουν εἰσέτι ἀμφιβάλλον καὶ ἀπορῶν, ὁμοίᾳζον ἀνθρώπων πεσόντα εἰς βάραθρον, ὅστις, ἐνῶ καταγίνεται ὄλαις δυνάμεσι νὰ ἐξέλθῃ, καταθραυομένων τῶν ἐφ' ὧν στηρίζει τοὺς πόδας του σαθρῶν βάσεων, βυθίζεται ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ χάος αὐτοῦ.

Ἐπὶ τέλους γαληνιαίαν τινὰ καὶ νήνεμον νύκτα ἀτενίσας πρὸς τὸν ἀστερόεντα καὶ λαμπρότατον οὐρανὸν ἐνόμισα ὅτι ἀνέγγων ἐπ' αὐτοῦ χρυσοῖς γράμμασιν τὰς

λέξεις «Θεὸν σέβου», «Θεὸν ἀγάπα». Ἐκτοτε ἡσθάνθην καταπαύουσαν τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὡς ἐκ τῆς ἀμφιβολίας κατασπαράττουσαν τὸ πνευμά μου. Ἀκολουθῶς μετέβην εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου δὲν ἀφῆκα οὐδένα διδάσκαλον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἠρώτησα περὶ θρησκείας. Ἐπὶ τέλους παραδεχθεὶς καθ' ὀλοκληρίαν τὴν θεοσεβείαν, καὶ μόνον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Δημιουργοῦ ὄλωσ παραδοθεὶς, περὶ οὐδενὸς ἄλλου πλέον ἐσκεπτόμην, εἰ μὴ περὶ τοῦ πῶς ἡδυνάμην νὰ συντελέσω πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς τότε ἐπαναστατησάσης πατρίδος μου, καθόσον καὶ δευτερον μετὰ τινὰ χρόνον ἀτενίσας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέγγων ἐκτὸς τοῦ «Θεὸν σέβου» καὶ τὸ «ἀγάπα τὴν πατρίδα σου καὶ θυσιάσθητι ὑπὲρ αὐτῆς». Ἀγωνισθεὶς εἰς διάφορα μέρη, πολλὰς μὲ κινδυνον τῆς ζωῆς μου, ἐσώθην τῆ θείᾳ προνοίᾳ καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἄνδρον. Ἐκεῖ διαμένων ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος διετέλουν λατρεύων τὸν Δημιουργὸν τοῦ παντός ὡς θεοσοβικὸν ὄν. Οὐδέποτε προσηλύτισά τινα εἰς τὴν Θεοσεβείαν, τῆς ὁποίας τὴν καθίδρυσιν καὶ διάδοσιν μοῦ ἀποδίδουν. Εὐτυχεστάτον ἡθελα θεωρήσει ἑμαυτὸν, ἂν ἐγὼ καθίδρουν θρησκείαν ἰδίαν, ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς ὁποίας ἄλλως εἶμαι ἕτοιμος μύριας ζωὰς νὰ θυσιάσω καὶ ὄλον μου τὸ αἶμα νὰ χύσω. Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε κατηγορούμενος σήμερον ἐπὶ προσηλυτισμῷ ἀπαντῶ ἐνώπιον τοῦ ἐλευθέρου δικαστηρίου τῆς πατρίδος μου ὅτι ὁ θεοσεβῆς οὐδέποτε εἶναι προσηλυτιστής, οἰονδήποτε δὲ καὶ ἂν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προκειμένης δίκης, ἦτις μὲ ἤξίωσε νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν τοῦ ἀπελευθερωθέντος ἔθνους μου, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔκβασις τῆς κατ' ἐμοῦ κατηγορίας, θέλω εὐγνωμονεῖ ἐκεῖνον, ὅστις μὲ ἔφερεν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ἀποδεχόμενος τὴν σημερινὴν ἡμέραν ὡς τὴν ὠραιότεραν τοῦ βίου μου.

Ο "ΝΙΚΗΡΑΤΟΣ,, ΤΗΣ ΕΥΑΝΘΙΑΣ ΚΑΪΡΗ

Γιὰ τὴν Εὐανθία Καΐρη (1797-1869) θὰ πρέ-
πει κάποτε νὰ γίνεῖ ξεχωριστὸς λόγος. Ὑπῆρ-
ξε μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες χαρακτηριστικὲς καὶ τὶς
μεγαλύτερες ἑλληνίδες τοῦ περασμένου
αἰῶνα. Διαθέτοντας ἔκτακτα πνευματικὰ
καὶ ἠθικὰ χαρίσματα, μόρφωση καὶ καλ-
λιέργεια, — ἐκπαιδεύτηκε ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ
τῆς στὶς Κυδωνίες, κὶ ἔμαθε τέλεια τὴν
ἀρχαία ἑλληνικὴ, τὴν Ἰταλικὴ καὶ τὴ γαλ-
λική, καθὼς καὶ φιλοσοφία κὶ ἀνώτερα
μαθηματικά — ἡ Εὐανθία στάθηκε στὸ
πλευρὸ τοῦ Θεόφιλου καὶ μὲ σπάνιαν ἀ-
φοσίωση ἔκαμε ὅ,τι μπόρεσε γιὰ νὰ στε-
ρεώσει τὸ ἔργο του καὶ νὰ διαδόσει τὶς
ἀνακαινιστικὲς του ἰδέες. Τὴν Εὐανθία,
μποροῦμε νὰ τὴ χαρακτηρίσουμε ὡς ἕνα
ἀπὸ τὰ πρῶτα προηγμένα γυναικεῖα πνεύ-
ματα τῆς Νέας Ἑλλάδος, τόσο γιὰ τὴ συ-
νειδίση τοῦ γυναικεῖου ρόλου ποῦ εἶχε
ὄσο καὶ γιὰ τὶς ἐνθουσιώδεις δημοκρατι-
κὲς καὶ πατριωτικὲς ἰδέες τῆς. Ὁ Κοραΐης
καὶ ὁ Διδότος ποῦ τὴ γνώρισαν κὶ εἶχαν
ἀλληλογραφία μαζί της, ἐκφράζουν τὸν
θαυμασμό τους γιὰ τὴ φυσιογνωμία τῆς.
Ὁ Κοραΐης τὴν προτρέπει καὶ μεταφράζει
ἑλληνικὰ τὸ σύγγραμμα τοῦ Βουίλλ «Συμ-
βουλὲς στὴν κόρη μου». Στὸν διεξοδικὸ
πρόλογό της ἡ Εὐανθία, προτρέπει τὶς ἑλ-
ληνίδες πρὸς τὴν παιδεία καὶ τὴν ἀρετὴ.
Τὸ ἰδανικὸ τῆς, εἶναι νὰ βγεῖ ἡ ἑλληνίδα
ἀπὸ τὴν καθυστέρηση καὶ τὴν ἀμορφωσιά
καὶ νὰ πάρει ὑπεύθυνο μέρος στὴν πρό-
οδο καὶ τὸν πολιτισμὸ τοῦ Ἔθνους τῆς.

Οἱ ἰδέες, τὸ πάθος καὶ τὸ ἦθος τῆς
Εὐανθίας, καθρεφτίζονται σαφέστερα στὴ
θεατρικὴ δοκιμὴ τῆς «Νικήρατος», ποῦ τὴν
ἔγραψε λίγο ἔπειτ' ἀπὸ τὴν δραματικὴ
πτώση καὶ τὴν ἐξοδο τοῦ Μεσολογγίου,
ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἐξάρει τὸ μεγαλεῖο τοῦ
ἀντιστασιακοῦ καὶ βαθύτερα φιλελευθέ-
ρου φρονήματος τῶν πολιορκουμένων. Εἶ-
ναι κρίμα ποῦ τὸ δράμα αὐτὸ γράφτηκε
στὴν παγωμένη, λογία, ρητορικὴ καὶ σχη-
ματοποιημένη γλώσσα τῆς ἐποχῆς — αὐτὴ
τὴ γλώσσα ποῦ γιὰ δεκάδες χρόνια νέ-
κρωσε τὴν ζωντανὴ ψυχὴ, τὴν ποιητικὴ

φαντασία καὶ τὴ λογοτεχνικότητα τοῦ
Ἔθνους. Ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ καὶ παρὰ
τὴ φυσικὴ του ἀτεχνία καὶ τὸν περισσό-
λογο ρωμαντισμὸ του, παρὰ τὸν κραυγα-
λέο πατριωτισμὸ του ποῦ θυμίζει λόγους
ρητόρων τῆς ἐποχῆς, ὁ «Νικήρατος» δια-
σώζει ἀκόμα ὡς σήμερα τὴν εἰλικρίνεια
μιᾶς αὐθόρμητης χειρονομίας, τὴ φωνὴ ἑ-
νὸς γνησίου πατριωτικοῦ αἰσθήματος καὶ
τὴν πνευματικότητα μιᾶς συνειδήσεως ἀ-
γνῆς ποῦ ἐξάρει μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸ γε-
γονὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 ἀλλὰ
καὶ κρίνει αὐστηρὰ κὶ ἀδυσώπητα τὶς πα-
ρακτροπὲς καὶ τὰ καταστρεπτικὰ ἐλαττώ-
ματα τῶν κακῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς.
Συγχρόνως, διακρίνουμε καθαρὰ μέσα ἀπὸ
τοὺς πύρινους λόγους τῶν ἡρώων τοῦ δρά-
ματος τὶς δημοκρατικὲς πεποιθήσεις τῆς
Εὐανθίας ποῦ ἀσφαλῶς τὶς εἶχε ἐνωτισθεῖ
ἀπὸ τὸν Θεόφιλο. Ἔτσι, μποροῦμε νὰ ποῦ-
με πὼς στὸ βάθος τοῦ δράματος, διαφαί-
νεται ἡ αὐστηρὴ μορφή τοῦ ἀνακαινιστῆ
φιλοσόφου. Ἀλλὰ ἐπίσης πρέπει νὰ ἐξά-
ρουμε καὶ κάτι ἄλλο: οὐσιαστικὸς ἦρωας
τοῦ ἔργου δὲν εἶναι ὁ γενναῖος στρατη-
γὸς Νικήρατος, ἀλλὰ ἡ «ἑλληνίδα γυναίκα»
ποῦ ἡ γενναία ψυχὴ τῆς καὶ τὸ ἀδιάφθο-
ρο πατριωτικὸ ἦθος τῆς ἐκπροσωποῦνται
σεμνὰ ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ Νικήρατου καὶ
ἀπὸ τὸν χορὸ τῶν γυναικῶν τῆς ἐξόδου.
Ὁ «Νικήρατος» παίχτηκε πολλὰ φορὲς μὲ
μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ στὸ τότε θέατρο τῆς Σύ-
ρου ποῦ βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀκμὴ. Καὶ
στὰ 1841, μεταφράστηκε Ἰταλικὰ ἀπὸ τὸν
λόγιο Σεβηριανὸ Φογάτσι.

Τοῦ «Νικήρατου» μονάχα ἕνα ἀντίτυπο
σώζεται — αὐτὸ ποῦ βρίσκεται στὰ χέρια
τοῦ κ. Δημ. Καΐρη. Ἄν δὲν εἶναι θεατρι-
κὸ ἔργο, εἶναι ὅμως ἕνα χαρακτηριστικὸ
πνευματικὸ καὶ ψυχολογικὸ ντοκουμέντο
τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεοφίλου Καΐρη — καθὼς
καὶ τῆς προσωπικότητάς του ποῦ ἦταν
κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωποπλαστικὴ, γιατί δὲν
ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ Εὐανθία Καΐρη,
βρῆκε καὶ περπάτησε στὸν ὠραῖο δρόμο
τῆς χάρις στὸν θαυμάσιο Θεόφιλο.

Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Ο “ ΠΛΗΡΗΣ,, ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΕΝΑΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ

Ξαναθυμηθήκαμε τὸν Καίρη. Καί μαζί του τὸ σεμνότατο, σοφότατο καί ἀκριβολογώτατο βιογράφο του, τὸ Δ. Π. Πασχάλη, τὸν ἱστορικό καί ἱστοριοδίφη καί τῆς Ἄνδρου καί τῶν ἄλλων Κυκλάδων. Τὸ βιβλίο πού ἀφιέρωσε στή ζωὴ καί στὸ ἔργο τοῦ Θεόφιλου Καίρη ὁ Δ. Π. Πασχάλης — καί τὸ ἄλλο ἐκεῖνο τὸ συντομότερο, τὸ ἀφιερωμένο στὴν ἀδερφή τοῦ Καίρη τὴν Εὐανθία, τὴν «πρώτη σοφὴ Ἑλληνίδα» τῶν νεοτέρων χρόνων, ἀνήκουν στὰ στερεότερα μνημεῖα τῆς νεοελληνικῆς βιβλιογραφίας.

Ἐπάρχουν πολλὰ πράματα στὴν ὅλη φυσιογνωμία καί στὴν ὅλη περιπέτεια τοῦ Θεόφιλου Καίρη, πού δὲ μπορεῖ νὰ μ' ἐνδιαφέρουν προσωπικά—ἡ πολυπραγμοσύνη του, ἡ ξαφνα, καί ἡ θρησκεία του ἐκείνη, πού τὴν ὀνόμασε «θεοσέβεια». Αὐτὰ τ' ἀντικρῶζω μὲ τὸ ψυχρὸ μάτι τοῦ φιλοπερίεργου. Μὰ πόσο μὲ δένει μαζί του ἡ ἀγωνία του κ' ἡ φιλέρευνη δίψα του! Κι ὅταν μνημονεῶ τὴν πολυπραγμοσύνη του, δὲν ἐννοῶ παρά τὴν ποιότητά της μονάχα, καθὼς τὴ βλέπω διαδηλωμένη καί στ' ἄλλα του φανερώματα καί στῆς σωζόμενης βιβλιοθήκης του τὴ σύνθεση—τὸν κατάλογό της ἐτύπωσε ὁ Α. Σ. Τηλιακός.

Ὁ Θεόφιλος Καίρης ἀνήκει στοὺς ἀνθρώπους, πού κάθε τόσο ἐπιχειροῦν νὰ ξαναπλάσουν τὸν κόσμο—καί τοῦτο θέλει νὰ πεῖ: τὴ συνείδηση καί τὴ θεωρία τοῦ κόσμου—μὲ τὴ δική τους καί μόνο δύναμη. Αὐτὸ εἶναι, φυσικά, δυσκολότατο, μὰ πρέπει νὰ τὸ προσπαθεῖ κανεὶς, γιὰ νὰ τὴν ἀξίξει τὴν ὅποια του ἀνθρωπιά. Οἱ ἔτοιμες ἰδέες εἶναι καθὼς τὰ ἔτοιμα ροῦχα: ὅσο κι ἂν τὰ συμμαζώξεις ἀπὸ δῶ, κι ἂν τὰ μακρύνεις ἀπὸ κεῖ, μὲ πολλὴ δυσκολία βολεύεσαι μέσα τους. Καί τὸ εὐτύχημα—ἢ καί τὸ δυστύχημα, ἀπὸ κάποιες ἀπόψεις—εἶναι πού, ἐνῶ γιὰ τὰ ἔτοιμα ροῦχα βρίσκονται πλασμένα πολὺ λίγα κορμιά, οἱ περισσότερες ψυχές, τὰ περισσότερα πνεύματα εἶναι ἀνεπαρκή καί ν' ἀρχίσουν καί νὰ περατώσουν τὴν ὅλη τους ἀνθρώπινη περιπέτεια μὲ τῆς ἔτοιμες ἰδέες. Οἱ ἔτοιμες ἰδέες, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, εἶναι τουλάχιστο πολὺ ἀναπαυτικές. Εἶναι καμωμένες γιὰ τοὺς «ὀπαδοὺς» καί γιὰ τοὺς «φανατικούς». Ἡ μεγάλη ἀρετὴ τοῦ φανατικοῦ εἶναι πού δὲ συλλογιέται, πού

δὲν κατέχεται ἀπὸ δισταγμοὺς καί ἀμφιβολίες. Γι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει παρά μόνο ἡ «αὐθεντία». Ὅ,τι ἔχει εἰπωθεῖ εἶναι καλὰ εἰπωμένο. Ὅ,τι ἔχει κατορθωθεῖ εἶναι καλὰ κατορθωμένο. Ἡ δύναμή του εἶναι ἡ τυφλή του προσήλωσις. Ἡ ἀράγιστη βεβαιότητά του. Ὁ φανατικὸς ἀνήκει πάντα στὴ χρονολογία τῆς πρώτης μύησης. Τὸ παραπέρα εἶναι μόχθος καί θλίψη. Κ' ἐνῶ ὁ φανατικὸς ἀποδέχεται πρόθυμα καί τὸν ὅποιο μόχθο καί τὴν ὅποια θλίψη καί φτάνει συχνὰ ἴσαμε τὸν ἱερότατο χῶρο τῆς αὐτοθυσίας, ἕνα μονάχα δὲ νιώθει: τὴν ἀνάγκη νὰ ξανασυλλογιστεῖ. Ὁ Θεόφιλος Καίρης εἶταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ξανασυλλογιζόνται. Πού δὲ μποροῦν νὰ πιστεύουν, πού θέλουν νὰ πειθόνται. Αὐτὸ εἶταν τὸ μαρτύριό του καί ἡ ἀθανασία του.

Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ: «Παιδίον ἀκόμη ὦν εἶχα πλείστας ἀμφιβολίας περὶ τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καί περὶ τῶν μυστηρίων αὐτῆς. Πρὸς διάλυσιν τῶν ἀποριῶν μου τούτων ἠρώτησα τοὺς διδασκάλους μου, ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις αὐτῶν, πάντῃ ἀσαφεῖς, δὲν μὲ ἐξέβαλον τῆς ἀβύσσου τῆς ἀμηχανίας. Ἀνετράφην καί ἐδιδάχθην ὑπὸ τοῦ καυχίματος τῶν Κυδωνίων, τοῦ Βενιαμίν, ἀλλὰ ἂν καί εἰς πάντα τὰ λοιπὰ ὁ πάνσοφος ἐκεῖνος διδάσκαλος μὲ ἐφώτιζεν, εἰς ὅσα ὅμως ἐγὼ ἀνέκαθεν ἀμφέβαλλον δὲν ἴσχυσε νὰ μὲ βεβαιώσῃ, οὔτε κατώρθωσε νὰ μὲ πείσῃ. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ εὐρισκόμενος ἐκινδύνευα νὰ μείνω ἄθρησκος, μὴ ἀνεχόμενος ὁμως τὴν κτηνώδη ταύτην κατάστασιν ἀπεφάσισα νὰ ἐγκαρτερήσω μέχρις οὗ δυνηθῶ νὰ λύσω τὰς ἀπορίας μου, καθότι, ἂν διετέλουν εἰσέτι ἀμφιβάλλον καί ἀπορῶν, ὁμοίᾳζον ἄνθρωπον πεσόντα εἰς βάραθρον, ὅστις, ἐνῶ καταγίνεται ὄλαις δυνάμεσι νὰ ἐξέλθῃ, καταθραυόμενον τῶν ἐφ' ὧν στηρίζεται τοὺς πόδας του σαθρῶν βάσεων, βυθίζεται ἔτι μάλλον εἰς τὸ χάος αὐτοῦ». Τέτια στάθηκε ἡ τραγωδία τοῦ Θεόφιλου Καίρη. Θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ποῦμε «τραγωδία τῆς ἀμφιβολίας» ἢ καί «τραγωδία τοῦ στοχασμοῦ» ἢ καί «τραγωδία τῆς ἐλευθερίας». Εἶταν ἕνας ἐλεύθερος ἄνθρωπος—καί, φυσικά, προορισμένος νὰ ὑποφέρει. Οἱ ἀληθινοὶ ἥρωες πλάθονται μόνο μὲ τὴν πρώτη ὕλη τῆς ἐλευθερίας. Οἱ ἄλλοι—δὲν εἶναι

ήρωες, απλούστατα. Και στο πρόσωπο του Καίρη δεν είναι ανάγκη να τιμήσουμε τίποτε άλλο: μονάχα τόν ήρωισμό της έλευθερίας.

Ξεκίνησε από τό νησί του, για να ιδεί και να μάθει. Ξεκίνησε με τό ρώτημα μέσα του. Αυτό είναι τό θαυμαστό προνόμιο: να έχει ανακαλύψει τό ρώτημα, και τό ρώτημα να έχει μεταμορφωθεί σε πρόβλημα, και τό πρόβλημα να έχει καταστήσει άγωνία κ' ή λύτρωση από την άγωνία όρος ζωής. "Ετσι ή μαθητεία γίνεται αυτό που πρέπει να είναι πάντα: έναγώνια αναζήτηση. Και μόνο άν τούτη ή άγωνία τύχει και κατασταλάξει κάπου, έχει τό δικαίωμα να είσαι και φανατικός, άν τό θέλεις. Γιατί τότε μονάχα ό φανατισμός δεν είναι άνεπιεικής και μισαλλόδοξος. "Όσοι πιστεύουν, αφού πολύ προβληματισθούν, όσοι κατακτήσουν, με τη δική τους τη δύναμη, την αλήθεια τους, δε λέω «την αλήθεια», δεν έπιζητούν ποτέ να επιβάλουν με τόν καταναγκασμό τό δικό τους τό νόμο και στους άλλους ανθρώπους. Για τόνο κι ό Καίρης, κραυγάζει μπροστά στους δικαστές του, ότι ποτέ δε ζήτησε να προσηλυτίσει κανένα. Την προσπάθεια του προσηλυτισμού τη θεωρεί, και πολύ σωστά, ανάξια του έλευθέρου ανθρώπου. "Όποιος είναι έσωτερικά έλεύθερος τίποτε δε θεωρεί πολυτιμότερο από την έσωτερική έλευθερία τών άλλων. Η έλεύθερη συγκατάθεση είναι ό μόνος δεσμός που μπορεί να ένώσει τους ανθρώπους.

Τό πνεύμα του Καίρη έχει τραφεί με τη Γαλλική Έπανάσταση και με τη γαλλική φιλοσοφία τών πρώτων έποχών του δέκατου ένατου αιώνα. Τό ναυεπιστήμιο της Πίζας, όπου δε σπούδασε μόνο φιλοσοφία, μά και φυσικομαθηματικά, και τό Παρίσι, όπου έζησε στά νιάτα του τέσσερα χρόνια, μέσα στον εικονοκλαστικό πάταγο της φιλοσοφίας του όρθου λόγου, έντόνωσαν την έρευνητικότητα του και την ανάγκη που ένιωθε να προβληματίζεται παντού και πάντα. Τόν άπολύτρωσαν από τό «δέος του δόγματος» και τόν έμαθαν να στοχάζεται. Μέσα του ζούσε ό δισταγμός κ' ή δίψα ενός όριστικού προσανατολισμού. Είταν ό πιστός που ήθελε να δικαιώσει την πίστη του. Οι φιλοσοφικές του σπουδές τόν δδήτησαν στην υπερτίμηση ίσως της λογικής. Οι θρησκευολογικές του μελέτες στην περιοχή του θρησκευτικού συγκρητισμού. "Ετσι μπόρεσε να ιδεί μερικές πνευματικές πραγματικότητες όχι μονάχ' από μέσα, μά και απ' έξω. "Ο Αβγουστος Κόντ άργότερα κ' ή θετική του φιλοσοφία άνοιξαν κάποιους δρόμους στο πνεύμα του. "Από την άποψη τούτη, ό Θεόφιλος Καίρης εν' ένα «παιδί του αιώνα του». Σήμερα έμεις ό περιλειπόμενοι, όταν μιλούμε για «στοχασμό», έννοούμε πολλά και διάφορα πράγματα ή

Γαλλική Έπανάσταση κι ό δέκατος ένατος αιώνας έννοούσαν τόν ένδιάθετο λόγο τόν άρμυομένο στον κανόνα της λογικής. Πόσο ό Καίρης άπορρέει από τη Γαλλική Έπανάσταση δείχνεται και με την πίστη του προς ένα «γενικότατο γένος», προς ένα υπέρτατο "Ον, τό Θεό, που άντικατάστησε μέσα στη θρησκευτικότητα του τόν υπέρτατο Λόγο του γαλλικού διαφωτισμού, και με την πρωτοβουλία που πήρε να καθιερώσει δικό του ήμερολόγιο, να δώσει νέα όνόματα στους μήνες, να όρίσει νέες γιορτές, καθώς έκαμε κ' ή Γαλλική Έπανάσταση. "Ο Καίρης δεν είναι υλιστής, είναι όλος πνεύμα. Μά δεν είναι και «μυστικός» ή «κατανοκτικός». Τό πνεύμα του υποτάσσεται στο νόμο της λογικής. "Οτι άπερίοριστο υπάρχει μέσα του τ' ονομάζει «θεό». "Όλα τ' άλλα είναι περιορισμένα, δηλαδή καθορισμένα κ' εύκολοεξηγήτα — τουλάχιστο για τόν ίδιο. Δέ νομίζω πως ή άμφιβολία του προχώρησε ποτέ πέρ' από την έννοια του θεού — κι άς μιλεί για τό χάος που ένιωθε να τόν δυναστεύει σκληρά. Τό πραγματικό χάος αρχίζει από τη ράχη του θεού, όχι από τό πόδια του. Είταν ένας «αίρετικός» ό Καίρης; Και βέβαια είταν, αφού ή αίρεση δεν είναι παρά ή παρέκκλιση από τό δόγμα. Τό δόγμα είναι άμετακίνητο. "Ο Καίρης είταν πολύ εύκίνητος. Η σύγκρουση υπήρξε μοιραία. "Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, όργιζόμενος από τόν πάταγο, που ξεσήκωσε ή πρόθεση να στηθεί προτομή του Καίρη στην "Ανδρο, έγραφε: «Ελλείπει ενός Φερρέρο, ό όποιος έτουφεκίσθη από την "Ισπανία, διότι άνοιξε όλγα λαϊκά σχολεία και διέδωκεν ένα φιλοσοφικό βιβλίο, ή "Ελλάς τουφεκίζει ένα άνδριάντα και μίαν σκιά». "Ερωτώ, τί θα έζήτη ή "Ιερά Σύνοδος, άν έπρόκειτο περι ζωντανού έντος; Μίαν πυράν βέβαια». "Από τότε που έγραψε τούτα ό Παπαντωνίου είμαστε βέβαιοι για τρία πράματα: α) πως ή προτομή του Καίρη βρίσκεται στημένη στην "Ανδρο και στην κεντρική της πλατεία μάλιστα β) πως είταν κάποτε ζωντανός ό Καίρης κι ωστόσο, παρ' όλα, κανένας δε ζήτησε «μίαν πυράν» και γ) πως και σήμερα άν ζούσε, διαφορετικά δε θα πάβαινε. "Ενας «αίρετικός» είναι πάντα ένας «αίρετικός», για όποιό δόγμα και για όποια έποχή. Και δεν υπάρχει καμία κοινωνία, που να μην ένοχλείται από τόν έλεύθερο «στοχαστή». Γιατί ό έλεύθερος στοχαστής είναι ή αντίνομία, τό εμπόδιο και ή πέτρα του σκανδάλου. "Ο Σωκράτης θα πίνει πάντα τό κώνειο. Αυτό είναι βέβαιο. Και θ' αποθεώνεται πάντα. Είναι και τούτο επίσης βέβαιο. Κ' ίσως έτσι πρέπει να γίνεται. Για να μπορεί τότε τότε να σκύβει στον έαυτό της ή ομαδική ψυχή και να νιώθει από πόση εύτέλεια, παρά τις άλλες της άρετές, είναι πλασμένη.

Τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ Καίρη εἶναι ἡ ἄκρα συνέπεια. Ὑπάρχει στὸ στοχασμὸ του ἡ ἀράγιστη ἐνότητα, πού τὴ συναπαντοῦμε ἐξίσου ἀράγιστη καὶ ἀνάμεσα σὲ λόγο καὶ πράξη. Ὁ Καίρης δὲν καταδέχεται τὸ διχασμὸ, ἄλλος νὰ φαίνεται καὶ ἄλλος νάναι. Κι ἀποβλέπει μὲ πάθος στὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας, γιατί δὲ φοβάται τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴ θεωρία καὶ στὴν πρακτικὴ ἐνέργεια καὶ γιατί τὸ νιώθει κατάβαθα, πὼς ἄδειος λόγος εἶναι ἡ θεωρία, ἂν τῆς λείπει ἡ δυνατότητα τῆς ἐφαρμογῆς στὰ πράγματα. Δάσκαλος προικισμένος μὲ ἀληθινὴ ἀρετὴ σπέρνει τὸ λόγο του, εὐγλωττο, ζωντανὸ καὶ θερμὸ, ὅπου βρεθεῖ. Τὰ χρόνια πού πέρασε στὸ Ἀίβαλη, στὶς μικρασιατικὲς Κυθωνίες, μὲ τὴν ὀνομασίη τους σχολή, εἶναι τὰ χρόνια τῆς μεγάλης ἀκμῆς. Ἡ δόξα τοῦ λόγου του ἀπλώνεται ἴσαμε τὰ πέρατα τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Κ' ἴσως λόγος, πού ἐκπορεύεται ἀπὸ καρδιά καὶ ἀπὸ σκέψη, πηγαίνει ὀλόγισια στοὺς ἀνθρώπους, αἰχμαλωτίζει καὶ γοητεύει. Ὁ Καίρης εἶταν ὁ γεννημένος δάσκαλος, τὸ πνεῦμα τῆς διδαχῆς εἶταν τὸ πνεῦμα του. Πολλοὶ θυμῆθησαν σιμά του τὸν Πεσταλότσι, πού κι ὁ ἴδιος τὸν εἶχε, καθὼς φαίνεται, πολὺ ἀγαπήσει. Ὁ παραλληλισμὸς ἀδικεῖ κάπως τὸν Καίρη, ὄχι τὸν Πεσταλότσι. Γιατί ὁ Πεσταλότσι δὲν ἀγαποῦσε νὰ διαβάξει πολὺ μῆτε ναζόταν γιὰ θεωρίας καὶ τὰ παρόμοια. Ὁ στοχασμὸς του εἶταν ἀπλός, στερεὸς καὶ τετράγωνος. Ἡ διδασκαλία του ἐφαρμοσμένη στὰ πράγματα, στὸ συγκεκριμένο. Καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἀποψη τούτη, τοῦ πραγματοποιοῦ, ὁ Καίρης σιμώνει τὸν Πεσταλότσι. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐκείνη ἀποψη, τὴν πολυτιμότεν, τῆς ὀλοκληρωτικῆς προσφορᾶς. Ὁ Πεσταλότσι πίστευε, καὶ πολὺ σωστά, πὼς τίποτε δὲ μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσει τὴ μητρικὴ στοργὴ στὸ πλάσιμο τοῦ νέου ἀνθρώπου. Καὶ πὼς τὸ σχολεῖο μιά τέτια στοργὴ πρέπει νὰ προσφέρει στὰ παιδιὰ, μιά τέτια ἀτμόσφαιρα τοῦ σπιτιοῦ. Γιὰ τοῦτο συμάζεψε σιμά του τὰ ὄρφανὰ, τὰ κατατρεγμένα καὶ τ' ἀπόκληρα τῆς τύχης καὶ τὰ ἐγκαθιστοῦσε σὲ μικρὲς ἀγροικίες καὶ περνοῦσε μαζί τους καὶ τὶς μέρες του καὶ τὶς νύχτες του, ἀφοσιωμένος στὴ μόρφωσή τους. Ἔτσι τὴν ἐνίωσε κι ὁ Καίρης τὴ διδαχὴ: μιά ὀλοκληρωτικὴ προσφορὰ, ὄχι μιά ἐπαγγελματικὴ ἐνασχόληση. Καὶ τοὺς καθολικὸς καθὼς εἶταν, εὐρύτατα τὰ εἶχε συλλάβει καὶ τῆς παιδείας τὰ πλαίσια. Ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων του ἄρχιζε ἀπὸ τὰ στοιχειωδέστερα γιὰ νὰ καταλήξει στὰ ὑψηλότερα. Σὲ κείνα πού συγκροτοῦν ἡμερὰ τὴν πανεπιστημιακὴν παιδείαν. Κι ὄχι μονάχα σ' ὅσα ἀναφέρονται στὶς «θεωρητικὰς» λεγόμενες ἐπιστήμες. Μὰ καὶ σ' ὅσα ἀνήκουν στὸ χῶρο τῆς θετικῆς καὶ τῆς ἐμπει-

ρικῆς σοφίας. Μελετοῦσε τὰ πάντα καὶ τίποτε δὲν ἔκρινε κατώτερο τοῦ ζωντανοῦ του ἐνδιαφέροντος. Μερικὰ λήμματα στὸν κατάλογο τῆς βιβλιοθήκης του μᾶς ἐμφανίζονται: τοῦ G. Raynal ἡ δεκάτομη ἱστορία τοῦ ἐμπορίου στὶς Ἰνδίες, τυπωμένη στὴ Γενεύη, στὰ 1871, τοῦ Danfrenos ἡ ἱστορία τῶν ὀνομαστῶν ναυαγίων (τόμοι δύο, Παρίσι, 1840) καὶ μιά σειρά ἐγχειρίδια ἀναφερόμενα στὴ μετεωρολογία, τὴ μελισσοκομία, τὴν ἐντομολογία, τὴν κηποτεχνικὴ, τὴν ξυλουργικὴ κλπ. Ὁ σκοπὸς του εἶταν διπλός: νὰ καταρτίσει ὅσο μπορούσε πληρέστερα τοὺς τροφίμους του μὲ θεωρίαν καὶ γνῶσιν καὶ νὰ τοὺς κάμει συνάμα ἱκανοὺς ν' ἀντιμετωπίσουν νικηφόρα τὶς βιοτικὰς δυσχέρειες. Τ' ὄρφανοτροφεῖο, πού ἴδρυσεν στὴν Ἄνδρον, καὶ πού στάθηκε ἡ ἀρχὴ τῆς κατατροφῆς του, εἶταν ἕνα πρότυπο ἴδρυμα. Δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ κ' ἕνα κέντρο παιδείας μεγάλης φήμης. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, καμιά φορὰ σαραντάρηδες, ἀπὸ παντοῦ, κι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κι ἀπὸ τ' ἄλλα μέρη, Ἕλληνες καὶ ξένοι, γέμιζαν τὶς αἰθουσὰς του κατανοητικὰ ἀφοσιωμένοι στὴν προσωπικότητα τοῦ μεγάλου Δασκάλου. Ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Καίρη εἶταν ἡ ἀκτινοβολία τοῦ «πλήρους ἀνθρώπου». Ἀκόμα κι ὅταν τὸ ἐνίωσαν μερικοὶ, πὼς ὁ ἀπροσχημάτιστος κι ἀναστερόβουλος λόγος του ξεστράτιζε σὲ κάποιες κακοτοπιές, πού θὰ μπορούσαν καὶ τὴν ἐπικρίση νὰ γεννήσουν, τοὺς εἶταν ἀδύνατο νὰ διαφύγουν τὴ γοητεία μᾶς διδαχῆς, πού δὲν εἶχε καμιά σχέση μὲ τὴν ἀπλή μετὰδοση ἐνός ὀποιοῦδήποτε γνωστικοῦ θησαυροῦ, πού προχωροῦσε ἀπὸ τὰ ἐνδότατα ἐνός «πλήρους» ἀνθρώπου πρὸς τὸ φῶς. Γιατί ὁ Καίρης ὑπῆρξεν ὁ «πλήρης» ἄνθρωπος — καὶ τοῦ καιροῦ του καὶ τοῦ τόπου του εἰδικότερα καὶ τοῦ ὅποιου καιροῦ καὶ τόπου γενικότερα. Μυημένος στὰ νιάτα του φιλικός, ἄφησε τὰ πάντα παράμερα, σὰν ξέσπασε ὁ μεγάλος Ἀγώνας, γιὰ νὰ πολεμήσει συστρατιώτης γεμάτος αὐτοθυσία στὸ πλάι τῶν ἀπαιδευτῶν, ἀντλώντας οὐσία ζωῆς ἀπὸ τὴν ἀνεπιτήδευτη αὐτοθυσία τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων. Ἐβγήκε ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα λαβωμένος — καὶ μῆτε πού τὸν ἄφησε ἤσυχον ἢ λαβωματιὰ ἴσαμε τὴ στερνὴ του στιγμῆ. Πληρεξούσιος σ' ἐθνικὰς συνελεύσεις ὕψωσε βαρῖα τὴ φωνή του, γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὴν ἰσοπολιτεία, τὴν ἀδερφοσύνη, τὴν ἀνεξικακία, δραματιστὴς μᾶς κοινωνίας, ὅπου ὁ δικαίος νόμος θὰ εἶταν ὁ ὑπέρτατος ρυθμιστὴς τῶν ὄλων. Ἀνθρώπος ἀνιδιοτελέστατος καὶ ἀφιλοκερδέστατος ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δημοκρατικὸς κατὰ τὸ γνήσιο νόημα τοῦ ὅρου, ἐχθρὸς τῆς βίας καὶ τῆς τυραννίας, ἀπ' ὅποια μεριά κι ἂν φυσοῦν οἱ λοιμοὶ τοὺς ἀνεμοὶ, δὲ ζήτησε μῆτε διακρίσεις μῆτε ἀξιώματα μῆτε τιμὲς. Κι ὅταν τοῦ προσφέρθηκαν, δὲν τὰ δέχθηκε. Ἦθελε νὰ μείνῃ μὲ τὴ συνείδησή του

καθάρια, νὰ μπορεῖ νὰ γεύεται τὸ ἀσκητικό του ψωμί χωρὶς τύψη. Ἄνυπέρβλητο εἶταν τὸ ἦθος του. Ἐνας δωρικός ἀνθρώπος ντυμένος τὸ ράσο τοῦ χριστιανοῦ. Ἀπὸ κείνους τοὺς ἀρχαίους ἀνθρώπους, τοὺς μονοκόμματους, τοὺς ἀλύγιστους, τοὺς ἀσυμφιλίωτους πάντα μετ' ὅ,τι δὲν εἶναι ἡ ἀκέρια κ' ἡ γνήσια ἀρετή. «Τὸν θαυμασμόν», γράφει ὁ Δ. Π. Πασχάλης, «ἐμπνέει ἡ ἐργατικότητα, ἡ σκληραγωγία καὶ τὸ λιτοδύαιτον αὐτοῦ, γέροντος καὶ δεινῶς μάλιστα πάσχοντος, ἀποτελοῦντος οὕτω τὸν ἀντίποδα ἐκείνων, οἵτινες ἐκ πτωχοκαλογηροπαίδων ἀρξάμενοι ζῶσιν ἐν χλιδῇ καὶ ἐν τρυφῇ καὶ εὐχαίαις, καὶ βρενθυόμενοι ὁμιλοῦσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ λησμονοῦντες ὅτι ὁ Χριστὸς γυμνόπους εὐηγγελίζετο τὸ θεῖον κήρυγμα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ μετ' ὃ φραγγέλιον ἀνά χεῖρας ἐδίωκεν ἐκ τοῦ Ναοῦ ἐκείνους, οἵτινες μετέβαλον τὸν οἶ-

κον τοῦ Θεοῦ εἰς οἶκον ἐμπορίου».

Ἐπάρχουν σήμερα πολλοὶ ἄνθρωποι, καὶ στὸν τόπο μας κ' ἔξω, ποὺ νὰ θυμοῦνται τὴν αἵρεση τοῦ Καΐρη; Νομίζω, ἐλάχιστα. Καὶ μάλιστα ἐκείνοι ποὺ καταγίνονται μετὰ ἱστορικά τῆς νεοελληνικῆς Ἐκκλησίας ἢ καὶ μετὰ ἱστορικά τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας, ἔστω. Ἐπάρχει ἓνας, ἀνάμεσά μας, «θεοσεβής», κατὰ τὸν τρόπο ποὺ ἐννοοῦσε τὴ «θεοσεβεία» ὁ Καΐρης; Νομίζω, κανεὶς. Μὰ θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν πολλοί, αὐτὸ εἶναι τὸ σωστὸ καὶ τὸ δίκιο, ποὺ νὰ μὴ λησμονοῦν τὴν πληρότητα, τὴ συνέπεια, τὴν αὐτοθυσία, τὴν ἀδάμαστη τόλμη, τὴν εὐθύτητα, τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴν ἀνιδιοτέλεια τοῦ Καΐρη. Γιατὶ ὁ δέκατος ἔνατος ἐλληνικός αἰώνας δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ προβάλει στὸ θαυμασμὸ μας πολλὰς παρόμοιες προσωποκτικότητες. Καί, φυσικά, πολὺ λιγότερες ὁ εἰκοστός.

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ

ΑΠΟ ΤΟΝ G. F. WATTS

Ἡ πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ Θεοφίλου Καΐρη φαντάζει μυστηριακὴ στὴ χαραυγὴ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους σάν ἓνα περίεργο συναπάντημα Βυζαντινοῦ καὶ Δύσεως. Μοιάζει βυζαντινὸς καλὸγερος. Μὰ ὁ νοῦς του πάει νὰ μετουσίωση τὴν καλογερικὴ μορφή του σὰ φωτισμένο πρόσωπο, ποὺ θυμίζει τὴν ὄψιν τοῦ σοφοῦ Λεονάρδου.

Μὰς ἔχουμε διατηρήσει τὴ μορφή του μερικὰς χαλκογραφίες καὶ δυὸ τρεῖς ἐλαιογραφίες. Ἐξχωρίζει ἀνάμεσα σ' αὐτὰς τὶς εἰκόνες ἡ προσωπογραφία τοῦ G. F. Watts, ποὺ ἀνήκει στὴ συλλογὴ τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης.

Ὁ G. F. Watts εἶχε γνωρίσει καὶ εἶχε συνδεθεῖ μετ' αὐτὴν ἐγκατεστημένην στὸ Λονδίνον ἐλληνικὴν οἰκογένεια τοῦ Κ. Ἰωνίδου, ποὺ τὴν κόρη του Αἰκατερίνη, τὸ δέκατο παιδί του, παντρεύτηκε ὁ Γ. Π. Λασκαρίδης.¹ Σὲ ἀθηναϊκὰ σπῖτια μάλιστα σώζονται μερικὰς ἀπὸ τὶς πολλὰς προσωπογραφίες τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας Ἰωνίδου, ποῦχει φιλοτεχνήσει ὁ γνωστός ἀγγλὸς ζωγράφος. Ὁ Θεόφιλος Καΐρης ἦτανε συνδεδεμένος καὶ μετ' αὐτὴν Κ. Ἰωνίδου καὶ ἰδιαίτερα μετ' αὐτὴν οἰκογένεια Λασκαρίδου.

Ἡ σχέση μετ' αὐτὴν οἰκογένεια Λασκαρίδου καὶ μετ' οὗς Ἰωνίδουδης μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς θὰ ὀδήγησε στὴν προσωπογράφησιν τοῦ Θεοφίλου Καΐρη ἀπὸ τὸν G. F. Watts,

ποὺ ἀνήκει σήμερα στὴν Ἐθνικὴ Πινακοθήκη.

Ὁ G. F. Watts ἐμφανίζει τὸν Θεόφιλο Καΐρη σὲ σχετικὰ προχωρημένην ἡλικία. Μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε πὼς ὁ ζωγράφος παράστησε τὸν Θεόφιλο Καΐρη ὅπως τὸν εἶδε στὴν τελευταία του μετάβασι στὸ Λονδίνον. Ὁ Θεόφιλος Καΐρης, ὅπως εἶναι γνωστό, πῆγε στὸ Λονδίνο γιὰ τελευταία φορὰ στὸ 1843 (ἴσως ἀρχὰς 1844) κ' ἔμεινε κεῖ ὡς τὸ 1844. Πλησίαζε λοιπὸν τότε ποὺ τὸν ζωγράφησε ὁ G. F. Watts τὰ ἐξήντα του χρόνια.

Ὁ G. F. Watts ἦτανε τότε, δηλαδὴ τὸ 1843-1844, νέος μόλις 26-27 ἐτῶν, ἀφοῦ γεννήθηκε στὰ 1817. Ὁ «Pre-Raphaelite Brotherhood» δὲν ἔχει ἀκόμα σχηματισθῆ. Ὁ Rossetti, ὁ Millais κ' ὁ Hunt τὴν ἴδρυσαν, ὅπως εἶναι γνωστόν, μιὰ βραδυά, ποὺ κυττάζανε κάποιον ἀντίγραφο τοῦ «Θριάμβου τοῦ Θανάτου», ἀπὸ τὸ Camposanto τῆς Πίζας, τὸ 1848. Ὁ κλασικισμὸς τοῦ John Flaxmann (1755-1826) στὴν Ἀγγλία δὲν ἔχει ἀκόμα παραμερῆσει, μὰ μετ' ἀπὸ τὶς κλασικὰς μορφὰς διαφαίνεται καθαρὰ πιά τὸ ρομαντικὸ πνεῦμα. Ὁ G. F. Watts, προσωπογράφος ἀπὸ τὰ πρῶτα του χρόνια γιομάτος σκέψη καὶ φαντασία, θὰ ἐνθουσιάστηκε ζωγραφίζοντας τὸν Θεόφιλο Καΐρη. Ὁ Θεόφιλος Καΐρης εἶναι ὁ Ἕλληνας σοφός, κατατρεγμένος στὴν πατρίδα του γιὰ τὶς δοξασίες του, ποὺ τὸν σέβονται ὅι ἔλ-

1. Βλ. Γούδα, Παράλληλοι Βίοι, τόμ. Γ', σελ. 188.

λῆνες τοῦ Λονδίνου σὰ νέο Σωκράτη. Θὰ ξύπνησε μέσα στὸ νοῦ τοῦ νεαροῦ ζωγράφου κλασσικὲς ἀναμνήσεις, μεγαλωμένες ἀπὸ τὴ ρωμαντικὴ προσδοκία, ποὺ γεννήθηκε γιὰ τὴν Ἑλλάδα σ' ὅλη τὴν Εὐρώπῃ μὲ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821 καὶ δὲν ἔχει σβῦσει ἀκόμα τὸ 1844. Μὰ εἶναι κ' ἡ μορφή τοῦ Θεοφίλου Καίρη ἐντυπωσιακὴ μὲ τὰ λευκά του γένεια, τὸ ράσο του, τὸ μεγάλο ρυτιδωμένο μέτωπο, τὰ θέληματικὰ σφιγμένα χεῖλη καὶ τὰ γιομάτα σκέφι μάτια καὶ βοηθάει τὴ φαντασία τοῦ ζωγράφου.

Ὁ διωγμὸς τοῦ μεγάλου Θεοσεβουδῆ ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 1839 καὶ τὰ χρόνια τοῦ ἐγκλεισμοῦ στὰ μοναστήρια τῆς Σκιάθου καὶ τῆς Θήρας ἔχουνε χαράξει μίαν ἐκφρασιν ἀνείπωτης πικρίας στὸ σοφὸ πρόσωπό του, μὰ χωρὶς νὰ λιγοστέψουνε τὴν πίστι του καὶ τὴν ψυχικὴ του δύναμι καὶ μεγαλώνοντας τὴ θέλησί του νὰ ἐπιμείνῃ ὡς τὸ τέλος μεγαλώνοντας ἀκόμα, θάλεγε κανεὶς, τὸ πείσμα του.

Ὁ ἄγγλος προσωπογράφος ἔχει δώσει ἓνα ἐσωτερικὸ φῶς, ποὺ ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θ. Καίρη καὶ δημιουργεῖ γύρω του σὰν ἓνα μόνις ὄρατὸ φωτιστέφανο, ποὺ χρυσίζει ἀνεπαίσθητα πάνω ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ βάθος τῆς προσωπογραφίας, συνδυάζοντας ἔτσι τὸν τόνο τῆς φωτεινῆς μορφῆς μὲ τὸ σκοτεινὸ τόνο τοῦ βάθους.

Οἱ Ἄγγλοι σταθῆκανε πάντα σπουδαῖοι προσωπογράφοι κ' ὁ G. F. Watts ἔδωσε ἀργότερα ἐξαιρετὰ δείγματα τῆς προσωπογραφικῆς του τέχνης, ὅπως στὴν προσωπογραφία τοῦ Χαρ. Τρικούπη, ποὺ ἀνῆκε στὴν Ἑθνικὴ Πινακοθήκη, δείγματα ποὺ ἐπιβάλλουνε τὴν κατάταξί του ἀνάμεσα στοὺς πρὸ μεγάλους προσωπογράφους τοῦ περασμένου αἰῶνα.

Νεανικὸ ἔργο στὴ σύλληψί του ἡ προσωπογραφία τοῦ Θεοφίλου Καίρη δὲν ἔχει τὴ μετρημένη σοφία τῆς μεταγενέστερης τεχνικῆς. Οὕτε τὴν ψυχρὴ διαπεραστικότητα τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως ποὺ

ἐμφανίζονται οἱ προσωπογραφίες τοῦ G. F. Watts τῆς ὠριμῆς του πιά ηλικίας. Θάλεγε κανεὶς πὼς ἢ κἄπως ἐξωτικὴ γιὰ τὸ ἀγγλικὸ περιβάλλον μορφή τοῦ Θεοφίλου Καίρη τὸν εἶχεν ὑποτάξει. Μὰ γι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο προσωπογραφικὰ ἔχει μίαν ἰδιαίτην ἀξίαν ὁ Θεόφιλος Καίρης τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης.

Ἐμφανίζεται ὁ δάσκαλος τῆς Ἄνδρου ὅπως τὸν ἔβλεπαν οἱ μαθητές του καὶ οἱ φίλοι του, ἐξαγνισμένος ἀπὸ τὸ μαρτύριο, ἐξαυλωμένος ἀπὸ τὴν ἔντονη πνευματικότητά του, μιά μορφή γιομάτη καρτερία καὶ μυστήριον. Μεταδίδει κάτι ἀτόφιο ἀπὸ τὴ γοητεία του κ' ἀπὸ τὴν ἀνυστερόβουλην ἐπιβουλή ποὺ ἀσκοῦσε στοὺς μαθητές του καὶ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν πλησιάζανε.

Σὰν σταθῆ κανεὶς μπροστά του καὶ βάλει μέσα στὸ νοῦ του τὰ λόγια τοῦ δασκάλου, πολλές φορές ἀπλὰ μ' αὐτοτηρά, γιομάτ' ἀνθρώπινο ἦθος, θ' ἀκούσῃ τὴ γερασμένη μὰ φλογερὴ φωνή, ποὺ ξεσήκωνε τοὺς Ἕλληνας στὴν ἐπανάστασι, ποὺ καλωσόριζε τὸν Καποδίστρια, ποὺ προσφώνουσε τὸν Ὀθωνα, ποὺ διδασκε τοὺς νέους βοηθώντας τους νὰ διαβούνε μονομιᾶς τοὺς αἰῶνες, ποὺ καθυστέρησε πνευματικὰ ὁ Ἕλληνισμός, καὶ ποὺ γοήτεψε τὸν Κ. Κανάρη, ἀκόμα κ' ὅταν ἐκτελόντας τὴ διαταγὴ τοῦ Ὑπουργοῦ Γλαράκη κ' ἀφοῦ τὸν συνέλαβε, τὸν μετέφερε στὴν Αἴγινα τὸ 1839¹.

Θὰ τὸν ἀκούσῃ κανεὶς νὰ λέη:

«Καὶ τοῖς φιλοσοφοῦσι δὲ αὐτοῖς προσῆκον ἦν πάντως, τὴν ἱεράν αὐτὴν φιλοσοφίαν ἐγκολπίσαντας καὶ κατ' αὐτὴν τὸν βίον διανύοντας, ἐνώπιον πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἔργω καὶ λόγῳ δεῖξαι ψευδομένους τοὺς ἄδικα μὲν κατ' αὐτῶν κηρύξαντας, ἄτοπα δὲ καὶ παράλογα καὶ δυσσεβῆ καὶ βλάσφημα κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων λαλήσαντας».

Θ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ

1. Βλ. Δ. Πασχάλη, Θεόφιλος Καίρης, 1926, σελ. 129.

ΤΟ ΑΠΕΙΡΟΤΑΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΟΣΕΒΙΚΟΝ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΚΑΪΡΗ

Τὰ θεωρητικά δοκίμια τοῦ Θεοφίλου Καΐρη εἶναι σύντομα, ἐπιγραμματικά, καὶ δὲν ἐκφράζουν ἰσῶς τὸ βαθύτερον στοχασμὸ του οὔτε ἀποσαφηνίζουν ἀρκετὰ τίς βασικὲς θέσεις του. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ γράψουμε μιά ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν κύρια γραμμὴ τους, χωρὶς νὰ προδώσουμε ἢ νὰ παραμορφώσουμε τὸ πνεῦμα τους.

Τὴν ἀπόκλιση αὐτὴ τὴν δοκιμάσαμε στὴ «Σύντομη ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας» (ἐξεδόθη τὸ 1950. Βλ. σελ. 10 καὶ ἐξ.). Στὸ σημείωμά μας αὐτὸ θὰ προσπαθῆσουμε νὰ τὴν σταθεροποιήσουμε.

Τὸ «ἀπειροτατικόν» καὶ τὸ «θεοσεβικόν» εἶναι, λέγει ὁ Καΐρης, δύο ἔμφυτες ἰδιότητες καὶ καταστάσεις καὶ δυνάμεις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Πολὺ πιθανόν. Ἀλλά, ὅσονδήποτε κι ἂν εἶναι δυσδιάκριτες, δὲν πρέπει θεωρητικὰ τοῦλάχιστον, νὰ ταυτίζονται. Τὸ ἀπειροτατικόν εἶναι γνώρισμα κάθε ἀνθρώπου, εἶναι μιά βασικὴ ἰδιότητα ποῦ ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ «τὰ τελειότατα τῶν ζώων, καὶ τὰ μᾶλλον αὐτῶ προσεγγίζοντα». Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του, ὁ ἄνθρωπος τείνει νὰ ὑπερβῆ τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ παρερχόμενον: «εἰς τὸ ἀδιαλείπτως παντὸς πεπερασμένον καὶ παρερχόμενον ὑπερίπτασθαι τείνει». Ἡ τάση του αὐτὴ, ἡ διαρκὴς αὐτὴ ἐξοδος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, τὸν ἐνημερώνει γιὰ τὴν πραγματικὴ του θέση μέσα στὸ ἐγκόσμιον περιβάλλον του.

Κι αὐτὴ ἡ πρώτη ἐνημέρωσή του τὸν προετοιμοποιεῖ γιὰ τοὺς κινδύνους τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ παρερχόμενου, — προειδοποίησις ποῦ προκαλεῖ τὴν ἀπορία του καὶ τὴν ἀμηχανία του, — ἀπορία καὶ ἀμηχανία ποῦ προκαλοῦν μιὰν ἀνυπόφερτην ταραχὴ στὴν ψυχὴ του.

Ἀπὸ τὴν ἀνυπόφερτη αὐτὴ ταραχὴ τῆς ψυχῆς, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ ν' ἀπαλλαγῆ. Πῶς;

Ὁ Καΐρης, στὴ γνωστὴ ἀπολογία του πρὸς τὸ δικαστήριον ποῦ ἔμελλε νὰ τὸν καταδικάσει, εἶπε, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καὶ τοῦτα τὰ ἀξιωμαθόμενευτα:

«Παιδίον ἀκόμη εἶχα πλείστας ἀμφιβολίας περὶ τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς

θρησκείας καὶ περὶ τῶν μυστηρίων τῆς. Πρὸς διάλυσιν τῶν ἀποριῶν μου τούτων ἠρώτησα τοὺς διδασκάλους μου, ἀλλ' αἱ ἀπαντήσεις αὐτῶν, πάντῃ ἀσαφείς, δὲν με ἐξέβαλον τῆς ἀβύσσου τῆς ἀμηχανίας... Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ εὐρισκόμενος ἐκινδύνευα νὰ μείνω ἄθρησκος, μὴ ἀνεχόμενος ὅμως τὴν κτηνώδη ταύτην κατάστασιν, ἀπεφάσισα νὰ ἐγκαταρτήσω μέχρις οὐ δυνηθῶ νὰ λύσω τὰς ἀπορίας μου, καθόσον, ἂν διετέλουν εἰσέτι ἀμφιβάλλων καὶ ἀπορῶν, θὰ ὁμοίωζον ἄνθρωπον πεσόντα εἰς βάραιθρον, ὅστις ἐνῶ καταγίνεται ὀλαις δυνάμεσι νὰ ἐξέλθῃ καταθραυομένων τῶν ἐφ' ὧν στηρίζει τοὺς πόδας του σαθρῶν βάσεων, βυθίζεται ἐτι μᾶλλον εἰς τὸ χάος αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλους γαληνιαίαν τινα καὶ νήνεμον νύκτα ἀτενίσας πρὸς τὸν ἀστερόεντα μεγαλοπρεπέστατον καὶ λαμπρότατον οὐρανόν, ἐνόμισα ὅτι ἀνέγγων ἐπ' αὐτοῦ χρυσοῖς γράμμασι, τὰς λέξεις: Θεὸν σέβου. Θεὸν ἀγάπα. Ἐκτοτε ἠσθάνθην καταπαύουσαν τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς μου, τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὡς ἐκ τῆς ἀμφιβολίας κατασπαράττουσαν τὸ πνεῦμα μου...»

Τὰ λόγια αὐτά, — ποῦ δὲν ἔχουν ἴσως φιλοσοφικὸ ὄφρος, — ἐπιβεβαιώνουν ὅσα ὑποστηρίξαμε πρὸςπάνω. Καὶ ἀπαντοῦν, — ἂν ὄχι ἄμεσα, τουλάχιστον, τουλάχιστον ἔμμεσα, — στὸ τελευταῖον μας ἐρώτημα: στὸ πῶς;

Πλᾶν στὸ ἀπειροτατικόν ὑπάρχει, πράγματι, τὸ θεοσεβικόν, ποῦ τὸ προυποθετεῖ. Τὸ θεοσεβικόν εἶναι κι αὐτὸ μιά ἔμφυτη δύναμις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς: «οὐδ' αἰσθημά τι κυρίως ἐστίν, λέγει ὁ Καΐρης, οὐδὲ συνασθημα, ἀλλ' ἰδιοφυῆς τις τοῦ ἀνθρώπου ἰδιότης καὶ κατάστασις καὶ δύναμις». Καὶ ἐνεργεῖ, ἐκδηλώνεται μ' ὄλον του τὸ δυναμισμό, ὅσον ἔχουν ἀναπιυχθῆ ἀρκετὰ οἱ ψυχικὲς μας δυνάμεις. Ὅποτε ἡ σκοτεινὴ ροπὴ «πρὸς αἰώνιον τι καὶ ἀπόλυτον καὶ ἀπειροτέλειον», πρὸς ὃ,τι δηλαδή θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν περάτων, γίνεται ἀκάθεκτη. Καὶ τότε, σὲ μιὰν ἀπροσδόκητη στιγμῇ, φωτίζει τὴν ψυχὴ καὶ ἀποσαφηνίζει τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τοῦ ἀνθρώπου πά-

νώ στὴ γῆ. Πού εἶναι ἡ ἔνωσις τοῦ κτίσματος μὲ τὸν Κτίστη, ἡ μέθεξις στὴν αἰωνιότητα καὶ στὴ μακαριότητα τοῦ Θεοῦ: «σκοπός.. ἡ αἰδιος μακαριότης τοῦ ἀνθρώπου, ἥς διὰ τῆς κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν διαβιώσεως μέτοχος γίνεται».

* Ἀποκαλυπτικὴ, λοιπόν, καὶ ρυθμιστικὴ εἶναι ἡ δύναμις τοῦ θεοσεβικοῦ. Τὸ ἀπειροτατικόν, στὴν πρωταρχικὴ του καθαρότητα, εἶναι ἡ σκοτεινὴ ὁρμὴ ποῦ ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὰ ἔξω, καὶ μοιάζει μ' ὅ,τι σήμερον θὰ λέγαμε, — ξαναδίνοντας στὴ λέξι τὸ ἔτυμολογικὸ τῆς νόημα, — «ἔκστασις». Κάτι περισσότερο καὶ βαθύτερο ἀκόμη: εἶναι μιὰ ριζικὴ ἀνησυχία, μιὰ ριζικὴ ἀπορία, ἀμφιβολία καὶ ἀμηχανία, μιὰ ἀσίγαστη ταραχὴ τῆς ψυχῆς.

* Ἄν δὲν ἐνεργήσῃ τὸ θεοσεβικόν, ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ ψυχικὴ ταραχὴ διαρκοῦν καὶ κατατυραννοῦν τὸ πνεῦμα. Ἄν, ἀπεναντίας, ἐνεργήσῃ τὸ θεοσεβικόν, — καὶ ἐνεργήσῃ ἀποτελεσματικὰ, — τότε τὸ πνεῦμα διαθέτει πιά τὴν πυξίδα ποῦ τὸ προσανατολίζει σταθερὰ καὶ ποῦ ἐπιτρέπει στὸ φορέα του, τὸν ἄνθρωπο, νὰ συνεχίσει τὸ ταξίδι τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ παρα-

πλανηθεῖ, χωρὶς ν' ἀπειληθεῖ σοβαρὰ ἀπὸ τὶς θύελλες καὶ τὶς τρικυμίες τῶν παθῶν ποῦ τὰ γεννάει καὶ τὰ τρέφει μᾶλλον ἢ ἀκάθεκτη ἀπειροτατικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς παρὰ οἱ ὕλικές ἀνάγκες καὶ τὰ βιολογικὰ συμφέροντα τοῦ σώματος.

* Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὕτῃ τὸ θεοσεβεῖν φαίνεται νὰ εἶναι ἐνέργεια καθαρὰ λογικὴ, ποῦ μετατρέπει σὲ πράξι τὴν ἐποπτεία τοῦ θείου, καὶ συνυφαίνει τὴν ἀρετὴ μὲ τὴν πρακτικὴ ἄσκηση τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὸ τελετουργικὸ τυπικὸ τῆς. Καὶ τὸ θεοσεβικόν φαίνεται νὰ εἶναι ἕνας μυστικὸς τόνος τοῦ ἀνθρώπινου Λόγου, ποῦ τὸν βλέπουμε ἐδῶ νὰ ἐξορμᾷ ἀπὸ τὶς ρίζες τῆς ψυχῆς, γιὰ νὰ δώσει κατεύθυνση, σκοπὸ καὶ νόημα στὴν «ἐπ' ἀπειρον τάσιν» τῆς.

* * *

* Ἀσήμαντὴ ἀσφαλῶς ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν κύρια γραμμὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καίρη. Ὡστόσο τὴν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὰ περισσώτερα θεοσοφικὰ τῆς στοιχεῖα, καὶ τὴν τοποθετεῖ στὴ μεγάλη λεωφόρο ποῦ ἀνοιξαν τὰ πιὸ λαμπρὰ καὶ τὰ πιὸ γόνιμα φιλοσοφήματα τῶν ἡμερῶν μας.

ΝΤΙΜΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΥΟ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ

* Ὁ Θεόφιλος Καίρης γεννήθηκε στὶς 19 Ὀκτωβρίου τοῦ 1784 στὴν Ἄνδρο. Πέθανε στὶς 13 Ἰανουαρίου 1853 στὴ Σύρα.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΞΥΔΗ

Μετά την δοξολογίαν ἔξεφώνησε λόγον θαυμαστόν (ὁ Θεόφιλος, ὁ σχολαρχήσας ποτὲ εἰς τὰς Κυδωνίας)... Ἐγκωμιάσε τὸν Κυβερνήτην Καποδίστριαν, ὡς ἦτο δίκαιον· ἀλλὰ καὶ τὸν ἔδωκε νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ τόση χαρὰ τοῦ λαοῦ διὰ τὴν παρουσίαν του ἐγεννᾶτο ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ὅσων ἐμελλε κ' ἐχρεώσεται νὰ προξενήσῃ καλῶν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν... Τόσον μ' ἀρέσκει, ὅσον ἦτον ἄκουσμα νέον εἰς ἐμὲ τὸ τοιοῦτον. Καὶ ἀπορώ, ὅτι, γνωρίζων πόσον ἐπιθυμῶ τὰ τοιαῦτα, δὲν ἤρχισες τὴν διήγησιν ἀπ' αὐτό, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴν... Μακάριος ἀκόμη καὶ ὁ φιλόπατρις συνήγορος τῆς ἔθνικῆς ἐλευθερίας Θεόφιλος (Καίρης), ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν τοιούτων λογισμῶν εἰς τὸν Κυβερνήτην.

[«Ἄτακτα», τόμ Β', 1829. (Διάλογος)]

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Μεταξὺ τῶν διακρινομένων κατὰ τε τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρξεν εἰς ἀναντιρρήτως ὁ Θεόφιλος Καίρης. Διδάσκαλος εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὰς Κυδωνίας πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀγωνιστὴς ἐνθερμὸς καὶ πατριώτης ἀμεμπτος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἱεροῦ ἀγῶνος μας, ὁδοιπόρος ἀκάματος καὶ γενναῖος πρὸς συλλογὴν βοηθημάτων ὑπὲρ συστάσεως Ὀρφανοτροφείου. Ὁ Θεόφιλος Καίρης προσέφερεν εἰς τὸν χριστιανικὸν ὡς καὶ εἰς τὸν φιλόμουσον κόσμον τῆς Ἑλλάδος ἐκδουλεύσεις σημαντικὰς, διὰ τὰς ὁποίας δικαίως ἀπέκτησε τὴν κοινὴν ὑπόληψιν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὁμογενῶν, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ξένων... Τοιοῦτος ἦν ἐξ ἀρχῆς ὁ διδάσκαλος Καίρης, ζηλωτὸς καὶ ἐπαινετὸς παρὰ πάντων...

[«Τὰ Σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ Συγγράμματα», τόμ Β', σελ. 404-405]

Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ Ο ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

Ἐγενόμην οὖν πόρρω ποῦ ποτε τῆς πατρίδος, ξένος ἐν ξένοις πλανώμενος· ἀλλ' ἡ φήμη κακεῖ μὲν πάλαι διαπτάσα, ἐνεχάραξέ μοι ἀμυδρῶς Θεοφίλον τινα διδάσκοντα ἐν Κυδωνίας, λόγῳ καὶ ἔργῳ πολλῷ πολλῶν διαφέροντα...

Ἐντεῦθεν τοίνυν ἐγὼ κατόχιμος τῇ σῇ γενοῦσας ἀρετῇ, ἐφίλησά σε τιμῶν, καὶ τιμῶ φίλῶν τὰ εἰκότα...

[«Ἐπιστολαί», τόμ. Α'— Θεοφίλῳ Καίρη, σελ. 248]

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ

Ἐγγώρισα πρὸ πολλῶν ἡδὴ ἐτῶν τὸν Θεόφιλον Καίρη, καὶ ἐγγώρισα αὐτὸν Ἑλληνα τὸ γένος, Ἄνδριον τὴν πατρίδα, χριστιανὸν ὀρθόδοξον τὴν θρησκείαν, καὶ ἀνδρωπον φρόνιμον, ἀληθῶς πεπαιδευμένον, ἀληθῶς ἐνάρετον, καὶ εὐλικρινῆ τῶν συμφερόντων τῆς κοινῆς πατρίδος ζηλωτὴν. Ἄλλ' ὁποῖον ἐγγώρισα ἐγὼ αὐτόν, τοιοῦτον ἐγγώρισαν αὐτὸν καὶ μύριοι ἄλλοι Ἑλληνες...

[«Ἀπολογία», σελ. 183]

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ

Εἰς τὰ 1830 μάθαμεν κ' ὁ περιφημὸς δάσκαλος Καίρης δὲν πιστεύει τὴν Ἁγίαν Τριάδα κ' ἄλλα τέτοια. Ἔστειλε ἡ Σύνοδος καὶ τοῦ μίλησε. Αὐτὸς δὲν τραβάει χερί ἀπὸ τὴν δοξασίαν του...

[«Ἀπομνημονεύματα», τόμ. Β', σελ. 102]

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Ἀκολούθως ἦλθεν καὶ ὁ ἐνάρετος φιλόσοφος Θεόφιλος Καίρης, κατὰ τὴν εἰς Ντήνον ὁμιλίαν μας — τὸν μόνον ὅπου ἐχάρην. (σελ. 195)... Ὁ Θεόφιλος Καίρης ἔκλαυσεν ἀπὸ τὴν χαρὰν τοῦ καθὼς ἀνταμώθημεν· ἐσυμπαραγορήθημεν· μετ' ἐδιήθησαν τὰ ὅσα τράβηξαν μετὰ τὴν ἐξοδὸν τοὺς ἀπὸ τὸν πύργον Μηλιάς (σελ. 219)... Τὴν αὐγὴν διαβάσαντες εἰς τὰ βουνὰ τῶν Ἀγρᾶφων μετ' ἀπαράλλακτον εὐθὺν κατήφορον, μετέβημεν εἰς Μπουκουβίτζαν. Ὁ ἀγαθὸς ἄνδρας Θεόφιλος Καίρης δὲν ἐδύνατο νὰ χορταίη τὰ σκληρὰ καὶ ἀπότομα ὄρη, στολισμένα μετ' ἔλατα καὶ ἄλλα διάφορα δένδρα, καὶ τὰ χωρὶά εὐρισκόμενα περιτριγυρισμένα ἀπὸ τόσας ὄχρῳθας θέσεις τῶν ὄρεων (σελ. 220).

[«Ἐνθυμήματα Στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833»]

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ

Βεβαίως ἡ κοινωνία τοιοῦτον ἄνδρα, ἐπαγγελλόμενον νὰ διδάξῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντέχοντα μὲ ἀκλόνητον καρτερίαν εἰς ὅλας τὰς κατακραυγὰς καὶ τὰς καταδιώξεις, δὲν δύναται νὰ δικάσῃ, πρὶν τὸν ἀκούσῃ.

[Βιβλιοκρισία εἰς «Γνωστικὴν» καὶ «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» Θεοφίλου Καίρη, ἐφημ. «Αἰών», 25 Ἀπριλίου 1851]

ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΛΛΙΓΑΣ

Συντόμως ἡ Εἰσαγωγή τοῦ Θεοφίλου Καίρη, καθ' ὅσον ἠδυνήθηεν νὰ κρίνῃ, ἔχει μὲν καὶ φράσιν κληρὴν καὶ φιλοσοφικὰ παρατηρήσεις καλὰς, ὅμως περιέχει καὶ πολλὰ περιττά, καὶ λείπεται πολλῶν ἄλλων ἀναγκαίων. Ἐὰν ἀπατώμαι, ἄλλος τις ἄς κρίνῃ. Πᾶσα ἐπιστήμη, εἰ μάλιστα ἔχη σχέσιν πρὸς τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν, κρίνεται καὶ ἐπικρίνεται δικαίως καὶ κατὰ χρέος, πρὸς τε τελειοποίησιν αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῆς κοινωνίας.

[«Παρατηρήσεις εἰς τὸ ψυχολογικὸν μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς τῶν Στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας» τοῦ Θεοφίλου Καίρη, ἐφημ. «Αἰών», 30 Μαΐου 1851]

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΒΑΜΒΑΣ

Ἄπαντες γινώσκουν ὅτι ἀπὸ οὐδεμιᾶς τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος Ἐθνοσυνελεύσεων ἔλειψεν ὁ Καίρης. Οἱ δὲ ἐπιζῶντες μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ Θεόφιλος κύριον ἐπ' αὐτῶν μέλημα εἶχε νὰ συνάπτῃ τὰ διστωῖα, νὰ καταπραύνη τὰς διενέξεις καὶ νὰ ἐμπνέῃ διὰ τοῦ μελιχίου ὕφους τοῦ τὸν ἅγιον καὶ ἀναγκαιότατον κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ πατρίδος. Οὐδέποτε δὲ ἀπέβλεψεν οὔτε εἰς δόξας, οὔτε εἰς ἐπιδείξεις, οὔτε εἰς ἄλλο τι τῶν ἐπὶ τοιοῦτων περιστάσεων ἐνθέρμως ἐπιδιωκομένων· τούναντίον μάλιστα πολλάκις ὁ Θεόφιλος ἐθεάθη διανέμων μεταξὺ τῶν πνήθων καὶ τὸν ξηρὸν ἐκείνον ἄρτον, ὃν ἀείποτε ἐξ ἰδίων ἐπρομηθεύετο.

[«Βίαι Παράλληλοι» — Θεόφιλος Καίρης, τόμ. Β', σελ. 173]

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΟΥΔΑΣ

Ὁ μὲν Καίρης ἐδικαιώθη κληθεὶς ἐνόμιον ἄλλου βήματος, φοβερωτάτου μὲν ἀλλὰ ἀπροσωποληπτοτάτου, ὁ δ' ἐνάρετος αὐτοῦ βίος θέλει κοσμεῖ τὰς σελίδας τῆς πλουσίας εἰς μεγάλους ἄνδρας καὶ μεγάλα ἔργα ἱστορίας τῆς εὐκλεοῦς πατρίδος ἡμῶν.

[«Τὰ μετὰ θάνατον» — Δίκη Θεοφίλου Καίρου, σελ. 368]

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ

Τὸ μοναδικὸν δὲ καὶ οὕτως εἰπεῖν τεράστιον εἶναι ὅτι κυρίως διδάσκαλος, καθηγητὴς καὶ συγγραφεὺς τῶν βιβλίων τῶν ἀναγκαιούτων πρὸς διδασκαλίαν, ἀπὸ τῆς γραμματικῆς μέχρι τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, ἦτο αὐτὸς ὁ Θεόφιλος Καίρης. Ἐδίδασκεν ἀπὸ πρωίας μέχρι μεσημβρίας, ἐπὶ 4 ὥρας συνεχῶς, καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας μέχρι τῆς ἑβδόμης μ. μ., ἑτέρας 5 ὥρας... Προσθέτω ὅτι καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ δεσποτικὴν ἑορτὴν αὐτὸς ἐδίδασκε

τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς συνάδευε τοὺς μαθητὰς του κατὰ τὰς ἑορτὰς εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τοῖς εἶδιδε μαθήματα διαφόρων γυμναστικῶν παιγνίων. Ὅχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Ἀπόκριου ἐγύμναζε τοὺς μαθητὰς εἰς παραστάσιν δραμάτων, ὃν πολλὰ νομίζω καὶ συνέγραψεν, ἐκτελουμένων, ἐκ τῶν ἐνόντων ἐννοεῖται, ἐντὸς τῆς σχολῆς. Αὐτὸς ἐσχολίαζε, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψίν του κατεσκευάζοντο αἱ προσήκουσαι θεατρικαὶ ἐνδυμασίαι, ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς παραστάσεις ἐχρησίμευεν ὡς ὑποβολεὺς.

[«Ἀπομνημονεύματα», τόμ. Α', σελ. 30-31]

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ

Ὡς γνωστόν, ὁ Θεόφιλος Καίρης ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς μᾶλλον γραμματισμένους καὶ μᾶλλον ἐναρτέτους διδασκάλους καὶ κληρικούς τῆς γενεᾶς τοῦ ἀγῶνος. Ἄλλ' εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ ἐνθουσιασθῇ ἀπὸ τὴν λεγομένην θεοστικὴν φιλοσοφίαν, σύστημα ἀπὸ τὰ μᾶλλον ὀρθόδοξα καὶ τὰ μᾶλλον συντηρητικὰ καὶ τὰ μᾶλλον εὐσεβῆ, ἃν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις, τῆς νεωτέρας Γνώσεως. Τοῦτο ἤρκεσε διὰ νὰ καταδιωχθῇ, νὰ ἐξορισθῇ, νὰ καθαιρεθῇ, νὰ ἀφορισθῇ, νὰ φυλακισθῇ, καὶ νὰ ἀποθάνῃ..., ὡς νὰ ἦτο συμμορτίης κανεὸς Τσουλή.

Ἐν τούτοις, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἔβλεπε κατὰ βάθος ὅτι ὁ Καίρης ἦτο ὀπωσδήποτε ὑπέροχος ἀνὴρ, ὅστις ἀπέθανε μάρτυς τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Ἐπὶ τὰς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ Ἄρειος Πάγος ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκήρυττεν ὡς κακῶς ἐφαρμοσθῆν ὑπὸ τοῦ Πλημμελειοδικείου τὸ ἄρθρον τοῦ νόμου δυνάμει τοῦ ὁποίου εἶχε καταδικασθῆ εἰς διετή φυλάκισιν ὁ Καίρης.

[«Μεσσαι καὶ Φαρισαῖοι», ἐφημ. «Ἀκρόπολις», 10 Ἰανουαρίου 1897]

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Θαυμαζόμενος ὡς μέγας τῆς Ἑλλάδος εὐεργέτης..., ἀξιούμενος τῆς ἐμπιστοσύνης πάντων τῶν ὁμογενῶν, ἐπαινούμενος ὡς φιλόσοφος καὶ φιλελεύθερος παρὰ τῶν ξένων, σωκρατικὴν ἀληθῶς ἔχων τὴν διαγωγήν, μέγα τι περὶ ἑαυτοῦ ὁ Καίρης ἐφρόνησε.

Πάντως διετέλεσεν ὑπὸ τὰς ἐπιδράσεις τῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ τινῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τῆς Εὐρώπης καὶ διὰ τῶν θεοστικῶν. Ἐκ τῶν ἀρχαιότερων φιλοσόφων ἰδιαζόντως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν ὁ Ἄγγλος Berkeley, ἐκ δὲ τῶν συγχρόνων αὐτῷ ὁ Γάλλος Comte, ὃν πιθανῶς καὶ προσωπικῶς ἐν Παρισίοις ἐγνώρισεν ὁ Καίρης.

[«Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» — Θεόφιλος Καίρης, σελ. 245]

Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ μεγαλύτερον καλὸν εἰς ἓνα τόπον, μόλις ἀπαλαθθέντα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἦτο νὰ διδάξῃς γράμματα καὶ ὄχι τὴν χρηστομάθειαν μόνον, ἀλλὰ τὴν φυσικὴν, τὴν ἀλγεβραν, τὴν ψυχολογίαν, τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνωτέρας μαθήσεως

πού ἐδίδαξεν ὁ Καίρης... Μία ἐπιστολή τοῦ ζωγράφου Κουμῆλι με πληροφορεῖ ὅτι ὁ Καίρης μαχητὴς εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ὑψηλάντου ἔσωσεν αὐτὸς ὀδηγήσας τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ ἐκείνου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δὲν ἤξευρω πόσοι ἀπὸ τοὺς ἱερομένους τοὺς ἐκστρατεύσαντας κατὰ τῆς προτομῆς τοῦ Καίρη ἠμποροῦν νὰ κυχηθοῦν διὰ παρομοίας ὑπηρεσίας πρὸς τὴν πίστιν καὶ πρὸς τὸ Ἔθνος.

[«Σκιαμαχία», ἔφημ. «Ἐμπρός», 14 Μαΐου 1912]

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἄμα τῆ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Καίρης ἔσπευσεν εἰς τῶν φωνῶν τῆς ἀγωνιζομένης Πατριδος καὶ πλήρης ἐνθέου ἐνθουσιασμοῦ μετέσχε τοῦ ἐθνικοῦ ἀγώνος, πολέμων, διδασκῶν, ἐμψυχῶν καὶ εὐεργετῶν... Ἡ φήμη τῆς σοφίας τοῦ Καίρη, διαδοθεῖσα μέχρι περάτων τοῦ Ἔθνους, ταχέως συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Ἄνδρον πανταχόθεν τὸ Ἑλληνισμὸν, ἐλευθέρου καὶ δούλου, πλήθος νέων ἐπιθυμούντων νὰ διδαχθῶσι παρ' αὐτοῦ.

[«Τὸ ἐν Ἄνδρῳ Ὀρφανοτροφεῖον τοῦ Θεοφίλου Καίρη», περιοδ. «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ», 7 Ἰουνίου 1919, σελ. 457-458]

ΔΗΜ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἡ φυσικὴ εὐγλωττία τοῦ Καίρη, ὁ ἀφελὴς καὶ πεστικὸς τρόπος, καθ' ὃν ἐδίδασκεν, ἡ πληθὺς τῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς πείρας παραδειγμάτων, ἅτινα παρενέβαλλεν εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ὁ αὐστηρὸς, ἀνυπόκριτος καὶ ἀνεπίδεικτος βίος του, ὁ ἐνθεομὸς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ζῆλος του προσέδωκαν ἀμέσως εἰς τὴν σχολὴν τῶν Κυθωνιῶν νέαν αἴγλην καὶ κατέστησαν αὐτὴν τῶν φώτων ἑστία.

[«Μεγ. Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τόμ. ΙΓ', σελ. 481]

Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἑλλάδα, μετὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ὀδήγησαν τὸν Καίρη εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς θεοσεβείας. Ἀλλὰ καὶ ἡ χριστιανικὴ σκέψις, ἀκόμη καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, θὰ εἶχαν κί' αὐτὲς νὰ τὸν βοηθήσουν σ' αὐτό... Ἡ ψυχὴ του πλούσια θρημμένη ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν θεολογικὴν κληρονομίαν ἐξυθύνθη ἀνετα καὶ ἐστολίσθη μετὰ τὰ ἄνθη τῆς τῆ θεοσεβείας. Ἐτοίμοι στὸ περιεχόμενον τῆς θεοσεβείας ἡ ἐλάχιστα ἢ καθόλου δὲν βρισκομε ἀπηχησεις ἀπὸ ἀνάλογες ἀπόπειρες ποὺ γινόνταν τότε εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Καίρης ἐδῶ εἶναι περισσότερο Βυζαντινός. Ἀλλὰ τὸ σημεῖο τοῦτο, ὁ Καίρης δηλαδὴ καὶ ἡ Βυζαντινὴ σκέψις καὶ παράδοσις, ἀποτελοῦν ἰδιαιτέρο θέμα. Ἀπὸ τῆς φυσικῆς θρησκείας πάντως εἶναι μακριὰ ὁ Καίρης, ὅπως καὶ ὁ Rousseau. Τὸ ἐγὼ δὲν κοινιοτροποιεῖται, σώζεται τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐνόρασις τοῦ Rousseau εἶναι συναισθηματικὴ τὸ αἶσθημα ὀδηγεῖ τὸ λόγο. Τοῦ Καίρη ἡ ἐνόρασις εἶναι λογικὴ ἐδῶ τὸ

αἶσθημα ὑπηρετεῖ τὸ λόγο, πηγάζει ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ ὁ λόγος προχωρεῖ ὡς ἓνα σημεῖο.

[«Ὁ Θεόφιλος Καίρης καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ σκέψις», περ. «Παιδεία», 1946, σελ. 88]

Β. ΤΑΤΑΚΗΣ

Τὸ πρωτότυπον μέρος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καίρη ἀποτελεῖ ἡ «Θεοσεβεία». Ἐδέχεται ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἰδιοφυῆς τις ἰδιότης, κατάστασις καὶ δύναμις, ἣτις λέγεται «θεοσεβικόν». Τοῦτο ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ ὄντα, ἀλλὰ κυρίως ἀναπτύσσεται καὶ μορφοῦται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐνέργεια τοῦ Θεοσεβικῶν εἶναι ἡ θεοσεβεία, ἣτις εἶναι τῆσι τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεόν. Αἱ δύο ἄρα κυριώτεραι τῆς ψυχῆς δυνάμεις εἶναι τὸ ἀπειροπατικόν καὶ τὸ θεοσεβικόν, ἐκτὸς δὲ τούτων ἔχει ἐμφύτου ὁ ἀνθρώπος καὶ ἄλλας δυνάμεις, ὡς τὴν γνωστικὴν, συναισθητικὴν, βουλευτικὴν, λογικὴν κτλ. Τὸ σύστημα ἄρα τοῦ Καίρη εἶναι σαφῶς δυναμικόν με συνδυασμὸν πρὸς τὴν λογικοκρατίαν. Δέχεται δὲ δυνατότητα σχέσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον. Ἡ σχέση αὕτη εἶναι ὅπως προσωπικὴ καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην οὐδεμιᾶς παρεμβάσεως.

[«Ἐκτὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας», Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἥλιος», τόμ. 7ος, σελ. 724]

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

Εἶναι ὠραῖο θέμα ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπορεῖ κανεὶς βέβαια πῶς δὲν ἐβροθήθη ἓνας λογοτέχνης μας νὰ καταπιασθεῖ με τοῦτο καὶ νὰ μᾶς δώσει ἓναν Καίρη ζωντανέμονο, ὅς εἶναι καὶ μέσα στὸν μῦθον. Αὐτὴ ἡ ζωὴ προσφέρεται στὸν βιογράφο: πρὶν ἀπὸ τὸν Ἄγωνα, ὁ νέος ποὺ σπουδάζει εἰς τὴν Δύση, ὀρμητικὸς, ἐνεργητικὸς συμμετοχὸς εἰς τὸ μεγάλο πνευματικὸν ἀντίσμα τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ γύρω εἰς τὴν κεντρικὴν μορφήν τοῦ Κοραΐ. Καὶ μετὰ ἡ Σχολὴ τῶν Κυθωνιῶν, καὶ ὁ ζῆλος γιὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ γένους. Κατόπιν ἔχουμε τὸν Ἄγωνα, τὸν καλαμαράν ποὺ μεταβάλλεται ξαφνικὰ εἰς πολεμιστὴν, μετὰ τὸ ὄπλο εἰς τὸ χεῖρ, εἰς πολιτικόν. Κί' ἀκόμη ἀργότερα εἶναι ἡ φιλάλληλη δράσις του εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ὀρφανοτροφείου του, τὰ ταξίδια του εἰς τὰ καινούρια εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἡ διαμόρφωσις τῶν νέων του θεωριῶν καὶ οἱ ἀδιάκοποι κατατρεγμοὶ του γιὰ ἐκείνους ὡς τὸν θάνατόν του. Ἐτοιμὴ μιά ζωὴ ὀλόκληρη συνταιριασμένη μετὰ τὴν μεγάλη ἱστορικὴν περιστάσιν, γρημάτη ποικίλης δράσις, μετὰ ἀτόμους μεταπτώσεις τῆς τύχης, μιά ζωὴ ἀπὸ ἐκείνης ποὺ ἂν δὲν τὴν εἶχε δημιουργήσει ἡ ἱστορία, θὰ τὴν ἐπλαθεῖ ἡ φαντασία τοῦ μυθιοστοριογράφου.

[«Θεόφιλος Καίρης», ἔφημ. «Τὸ Βῆμα», 16 Ἰανουαρίου 1953]

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

Ὁ Θεόφιλος Καίρης εἶναι ἡ σημαντικότερη μορφή τῆς τετραδίας [οἱ ἄλλοι τρεῖς: Κ. Κούμας, Ν. Βάμβας, Ν. Δούκας]... Ὁ κατατρεγμὸς καὶ ὁ θάνατος ποὺ τὸν βρήκε εἰς τὴν εἰρκτὴν, φυλακισμένον γιὰ τὶς ἰδέες του, ἔ-

χουν κάνει συμπαθῆ καὶ ἀξιοσέβαστο τὸ μάρτυρα τῆς Ἀνδρου. Ποιῆς ὅμως εἶναι οἱ πραγματικὲς διαστάσεις καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ἀξία τοῦ ἔργου του; [Ἀπὸ τὶς δύο φάσεις πὺ ξεχωρίζομε στὴ δράση του ἡ πρώτη εἶναι ἡ σημαντικὴ]. Περιλαμβάνει τὶς σπουδὲς του στὸ Παρίσι, τὴ φιλία του μὲ τὸν Κοραῆ, τὴ γόνιμη διδακτικὴ του ἐργασία στὴ Σχολὴ τῶν Κυθωνιῶν, τὴ συμμετοχὴ του στὸν Ἀγῶνα, τὴ φιλελεύθερη στάση του ἀπέναντι στὸν Καποδίστρια (τὸν προσφωνεῖ ἀποβιβαζόμενο στὴν Αἴγινα), ὅπως καὶ ἀργότερα ἀπέναντι στὸν Ὀθωνα (ἀποκρούει τὰ παράσημα καὶ τὴν προσφορὰ ἔδρας στὸ Πανεπιστήμιο), τὴν ἴδρυση τοῦ Ὀρφανοτροφείου στὴν

Ἀνδρο καὶ τὴ συγκινητικὴ ἀφοσίωσή του ἐκεῖ στὰ ὄρφανὰ πὺ ἔχει μαζέψει... [Δυστυχῶς] ἡ ἔντονη προσήλωση τοῦ Ἀνδριώτη σοφοῦ στὸ θρησκευτικὸ θέμα, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἐγένε αἰτία ὄχι μόνο νὰ δεινοπαθήσει αὐτὸς ὁ ἐκλεκτὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτραπῆ σὲ ἀπασχολήσεις πὺ δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀφήσει πίσω του συγγραφικὸ ἔργο ἀνάλογο πρὸς τὶς μεγάλες του ἰκανότητες καὶ πρὸς τὴ φήμη του.

[«Νεοελληνικὴ Φιλοσοφία Α'» (Βασικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθῆνα 1953), σελ. 45-47]

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Τὸ κελλὶ ὅπου φυλακίστηκε ὁ Καΐρης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΝΘΙΑΣ ΚΑΪΡΗ

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου συμπατριώτου μας Θεοφίλου Καΐρη, μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν ἰδικὴν μοῦ συνεργασίαν εἰς τὴν προσπάθειάν της ὅπως ἀναδειχθῇ τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον εἰς μίαν εἰδικὴν ἀναμνηστικὴν ἔκδοσιν.

Ἄτυχῶς αἱ ἐπαγγελματικαὶ μοῦ ἀσχολίαι δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν ν' ἀσχοληθῶ εἰς μίαν τοιαύτην ἐργασίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἄλλως τε ἄλλοι ἀρμοδιώτεροι ἐμοῦ ὑπάρχουν.

Ἐν τούτοις ἐπειδὴ νομίζω ὅτι τὸ πολυσχιδὲς ἔργον τοῦ Θεοφίλου Καΐρη, ὡς μεγάλου τοῦ Γένους διδασκάλου, ὡς ἀγωνιστοῦ τοῦ 1821, ὡς πρωταγωνιστοῦ κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον τοῦ Ἑθνους, ὡς φιλοσόφου καὶ ὡς εἰσηγητοῦ τοῦ μονοθεϊστικοῦ συστήματός του, τῆς «Θεοσεβείας», δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε ἀπαρκῶς μελετηθῆ, ἔκρινα ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀρνηθῶ νὰ θέσω εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἐπι-

τροπῆς τὸν ἀκόλουθον κατάλογον τῶν δημοσιευθέντων ἔργων αὐτοῦ.

Ὁ κατάλογος αὐτός, καταρτισθεὶς εἰς περίοδον ἀναγκαστικῆς ἐπαγγελματικῆς μου ἀργίας, εἶναι νομίζω πλήρης καὶ περιλαμβάνει, ὄχι μόνον τὰ δημοσιευθέντα ἔργα τοῦ Θεοφίλου Καΐρη, ἀλλὰ καὶ τὰς μέχρι τοῦδε δημοσιευθείσας ἐπιστολάς του, αἱ ὁποῖαι, ἀναφερόμεναι κατὰ τὸ πλείστον εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον, εἶναι ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος λόγῳ τοῦ ρόλου, τὸν ὁποῖον ἔπαιξεν κατ' αὐτὴν οἶτος.

Ἐν συνεχείᾳ παρατίθεται καὶ κατάλογος τῶν ὄσων ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐπίσης τοῦ Θεοφίλου ἀδελφῆς Εὐανθίας.

Εἰς ἀμφοτέροις τοὺς καταλόγους περιλαμβάνονται ἀκριβῆ στοιχεῖα περὶ τοῦ ποῦ θ' ἀναζητηθοῦν τὰ δημοσιεύματα ταῦτα.

Θὰ εἶμαι εὐτυχῆς, ἐάν ἡ δημοσίευσίς τῶν ὡς ἀνω καταλόγων, ὑποβοηθήσῃ εἰς περαιτέρω ἐρεύνας διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἀνδρίου φιλοσόφου καὶ τῆς ἀδελφῆς του.

Α'. ΘΕΟΦΙΛΟΥ Ν. ΚΑΪΡΗ

- Ἐπιστολὴ ἐκ Κυθωνιῶν πρὸς τὸν Κοραῆν τῆς 6 Αὐγούστου 1814. (Ἐν Β'. Ἀπανθίσματι ἐπιστολῶν Κοραῆ τοῦ Ἰ. Πῶτα σελ. 148).
- Ἐπιστολὴ ἀχρονολόγητος ἐκ Κυθωνιῶν πρὸς τὸν Γρηγόριον Ροῦδην εἰς Ἀγγίλον. (Ἐν περιοδικῷ «Ἐνεοφάνης» τόμ. Β'. (1905) σελ. 346).
- Ἐπιστολὴ ἐκ Κυθωνιῶν πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἀνδρου Διονύσιον τῆς 14 Μαρτίου 1820. (Ἐν ἐπιφυλλίδι τῆς ἑφημερίδος «Ἄνδρος» ἔτος Δ'. ἀριθ. 161 τῆς 28 Μαρτίου 1881).
- Ἡμερολόγιον τῆς ἐκστρατείας εἰς Ὀλυμπον (Μάρτιος - Ἀπρίλιος - Μάϊος 1822). Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ περιωθέντος ἀρχεῖου τοῦ Θ. Καΐρη — Ἐν Νεοελληνικοῖς ἀνεκδότοις 1812 - 1831, σελ. 27 - 40. (Κατ' ἀνατύπωσιν ἐκ τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας τόμοι 7 (1909) καὶ 8 (1923)).
- Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θεῖόν του Σωφρόνιον Καμπανάκη ἐκ Καστανέας τῆς 19 Μαρτίου 1822. (Ἐν Νεοελληνικοῖς ἀνεκδότοις Ἰ. Κ. Βογιατζίδου Α'. σελ. 38).
- Λόγος ἢ μᾶλλον προκήρυξις, πιθανῶς τοῦ Ἀπριλίου 1822, πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των καταφυγόντας εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Κυθωνιάτας. (Ἐν Νεοελληνικοῖς ἀνεκδότοις Ἰ. Κ. Βογιατζίδου σελ. 40 - 41).
- Ἐπιστολὴ ἐκ Τριπόλεως τῆς 19 Ἰουνίου 1823 πρὸς τὸν «Εὐγενέστατον ἑπαρχον τῆς Ἀν-

- δρου κ. *Κωνσταντῖνον Ράδον*» — (Ἐν «Ἑλληνικῇ Δημιουργίᾳ» ἔτος 5', τόμος 11ος, τῆς 15 Ἰουνίου 1953, τεύχος 129, σελ. 741 - 742).
- *Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Εὐανθίαν ἐκ Τριπολιτσᾶς τῆς 20 Ἰουνίου 1823.* (Ἐν Νεοελληνικοῖς Ἀνεκδότοις Ἰ. Κ. Βογιατζῆδου Β', σελ. 12) καὶ ἐν «Εὐανθία Κατρη», Δ. Π. Πασχάλη, σ. 20 - 21.
- *Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Εὐανθίαν ἐκ Σαλαμῖνος τῆς 6 Σεπτεμβρίου 1823.* (Ἐν Νεοελληνικοῖς Ἀνεκδότοις Ἰ. Κ. Βογιατζῆδου Α', σελ. 41 καὶ ἐν «Εὐανθία Κατρη», Δ. Π. Πασχάλη, σ. 21 - 24.
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Σύρου τῆς 21 Ἰουλίου 1824 πρὸς τὸν τότε ἑπαρχον Ἄνδρου ἢ τὸν θεῖόν του Σ. Καμπανάκη.* (Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου Ἀθανασιάδου ἐν περιοδικῇ «Ἔστια» τόμ. 11ος, (1881) σελ. 318).
- *Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Εὐανθίαν ἐκ Ναυπλίου τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1824* (Ἐν Νεοελληνικοῖς Ἀνεκδότοις Ἰ. Κ. Βογιατζῆδου Β', σελ. 20-1) καὶ ἐν «Εὐανθία Κατρη» Δ. Π. Πασχάλη, σ. 24 - 25.
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Ναυπλίου τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1824 πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἄνδρου Διονύσιον.* (Ἐν ἔφημερίδι «Ἄνδρος», ἔτος Δ', ἀριθ. 162 τῆς 3 Ἀπριλίου 1881).
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Ναυπλίου τῆς 30 Δεκεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἄνδρου Διονύσιον.* (Ἐν ἔφημερίδι «Ἄνδρος», ἔτος Δ', ἀριθ. 163 τῆς 8 Ἀπριλίου 1881).
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Σύρου τῆς 21 Ἀπριλίου 1825 πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἄνδρου Διονύσιον.* (Ἐν ἔφημερίδι «Ἄνδρος», ἔτος Δ', ἀριθ. 164 τῆς 21 Ἀπριλίου 1881).
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Σύρου τῆς 15 Μαΐου 1825 πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄνδρου Διονύσιον.* (Ἐν ἔφημερίδι «Ἄνδρος» ἔτος Δ', ἀριθ. 165 τῆς 28 Ἀπριλίου 1881).
- *Ἀναφορὰ ἐκ Ναυπλίου τῆς 19 Αὐγούστου 1825 πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ὑπουργεῖον Ὁρησείας.* (Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Πρωθυερέως Νικ. Π. Παπαδοπούλου ἐν ἔφημερίδι «Ἀναγέννησις τῆς Τήνου» ἀριθ. 243 τῆς 23 Δεκεμβρίου 1945).
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Ναυπλίου πρὸς τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον τῆς 7 Δεκεμβρίου 1825.* (Ἐν «Νεοελληνικοῖς Ἀνεκδότοις» τοῦ κ. Ἰ. Κ. Βογιατζῆδου Β', σελ. 33).
- *Προσφώνησις πρὸς τὸν Κυβερνητὴν τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννην Καποδίστριαν κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ δευτέρου εἰς Αἴγινα τὴν 11 Ἰανουαρίου 1828.* Ἡ μνημεῖωδης αὐτὴ προσφώνησις ἐδημοσιεύθη ἐν «Γενικῇ Ἐφημερίδι τῆς Ἑλλάδος», ἔτος 1' ἀριθ. 7 καὶ 8 τῆς 28 Ἰανουαρίου καὶ 1 Φεβρουαρίου 1828 σελ. 31 - 32 καὶ 35 - 36. Ἀνεδημοσιεύθη ἐκείθεν ἐν περιοδικῇ «Θεατῆς» ἔτος 1837 τεύχος 18, ἐν περιοδικῇ «Μέλισσα τοῦ Βοσπόρου», τόμ. Β' (1842) ἀριθ. 2 σελ. 33 - 43, ἐν «Συντόμοις ἀπομνημονουμάσι τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1821 - 1831» τοῦ Κ. Μαργαρίτου σελ. 142 - 151, ἐν «Βίαις Παραλλήλοις» τοῦ Α. Ν. Γούδα, τόμ. Β' σελ. 175 - 182, ἐν «Ἐθνικῇ Ἡμερολογίῳ» τοῦ Μαρίνου Π. Βρεττοῦ τοῦ 1871, σελ. 497 - 506, ἐν Περιοδικῇ «Βύρων» τοῦ 1879, φυλλάδιον ΙΑ', ἐν Τρύφωνος Εὐαγγελίδου «Ἱστορία τοῦ Ἰωάννου Καποδίστριας», σελ. 123 - 132, ἐν Ἀνδριακῇ Ἡμερολογίῳ τοῦ 1925 σελ. 13 - 15 καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ Μιχ. Σχινᾶς ἀναδημοσιεύων εἰς τὸ περιοδικόν του «Θεατῆς» τὸ κείμενον τῆς προσφωνήσεως προτάσσει αὐτὸς τὰ ἑξῆς: «Δέκα παρ' ὀλίγον ἐτη παρήλθον ἀφ' ὧν ἐξεφωνήθη ὁ προκείμενος λόγος καὶ μένει εἰσαὶ ἔναυλος εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν Ἑλλήνων ὡς χθὲς ἢ σήμερον ἀκουσθεὶς καὶ διὰ παντὸς θέλει μένει ὡς κύριος ἱστορικὴ καὶ ῥητορικὴ, ὡς πράξις παμπόθητος καὶ μουσικωτάτη... ὦ Ἄνδρος, ὦ νῆσος ἱερά. Χαῖρε καὶ ἐνδίκως καυχῶ ὅτι τὸν Θεόφιλον Κατρη ἐγέννησες, ὄνομα καὶ πρᾶγμα ἀειθαλές».
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Θήρας τῆς 12 Ἰουλίου 1828 πρὸς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Εὐανθίαν.* (Ἐν περιοδικῇ «Ραδάμανθος», ἔτος Α'. (1916), ἀρ. 10 καὶ ἐν «Ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, σελ. 241).
- *Σύστασις Ἐκπαιδευτηρίου ἐν Ἄνδρῳ διὰ τὰ ὄρφανὰ, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς ὑπέκλυαν ἐν τῷ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμῳ.* Ἀποτελεῖ ἔκκλησιν τοῦ Θ. Κατρη πρὸς συλλογὴν ἐράνων διὰ τὴν ἰδρυσιν ἐν Ἄνδρῳ τοῦ ὀρφανοτροφείου του. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Journal de la société de la morale chretienne», Paris, τ. II, No I, σελ. 60 - 4. Ἡ ἔκκλησις ἀρχίζει μὲ τὴν

εὐαγγελικὴν ρῆσιν: «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων ἐμοὶ ἐποιήσατε. (Ματθ. 54-40). Τὴν ἐκκλησίαν ὑπογράφει «Θεόφιλος Καίτης Ἰεραῦς καὶ καθηγητῆς τοῦ Ὁρφανοτροφείου Ἄνδρου». Ἀντίτυπον τῆς ἐκκλήσεως ὑπάρχει εἰς τὴν Καίρειον Βιβλιοθήκην Ἄνδρου (Θεολ. 173), μετὰφρασις δὲ αὐτῆς ἐξεδόθη ὑπὸ Ἑμμ. Καρπαθίου ἐν περιοδικῷ «Ἐκκλησία» τόμ. 10 (1986) ἀριθ. 43 καὶ 44, σελ. 339-40 καὶ 350-2, ἀναδημοσιευθεῖσα ἐν ἐφημερίδι «Ἀνδριώτης», ἔτος ΙΑ' ἀριθ. 484 τῆς 17 Δεκεμβρίου 1986.

- *Ἐκκλησίαι ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἄνδρῳ ὄρφανικοῦ καταστήματος καὶ τοῦ μετ' αὐτοῦ ἠνωμένου Γυμνασίου. Ἐν Βραΐλα ααλγ' (1833) Ἀγούστου 30.* (Ἐδημοσιεύθη ἐν «Φωνῇ τῆς Ἄνδρου» ἔτος Ε' ἀριθ. 177 τῆς 26 Ἰουνίου 1909).
- *Εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τοῦ Καίτη πρὸς τοὺς φιλανθρωποὺς τῶν ὄρφανῶν προστάτας, τοὺς ἐν Λονδίῳ, ἐν Δ. Π. Πασχάλη, «Θεόφιλος Καίτης», σελ. 59-61.*
- *Ἐκκλησίαι ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἄνδρῳ ὄρφανικοῦ καταστήματος, ἀπευθυνομένη «πρὸς τοὺς ἐν Αὔστρῳ ὁμογενεῖς» καὶ ἐκδοθεῖσα ἐν Βιέννῃ τὴν 8 Φεβρουαρίου 1838 μετὰ τὴν ὑπογραφὴν «Θεόφιλος Καίτης διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐπιστάτης τοῦ Ὁρφανοτροφείου». Ἡ ἐκκλησίαι ἀνεδημοσιεύθη ἐν ἐφημερίδι «Ἀνδριώτης» ἔτος Ε' ἀριθ. 203 τῆς 11 Ὀκτωβρίου 1930.*
- *Κατάλογοι συνδρομῆς ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἄνδρῳ Ὁρφανοτροφείου ἀπὸ τοῦ 1831 μέχρι τοῦ 1835. Ἐν Ἐρμουπόλει ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Δημάδου καὶ Γ. Μελισταγοῦς, 1835, κατὰ μῆνα Μάϊον σχ. 8ον, σελ. 28. Εἰς τὸ τέλος τῶν καταλόγων φέρεται ἡ ὑπογραφή τοῦ Θ. Καίτη. Τοῦ φυλλαδίου ὑπάρχουν ἀντίτυπα εἰς τὴν Καίρειον Βιβλιοθήκην Ἄνδρου (φιλοσ. 62γ) καὶ εἰς τὴν Γεννάδειον Βιβλιοθήκην (Per. 518).*
- *Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βασιλέα Ὁθωνα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25 Ἰουνίου 1835, δι' ἧς ὁ Θ. Καίτης ἀπεπειοῖτο τὸ ἀπονεμηθῆν εἰς αὐτὸν παράσημον τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτήρος. (Ἐν «Βίος Παραλλήλοις» τοῦ Α. Γούδα, τόμ. Β', ἐν περιοδικῷ «Ἐστία», ἔτος Β' τόμος Γ' (1877), σελ. 206 καὶ ἐν Δ. Π. Πασχάλη, «Θεόφιλος Καίτης», σελ. 57-58).*
- *Ἐπιστολὴ ἐκ Σύρου πρὸς Γεώργιον Π. Λασκαρίδην, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Ἰουνίου 1839.* (Ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωή» τεύχος Β' τοῦ Ἰουλίου 1933).
- *Ὀμιλία ἐκφωνηθεῖσα ὑπὸ Θεοφίλου Καίτη ἐν τῷ Ὁρφανοτροφείῳ Ἄνδρου κατὰ τὸ τέλος τῆς σειρᾶς τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων μαθημάτων (τὴν 22 Μαρτίου 1839).* (Ἐν Ἐρμουπόλει ἐκ τῆς τυπογραφίας δ' «Ἀνεξάρτητος» τοῦ Παντελεῆ Κ. Παντελεῆ, 1839, σχ. 8ον, σ. 20).
- *Μέρος τῆς ἐκφωνηθείσης ὀμιλίας ὑπὸ Θεοφίλου Καίτη εἰς τὸ Ἄνδρῳ Ὁρφανοτροφεῖον κατὰ τὸ τέλος τῆς σειρᾶς τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων μαθημάτων. (Ἐν Ἐρμουπόλει ἐκ τῆς τυπογραφίας Γ. Μελισταγοῦς, 1839, σχ. 8ον, σελ. 28). Προτάσσεται πρόλογος «πρὸς τοὺς εὐμενεῖς ἀναγνώστας» ὑπογραφόμενος «ὑπὸ τινων φίλων καὶ ἀκροατῶν τοῦ Θεοφίλου». Εἰς τὸ τέλος δὲ παρατίθεται «κατάλογος μαθημάτων ὅσα παρεδόθησαν εἰς τὴν μικρὰν τάξιν καθ' ὅλην τὴν τριετίαν». Ἀντίτυπα ὑπάρχουν εἰς τὴν Καίρειον Βιβλιοθήκην Ἄνδρου (Φιλοσοφ. 62δ) καὶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.*
- *Ἐπιστολὴ ἐξ Ἄνδρου πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Σελασίας εἰς ἀπάντησιν ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ζητήσαντος νὰ πληροφορηθῇ παρὰ τοῦ ἰδίου, ἀν ἀληθεύουν τὰ διαδιδόμενα περὶ ἀπομακρύνσεώς του ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Ὁρθοξείας. (Ἐν Ἐφημερίδι «Ἀθηνᾶ» ἔτος Η', ἀριθ. 664 τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1839 καὶ ἐν Δ. Π. Πασχάλη, «Θεόφιλος Καίτης», σ. 111-113).*
- *Ἀπάντησις τοῦ Θ. Καίτη ἐξ Ἄνδρου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7 Ἀγούστου 1839 εἰς τὸ ἀπὸ 10 Ἰουλίου 1839 ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, δι' οὗ ἐκαλεῖτο νὰ στείλῃ ὁμολογίαν πίστεως. (Ἐν Ἐφημερίδι «Ἀθηνᾶ», ἔτος Η', ἀρ. 668 τῆς 11 Νοεμβρίου 1839, ὁπόθεν ἀνεδημοσιεύθη εἰς τὰ «Καίρια» (ἐν ἐφημερίδι «Αἰών», ἔτος 2ον, ἀρ. 110-111 τὴν 12 Νοεμβρίου 1839), καὶ ἄλλαχοῦ.*
- *Δευτέρα ἀπάντησις τοῦ Θεοφίλου Καίτη ἐξ Ἄνδρου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 14 Σεπτεμβρίου 1839 εἰς τὴν ἀπὸ 25 Ἀγούστου 1839 δευτέραν πρόσκλησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅπως ἀποστείλῃ σαφῆ ὁμολογίαν πίστεως. (Ἐν ἐφημερίδι «Ἀθηνᾶ» ἔτος ΙΗ', ἀριθ. 669 τῆς 15 Νοεμβρίου 1839 ὁπόθεν ἀνεδημοσιεύθη εἰς τὰ «Καίρια», ἐν ἐφημερίδι «Αἰών», ἔτος Β' ἀριθ. 110-111 τὴν 12 Νοεμβρίου 1839) καὶ ἄλλαχοῦ.*
- *Λόγος Θ. Καίτη ἐν Ἄνδρῳ τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1839. (Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀγγέλου Ἀγγελίδου σχ. 12 σελ. 11). Ἀντίτυπον εὑρίσκειτο εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Γ. Ἀναγνωστοπούλου.*
- *Ὀμιλία κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάργεως τῶν μαθημάτων (2 Ὀκτωβρίου 1839 ὥρα 9 π. μ.)*

- ἐν τῷ ἐν Ἄνδρῳ Ὀρφανοτροφείῳ, (ἐκ χειρογράφου τοῦ Σκιαθίτου Ἀργυροῦ Μπούρα, μαθητοῦ τοῦ Καΐρη). Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Φραγκοῦλη ἐν περιοδικῷ «Θεολογία» τόμ. ΙΒ' (1934) σελ. 270-4.
- Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βασιλέα ἐκ Θήρας, κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, τῆς 29 Μαΐου 1840. Ἐδημοσιεύθη ἐν «Θεοφίλῳ Καΐρη» τοῦ Δ. Π. Πασχάλη σ. 148-9.
- Ἐπιστολὴ πρὸς Γεώργιον Π. Λασκαρίδην ἐκ Θήρας — Κατὰ τὴν Μονὴν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, τῆς 23 Σεπτεμβρίου 1841, φέρουσα τὴν ὑπογραφήν «ὁ δέσμιος φίλος σου Θ.». Ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωή» τεύχος Β' τοῦ Ἰουλίου 1933.
- Ἐπιστολὴ ἐκ Λονδίνου τῆς 8 Ἀπριλίου 1843 «πρὸς τὴν ἐν Μαγχεστρία Ἀδελφότητα τῶν Θεοσεβῶν» — Ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωή», τεύχος Γ' τοῦ Σεπτεμβρίου 1933.
- Ἐπιστολὴ ἐκ Λονδίνου τῆς 18 Ἰουλίου 1843 πρὸς τὸν Γεώργιον Π. Λασκαρίδην — Ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωή» τεύχος Γ' τοῦ Σεπτεμβρίου 1933.
- Ἐπιστολὴ ἐκ Μασσαλίας τῆς 15 Νοεμβρίου 1843 πρὸς τὸν Γεώργιον Π. Λασκαρίδην. — Ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωή» τεύχος Γ' τοῦ Σεπτεμβρίου 1933.
- Ἐπιστολὴ ἐξ Ἄνδρου πρὸς τὸν Γεώργ. Π. Λασκαρίδην τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1844. — Ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωή», τεύχος Β' τοῦ Ἰουνίου 1933.
- Ἐπιστολὴ ἐξ Ἄνδρου τῆς 23 Φεβρουαρίου 1846 πρὸς τὸν Γεώργιον Π. Λασκαρίδην. — Ἐδημοσιεύθη ἐν περιοδικῷ «Νέα Ζωή» τεύχος Β' τοῦ Ἰουλίου 1933.
- Ἐπιστολὴ ἐξ Ἄνδρου τῆς 27 Μαρτίου 1848 πρὸς τὸν ἀνεψιὸν του Νικόλαον Δαπόντε — Ἐδημοσιεύθη ἐν ἐφημερίδι «Φωνὴ τῆς Ἄνδρου», ἔτος Γ' ἀριθ. 290 τῆς 1 Ἰανουαρίου 1897.
- Λύσις τοῦ δυσνοήτου πλατωνικοῦ προβλήματος τοῦ ἐν τῷ ὀρθῷ διαλόγῳ τῶν Πολιτικῶν «ἔστι δὴ θεῖω μὲν γεννητῷ περιόδῳ κλπ». ἐν ἐφημερίδι «Ἀθηνᾶ», ἔτος ΙΣΤ' ἀριθ. 1419 τῆς 5 Ἰανουαρίου 1847. (Ἡ λύσις περιλαμβάνεται εἰς διατριβὴν τοῦ Δ. Καραγιαννάκη, δημοσιευθεῖσαν ἀρχικῶς ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀμάθεια» τῆς Σμύρνης καὶ ἐκείθεν ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ ὡς ἄνω φύλλον τῆς «Ἀθηνᾶς». Ἡ δημοσίευσίς τῆς διατριβῆς ταύτης προσκλήθη ἀπὸ δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν «Ἀμάθειαν» (φύλ. 481) καὶ ἀναδημοσιευθεῖσαν ἐπίσης ὑπὸ τῆς «Ἀθηνᾶς» (ἔτος ΙΣΤ'. ἀρ. 1415 τῆς 22 Μαΐου 1847) διατριβῆν τοῦ Ἡλία Τανταλίδου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν «Ἡ λύσις τοῦ πλατωνικοῦ προβλήματος ὑπὸ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ». Εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ Δ. Καραγιαννάκη περιλαμβάνεται ὁλόκληρον τὸ καίμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θεοφίλου Καΐρη ἐξ Ἄνδρου τῶν ἀρχῶν Ἰανουαρίου 1847, εἰς ἀπάντησιν φίλου του ἐν Κωνσταντινουπόλει, ζητήσαντος ἐξηγήσιν τοῦ Πλατωνικοῦ τούτου χωρίου. Ὁ Καΐρης καταλήγει εἰς τὴν ἐπιστολὴν μὲ τὴν παράκλησιν πρὸς τὸν φίλον του νὰ μὴ δημοσιεύσῃ τὴν λύσιν «διότι ἴσως εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀπλουστερά». Ἐν τούτοις ὁ διατριβογράφος δὲν συμμορφώθη πρὸς τὴν παράκλησιν τοῦ Καΐρη καὶ προσθέτει, ὅτι θέλει δημοσιεύσει ὅτι ἀπλούστερον ἤθελεν ἀναφανῆ καὶ ὅτι ἤθελε συντίσει πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἀνωτέρω «χρείας τυχοῦσης». Καὶ καταλήγει: «Ὅτε τὸν κ. Καραθεοδωρῆν δύναται νὰ λανθάνῃ ἢ ἀλήθεια τῶν λεγομένων, οὔτε ὁ κ. Τανταλίδης δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Καΐρη»).
- Γνωστικὴ ἢ τῶν τοῦ ἀνθρώπου γνώσεων σύντομος ἐκθεσις ὑπὸ Θεοφίλου Καΐρη — Ἐπιστάσις Σ. Γλαυκοπίδου — ἐν Ἀθήναις 1849 — Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἐμμ. Ἀντωνιάδου σχ. 8ον σελ. 8+91 — Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου φέρονται εἰς τὸ κέντρον ἐντὸς ἀκτινωτῆς ἐλλείψεως αἱ λέξεις «Θεὸν Σέβου». (Ἀντίτυπα ὑπάρχουν εἰς τὴν Καΐρειον Βιβλιοθήκην Ἄνδρου (Φιλοσοφ. 62α) καὶ τὴν Βιβλιοθήκην Χαριτάκη)
- Στοιχεῖα Φιλοσοφίας ἢ τῶν περὶ τὰ ὄντα γενικώτερον θεωρουμένων τὰ στοιχειωδέστερα — Εἰσαγωγή ὑπὸ Θεοφίλου Καΐρη — Ἐπιστάσις Σ. Γλαυκοπίδου ἐν Ἀθήναις 1851 — Τύποις Δ. Εἰρηνίδου καὶ Συντροφίας σχ. 8ον σελ. ΙΣΤ' + 128 — Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου φέρονται εἰς τὸ κέντρον ἐντὸς ἀκτινωτῆς ἐλλείψεως αἱ λέξεις «Θεὸν Σέβου». Ἀντίτυπα τῶν Στοιχείων Φιλοσοφίας εὕρισκονται εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην (ΦΛΣ IIIα), Γεννάδιον Βιβλιοθήκην THEOL 1863) καὶ τὴν Δημοσίαν Βιβλιοθήκην Κερκύρας. Βιβλιοκρίσιαν εἰς τὴν Γνωστικὴν καὶ εἰς τὰ «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» ἐδημοσίευσεν ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς ἐν περιοδικῷ «Πανθώρα» τόμ. Β' (1851 σελ. 629-32).
- «Ἀπάντησις εἰς τὴν ὑπὸ Π. Καλλιγᾶ ἐπίκρισιν τῆς Γνωστικῆς καὶ τῆς εἰς τὰ στοιχεῖα Φιλοσοφίας εἰσαγωγῆς τοῦ Θεοφίλου Καΐρη» — Ἐδημοσιεύθη ἐν φυλλαδίῳ ἐκ 15 σελίδων ὑπὸ τοῦ Σ. Γλαυκοπίδου (15 Μαΐου 1851). Ἡ ἀπάντησις ὀφειλομένη προφανῶς εἰς τὸν ἴδιον τὸν Θ.

Καΐρη περιλαμβάνεται εἰς ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς μὲ τὴν ὑπογραφήν «ὁ φίλος σου» δημοσιευόμενον ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν πρόλογον τοῦ Σ. Γλαυκωπίδου.

Ἐπίσης ὁ Ν. Βάμβας ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἐφημερίδι «Αἰὼν» δύο διατριβάς, τὴν πρώτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Καὶ πάλιν περὶ Καΐρου» (ἀριθ. φύλλου 1158 ἔτος 1851) καὶ τὴν δευτέραν ὑπὸ τὸν τίτλον «Σύντομοι τινὲς παρατηρήσεις εἰς τὸ ψυχολογικὸν μέρος τῆς εἰσαγωγῆς τῶν στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας τοῦ κ. Θεοφίλου Καΐρου (φύλλα 1163, 1164 ἔτος 1851). Καὶ εἰς τὰς ἐπικρίσεις ταύτας τοῦ Ν. Βάμβα ἐξεδόθη τὴν 15 Ἰουλίου 1851 μὲ τὴν ὑπογραφήν Δ. Ν. εἰς φυλλάδιον ἐκ σελίδων 32 (σχ. 8ον) ἀπάντησις διηρημένη εἰς δύο μέρη ὑπὸ τὰς ἐπιγραφάς: «Συντομωτάτη ἀπάντησις εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ν. Βάμβα κατὰ τοῦ Θ. Καΐρη ἐκδοθέντα: Καὶ πρῶτον εἰς τὴν κατὰ τοῦ Θ. Καΐρη διατριβὴν αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ «Αἰὼν» ἀρ. 1158 καταχωρηθείσαν». «Δεύτερον συντομωτάτη ἀπάντησις εἰς τὰς συντόμους παρατηρήσεις τοῦ κ. Βάμβα τὰς εἰς τὸ Ψυχολογικὸν μέρος τῆς εἰσαγωγῆς τῶν στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Θ. Καΐρη «Αἰὼν» ἀριθ. 1163-1164».

— Ἐπιτομὴ τῆς Θεοσεβικῆς Διδασκαλίας καὶ Ἠθικῆς — ἐν Λονδίῳ νβ (=1852) — Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Γιλβέρτου καὶ Ροβιγκτόνων, κειμένου κατὰ τὴν πλατείαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου — Εἰς τὸ ἐξώφυλλον ἐντὸς ἀκτινωτῆς ἐλλειψεως αἱ λέξεις «Θεὸν Σέβου» σχ. 16ον σελ. 122. Εἰς τὸ τέλος προστίθεται μὲ ἰδιαιτέραν σελιδοποίησιν ἡ «Διαγωγὴ Θεοσεβοῦς» σελ. 12. Τὸ ὅλον ἔργον εἰς Ἀριτικὴν γλῶσσαν.

— Θεοσεβῶν προσευχαὶ καὶ ἱερὰ ἄσματα (εἰς δωρικὴν γλῶσσαν) — Ἐν Λονδίῳ νβ (=1852). Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Βερθειμέρου καὶ Σντροφίας κειμένου κατὰ τὴν ὁδὸν Circus Plage — Finsbury Circus — Εἰς τὸ ἐξώφυλλον ἐντὸς ἀκτινωτῆς ἐλλειψεως αἱ λέξεις «Θεὸν σέβου» σχ. 16ον, σελ. 90. Εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀλλὰ μὲ ἰδιαιτέραν σελιδοποίησιν «Θεοσεδικαὶ γνώσεις καὶ ὑποθῆκαι ἢ Θεοσεδικὰ ἀναγνώσματα, ὧν ἀνά δύο ἢ τρία ταῖς περιστάσεσι καταλλήλως κατὰ πᾶσαν ἱεράν ἐντευχὴν ἢ τελετὴν ὁ ἀναγνώστης ἢ ὁ ἀντ' αὐτοῦ ἀντικαθιστάμενος ἀναγνώσκων ἀναπτύσσει σελ. 50 — Ἀκολουθοῦν ἐπίσης ἄνευ ἀριθμήσεως τέσσαρες σελίδες ὑπὸ τὰς ἐπιγραφάς «Θάνατος», «Κρίσις», «Κόλασις», «Αἰώνιος μακαριότης». Τοῦ βιβλίου τούτου ὑπάρχει καὶ νεωτέρα ἐκδοσις εἰς σχ. 12ον μικρὸν ἐκ σελ. 50, οὗ ἀντίτυπον εὑρίσκειται εἰς τὴν Γεννάδειον Βιβλιοθήκην (THEOL. 1859).

— Ἡ ἀπολογία τοῦ ἐνώπιον τῶν ἐν Σύρῳ πλημμειλοδικῶν. — Εἰς τὰς συγχρόνους ἐφημερίδας τῆς Σύρου καὶ ἐν «Θεοφίλῳ Καΐρη» Δ. Π. Πασχάλη σ. 184-186.

— Ἡ διαθήκη τοῦ Θεοφίλου Καΐρη ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7 Σεπτεμβρίου 1851 δημοσιευθεῖσα ἐνώπιον τῶν ἐν Σύρῳ Πρωτοδικῶν τὴν 3 Φεβρουαρίου 1853. — Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα «Ἐνωσις» τῆς Ἐρμουπόλεως, ἔτος ΙΓ'. ἀριθ. 88 τῆς 13 Φεβρουαρίου 1853 εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἄργος» τοῦ Ἄργους ἔτος Α'. ἀριθ. ΙΙ τῆς 17 Αὐγούστου 1855, καὶ ἐν «Θεοφίλῳ Καΐρη» Δ. Π. Πασχάλη, σελ. 173-177.

— Σύντομος ἐκθέσις τῶν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κυριωτέρων ἐπιχειρημάτων. Τῆς ἐκθέσεως προτάσεται ἐπιστολὴ «πρὸς φιλόκωρον τῶν ὀρφανῶν προστάτην» τοῦ Θεοφίλου Καΐρη, ἀνευρεθείσα εἰς τὰ θολάνκια αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὴν ἐκθεσὴν καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἔστις», (τόμος Σ'. (1878) ἀριθ. 138, σελ. 530-3) μαθητῆς του, ὁ Δ. (ἑωνίδης) Κ. Μ(πίστης), «εἰς τὴν διά τὴν ἀπολύτην — ὅπως γράφη — τὰς περὶ ἀθανασίας τοῦ Καΐρη πεπλανημένας ἀντιλήψεις». Ἡ ἐκθέσις ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Παρθενίου Πολλάκη ἐν «Ἐδδομηκονταπενταετηρίδι τῆς Ῥιζαρίου Σχολῆς» σελ. 530-3.

Ὡς νόθα μᾶλλον καὶ μὴ γραφέντα ὑπὸ τοῦ ἴδιου θεωροῦνται δύο ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Θ. Καΐρη ἔργα:

1) Ἱερὰ καὶ ἀσφαλῆς ὁδοσοφία Χριστιανοῦ, ἣν εἰς τὴν Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὠφέλειαν ἀνέδειξε Θεόφιλος — 1832. — Δὲν σημειώνεται τόπος ἐκδόσεως τὸ βιβλίον εἶναι σπανιώτατον.

2) Κοσμοσοφία ἢ τὸ καθολικὸν ἀλληλέγγων — Ἐν Βρυξέλλαις 1856, σχ. 8ον, σελ. 401. Τὸν πρόλογον ὑπογράφουν οἱ Γ. Π. Ι. Πηλιορείτης καὶ Κ. Π. Φερτεκλῆς ἄνωγ. Ἀντίτυπα τοῦ ἐπίσης σπανίου τούτου βιβλίου εὑρίσκονται ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ (ΦΑΣ 1716) καὶ Γεννάδειῳ Βιβλιοθήκῃ. (THEOL 1867).

Ἐκ σημειώσεων μαθητῶν τοῦ Καΐρη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν του ἔχουν δημοσιευθῆ:

— Περίληψις περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ κατὰ τὸν ἀείμνηστον Θεόφιλον Καΐρη ἐκ σημειώσεων μαθητοῦ του — Ἐδημοσιεύθη ἐν ἐφημερίδι «Ἄνδρος» ἔτος ΙΑ'. ἀριθ. 452, 453 καὶ 454 τῆς 29 Ἰανουαρίου, 10 καὶ 26 Φεβρουαρίου 1888. Ἡ δημοσίευσις τῆς περιλήψεως ταύτης δὲν συμπληρώθη προφανῶς τῇ ἐπεμβάσει τοῦ τότε Μητροπολίτου Ἄνδρου Μητροφάνους.

- «**Πολιτικά σημειώσεις — Περί αντιπολιτεύσεως — κομμάτων — φατριῶν — πολιτικῶν συστημάτων**» — Ἐγράφησαν ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Θ. Καΐρη, πιθανότατα θεωρηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἴδιου καὶ διατηρηθεῖσαι ἐν χειρογράφῳ παρὰ τοῖς ἀπογόνοις μαθητοῦ του — Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ἰωάννου Ἀνδρ. Σακαλῆ, ἐν ἐφημερίδι «Ἀνδριώτης», ἔτος I ἀριθ. 470 τῆς 25 Ἰουλίου 1936.
- «**Προσευχαὶ Θεοσεβῶν — Θεοσέβεια — Δόγματα Θεοσεβῶν**» — Ἀποσπάσματα ἐκ χειρογράφων μαθητοῦ τοῦ Καΐρη, τὰ ὅποια διασωθέντα παρὰ τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν ἐν ἐφημερίδι «Ἀνδριώτης», ἔτος ΙΑ' ἀριθ. 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 499, 500, 501, 503, καὶ 504 τῆς 6, 13, 20, 20, 27 Φεβρουαρίου, 6, 13, 20 Μαρτίου, 3, 10, 24 Ἀπριλίου, 15 καὶ 22 Μαΐου 1937. Ἡ δημοσίευσις προσκάλυψε ἐπιστολὴν τοῦ κ. Β. Σελεπέ («Ἀνδριώτης» ἔτος ΙΑ' ἀριθ. 492 τῆς 13 Φεβρουαρίου 1937) — ἀπάντησιν τοῦ κ. Ν. Γιαννιοῦ («Ἀνδριώτης» ἔτος ΙΑ' ἀρ. 493 τῆς 20 Φεβρουαρίου 1937) καὶ ἀνταπάντησιν τοῦ κ. Β. Σελεπέ (ἔτος ΙΑ' ἀριθ. 494 τῆς 27 Φεβρουαρίου 1937).
- «**Συλλογαὶ ἠθικῶν τοῦ σοφοῦ Θεοφίλου Καΐρη**» ἐκ σημειώσεων τοῦ μαθητοῦ του Θεοδώρου Καΐρη. Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδρέα Σακαλῆ ἐν «Ἑλληνικῇ Δημιουργίᾳ», ἔτος ΣΤ'. τόμος Πος, τεύχος 129 τῆς 15 Ἰουνίου 1953, σελ. 729.
- Ἐν χειρογράφοις ἐπίσης διασώζονται :
- **Μαθήματα φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἐκ σημειώσεων τοῦ μαθητοῦ τοῦ Θ. Καΐρη, Κωνσταντίνου Ξένου.** Τὸ χειρόγραφον εἶναι κολοβὸν καὶ εὐρέθῃ ἐν Καστελλορίζῳ, ὅπου ὁ Ξένος διετέλεσε κατὰ τὸ 1840 διδάσκαλος. Ἐδωρήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως Διαμαντάρου εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην.
- **Θεοσέβεια** — Ἐκ σημειώσεων μαθητοῦ τοῦ Καΐρη. — Ἐν Ἀνδρῳ τῆ... 1839 — Εὐρέθῃ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Σπυριδωνοῦ Παυλίδου, ζαχαροπλάστου καὶ ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου Δάλλα εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην.
- **Θεοσέβεια** (χειρόγραφος) ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ κ. Ἀριστείδου Πιάγκου εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.
- Εἰς τὸ διατηρούμενον ὑπὸ τοῦ κ. Δημητρίου Καΐρη, ἐγγόνου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θεοφίλου Καΐρη ἀρχεῖον του ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα χειρόγραφα τοῦ μεγάλου τῆς Ἀνδρου ἀνδρός. Μεγαλειτέραν ἰδίως σημασίαν θὰ ἔχουν αἱ ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ του, αἱ ὅποια κατὰ τὸ πλεῖστον ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πολιτικὴν ἰδίως δρᾶσιν τοῦ Θεοφίλου Καΐρη κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας θὰ περιλαμβάνουν πληροφορίας ἐξηκριθωμένας περὶ αὐτοῦ.
- Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν δημοσιευθέντων ἔργων τοῦ Θεοφίλου Καΐρη, ἐξεδόθησαν :
- **Θ. Καΐρη Φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ** — ἐκδίδοντος Β. Π. Σσκοπούλου — Ἐν Πάτραις, Βιβλιόπωλειον ὁ «Κάδμος» 1875, σχ. 8ον, σελ. 199.
- **Θ. Καΐρη Φιλοσοφικὰ — Ἐκδοσις Β'.** — Ἐν Ἀθήναις, Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γεωργίου Δ. Φέξη 1910 — σχ. 8ον, σελ. 139 (ἐν σειρᾷ Φιλολογικῆς καὶ Κοινωνιολογικῆς Βιβλιοθήκης Γ. Δ. Φέξη).

Β'. ΕΥΑΝΘΙΑΣ Ν. ΚΑΪΡΗ

- **Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀδαμάντιον Κοραῖν ἀπὸ Κυθωνιῶν τῆς 2 Αὐγούστου 1814** (Ἐν Α'. Ἀπανθίσματι ἐπιστολῶν Ἀδαμαντίου Κοραῖ ἄρ. 10 σελ. 62 καὶ ἐν Περιοδικῷ «Ὀμηρος» τῆς Σμύρνης, ἔτος Β'. (1874), φύλ. 6, σελ. 174-5).
- **Συμβουλαὶ πρὸς τὴν θυγατέρα μου** — Σύγγραμμα Ι. Ν. Βουτλλου, μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Εὐανθίας Ν. Καΐρη τῆς ἐξ Ἀνδρου ἀπὸ ἐν Κυθωνίαις 1820 — Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς τῶν Κυθωνιῶν Σχολῆς παρὰ Κωνσταντίνου Τάμπρα Κυθωνιῶς (μετὰ προλόγου τῆς μεταφραστρίας) σχ. 16ον σελ. Κ + 273 — Ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου εὐρίσκονται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βαυλῆς, τὴν Γεννάδειον Βιβλιοθήκην καὶ τὴν Καΐρειον Βιβλιοθήκην Ἀνδρου (φιολ. 374).
- **Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφόν της Θεόφιλον, ἀπὸ τὴν Ἀνδρον τῆς 4 Νοεμβρίου 1822.** Ἐδημοσιεύθη ἐν «Εὐανθία Καΐρη» Δ. Π. Πασαλῆ, σ. 10-20.

— **Ἐπιστολὴ Ἑλληνίδων τινων πρὸς τὰς Φιλελληνίδας, συντεθεισα παρὰ τινος τῶν σπουδαιοτέρων Ἑλληνίδων — 1825** — Ἐκ τῆς ἐν Ὑδρᾷ Ἑλληνικῆς τυπογραφίας, σφ. 4ον, μικρὸν, σελ. 15 — Ἐν σελίδι 14 φέρεται ὑπογραφή «Α. Ν. ἡ συντάκτις». Ἀκολουθοῦν αἱ ὑπογραφαὶ 31 Ἑλληνίδων — Ἀντίτυπα τῆς ἐπιστολῆς ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην (ΕΛΛ - ΠΑΛ - 31) καὶ τὸ Μουσεῖον Μπανάκη (1845) — Ἡ ἔφημερις «Φίλος τοῦ Νόμου» τῆς Ὑδρας, εἰς τὰ τυπογραφεῖα τῆς ὁποίας ἐξετυπώθη ἡ ἐπιστολὴ, ἀναγγέλλουσα τὴν προσεχῆ ἐκδόσιν τῆς γράφει: «Ἐπιθυμοῦμε τὴν ἡμετέραν ἀνάγνωση φρονήματα ἀνδρικά, αἰσθήματα τρυφερά, ἰδέας γενναίας, ἐκφρασμένας μὲ τὰς προσιδιὰζούσας εἰς τὸ γυναικεῖον γένος χάριτας: Ἄς ἀνάγνωση τὴν ἐπιστολὴν τῶν Ἑλληνίδων εἰς τὰς Φιλελληνίδας τῆς Ἀμερικῆς. Συντεθεισα ἀπὸ μίαν τῶν σπουδαιοτέρων Ἑλληνίδων τῶν νῆσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (τῆς ὁποίας ἀποσιωπῶμεν τὸ ὄνομα διὰ τὴν μὴ προακροούσων εἰς τὴν μετριοφροσύνην τῆς) καὶ ὑπογεγραμμένη ἀπὸ πολλὰς ἄλλας νέας ἢ ἐπιστολῆς αὐτῆς μαρτυρεῖ ψυχὴν πατριωτικὴν καὶ πνεῦμα καλλιεργημένον καὶ οὐδὲ ἐνὶ λόγῳ ἔμπορεῖ τις δικαίως νὰ τὴν ὀνομάσῃ καρπὸν ἐ δ α ν θ ῆ δένδρου ἐ δ α ν θ ε σ τ ἔ ρ ο υ. — Παρεντιθεται ἐν συνεχείᾳ ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς καὶ προστίθεται: «Ὅσαι Ἑλληνίδες ἐπιθυμοῦν νὰ προσθέσωσι τὰ ὀνόματά των εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἥτις κατὰ τὸ παρὸν τυπώνεται, παρακαλοῦνται νὰ στείλωσιν ἀμέσως εἰς τὸν ἐκδόστην τοῦ «Φίλου τοῦ Νόμου», ἔγγραφον πληρεξουσιότητα διὰ τὴν ὑπογράψῃ ἀντ' αὐτῶν» (Ἐφημ. «Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου» ἀρ. 139 τῆς 31 Ἰουλίου 1825).

— **Νικηράτος** — δράμα εἰς τρεῖς πράξεις ὑπὸ Ἑλληνίδος τινὸς συντεθέν. — Ἐν Ναυπλίῳ ἐκ τῆς τυπογραφίας τῆς Διοικήσεως 1826, σφ. 8ον, σελ. 48 — Τοῦ δράματος προτάσσεται πρόλογος ἀπευθυνόμενος πρὸς τὰς Ἑλληνίδας, ὁ ὁποῖος ἀνεθημοσιεῦθη εἰς τὸ «Ἀνδριακὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ 1925 σελ. 139-141.

Ἀντίτυπα τοῦ δράματος ὑπάρχουν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς, εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὸ παρὰ τῷ κ. Δημητρίῳ Θ. Κατρη ἀρχεῖον.

Ἐνθουσιώδῃ ἀνάλυσιν τοῦ «Νικηράτου» ἐθημοσίευσεν εἰς τὸν «Φίλον τοῦ Νόμου» (ἀριθ. 266 τῆς 7 Φεβρουαρίου 1827) ὁ Ἀλέξ. Σοῦτσος, ὁ ὁποῖος ἐν ἐπιλόγῳ ἀποκαλύπτει τὴν ἀνωνομίαν τῆς συγγραφῆς, γράφων:

«Ἄν ἡ κυρία Εὐανθία ἠθέλησεν ἀπὸ μετριοφροσύνης ἀνωνόμως νὰ ἐκδώσῃ καὶ ν' ἀποποιηθῇ τὸ καλὸν καὶ ἄξιον λόγου δράμα τοῦ «Νικηράτου» ἡμεῖς ὁμοῦ αγαπῶντες νὰ ἐνθαρρύνωμεν τὰ προτερήματα καὶ νὰ διεγείρωμεν τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν, τολμῶμεν νὰ τὴν κηρύξωμεν μητέρα τοῦ πονηράτου τούτου καὶ νὰ τὴν κατατάξωμεν εἰς τὸν χορὸν τῶν Μουσῶν, ἀπευχόμενοι νὰ φθάσῃ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Κατρη καὶ δι' ἄλλων λαμπρῶν τῆς συγγραμμάτων νὰ στολίσῃ τὸν Ἑλληνικὸν Παρνασσόν».

Μετὰφρασις τοῦ δράματος εἰς τὴν Ἱταλικὴν ἐθημοσιεῦθη τῷ 1841 εἰς τὸ περιοδικὸν Album Ionio ὑπὸ τοῦ Ἱταλοῦ Severiano Fogacci, ἐπανεκδοθεῖσα καὶ εἰς ἴδιον τόμον ἐν Ἀγκῶνι τῷ 1953 (Βλέπε Β. Π. Πασχάλη: «Εὐανθία Κατρη» σελ. 29 καὶ «Μία σύγχρονος τοῦ Βύρωνος» — Ποία ἦτο ἡ Εὐανθία Κατρη ἐν ἔφημεριδι «Ἐμπρὸς» τῆς 2 Ἀπριλίου 1924).

Ὁ «Νικηράτος» παρестάθη τὴν 9ην Ἰανουαρίου 1838 ἐν Σύρῳ. Ἰδοὺ δὲ τί γράφει σχετικῶς σύγχρονος ἔφημερις: «Τοῦ Σαθαομίου γηραιοῦ Θ. Κατρη τῆς ἀδελφῆς, τῆς Ἑλληνίδος Εὐανθίας ἡ τραγωδία ὁ Νικηράτος», ἥτις ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου παρестάθη τὴν 9ην Ἰανουαρίου. Ἐχειροκροτεῖτο ἀκαταπαύστως τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν θεατρὸν μας, ὁπότε ὁ ἀξιότιμος διευθυντὴς τοῦ Χ. Μιχαλόπουλος ὡς Νικηράτος εἰς τὴν Σκηνὴν παρουσιάζετο. Παλαιὰς ἀναμνήσεις, ὁποίας ἡ παράστασις αὐτὴ μᾶς ἐνθύμιζε! Ἐνθουσιασμοὶ ὅποια κατέβραχον τὰς παρειαί μας πικρὰ δάκρυα!» Βλέπε ἔφημερις «Ἐρμῆς τῶν Κυκλάδων» τῆς Σύρου, ἔτος Α' ἀριθ. 2 τῆς 16 Ἰανουαρίου 1838.

— **Ἐπιστολὴ Ἑλληνίδος πρὸς ἐτέραν.** Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 87 φύλλον τῆς 24 Δεκεμβρίου 1827 τῆς ἐν Ναυπλίῳ ἐκδομένης τότε «Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος» καὶ φέρουσα ἀντὶ ὑπογραφῆς τρεῖς ἀστερίσκους, ἀσφαλῶς ὀφείλεται εἰς τὴν γραφίδα τῆς Εὐανθίας Κατρη. Ἡ εἰκασία αὐτὴ δικαιολογεῖται ἀπολύτως ἐκ τοῦ ὄφους ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ γράφουσα ὁμιλεῖ μὲ ἑξαιρετικὴν στοργὴν καὶ συμπάθειαν διὰ τὰ δίκαια τῶν Κυδωνιατομοσχονησιωτῶν, τονίζουσα τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχον ταῦτα.

— **Ἐπιστολὴ «πρὸς τὰς φιλελληνίδας τῶν δημοσπόνδων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ εὐεργετίδας τῆς πασχούσης Ἑλλάδος.** Καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ φέρουσα ὑπογραφήν «οἱ εἰς Σύραν πάροικοι Ἑλληνίδες καὶ πολιτίδες τῶν ἀποτεφρωθεῶν Κυδωνιῶν, παραλίῳ πόλεως τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ ἀποτελοῦσα ἀπάντησιν εἰς μηνύματα τῶν Φιλελληνίδων τῆς Ἀμερικῆς, ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὸν κάλαμον τῆς Εὐανθίας Κατρη — Ἐθημοσιεῦθη ἐν «Γενικῇ Ἐφημεριδι τῆς Ἑλλάδος» ἔτος Γ', ἀριθ. 64 τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1828 σελ. 265.

- *Μάρκου Ἀδρηλίου ἐγκώμιον, συγγραφὴν μὲν γαλλιστὶ ὑπὸ Θεωμᾶ τοῦ ῥήτορος καὶ μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, μεταφρασθὲν δὲ ὑπὸ τῆς... (Εὐανθίας Ν. Καΐρη)— Ἐν Ἐρμουπόλει ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Δημάδου καὶ Γ. Ν. Μελισταγοῦς, 1835, σχ. 8ον, σελ. 69.*
Ἡ μετάφρασις εἶναι ἀφιερωμένη «εἰς τὴν ἱερὰν κόριν τοῦ αἰτιδίου Ἀ. Κοραῆ εὐγνωμοσύνης ἕνεκα» — Ἀντίτυπα τοῦ ἔργου ὑπάρχουν εἰς τὴν Καίρειον Βιβλιοθήκην Ἄνδρου (φιλοσοφ. 69). Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην (Ε. Φ. 2153), Βιβλιοθήκην Λοβέρδου (Κ 1 Π) καὶ Βιβλιοθήκην Συλλόγου Τριῶν Ἱεραρχῶν Βόλου (Δ. 897).
- *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνουσα βιογραφίας ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰδίως Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν.* Ὁ Δ. Π. Πασχάλης βεβαίως ὅτι εἶχεν ἰδῆ τὸ βιβλίον αὐτὸ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν Καίρειον Βιβλιοθήκην Ἄνδρου. Ἡμεῖς οὐδαμοῦ ἀνεύρομεν αὐτό, οὔτε ἄλλοθεν γίνεταί μιν αὐτοῦ.
- *Πανομοίωτυπον τῆς ὑπογραφῆς τῆς Εὐανθίας Καΐρη* ἐν περιοδικῷ «Ἐστία» ἔτος Ε' τόμος 9ος ἀριθ. 233 τῆς 15 Ἰουνίου 1880.

Ι. Π. ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Ἡ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου κτλ.

Σκεφθὲν κατὰ τὸν νόμον.

Ἐπειδὴ τοὺς λόγους τοῦ ἀναιρετηρίου παρήτησαν οἱ ἀναιρεσεῖοντες ἐπομένως δὲ γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν, κατὰ δὲ τῶν ὑπ' ἀριθ. 179 καὶ 180 ἀποφάσεων οὐδεὶς λόγος ἀναιρέσεως προτείνεται.

Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ ἀποδιδομένη εἰς τοὺς ἀναιρεσεῖοντας πράξις, ὅπως παραδέχεται αὐτὴν τὸ πλημμελειοδικεῖον ἐν τῇ πρώτῃ αἰτιολογίᾳ τῆς προσβαλλομένης ἀποφάσεως αὐτοῦ ὑπ' ἀριθ. 181, δὲν περιέχει διὰ τὰ στοιχεῖα τῶν ἀρθρ. 212, 214 καὶ 222 τοῦ ποινικοῦ νόμου, τὰ ὅποια ὡς πρὸς τοῦτο ἐφημιόθησαν· διότι πρὸ πάντων δὲν ἀναφέρει τὸ δικαστήριον οὐδὲ παραδέχεται ὡς ἐκ τῆς ἀνακρίσεως προκύψαντας τοὺς τόπους καὶ θεσμούς, ὑφ' ὧν ἡ τῶν ἀναιρεσεῖοντων ἔγνωσις κατηρτίσθη· ἐνῶ τὸ περιστάτικόν τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς ὑπὸ τῶν ἀρθρ. 212 καὶ 222 τοῦ ποινικοῦ νόμου κολαζομένης πράξεως, ἐπομένως κακῶς ἐφήρμοσε τὸ εἰρημένον δικαστήριον τὰ ἀρθρα ταῦτα, χαρακτηρίσαν ἐσφαλμένως ἐν τῇ ὀγδῷ αἰτιολογίᾳ τῆς ἀποφάσεως τοῦ τὴν πρᾶξιν ὡς εἰς αὐτὰ ὑ-

παγομένην, ἐνῶ παραδεχθὲν ὅτι ἡ πρᾶξις τῶν ἀναιρεσεῖοντων δὲν περιέχει πάντας τοὺς ὄρους τῶν μνησθέντων ἀρθρων, ὧφειλε νὰ ἀθώωση αὐτούς, ὅθεν κατὰ τοῦτο εἶναι ἀναιρετέα ἡ ἀπόφασις.

Δ Ι Α Τ Α Ο Τ Α

Ἀναιρεῖ τὴν ὑπ' ἀριθ. 181 ἀπόφασιν τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, καθὼς ἐκήρυξεν ἐνόχους τοὺς ἀναιρεσεῖοντας διὰ παράβασιν τῶν ἀρθρ. 212, 214 καὶ 222 τοῦ ποινικοῦ νόμου, καὶ κηρύττει αὐτοὺς κατὰ τοῦτο ἀθώους.

Διατάσσει τὴν ἀπόδοσιν τοῦ καταβληθέντος παραβόλου, προσέτι δὲ νὰ γραφῆ ἡ παρούσα ἀπόφασις εἰς τὸ περιθώριον τοῦ πρωτοτύπου τῆς ἀναιρεθείσης ἀποφάσεως καὶ νὰ δημοσιευθῆ διὰ τοῦ τύπου δαπάνῃ τοῦ Δημοσίου, εἰς βάρος τοῦ ὁποίου ἐπιβάλλει καὶ τὰ νόμιμα τέλη τῆς σημάσεως καὶ τὰ ἔξοδα τῆς δίκης.

Ἐκρίθη, ἀπεφασίσθη καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν Ἀθῆναις τὴν 26 Ἰανουαρίου 1853.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΑΝΔΡΙΟΙ

Υπό κοινωνικήν ἔποψιν οἱ Ἄνδριοι διεκρίνοντο μεταξύ πάντων τῶν Κυκλαδιτῶν, ὁ πολιτικός δὲ καὶ κοινωνικός αὐτῶν βίος ἦτο τῷ ὄντι ἀμειψτος. Περί πολλῶν ἄλλων νησιωτῶν διασφύζονται πλειεῖσαι ὄσαι παροιμιώδεις ῥήσεις ἢ χλευαστικά ἐκφράσεις, σκόπτουσαι τὰ ἦθη καὶ τοὺς τρόπους αὐτῶν, χαρακτηριστικά δὲ ὁπωσδήποτε τῶν κοινωνικῶν ἐλαττωμάτων τῶν νησιωτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους αὐταὶ ἀναφέρονται. Οὕτω πολλαὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐφέροντο σαρκαστικά ῥήσεις περὶ τῶν Μυκονίων, Παρίων, Σιφνίων, Τηνίων, Κρητῶν, Λεσβίων, Χίων καὶ ἄλλων, ἀλλ' οὐδεμίαν σφύζεται τοιαύτη περὶ τῶν Ἄνδριων, εἰ καὶ ἐργαστήριον τῶν τοιούτων ἐπὶ χλεύῃ παροιμιῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ Ἀθηναῖαι, τῶν ὁποίων τὴν ἀλαζονείαν οὐχὶ ἀπαξ καιρῶς ἐτραυματίσαν οἱ Ἄνδριοι, ἀγερώχως καὶ μετὰ πείσματος ἀποκρούοντες οἰανδήποτε ἀνάμειξιν εἰς τὰ τῆς νήσου των τῆς πανορθοῦς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἦν οἱ Ἄνδριοι ἀείποτε μετὰ δυσκόλως συνεχόμενης ἀδημονίας ἔφερον, πράγματα πολλακίς παρέχοντες εἰς τοὺς Ἀθηναίους· διότι οἱ Ἄνδριοι περὶ πολλοῦ εἶχον τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτονομίαν, ἠγάπων δὲ τὴν μικρὰν αὐτῶν πολιτείαν, τῆς ὁποίας ὑπερηφάνως ἐβλεπον τὴν προαγωγὴν καὶ ἀκμὴν· διὰ τοῦτο εὐκόλως δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἂν καὶ οὗτοι ἦσαν Ἴωνες καὶ ἠμόφυλοι αὐτοῖς, ἀλλὰ μὲ ὑψηλὸν τὸ φρόνημα δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀντιταχθῶσι πρὸς αὐτούς, καίπερ παντοδυναμούς ὄντας, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν τούτου ἔνεκα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πολλακίς πολιορκηθεῖσαν μετὰ γενναιότητος καὶ ἀνδρείας ὑπερήσπισαν.

Οἱ κωμικοὶ τῆς ἀρχαίας, μέσης καὶ νεωτέρας κωμῆδος συνεχῶς παρεξήγουν ἐν τοῖς δράμασιν αὐτῶν τὸ ὄνομα τῶν νήσων, ὁ δὲ Μένανδρος, ὁ ἐξοχώτατος τῆς νεωτέρας ἀττικῆς κωμῆδος ἀντιπρόσωπος, ὅστις πολλοῖς καὶ ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καταγόμενος οὐδέποτε ἐκολάκυσεν εἰς τὰ ἔργα του τὰς κλίσεις τοῦ ὄχλου, ἔγραψε περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος κωμῆδιαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἄνδρίαν, περιωθεῖσαν ἐν λατινικῇ παραφράσει τοῦ λατίνου κωμικοῦ Τερεντίου, ὅστις τὴν Ἄνδρίαν τοῦ Μενάνδρου καὶ τὴν Περινθίαν ἠνωσεν εἰς μίαν, τὴν

Andriam, ἥτις ὑπῆρξε τὸ πρῶτον τοῦ Τερεντίου δράμα, διδαχθὲν ἐν ἔτει 166 π.Χ., κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς θεᾶς Κυβέλης.¹

Ἡ ὑπόθεσις τῆς κωμῆδος ταύτης, ὡς συνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ Τερεντίου, ἔχει ὡς ἔξης: Πάμφιλος τις ἠράτο τῆς Γλυκέρας, ἥτις ἔλεγε ἑαυτὴν ἀδελφὴν τῆς Ἀνδρίας Χρυσῆδος, μετὴν ὁποῖαν ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἐξ Ἄνδρου. Ὁ πατὴρ τοῦ Παμφίλου Σίμων, ἀποστρεφόμενος τὸν μετὰ ξένης γυναικὸς γάμον τοῦ υἱοῦ του, ἐπρότεινεν εἰς αὐτόν, διὰ νὰ μᾶθῃ τοὺς σκοποὺς του, νὰ νυμφευθῇ τὴν Φιλομένην, κόρην τοῦ Χρέμητος. Ὁ Πάμφιλος, ἐνοήσας τὸ τέχνασμα, ὑποκρίνεται ὅτι συναινεῖ, ἀλλ' εὐρίσκειται κατόπιν περιπελεγμένος, μὴ θέλων οὔτε τὴν πρὸς τὸν πατέρα ὑπόσχεσιν νὰ παραβῇ οὔτε τῆς ἐρωμένης του ν' ἀποχωρισθῇ. Εἰς τοιοῦτον εὐρίσκετο διλημμα, ὅτε ὁ Κρίτων, γέρον Ἄνδριος, γνωστὸς εἰς τὸν Χρέμητα καὶ τὸν Σίμωνα καὶ ἐξ ἀδελφος τῆς Χρυσῆδος, παραισαγόμενος εἰς τὴν σκηνὴν, πληροφορεῖ αὐτοὺς ὅτι ἡ Γλυκέρα εἶναι ἡ ἀνεψία τοῦ Χρέμητος, τὴν ὁποῖαν οὗτος ἐνόμιζεν ἀπολεσθεῖσαν ἐν ναυαγίῳ μετὰ τὸ ἀδελφοῦ του Φανίου. Οὕτω δὲ καταλήγει τὸ δράμα διὰ τοῦ γάμου, συνήθους τέρματος τῶν τοιούτων ὑποθέσεων.

Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὅτι σχετικὸν πρὸς τὴν Ἄνδρον εἶναι, ὅτι ἡ Ἀνδρία Χρυσῆς, ὠραία καὶ ἐν ἀκμῇ ἡλικίας, ἦλθεν ἐξ Ἄνδρου εἰς Ἀθήνας ἀναγκασθεῖσα ἐκ τῆς πενίας, φέρουσα δὲ μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν Γλυκέραν, μεθ' ἧς συνῶκει καὶ τὴν ὁποῖαν ὠνόμαζεν ἀδελφὴν τῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ Χρυσῆς διῆγεν ἐντιμον βίον, λιτὸν καὶ

1. L. B i n a u t, Méandre, la Comédie des moeurs, ἐν Revue des deux Mondes, 15 Ἰουνίου 1855.— Ἀ ν τ. Τ ρ α υ λ α ν τ ὠ ν η, Περί Μενάνδρου. «Παρνασσός», τ. ΙΖ' (1894-5), σ. 417-429, 521-529 καὶ 775-790.— Θ ε ο φ ἄ ν ο υ ς Α. Κ α κ ρ ι ὀ η, Ἀτεχνία ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ τῆς πρώτης πράξεως τῆς Τερεντίου Ἄνδρίας.— Ἐν ταῖς φιλολογικαῖς διατριβαῖς ταῖς δημοσιευθεῖσαις ἐπὶ τῆς τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγήτριας Κ. Σ. Κόντου. Ἐν Ἀθήναις, 1909, σ. 271-4.— Π ο υ β λ ῖ ο υ Τ ε ρ ε ν τ ῖ ο υ, Ἡ Ἀνδριώτισσα, κωμῆδα κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ λατινικοῦ Ἰωάννου Ἀθ. Καβράκη. Ἐν Ἀθήναις, 1895. Σχ. μικρὸν βον, Σελ. 15 + 120.— Σ ω κ ρ ἄ τ ο υ ς Β. Κ ο υ γ ἔ α, ὁ Μενάνδρος. «Παναθηναϊκός», ἔτ. Η' (1908), σ. 193-198.— Γ. Σ ω τ η ρ ῖ ἄ δ ο υ, Διάλεξις περὶ Μενάνδρου, ἐν τῷ βιβλίῳ: Μ ε ν ἄ ν δ ρ ο υ Κωμῆδαι, ἀνευρεθεῖσαι κατὰ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ ἀνασκαφάς. Ἐπιτρέποντες ἡ Διαιτησία. Ἀθήναι [1908].

ἐπίπονον, μαλλίον καὶ ὑφάσματα ἐξεργαζομένη διὰ τὴν ζήση. Ἄλλ' ἅμα τὴν ἐπιλησίασε νεανίας τις καὶ μετὰ τοῦτον ἄλλος δὲν ἐφρόντιζεν ἔκτοτε πολὺ περὶ τῆς ὑπολήψεώς της. Ἀμφότερα τὰ πρόσωπα αὐτὰ δὲν λαμβάνουσι μέρος εἰς τὴν κωμωδίαν, μόνος δὲ ὁ Ἄνδριος Κρίτων παρεισάγεται ἐρχόμενος ἐξ Ἄνδρου ὅπως φροντίση περὶ τῆς Χρυσήϊδος καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς, εἰκονιζόμενος δ' ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς ἀνὴρ ἀρχαϊκῶν ἡθῶν, ἐντιμος, εἰλικρινῆς καὶ φιλαλήθης (στ. 816, 913). Ἡ Χρυσήϊς δὲν παρίσταται ἐν τῷ δράματι ὡς ἑταῖρα ἐκλελυμένων ἡθῶν, ἄσημον καὶ ἀνῆθικον βίον διάγουσα καὶ τοιαῦτα ἐν ἑαυτῇ ἀπ' ἀρχῆς διδάγματα φέρουσα· τούναντιον παραινετικοὶ τινες λόγοι πρὸς τὸν Πάμφιλον, τοὺς ὁποίους ὁ ποιητὴς ἔθεσεν εἰς τὸ στόμα τῆς Ἄνδρίας ψυχοροαγούσης (στ. 286), εἶναι λόγοι καὶ συμβουλαὶ σεμνῆς καὶ σώφρονος γυναικός.

Πολὺ ἐπαινεῖται ὑπὸ ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἢ ἐν τῇ διηγῆσει χάρις τῆς Ἄνδρίας τοῦ Τερέντιου καὶ ἰδίως τῆς πρώτης σκηνῆς τῆς πρώτης πράξεως, τὴν ὁποίαν ὁ Τερέντιος ἀπὸ ἐπικού μονολόγου, ὅλος ἦτο παρὰ Μενάνδρῳ κατὰ τὴν ἐπ' Εὐριπίδου συνῆθειαν, μετεποίησεν εἰς δραματικὸν διάλογον· οἱ ἔπαινοι εἶναι δικαιοτάτοι, διότι ὁ Τερέντιος καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν προσώπων καὶ ἐν τῇ δραματικῇ ἐξελέξει καὶ τῇ ἐναλλαγῇ τῶν σκηνῶν ἐπέδειξε μεγίστην τέχνην, εἰ καὶ τὸ μεγαλείτερον αὐτῆς μέρος ἀνήκειν εἰς τὸ πρωτότυπον ἔργον τοῦ Μενάνδρου.

Θετικὸν ὑπολαμβάνοντες ὅτι ὁ Μέναν-

Ἄπο τὴν «Ἄνδρου»

δρος εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Ἄνδρίας τοῦ ἔσχεν ὡς πρότυπον τὸν καθημερινὸν ἐν Ἀθήναις βίον, δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ὅτι μετὰ τὸ Ἄνδρου καὶ Ἀθηνῶν ὑπῆρχε συχνοτάτη ἐπικοινωνία, πλείστους δὲ Ἄνδριους εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἐγγράφει πολλὰς Ἀθηνῶν. Οὕτως ὁ ρήτωρ Ἀνδοκίδης ζητῶν παρὰ τῶν Ἀθηναίων νὰ μὴ καταδικασθῇ ἢ ἐξορισθῇ, λέγει: «εἰς ὑμᾶς καταφεύγω καὶ ἀντιβόλῳ καὶ ἰκετεύω, ὑμεῖς με παρ' ὁμῶν αὐτῶν αἰτησάμενοι σώσατε καὶ μὴ βούλεσθε Θεσσαλοὺς καὶ Ἄνδριους πολίτας ποιεῖσθαι δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ θύτας πολλίτας... ἀπόλλυτε». Ἐκμαίρεται δ' ἐκ τῶν συγγραφέντων ὑπὸ τοῦ Μενάνδρου καὶ ὅτι αἱ Ἄνδριαὶ ἦσαν εὐγενέστεραι τὸ ἦθος καὶ ἐπαγωγότεραι τῶν γνησίων Ἀθησίδων, ὥστε πλείοτερον προσελκυον καὶ βαθύτερον ἐτίτρωσκον τὰς τρυφερὰς καρδίας τῆς ἀθηναϊκῆς τῶν χρόνων τοῦ Μενάνδρου νεολαίας. Ἐκ τούτου δὲ καὶ συχναὶ ἐπιγαμίαι ἐλάμβανον χώραν, οὕτω δ' ἐν ταῖς ἀπτικαῖς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφαῖς ρητῶς γίνεται μνεία γυναικῶν ἐξ Ἄνδρου, συζύγων Ἀθηναίων ἀστῶν.

Ἐκ τῆς Ἄνδρίας τοῦ Μενάνδρου ἐξάγεται ὡσαύτως, ὅτι οἱ Ἄνδριοι διεκρίνοντο ἐπὶ χρηστότητι καὶ ἀρετῇ καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιούοντο τῆς ἠθικῆς τῶν γυναικῶν. Τὰ ἦθη αὐτῶν ἦσαν ἀπλᾶ καὶ ἡμερα, ὡς εἶναι ἀπλῆ καὶ ἡμερος ἡ χλοανθῆς νῆσος τῶν. Ἦσαν δὲ αὐτάρκει, ζῶντες βίον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀμεμπτον.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

1. Ἀνθοκίδου, Λόγος περὶ μυστηρίων, σελ. 54 ἐκδ. Fr. Blass.
2. Βλ. C.I.A., 11, 2788.

ΑΝΔΡΟΣ

Καὶ ποῖο νησί στὴν Ἑλλάδα δὲ σὲ μαγεύει; Ἡ Ἄνδρος πάλι ἔχει καὶ τὴ θάλασσα μαγεμένη. Πρέπει νὰ δῆς τις ἀμμουδιὲς ἐκεῖνες βαθειὰ μέσα στὸ λιμάνι μὲ τὰ βουνὰ γύρω γύρω.

Ἔρχονται τὰ κύματα φαρδιὰ μὲ τὸν ἀφρό τους, ἔρχονται καὶ ξαπλώνονται καὶ φωνάζουν τῆς ἀμμουδιᾶς:

— Ἐλα, ἔλα μαζί μας, ἐσύ ποὺ μᾶς μαγεύεις καὶ μᾶς τραβάς, ἔλα νὰ σὲ τραβήξωμε κι ἐμεῖς, ἔλα νὰ πᾶμε πέρα στ' ἀνοιχτά.

Ἡ Ἄνδρος ἔχει πελώρια βουνά. Τὰ βλέπεις δεξιὰ καὶ σοῦ γελοῦν. Εἶναι γιομάτα πρασινάδες, λουλουδιὰ γιομάτα· τὰ βλέπεις ἀριστερὰ καὶ τρομάζεις· εἶναι ἀπὸ γίγαντες χτισμένα· πέτρες καὶ γκρεμνά, μήτε φύλλο μήτε κλαδί.

Ἡ Ἄνδρος τέτοια εἶναι, τ' ἀντρειωμένο, τ' ὄμορφο νησί ἔχει δύναμη καὶ χάρη. Οἱ ἀμμουδιὲς της εἶναι χαριτωμένες, τὰ κύματά της φοβερά.

Θέλω κι ἡ πόληγ νὰ εἶναι τέτοια, θέλω νὰ μοιάζει τῆς Ἄνδρου, νὰ εἶναι χαρὰ καὶ τρομάρα.

ΨΥΧΑΡΗΣ

Η ΑΝΔΡΟΣ ΣΤΑ 1895

Δέν υπάρχει Ἀνδριώτης πού νά μὴν ὑπερφανεύεται γιά τὴν Ἀνδρο. Τὸ αἰσθημα αὐτὸ τῆς τόσο δικαιολογημένης τοπολατρίας, συνοψίζεται στὴν ἐξῆς στερεότυπη φράση πού ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ κάθε Ἀνδριώτη: «Ὅποιος ἔρθει στὸ νησί μας, δέν τὸ ξεχνᾷ. Τοῦ μένει ἀλησμόνητο καὶ πάντα τὸ θυμάται σάν κάτι τὸ ἐντελῶς ξεχωριστὸ ἀνάμεσα σ' ὅλα τ' ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου.» Ξέρουμε ἀπὸ ἀνάλογες περιπτώσεις πὼς τέτοιου εἶδους ὑπερήφανες πεποιθήσεις εἶναι πιθανόν νά γενήσουν κάποια ἀντίδραση καὶ νά θεωρηθοῦν ὑπερβολικῆς. Ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶμαι κι' ἐγὼ Ἀνδριώτης καὶ συμμερίζομαι τὶς ἀπόψεις τῶν συμπατριωτῶν μου, θέλω νά προσκομίσω ἕνα ἰσχυρὸ ἀντικειμενικὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ αὐτῶν, ἕνα ἐπιχείρημα πού δέν προέρχεται ἀπὸ Ἀνδριώτη, ἀλλὰ ἀπὸ ξένον ἐπισκέπτη τοῦ νησιοῦ.

Τυχαῖα ἔπεσε στὰ χέρια μου τώρα τελευταῖα ἕνα βιβλίον τυπωμένο στὰ 1895 καὶ μὲ τὸν τίτλον «Ταξείδια ἀνά τὴν Ἑλλάδα», Γ.Π. Παρασκευοπούλου, δημοσιογράφου. Καί τ' ὄνομα σχεδὸν ἀγνωστο, καὶ τὸ βιβλίον ὄχι μονάχα λησμονημένο, μα' καὶ περισσότερο: σάν νά μὴν ὑπῆρξε ποτέ. Εἶναι ἀπὸ τὰ ἔργα ἐκεῖνα τῶν περιστάσεων πού βγαίνουν μόνο καὶ μόνο γιὰ νά βγοῦν, πού δέν τὰ προσέχει σχεδὸν κανεὶς. Κι' ὅμως καμμιά φορά αὐτὰ τὰ βιβλία κρύβουν πολὺτιμα στοιχεῖα, χρήσιμα καὶ ἐνδιαφέροντα γιὰ ἄλλους καιροὺς καὶ γι' ἄλλους ἀνθρώπους. Ἔτσι κι' ἐγὼ μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον στάθηκα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον πού μᾶς δίνει ἔστω καὶ μιὰ δημοσιογραφικὴ εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1895. Παρακολουθώντας τὸν λησμονημένο δημοσιογράφο στὰ «Ταξείδια του ἀνά τὴν Ἑλλάδα», ἀθελά μου ἄρχισα νά κάνω μιὰ συγκριτικὴ: Τί ἀπὸ τότε ἔμεινε ἴδιο στὸν τόπον μας καὶ τί ἔχει ἀλλάξει; Σὲ τί μένουμε στάσιμοι, σὲ τί πήγαμε ἀκόμα πιὸ πίσω, σὲ τί προχωρήσαμε μπροστὰ; Κι' ἀνάλογα μὲ τοὺς τόπους, τὶς πολιτείες καὶ τὰ χωριά πού στεκόμουν καὶ πού ἔτυχε νά τὰ ξέρω, ἔβγαζα καὶ τὰ συμπεράσματά μου, διαφορετικὰ κάθε φορά. Νά λοιπὸν σὲ τί μᾶς χρησιμεύουν καμμιά φορά κάποια σάν ἀσήμαντα ἔργα λησμονημένων ἀνθρώπων.

Ὡσπου, ἀφοῦ μὲ τὸν Παρασκευόπουλον καὶ μὲ τὴν καθαρεύουσά του καὶ τὸ κά-

πως Γαβριηλίδιον ὕφος του ταξείδεψα σ' ὅλες σχεδὸν τὶς Κυκλάδες, δηλαδὴ στὴ Σύρα, στὴν Τήνον, στὴ Μύκονο, στὴν Ἄσο, στὴν Κύθον, στὴν Πάρον, στὴ Σέριφο, στὴν Ἴο, στὴν Κέα, στὴ Σίφνον, στὴ Φολέγανδρο, στὴ Σίκινο, στὴν Κίμωλον, στὴ Μῆλον, στὴν Ἀμοργὴ καὶ στὴν Ἀνάφη, ξεμπάρκαρα καὶ στὴν Ἀνδρο τοῦ 1895. Τί εἶδα ἐκεῖ δέν θὰ σᾶς τὰ πῶ ἐγὼ ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ ἐπισκέπτης. Ἐπειδὴ ὅμως δέν μπορῶ νά παραθέσω καὶ τὶς ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τὰ ἄλλα νησιά, περιορίζομαι σὲ μιὰ μονάχα διαπίστωση: Ἡ Ἀνδρος ἔκαμε στὸν Παρασκευόπουλον μιὰ ἐντύπωση ἐντελῶς ξεχωριστή, καὶ σὰ φυσικὴ ὁμορφιά, καὶ σάν κοινωνία, καὶ σὰ στάθμη ζωῆς, καὶ σάν πολιτισμὸς τῶν κατοίκων. Πρὸ παντὸς ὅμως θαμπώθηκε ἀπὸ τὴ φυσικὴ ὁμορφιά τοῦ νησιοῦ καὶ ἀπὸ τὴν πραότητα τῶν ἀνθρώπων. Τὸ μάγεμμα πού δέχθηκε ἀπὸ τὴν Ἀνδρο, δέν τοῦ τὸ ἔδωσε κανένα ἄλλο νησί τῶν Κυκλάδων. Κατὰ συνέπεια ἔχουν δικὴν οἰσημερινὴν Ἀνδριώτες νά λένε πὼς «Ὅποιος ἔρθει στὸ νησί μας δέν τὸ ξεχνᾷ ποτέ».

Οἱ σημερινοὶ ἀναγνώστες τῶν ἐντυπώσεων τοῦ Παρασκευοπούλου, καὶ ἰδίως οἱ Ἀνδριώτες θὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν νά πιστοποιήσουν μόνοι τους σὲ τί πρόδευσε ἀπὸ τότε τὸ νησί τους, σὲ τί ὀπισθοχώρησε, σὲ τί ἔμεινε στάσιμο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πάρα πολλὰ πράγματα γίναν ἀπὸ τότε στὴν Ἀνδρο σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς της, ἀλλὰ ἀκόμα πολὺ περισσότερο ὑπολείπονται νά γίνουν. Οἱ σημερινοὶ Ἀνδριώτες ἀντιμετωπίζουν πολλὰ προβλήματα πρὸς λύσιν, πού ὅλα μαζί ἀνάγονται σὲ ἕνα: Πὼς νά γίνῃ τὸ νησί τους, ἕνα συγχρονισμένο «τουριστικὸ νησί». Αὐτὸ τὸ πρόβλημα δέν τὸ ἀντιμετώπισαν στὰ χρόνια τοῦ Παρασκευοπούλου, ἀκόμα καὶ ὡς τὸν καιρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου. Σήμερα ὅμως τὸ ἔχουν θέσει σὲ πολὺ καλῆς βάσεως καὶ κάνουν ὅ,τι μποροῦν γιὰ νά τὸ προωθήσουν. Τοὺς βοηθοῦν τρεῖς εὐνοϊκῆς συνθήκες: Ἡ ἀσύγκριτη φυσικὴ ὁμορφιά τοῦ νησιοῦ τους, ἡ ἀγάπη τους πρὸς αὐτὸ καὶ ἡ γενικὴ εὐπορία τῆς Ἀνδρου πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῆς ἐμπορικῆς τῆς ναυτιλίας. Ἐλπίζουμε πὼς δὲ θὰ περάσουν πολλὰ χρόνια καὶ ἡ Ἀνδρος θὰ εἶναι ἀγνώριστη, καὶ πρέπει νά εἶναι ἀγνώριστη γιατί μπορεῖ νά γίνῃ. Καὶ τότε, ὁ Παρασκευόπουλος

τοῦ μέλλοντος πού θά τήν ἐπισκεφθῆ—
Παρασκευόπουλος, γιά μᾶς εἶναι τὸ σύμ-
βολο τοῦ μέσου ἐπισκέπτου, — θά ἔχη

πάρα πολλά νά πῆ, τόσα πολλά, ὥστε ὁ
Παρασκευόπουλος τοῦ 1895 θά φαίνεται
νά ἔχη ὀπισθοχωρήσῃ ἕνα αἰῶνα πίσω.

A. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Γ. Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ

Α Ν Δ Ρ Ο Σ

Διὰ νά ἐπισκεφθῆς ὅλας τὰς Κυκλάδας
δὲν μπορεῖς ν' ἀρχίσῃς ἀπὸ τὴν μίαν καὶ
νά φθάσῃς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον. Τὸ ταξίδι
τῶν Κυκλάδων δὲν γίνεται κορδόνι,
μὲ ἀρχὴν τὴν Σύρον καὶ τέλος τὴν Ἀνά-
φην. Ἄλλοτε μόνον διὰ μέσου Σύρου διε-
περαιοῦσο εἰς τὰ ἄλλα νησιά· τώρα ὅμως
κ' ἐκ Λαυρίου καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ Πειραιῶς.
Τώρα μάλιστα μὲ τὸν συναγωνισμὸν τῶν
ἀτμοπλοίων σχεδὸν δὲν ὑπάρχουν ἀγονοὶ
γραμμαὶ διὰ τὰ ἀτμόπλοια· κατὰ πόσον
ὅμως εἶναι γόνιμοι αὐταὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς
εἰσπράξεις, αὐτὸ μόνον τὰ πρακτορεῖα
τῶν ἀτμοπλοίων τὸ γνωρίζουν.

* * *

Ἄλιμενος ἢ Ἄνδρος, ἐν καιρῷ μάλιστα
κακοκαιρίας πού νά προσεγγίζουσι τ' ἀτ-
μόπλοια. Ὄταν βορρᾶς πνέει κυματογό-
νος, αὐτὰ προσεγγίζουσι εἰς τὸν ἀντίθετον
ὄρμον, τὸ Γαῦριον.

Βλέπετε ὅμως ἕνα κυματοθραύστην ἀπὸ
τεχνιτοῦς ὀγκολίθους σχηματισμένον, ἀλλ'
ἐπειδὴ εἶναι ἐφθαρμένον ἐκ τῆς κακῆς κα-
τασκευῆς, θά καταστραφῆ τὸ ἔργον διὰ
τὸ ὅποιον ἐδαπανήθη μισθὸν ἑκατομμύριον.
Ἄλλ' ἂν τὰ δημόσια αὐτὰ λιμενικὰ
ἔργα δὲν σὲ πολυενθουσιάζουσι, τὰ ἰδιωτι-
κῆ θυσία συνετελεσθῆνα σὲ ἐκπλήττουσι.
Οἱ υἱοὶ Κ. Ἐμπεirikou — οἴκος τῆς Ἄν-
δρου πλημμυρῶν ἀπὸ καρδίαν καὶ πλοῦ-
τον καὶ ἱπποτισμὸν καὶ ἀγαθοεργίας — δι'
ἰδίον δαπανῶν κατεσκεύασαν ἀποβάθραν
χρησιμωτάτην διὰ τὴν ἀποβίβασιν, σχεδια-
σθεῖσαν — καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα Ἄν-
δριώτικα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔργα —
ἀπὸ δοκιμωτάτων ἀρχιτέκτονα καὶ ἀνθρω-
πον τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ξεφαντώματος,
τὸν Ἰωάννην Μαμάην.

* * *

Αὕτη εἶναι ἢ παρὰ τὴν ὄχθην ὄψις τοῦ
νησιοῦ. Ἡ δὲ πόλις; Ἡ δὲ πόλις; Ἡ δὲ πόλις, ἀνάρι-
χόμενος καὶ διασκελίζων ἀνωφερῆ δρό-
μον ὀχληροτάτη ἢ δοκιμασία· ἀλλὰ δι-
καιολογεῖται ἀπὸ τὸ ἐνετικὸν φρούριον τὸ
ὅποιον ἀρχῆθεν ἐκύκλωνε τὴν πόλιν. Ὡ-
στε ἢ ἔλλειψις ρυμοτομίας καὶ κανονικῶν
ὁδῶν, ἀποτελέσμα φύσεως ἀνωμαλίας· ἐπὶ
ἀπότομον γὰρ ἀκρωτηρίου ἡ πόλις. Ἡ
κεντρικὴ λεωφόρος ἀνακαινίζεται, σκιρ-

ροστρώνεται ἐκσκαφεῖσα κατὰ μῆκος διὰ
νά τοποθετηθοῦν οἱ σιδηροὶ σωλήνες τοῦ
ὕδραγωγείου. Τὸ νέον ὅμως τμήμα τῆς
πόλεως ἐξείρετον, μὲ οἰκοδομὰς καινουρ-
γεῖς, κομψὰς, ἀρχιτεκτονικῆς ἀθηναϊκῆς
καὶ ἐπιβαλλομένης ἐκ τε τοῦ ὄγκου καὶ
τῆς ἐξωτερικῆς εὐπρεπειᾶς τῶν. Παρὰ
τὴν πλατεῖαν δὲ ἐγείρεται τὸ εὐεργετι-
κώτατον διὰ τοὺς γέροντας ἄσυλον, τὸ
Γηροκομεῖον, καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς
τέχνης καὶ ὑλικαῖς δαπάναις τῶν Ἐμπε-
ρικῶν.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ οἰκοδομαὶ καὶ ὁ φαι-
δρὸς χαρακτῆρ τῶν κατοίκων προδίδουσι
κόσμον εὐποροῦντα, πλουτοῦντα, οἰκοκυ-
ρευμένον.

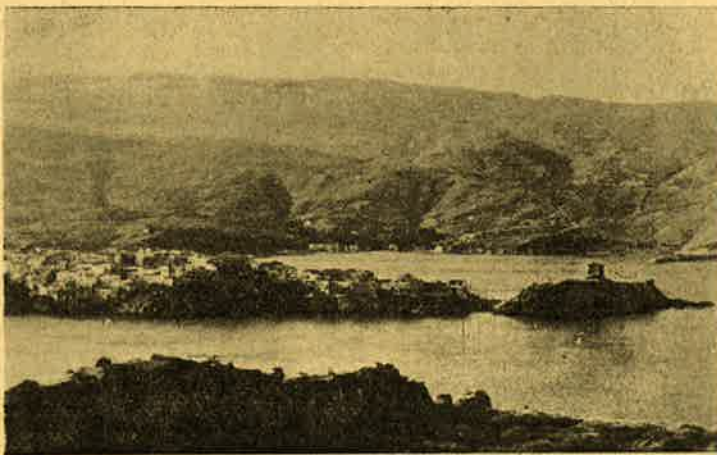
* * *

Ὀλίγον περαιτέρω ἢ ἱστορικῆ Καϊρείου
Σχολῆς, ὅπου σήμερον ἐγκατεστημένον τὸ
Σχολαρχεῖον καὶ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον.
Κρίμα εἰς τὸν φιλόσοφον, τὸν παιδαγωγικώ-
τατον, τὸν θεολόγον ἰδρυτὴν τῆς. Κατῶρ-
θωσε νά συστήσῃ σχολὴν ἐξοχὸν κατὰ τὴν
ἐπιχοπὴν ἐκείνην δαπανῶν τῶν ὀμογενῶν,
ὅπου γενεαὶ ἀπὸ τοῦ 1832 ἑλληνοπαίδων
εὕρισκον γνώσεις, γράμματα, μόρφωσιν.
Εἰς πόσα δὲ ἄπορα παιδιὰ παρέσχεον ἄρ-
τον καὶ στέγην καὶ προστασίαν καὶ μόρ-
φωσιν. Τί μεθοδικαὶ αἱ διαιρέσεις τῶν θα-
λάμων, τῶν κοιτῶνων, τοῦ νοσοκομείου,
τοῦ ἐστιατορίου καὶ τῆς εὐρυτάτης αἰ-
θούσης ὅπου ἐδίδασκεν ὁ ἴδιος Καϊρῆς.
Ἄτυχῶς τὸ φιλοσοφικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα ἐ-
ξετροχιάσθη, παρέκλινε τῶν θρησκευτικῶν
δογματῶν μας. Παρεδέχετο τὸν μονοθεῖ-
σμόν, τὸ ὅποιον ὅμως τοῦ ἐστοίχισε τὴν
ζωήν. Καθηρέθη, ἐξωρίσθη, ἐδικάσθη, ἐφυ-
λακίσθη ἀποθανῶν ὡς ὁ ἔσχατος τῶν ἐγ-
κληματιῶν εἰς τὰς εἰρκτὰς τῆς Σύρου.
Ἐὰν ἔξῃ εἰς τὰς ἡμέρας μας, μὲ τὴν κρα-
τοῦσαν σχετικῶς ἀνεξίθρησκεῖαν, μπορού-
σε νά χρησιμοποιηθῆ ὁ ἀνὴρ, γινόμενος
ὠφέλιμος εἰς τὴν Ἄνδρου τοῦ, τὴν Ἑλλά-
δα, τὴν Θρησκείαν μας. Τώρα δὲ τί σώζε-
ται τοῦ Καϊρῆ; Ἡ λαμπρά του Σχολή, ἢ
πλουσιωτάτη Βιβλιοθήκη, τὰ διάφορα φυ-
σικοχημικοοπτικά ἐργαλεῖα του, τῶν ὁ-
ποίων χρῆσιν ἔκαμε διδάσκων τὰ φυσικὰ
μαθήματα· Κρίμα εἰς τὸν ἠθικοδιδάσκα-
λον, τὸν φιλόσοφον, τὸν κληρικόν.

* * *

Καί τὰ προϊόντα τῆς Ἄνδρου, τὰ ὀνομαστά ἐσπεριδοειδή τῆς, ἰδίως τὰ λεμόνια καί ἡ... παραμάνες. Χρυσοφόρα τὰ πρῶτα, χρυσοδότοι αἱ δεύτεροι. Ἐίκοσιν ἑκατομμύρια λεμόνια κατ' ἔτος. Ἐξαγωγή γίνεταί εἰς Ῥωσίαν, Κωνσταντινούπολιν καί Ρουμανίαν. Πλήν τῆς ἐξαγωγῆς, γίνεταί καί ἐντοπία κατανάλωσις γερῆ. Ἡ λεμονιά εἶναι τὸ κλασσικὸν ποτὸν τῶν Ἄνδριωτῶν. Εἰς τὰ καφφενεῖα, τὰς οἰκίας, παντοῦ ἐν μεγάλῃ ἤ χρησεί. Ἐγὼ δ' ἴδιος εὐρῆκα τόσω δροσερὸν καί στομαχικὸν τὸ ποτὸν αὐτό, ὥστε δωδεκάδα καθ' ἑκάστην ἔροφουσα.

Ἄν τὸ ἴδιον ἔκαμνον καί οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὴν σταφίδα τῶν καθῶς καὶ ὄλοιμας, ὑποθέτω ὅτι δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκη παρακρατήσεων, Καρα-

Ἡ Ἄνδρος

κάλλου, σταφίδαποστολῶν κλπ. πρὸς διάδοσιν τῆς. Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι ἡ ξανθὴ σταφίς εἰς τὰ φαρμακεία ἐπωλεῖτο, σάν παντεσπάνι καί μίαν δραχμὴν ἡ ὀκά. Τώρα ἀνοίξαμεν τὰ μάτια μας καί τὴν χρησιμοποιοῦμεν βιομηχανικῶς. Ἄλλὰ ὑστερνὴ μου γνῶσι κλπ.

* * *

Ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἀβρὰν ὄσω κ' ἐπικερδῆ ἐξαγωγήν τῶν ὑπηρετριῶν, παραμάνων κλπ. Εἶναι κατώτερον τῆς ἀληθείας νὰ σᾶς εἶπω ὅτι εἰσάγονται ἐκ τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διαμενουσῶν εἰκοσιχιλιάδες λίρες κατ' ἔτος. Αἱ γνωσταὶ ἐπὶ σφρίγγει καί ἀκμαιοτάτῃ ὑγείᾳ παραμάναι δὲν εὐρίσκονται μόνον εἰς τὸ Ζάπειον καί πρὸ τοῦ βασιλικοῦ κήπου τῶν Ἀνακτόρων μετὰ τῶν μπεμπέδων τῶν Ἀθηναίων ὀμπλοῦτων, ἀλλὰ ἀνά τὴν ὕψηλιον. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Ρουμανίαν ἑκατοντάδες τούτων ὑπηρετοῦν παρὰ διαφόροις οἰκογενεῖαις ὁμογενῶν καί μή. Κ' ἐννοεῖται ὅτι ταξιδευόντων ὀπωσθήποτε τῶν ἀφεντικῶν, συνταξιδεύουσι καί αἱ παραμάναι. Καί ἀφοῦ μετὰ πέντε δέκα χρόνια γεμίσουν τὸ πουγγί των καί

καταρτίσουν τὴν προικούλαν των, ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ἄνδρον, σάν τὴν Μαρουλιῶ τοῦ ἀθανάτου μας Κόκκου καί ἀποκαθίστανται τιμημέναι καί ζηλευμέναι. Ἄν δὲ ἐπισκεφθῆς τὸ οἰκοκυριό των, θὰ τρίψῃς τοὺς ὀφθαλμούς σου πρὸ τῆς καλαισθητοῦ ἐπιπλώσεως, τῆς λαμπρᾶς μαγειρικῆς των καί τῆς ἀβροτάτης εὐπροσηγορίας των. Μπορεῖς μάλιστα ν' ἀκούσης καί ὀλίγα γαλλικά καί γερμανικά, νὰ ἴδῃς τρόπους κομ-ιλ-φῶ, γουστο εἰς τὰ φορέματά των, εἰς τὴν κόμμωσιν των κ.λ.π. Τὰ ἴδια

εἰς τὸ Γαύριον καί τὰ μεσογειότερα χωριὰ τῆς Ἄνδρου, ὅπου μάλιστα καί Ἄλβανόφωνοι πολλοί.

Πιστεῦω δὲ ὅτι οἱ Ἄνδριοι δὲν θὰ θεωροῦν ὕβριν καί ἀνυποληψίαν τὸ ὅτι τὸ νησίτων διατρέφει τοιαύτας ὑγιεστάτας γυναικάς, αἱ ὅποιαι ἔχουν τὴν τιμὴν νὰ θηλάζουν ὄχι

μόνον τὰ παιδιὰ τῶν πλουσίων, ἀλλὰ καί αὐτοὺς τοὺς βασιλόπαιδάς μας.

* * *

Καί ναυτιλίαν, ἱστιοφόρον καί ἀτμήρη, ἔχει ἀξίαν λόγου ἡ Ἄνδρος. Οἱ Ἄνδριοι πλοίαρχοι καί κεφαλαιοῦχοι εἶναι ἀπὸ τοὺς πρῶτους, πού ἐσκέφθησαν νὰ ἀντικαταστήσουν τὸ πανὶ μετὰ τὸν ἀτμόν. Ἐνῶ δὲ ἄλλοτε ἡ Ἄνδρος εἶχε πενήτηντοκα καράβια, ἀπέκτησε σήμερον δέκα ἀτμόπλοια φορτηγά, ἐμπορικά, ταχυδρομικά. Τέσσαρα εἶναι τῶν Ἐμπειρικών, ἄλλο τοῦ Λάμπρου, ἄλλο τοῦ Μωραΐτου κλπ., τὰ δὲ πληρώματά των ἀπὸ τοῦ τελευταίου ναυτόπαιδος, τοῦ μούτσου, μέχρι τοῦ πλοιάρχου, ὄλοι Ἄνδριοι, πλην τοῦ πρώτου μηχανικοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι Ἄγγλος, διότι τὰ ἀτμόπλοια ταῦτα ταξιδεύουν τὴν Εὐρώπην.

Βιομηχανία εἰς τὴν Ἄνδρον, ὁ μέγας ἀτμοῦδρόμυλος παρὰ τὴς Στενῆς, διευθυνόμενος ὑπὸ τοῦ συμπαθοῦς νέου κ. Ἀλεξ. Ἐμπειρικοῦ, μέλους τοῦ καλλικλάδου οἴκου. Ἐξαιρετος διὰ τὰ μηχανήματά του, τὴν παραγωγὴν του καί τὸ εὐπροσῆγορον τοῦ προσωπικοῦ του.

* * *

Ἄλλὰ τῆς Ἄνδρου δὲ, τι ἀξίξουν αἱ ἐξοχαί. Ἡ Μεσσαριά, ἡ Στενές, ἡ Μένιτες, τὸ Ἀλαδινὸ καὶ πλεῖστα ἄλλα χωρίδια εἶναι τοποθεσίαι πού οὔτε ὁ φανταστικώτερος κολορίστ δὲν μπορεῖ νὰ τὰς συλλάβῃ.

Εἰς τὸ Ἀλαδινὸ πού πήγα μετὰ τινων φίλων ἔτυχεν ἑορτή, ἡ Πέμπτη τῆς Ἀναλήψεως. Πολλοὶ χωρικοὶ διὰ τὸ πανηγύρι, ἀπειροὶ καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν. Εἰς τοῦ παρέδρου τὸ χωριό, ἐνὸς ἀγαθωτάτου οἰκοκύρη Νικολάου Στρατῆ, μᾶς παρετέθη τράπεζα πλουσιωτάτη, δημοκρατικὴ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα. Ὅμοτράπεζοι ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα. Ἄνδριοι καὶ Ἀνδριώτισσαι, χωρικοὶ οἱ πλεῖστοι, πρῶτατοι, ἀγαθώτατοι. Καὶ ἀφοῦ ἔκαλοπεράσαμεν ἀπὸ τὸ ζεῦκι, μετέβημεν εἰς τοῦ Παπᾶ Θεδώρου Καλλιβρούση τὸ ἀρχοντικόν, ὅπου εἶχε στηθῆ χορὸς Ἀνδριώτικος.

Ὅλων τῶν χωριῶν τὰ δροσερώτερα κορίτσια ἐκεῖ. Καὶ παλληκάρια ἐπίσης. Ζήτησαντες τὴν ἄδειαν, ἐλάβομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ χορεύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Ἀνδριώτικον χορὸν, ἓνα εἶδος συρτοῦ, ἢ κοινότερον μ π ἄ λ ο υ καλουμένου. Ἀπὸ σαράντα σάν τὸν κρῦον νερὸ τῆς βρύσης τοῦ Μπιζυγρῆ ἐκλέγω μιὰ βεργολιγερῆ, καστανομάτα καὶ μελαγχροινὴ κοπέλλα, τὴν ὁποῖαν ἐχόρευσα συμμορφωθεὶς πληρέστατα πρὸς τὸν ρυθμὸν τοῦ συρτοῦ καὶ τὰ σεμνότατα ἦθη των. Τέτοιαν ἀγαλλίασιν ἢ ψυχὴ μου εἰς κατέναν ἄλλον χορὸν δὲν ἤσθάνθη. Διότι τένεον ἄγνα καὶ παραδείσια θέληγτρα δὲν μπορεῖ νὰ τὰ αἰσθανθῆ κανεὶς παρά εἰς χορούς χωρικῶν.

* * *

Βράδυ-βράδυ ἄλλης ἡμέρας καλούμεθα εἰς τὴν ἐξοχικὴν ἔπαυλιν τῶν εὐγενεστάτων ἀδελφῶν Δελαγραμμάτικα, μεγαλεμπόρων τῆς Ἄνδρου, εἰς τὴς Στενές. Δίπλα ἐκεῖ τὸ ἀθάνατο νερὸ τοῦ Μπιζυγρῆ. Ἄλλὰ μεταλλικώτερον, στομαχικώτερον, εὐπεπτότερον εἶναι τὸ πανελληνίου φήμης νερὸ τῆς Σάριζας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀναρίθμητοι δαμετζάναί πᾶν κ' ἔρχονται ἀπ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικόν. Νερὸ λαματικώτατον, σωτήριον καὶ ἀπαλακτικόν νοσημάτων ποικίλων. Ἄλλ' εἰς ἄλλο μέρος εὐρίσκειται τοῦτο. Ἡμεῖς εἶχομεν πρὸ χειρα τὴν βρύσιν τοῦ Μπιζυγρῆ, ὅπου ἐδρῶσίσθημεν καλὰ-καλὰ καὶ κατόπιν διηθύνθημεν εἰς τὸ κτῆμα, ὅπου λαμπρὸν ἐξοχικὸν οἶκημα τῶν φίλων ἰδιοκτητῶν. Εἰσερχόμεθα εἰς αἰθούσαν ἐπιμηκεστάτην. Τεσσαράκοντα ἔν ὄλω. Ὅλον τὸ ἀφρόγαλον τῆς Ἄνδρου. Ἐπιστήμονες, ἔμποροι, ὑπάλληλοι, πλοίαρχοι, κτηματῖται. Δυστυχῶς ὅλοι ἄρρενες. Ὅτε δι' ἀλάτι ἓνας ποδόγυρος... Ἦτο βλέπετε εἰδικὴ ἐκδρομὴ ἀρσενικῶν. Κατὰ μῆκος τῆς αἰθούσης τράπεζα πέρα-πέρα. Στολισμένη, ταξινομημένη ὡς

ἓνα μεγαλοπρεπὲς μπουκέτο. Καλαισθησιὰ δέ, ἀνθρώπου τοῦ κόσμου καὶ ἀνθρώπου τοῦ Χριστοῦ, τοῦ αἰδεσιμωτάτου Παπαγιάννη Φρούση, ἱερέως.

* * *

Ἡ ὥρα πού ἐστρώθημεν δεκάτη νυκτερινή. Μετὰ τὸ «ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι» ἤρχισαμεν καὶ ἀπὸ τοῦ ψητοῦ. Τὰ γαργαλιστικώτερα τῶν ἐδωδιῶν, τὰ εὐγευστότερα τῶν κρασιῶν, αἱ νοστιμώτεροι τῶν ὀπωρῶν. Καὶ αἱ φυσιογνωμίαι τῶν περὶ τὴν τράπεζαν χαρωπαί, εὐφρόσυνοι, ἄκακοι. Εἶχον πέρριξ ἔμοῦ ἀντιπροσώπου ὄλων τῶν ἀσχολημάτων καὶ ὄλων τῶν κομμάτων. Ἄλλ' ὅποια ἢ σύμπνοια των, ἢ συναδέλφωσις των, ἢ ἀμοιβαιογάπη των. Μιλιά καὶ γέλιο ἀπὸ τὰ στόματά των. Οὔτε κομματικῶς διηρημένοι, οὔτε κοινωνικῶς διεσπαρμένοι. Ζήτημα ἀνατροφῆς, πολιτισμοῦ, συγκοινωνίας, μορφώσεως, δὲν γνωρίζω. Ἐν μόνον ἀντελήφθη, ὅτι εὐρισκόμην μέσῳ τῶν πρῶτερων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Κ' ἔσκεπτόμην: Εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις εὐρήκα ὄχι μόνον διαιρέσεις κομματικές, κοινωνικὰς, ἀλλὰ καὶ κάτι περισσότερον. Εἶδον καφενεῖον Τρικουπικόν, καφενεῖον Δεληγιαννικόν, φαρμακεῖον Τρικουπικόν, φαρμακεῖον Δεληγιαννικόν. Θαύμα πῶς δὲν μετέβαλον καὶ τοὺς ναοὺς εἰς κομματικούς. Αὐτὴν τὴν παρέκβασιν τὴν κάρμω πρὸς σύγκρισιν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἠθῶν τῶν νησιωτῶν πρὸς τὰ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

* * *

Ἄλλὰ τί λαμπρὰ ἢ ἀποψις ἀπὸ τοῦ μεγάρου ἐκείνου. Κατὰ τὸ μεσονύκτιον πεπονόχρους σχεδὸν ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ὀρίζοντος, ὅς ἀπὸ τοῦ κύματος ἀναδουμένη, ἢ Πότνα Σελάνα, ἐλαφρῶς ἐπαργυροῦσα τὴν ἀδαμαντώστικτον γαλανὴν ἔκτασιν. Κύκλω μας τὸ περιβόλι μὲ τοὺς λεμονεῶνας του, τοὺς ἀμπελῶνας του, τοὺς ἐλαιῶνας καὶ τὰ παντὸς εἶδους ὀπωροφόρα δένδρα. Εἰς τὸ βάθος τοῦ κτήματος χειμάρρος καταπράσινος καταλήγων βαθειὰ κάτω εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀφήσαμεν τραγούδι. Τῆς Μαρουλιῶς μάλιστα τὰ Ἀνδριώτικα τραγούδια κ' ἐν γένει τοῦ ἀδικοσκοτωμένου Κόκκου αἱ λαϊκώτεροι τροφαί, πρωτηγωνίστου. Κάποιος τῆς ρομαντικῆς ἴσως σχολῆς ὀπαδός, ἔτραγούδησε μὲ πάθος καὶ παράπονο καὶ ντέρτι ἓνα δίστιχον εἰς τόνον μινόρε. Ἴδού το:

Μὴ ὁ γέρων ποτὲ ξανναιώνειν ;
Μὴ τ' ἀηδόνι τὸ ταῖρι τ' ἀλλάσσει ;
Μ' ἢ ψυχὴ δύο φορές θ' ἀγαπήσῃ ;
Μὴ θὰ ζῆση κανεὶς δύο φορές ;

Ἄλλος δ' εὐαίσθητος μεσόκοπος δικηγόρος τόσῳ συνεικινήθη ἀπ' τοῦ ρυθμοῦ τὸ να-

νούρισμα καὶ τοῦ στίχου τὸ ἄκουσμα, ὥστε ἀσυναίσθητως πῶς ἐδάκρυσε. Ὄταν δ' ὁ παρακείμενός του τὸν ἠρώτησε τὴν αἰτίαν, αὐτὸς μὲ βουρκωμένα τὰ μάτια :

— Ἄχ! θυμῆθηκα κ' ἐγὼ τὴ νειότη μου, τραγουδοῦσα κι' ἐγὼ μιὰ φορά!

Ἄς προστεθῆ ὅτι ὁ συγκινηθεὶς κύριος ὄντως κατὰ τὰ νεανικά του χρόνια, ὅτε ἐσπούδαζεν εἰς Ἀθήνας, ἀρκετὰ καλὰ ἔκαμνε τὸ μέρος του.

* * *

Ἄλλ' ἐκεῖ πού τὰ ἐλέγαμεν καὶ ἀνοιγεν ὁ ἕνας τὴν καρδιά στὸν ἄλλον ἰδοῦ ἀπ' ἀνατολῶν ροδόφλοξ τάπης ἀπλοῦται ἐπὶ τμήματος τοῦ γαλανοῦ στερεώματος. Ὅλα τῆς Ἰριδος τὰ χρώματα μᾶς ἐπαρουσιάσαν τὰ κάλλη των. Ἀπὸ τὸ Ἰῶδες μέχρι τοῦ κρινολεύκου. Καὶ μετ' ὀλίγον ὁ ροδόφλοξ μεταβάλλεται εἰς αἵματοβαφῆ τοιοῦτον, πρόδρομον τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ἐνοήσατε ὑποθέτω. Ἡ εὐωχία ἤρχισε μὲ τὴν δύσιν του καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἀνατολήν.

Γ. Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Οἱ Μαϊνητες τῆς Ἄνδρου.

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΑΝΤΡΟΥ

Μ' ἔφερε καί μένα τὸ κύμα στὸ νησί τῆς Ἄντρου πού ἀνθοῦνε οἱ λεμονιές τὴν ἀνοιξη καί τὸ πέλαγο εὐωδιάζει, ὡς λένε. Τὸ κάστρο στὸ ἔμπα τοῦ λιμανιοῦ, μοῦ τράβηξε τὴν προσοχή μου ἀμέσως, καί μόλις πάτησα στὸ νησί τὸ εὐλογημένο, θέλησα νὰ δῶ τὸ κάστρο ἀπὸ κοντά, νὰ τὸ ψηλαφήσω μὲ τὰ χέρια μου, νὰν τὸ νιώσω μὲ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ μου. Βενετσιάνικο ρημάδι, μοῦπε κάποιος γέροντας πού διάβαζε τὰ παλιά τὰ βιβλία.

Τὴ νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι πέρασα τὴ θολωτὴ καμάρα του, πού λές καί περίμενε νὰ διαβῆ κάτωθὲ τῆς γκόντολα βενετσιάνικης. Σκεβρωμένο τὸ κάστρο μπροστά μου γερασμένο ἀπ' τὰ χρόνια κορμί, ἀλλοῦ σκασμένο ἀπ' τὸ κύμα, κι' ἄλλοῦ ρεπιασμένο ἀπ' τὸν καιρὸ, ἀγνάντευε πέρα

τὸ πέλαγο, καί τὸ στρωτὸ γαλάζιο κύμα δεχότανε τραγοῦδι ἀπόκοσμο καί θρύλο πὲς μακρυσμένο.

Χρόνια παλιά!

Φλάμπουρα γύρα καί πολεμίστρες καί μιὰ γενιά πολεμόχαρη ν' ἀγρυπνάει. Σίδερο κι' ἀτσάλι στὰ θέμελά του, κι' αὐτὸ γιγαντένιο κι' ἀκατάλυτο, σωστὸ πετροθεριό, φοβέρα στὸν κουρσάρο τὸν ἀπελάτη. Πέρα στ' ἀνοιχτά, πανιά φλογισμένα στὸν ἥλιο, καί μέσα στὴ σιδερόφραχτη πολιτεία, στήθεια φουσκωμένα ἀπ' τὸν Ἔρωτα, κι' ἀνεμόσκαλες τὸ δεῖλι στὰ παραθύρια. Βενετσιάνικα λιοντάρια σκαλισμένα στὴν ψυχὴ μέσα καί στὸ λιθάρι ἔ-

πάνω. Κι' ὅπου γάλασμα, καί ρέπιο, καί ρημάδι, πόσα δράματα κι' ὄνειρατα πόσα! Μούσκλια καί πολυτρίχια στὶς θαλασσινὲς τὶς κουφάλες τῶν βράχων, κι' ἀγριοπερίστερα καί πουλάδες νὰ σκίζουने τὸ γαλάζιον αἰθέρα. σπάνια σπαθιά δίκωπα, στὴν καρένα τοῦ φτεροκάραβου, στὴν ματιὰ τῆς Ξανθιάς π' ἀγναντεύει...

Μὰ τώρα!

Τώρα λιανολίθαρα σκόρπια δῶ καί κεί, κάτι σκιὲς ἀσάλευτες στὸ κύμα ἔπάνω, κ'

ἕνα φεγγάρι ν' ἀρμενίζει στὰ γκριζόθολα σύνεφα, λαμπάδα τρεμάμενη στὸ ξόδι τῶν ὠρῶν πού γυρνᾶνε...

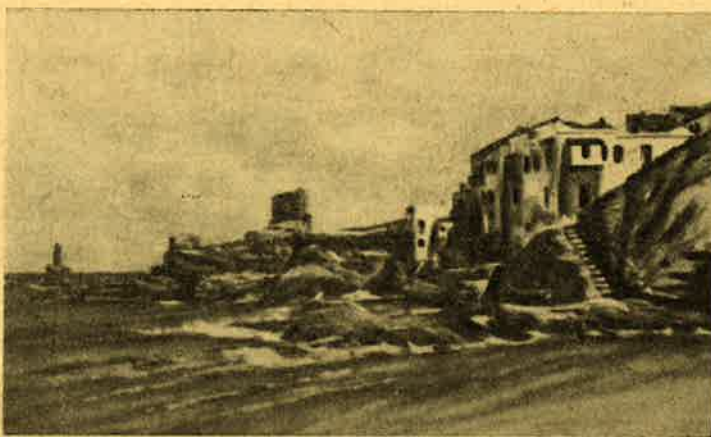
Πόσον καιρὸ μὲ κράτησε τὸ πέτρινο τ' ἀκρογιάλι κοντά του, καλὰ καλὰ δὲ θυμᾶμαι. Μὰ τὸ Κάστρο πάντα, κάθε βραδυά, μὲ δεχότανε πλάι του, προσκυνητῆ σὲ

θαμπὸ ἕνα δράμα, ξυλάρμενο καράβι, πού τῶφερνε ὁ καιρὸς ἀθελά του ν' ἀράξει.

Καί πότε τραγοῦδια καί μαντολίνα καί κιθάρες μούφερνε τ' ἀγέρι, καί πότε τὸ κύμα τ' ἀνάλαφρο μούστελνε ὡς τ' ἀχειλί πού κρεμιόμουνε δικές του μουσικὲς μελωδίες.

Καί μιὰ νύχτα ἀγριεμένη, — πού δὲν εἶχε πιάσει τὸ μεσημέρι βαπόρι ἀπ' τὸν καιρὸ, — ἐγὼ τὸ ξυλάρμενο πὲς τὸ καράβι, βρέθηκα ξανά στὸ Κάστρο ν' ἀντικρῶσω τὴ μάνητα τοῦ πελάγου.

Θολοῦρα πέρα καί καταχνιά, καί τ' ἀστέρια, μάτια βουρκωμένα, θαμπὰ νὰ φωτᾶνε. Τὸ κύμα γιγαντένιο, μανιασμένο, θεριό, νὰ μουγκρίζει, νὰ σκούζει, νὰ ρυά-

Τὸ Κάστρο τῆς Ἄντρου

ζεται, κ' οἱ ἄφροι — ποιῆς ἐλπίδες! — ν' ἀσπρογαλλιάζουνε πότε. Καὶ μέσα στὴ χειμωνοζάλη καὶ στὴν ὄργη, τὸ Κάστρο πάλι, πότε νὰ τρίζει καὶ νὰ βογγᾷ καὶ νὰ μοίρεται, καὶ πότε νὰ ὀρθώνει τὸ πέτρινο κουφάρι του σὲ στερνὴ μιὰν ἀμάχη.

Καὶ τὸ κύμα νὰ σκάβει τὰ ρεποθέμελά του, νὰ γλύφει τὸ λιθάρι, κ' οἱ χάρμπες νὰ τρίζουνε, κ' ἡ καμάρα νὰ λιγάζει κάθε τόσο.

Κάτι νὰ μοῦ σφίγγει τὴν ψυχὴ μου αἰσθάνθηκα. Κι' ὡς εἶμουνα στὴν κορφή του ἐπάνω καὶ γύρα μου θολοῦρα καὶ νέφια καὶ καταχνιά, κ' ἀγνάντια μου τὸ βλέμμα τοῦ Φάρου μόλις νὰ θαμποφέγγει, θάρρεψα τὰ λιθάρια νὰ παίρνουνε ἀνθρώπου ψυχὴ, καὶ κάτι νὰ ζητάει βοήθεια.

Θάρρεψα πὼς εἶχε ψυχὴ τ' ἄμοιρο καὶ

κάτι ζητοῦσε, κάτι σὰ νάθελε. Ξεχασμένο ρημάδι σὲ μιὰν ἐποχὴ πού λίγοι τὸ νιώθανε. Πὼς σὲ πονοῦσα! Καὶ πέρα τὸ πέλαγος, τὸ κύμα βουνοῦ, ἄφροὶ σύννεφα, κ' ἄνεμοι χίλιοι κ' ἀπὸ χίλια σακκιά.

Καὶ τὸ κάστρο, — ἄλλ' του! — σακατεμένο, ρημαγμένο, σκεβρό, ν' ἀγωνίζεται ὄρες στοῦ βορριά τὴ μανία, καὶ στὸ κύμα νὰ δέρνεται σάν ψυχὴ προτοῦ σβῆσει. Καὶ πότε νὰ τρίζει καὶ νὰ βογγᾷ καὶ νὰ μοίρεται, καὶ πότε νὰ ὀρθώνει τὸ πέτρινο κουφάρι του σὲ στερνὴ μιὰν ἀμάχη.

Ἔσκυψα καὶ χაίδεψα τὸ κάθε λιθάρι του μὲ μιὰ συμπόνια. Καὶ μιὰ εὐχὴ ἀνέβηκε στὰ χεῖλια μου γιὰ κείνο:

— Νάν τὸ πάρει τὸ κύμα κι ὡσὰ θρούλο πιά ν' ἀπομείνει στὸ βυθὸ τοῦ πελάγου.

ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

*Ἡ πλατεῖα Θεοφίλου Κατρη στὴν Ἄνδρο.

Τὸ δεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΕΝΑΣ ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΣ ΕΦΥΓΕ

[Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ]

Μόλις πού προφτάσαμε στο προηγούμενο τεύχος ν' αναγγείλουμε τὸ θάνατο τοῦ Κώστα Ουράνη. Ἀλλὰ καὶ στὸ τεύχος τοῦτο, ἀφιερωμένο στὸν Θεόφιλο Κατρη, δὲν ἔχουμε χωρὸ νὰ δώσουμε παρὰ λίγες μόνο πληροφορίες γιὰ τὴν κηδεὶα τοῦ ἀγαπημένου ποιητῆ καὶ φίλου.

Ὁ Ουράνης ξεψύχησε στὶς 12 Ἰουλίου, τρεῖς τὸ πρωί, στὸ σανατόριο Παπαδημητρίου, στὰ Μελίσσια, ὅπου πῆγαινε κάθε καλοκαίρι τὰ τελευταῖα χρόνια, γιὰ ν' ἀνανεώνει τὶς δυνάμεις του, πού καταλάβαινε πὼς τοῦ ἔφευγαν. Τὸν εἶχε κάμει πιά ἐρεϊπτιο ἢ ἀρρώστεια, τὸ ἄσθμα, πού τὸν βασάνιζε ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Μὰ ἡ μεγάλη ἐξάντληση ἤρθε μὲ μιὰ νέα θεραπεία, πού ἀπεφάσισε νὰ τὴν δοκιμάσει κι αὐτὴν τὴν Μαΐου-ἀρχῆς Ἰουνίου καὶ πού ἐπικίνδυνα τοῦ ἀδυνάτισε τὴν καρδιά.

Ὅλοι ξαίραμε τὴ θέση τοῦ Ουράνη στὴ λογοτεχνία μας. Ἡ ἀγάπη ὅμως καὶ ἡ ἐκτίμησή γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὸν ποιητῆ καὶ γιὰ τὸν πεζογράφου φάνηκαν στὶς πραγματικὲς τους διαστάσεις ὅταν ἀκούστηκε ἡ θλιβερὴ εἶδηση. Στὴν κηδεὶα του, πού ἔγινε τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ στὸ Ἀ' Νεκροταφεῖο, βρέθηκαν, σὲ μιὰ πυκνὴ συγκέντρωση, πολλοὶ ἐκλεκτοὶ Ἕλληνες: ἀντιπρόσωποι τῆς Πολιτείας, — ὁ κ. Κ. Σολδάτος, τῆς διευθύνσεως Γραμμάτων, κατέθεσε στεφάνι ἀπὸ μέρος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, — ὁ κ. Γεώργιος Παπανδρέου, ὁ Δή-

μαρχος Ἀθηναίων κ. Κ. Νικολόπουλος, συνάδελφοί του στὴ λογοτεχνία καὶ στὴ δημοσιογραφία, καλλιτέχνες, ἠθοποιοί, παλιοὶ καὶ νέοι φίλοι του, ἀγνωστοὶ θαυμαστές.

Ἐπειτ' ἀπὸ τὴ νεκρῶσιμη ἀκολουθία, ὁ πρόεδρος τῆς «Ἐνώσεως Συντακτῶν» κ. Νικ. Κρανωτιάκης τὸν ἀποχαιρέτησε μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια:

«Ἀπὸ τὴν Βίβλον τῆς ζωῆς τῶν ἐκλεκτῶν, ὁ θάνατος διέγραψε χθὲς ἓνα ὄνομα: Τὸ ὄνομα τοῦ Κώστα Ουράνη. Καὶ τώρα, ἔπειτα ἀπὸ τοὺς δικούς του, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους του, προσέρχονται οἱ συνάδελφοί του τῆς Ἐνώσεως τῶν Συντακτῶν γιὰ νὰ κατευοδώσουν τὸν Ἐκλεκτόν, ὁ ὁποῖος φεύγει.

Ὁ θάνατος τῶν Μεγάλων εἶναι πάντοτε πρόωρος. Διότι ἐφ' ὅσον ζοῦν, ὄλο καὶ κάτι καλὸν ἔχουν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν κόσμον. Ἔτσι καὶ ὁ Ουράνης ἀπέθανε πρόωρος.

Ὁ Ουράνης ἦτο δημοσιογράφος. Ἦτο πεζογράφος. Ἦτο ποιητῆς. Ἦτο αισθητικὸς. Ἦτο καλλιτέχνης. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ τάλαντα, τὰ ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν δημοσιογραφίαν, ἢ ὁποῖα εἶναι λογοτεχνία μὲ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον, μὲ θετικὸν σκοπὸν, μὲ πραγματικὸν ἀποτέλεσμα. Ὁ Ουράνης ἦτον ἐπαγγελματίας συντάκτης. Τὸ Μητρώον τῆς Ἐνώσεως τὸν φέρει ἀσκοῦντα κατ' ἐπάγγελμα τὴν δημοσιογραφίαν ἐπὶ ὀλοκλήρους δεκαετίας.

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Διέπρηνεν ὡς ἀνταποκριτῆς, ὡς ἀπεσταλμέ-
νος. Οἱ τόμοι τῶν ἐφημερίδων, πού κατακείν-
ται σάν νεκροί, παίρνουν ζωὴν μόλις τοὺς ἀνοί-
ξεις. Μέσα λοιπὸν σὲ τόσους καὶ τόσους τόμους
ἐφημερίδων, σὲ περιοδικά, σὲ βιβλία παρουσιάζ-
εται ἕνας Οὐράνης καὶ σὰς δείχνει τόπους καὶ
λαούς, περιγράφει συνηθείας καὶ παραδόσεις,
μιλεῖ γιὰ ἀισθήματα καὶ γιὰ τέχνην, ἀλλὰ καὶ
γιὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν χωρῶν, καὶ γιὰ τὰ κοι-
νωνικά τους προβλήματα, καὶ γιὰ τὴν πολιτι-
κὴν τῶν Κυβερνήσεων.

Πλήρης ἡ ζωὴ!

Κάθε τόπον, πού περιώδευεν ὁ Οὐράνης,
τὸν κατατοῦσε. Καὶ τὸν παρέδιδεν ἔπειτα κτή-
μα εἰς ὄλους.

Ἦτο μιά ἐποχὴ μεταβατικὴ. Ἐποχὴ συγ-
κρούσεων καὶ ἀγῶνων. Νεαί τάσεις. Νεαί ρευ-
ματα. Νεοὶ ρυθμοί. Ἀλλὰ, παραλλήλως, μία ρω-
μαλεωτάτη ἀνθήσις. Ὅλα αὐτά, τὰ συνελάμ-
βανεν ὁ Οὐράνης. Ἐνεβάδυνε. Τὰ κατανοοῦσε.

Αἱ χῶραι δὲν ἦσαν τότε τόσον κοντὰ ἢ μιά
μὲ τὴν ἄλλην, ὅπως εἶνε σήμερα. Ἡ ἀπόστασις
δὲν εἶχεν ἀκόμη δαμασθῆ. Ἡ μετάδοσις τῶν
ιδεῶν καὶ τῶν γνώσεων δὲν ἐγίνετο τόσον εὐ-
κόλα καὶ ἱλιγγιωδῶς γογγόρα, ὅπως τώρα. Ὁ
Οὐράνης λοιπὸν ἐτερυγοῦσεν ὅλην ἐκείνην τὴν
πνευματικὴν καρποφορίαν καὶ μᾶς τὴν παρέ-
θετεν εἰς τὰς περιγραφὰς καὶ τὰς ἀνταποκρι-
σεις του: Λάβετε, φάγετε.

Ὁ Οὐράνης ἦτον ἕνας ἄνθρωπος ποιῶν ἐξαι-
ρητικοῦ. Ἀνθρώπος ἐξαιρετός. Ἦτον μιά καρ-
διά εὐαίσθητος καὶ μιά ψυχὴ γενναία. Ἦτο τί-
μιος, εὐθύς, ἀνυπόκριτος. Ὁ Οὐράνης ἦτον ὑ-
περήφανος. Ἀλλὰ ὄχι υπερήφανος ἀλλασῶν. Ἦ-
τον ὑπερήφανος μετρούφρων.

Ὅπως ἔγραφεν, ὁ Οὐράνης, εἶδεν ὑπόδει-
γμα ὕφους.

Ὅπως ἐξοῦσεν, εἶδεν ὑπόδειγμα ἡθους.

Ἡ ζωὴ τοῦ Οὐράνη ἐτελείωσεν. Ἀλλὰ εἰς
τὴν ψυχὴν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὸν ἐγνώρισαν,
εἰς τὴν καρδίαν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἀγαποῦ-
σεν, εἰς τίς ἐφημερίδες, εἰς τὰ βιβλία, εἰς τὰ
κείμενα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἑλλη-
νικῆς δημοσιογραφίας, θὰ μένη πάντοτε μιά ἀ-
νάμνησις, ἕνα παράδειγμα, μιά μορφή: ἡ εὐ-
γενεὴ μορφή τοῦ Οὐράνη.

Ὁ θάνατος διέγραψε χθὲς τὸ ὄνομα τοῦ
Κώστα Οὐράνη. Ἀλλὰ ἡ ἀξία καὶ ἡ ἀναγνώρι-
σις ἐνίκησαν τὸν θάνατον. Θὰ διατηρῆται πάν-
τοτε ἀνεξίτηλον καὶ θὰ μένη πάντοτε εὐχηον
αὐτὸ τὸ ὄνομα: Κ ὠ σ τ α ς Ο ὕ ρ ἄ ν η ς .>

Ἐπειτα ἀποχαιρέτησε τὸν Οὐράνη ὁ πρόε-
δρος τῆς «Ἐθνικῆς Ἐταιρίας Λογοτεχνῶν» κ.
Στρατῆς Μυριβίλης:

«Ἀγαπημένε συνάδελφε, παλιὲ φίλε, ἀξέχαστε
ποιητή.

Ὅταν χθὲς τὸ πρωὶ τὸ τηλέφωνο τοῦ σπι-
τιοῦ σου μοῦ ἔστειλε τὸ μικρὸν μήνυμα τοῦ χα-
μοῦ σου, μιά φωνὴ σπαραγμοῦ ἔνωσα νάνα-
βρῶζει ἀπὸ τὴν καρδιά μου. Δὲν εἶταν θρῆνος,
Κώστα Οὐράνη. Ἐνας λυγμὸς εἶταν, κ' ἕνας
στίχος πού τὸν ἔστειλεν ἡ καρδιά μου τὴν ὥρα

πού ἔφρευες γιὰ τὸ μεγάλο σου ταξίδι, ἐσύ,
νοσταλγὲ τῶν μεγάλων ταξιδιῶν. Καὶ ὁ στίχος
εἶταν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀκριβὰ ποιητικὰ ἀνθὴ
πού δημοιούργησε ὁ λαὸς μας γιὰ νὰ ξεπροβο-
δίσει καὶ μαζί νὰ καταξιώσει τὸν ἀγαπημένο
τοῦ ταξιδευτή.

Ποῦ πᾶς ἀσήμε νὰ χαθεῖς, μάλαμα νὰ θολέψεις;
πού πᾶς ἀργυροκούδουνο νὰ χάσεις τὴ λαλιὰ σου;

Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή, ὡς σὲ τούτη, πού
δέχτηκα τὸ μικρὸν καθήκον νὰ σὲ ἀποχαιρέτη-
σω ἀπὸ μέρος τῶν συναδέλφων τῆς Ἐταιρίας
τῶν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, ὁ ἴδιος στίχος ἀπὸ
τὸ δημοτικὸ μοιρολόγι γυρίζει ἀδιάκοπα στὴν
ψυχὴ μου. Ἐρωτηματικὸ πού, ἀλοίμονο, δὲ θὰ
τοῦ ἀπαντήσεις ποτέ. Γιατί ἀπὸ κείνη τὴ στι-
γμὴ ἀνήκεις στὴν αἰωνιότητα, πού εἶναι ἀκα-
ταμέτρητη, ἀφοῦ εἶναι μιά μορφή τοῦ Θεοῦ.
Καὶ ἡ αἰωνιότητα, δὲν ἀπαντᾷ στοὺς θνητούς
πού κροῦνεν μὲ τὰ μάταια ἐρωτηματικά των τῆ
σιδερένια πύλη τῆς. Ὅμως ἐμεῖς, οἱ ποιητές, ξαί-
ρουμε ἕνα μεγάλο μυστικὸ, ἕνα παρηγορητικὸ
μυστικὸ τῆς ζωῆς. Ξαίρουμε πὼς ὁ Θεός, πού
εἶναι ὁ μεγάλος ποιητῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς
Γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν, εὐλόγη-
σε μερικούς, ἐλάχιστους ἀνθρώπους, μὲ τὸ προ-
νόμιο νὰ μεταλάβουν ἀπὸ τὴν ἀπέραντη πυρ-
καγιὰ τῆς δημιουργικῆς τῆς Καρδιάς μιά σπι-
θα. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ νόημα τῆς Γραφῆς,
πού ἀποκαλύπτει τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁ-
μοίωσιν». Ἐνας ἀπ' αὐτούς τοὺς προνομιοῦχους
στάθηκες καὶ σύ, Κώστα Οὐράνη. Ἐνας ποιη-
τῆς, ἕνας Δημιουργός, σταλμένος ἀπὸ τὸν μέ-
γιστον ποιητῆ, ἀπὸ τὸν μέγιστον δημιουργό.

Ἡ ὄρανια πού ἀφίνεις στὴν πνευματικὴ
οικογένεια τῆς Ἑλλάδας εἶναι μεγάλη. Ὅμως
ἡ παρουσία σου δὲν πρόκειται νὰ μᾶς λείψει
ποτέ, ἀγαπημένε ποιητή. Τὰ τραγούδια σου,
τραγούδια τῆς νοσταλγικῆς, τῆς ταξιδευτικῆς
σου ψυχῆς, μένουσιν πίσω σου, γοητευτικὴ συνο-
διὰ μας ἀπὸ φλογερά ποιητικὰ χελιδόνια.

Μέσα στοὺς στίχους σου πού κλειδοῦν τὴ
μουσικὴ τῶν ἀτέλειωτων ταξιδιῶν, ἡ ὄραια
μορφή σου θὰ ἀντικαθρεφτίζεται πάντοτε μπρο-
στά μας, ὅπως μέσα ἀπὸ λυπημένα γαλήνια
νερά. Μᾶς ἀπὸ κεί θὰ μᾶς χαμογελά πάντα,
μὲ κεινο τὸ αἰώνια ἐφηβικὸ χαμόγελό σου, ὑπο-
γραμμισμένο πάντα ἀπὸ μιά μικρὴ οὐτίδα πι-
κρίας. Θὰ σὲ ἀγαποῦμε πάντα, ἀδελφέ, πού
φεύγεις γιὰ τὴν παντοτεινὴ ξενιτιά, ὡς πού
νὰ ξαναβρεθοῦμε πάλι ὄλοι μαζί μέσα στὴν
ἱερὴ χορεία τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ πνεύματος, τοὺς
ὁποίους πηγαίνει νὰ συναντήσει σήμερα. Καὶ
αὐτὸ θὰ εἶναι στοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ
«Πνεῦμα ὁ Θεός καὶ ὅπου θέλει πνεῖ».

Αἰωνία Σου ἡ μνήμη ἀνάμυσό μας, αἰωνία
ἡ μνήμη σου στὴν καρδιά τῆς Ἑλλάδας, Κώ-
στα Οὐράνη».

Ὁ κ. Ἡλίας Βενέζης, πού ἔφερε στὸν Οὐ-
ράνη τὸν τελευταῖο χαιρετισμὸ ἀπὸ τοὺς φί-
λους του τῆς «Ομάδας τῶν Δώδεκα», εἶπε:

«Σήμερα νὰ εἶναι, ἄραγε, ἡ ποίηση μόνο

πού ἀποχαιρετούμε; "Ω, ἀγαπητέ μας Ουράνη, ξέρουμε πὼς μαζί σου ἀποχαιρετούμε πολὺ περισσότερο. Ξέρουμε πὼς ἀποχαιρετούμε ἕναν καιρὸ, μὴν ἐποχὴ ἑλληνικὴ, αὐτὴν τὴν πρὶν ἀπ' τὸ αἶμα, τὴν πρὶν ἀπ' τοὺς πολέμους, τὴν πρὶν ἀπ' τὴν ἀποχαλίνωση τοῦ ἐνοστικτοῦ. Τότε πού ἡ ποίηση ἦταν ἕνα σύννεφο πού ταξίδευε, ἕνας λυγμὸς πού μισακουόταν, ἕνα ὄνειρο πού ἔμενε ἀνένδοτα στὴν περιοχὴ, τὴ φρυγαλέα, τῆς σκιάς.

"Ήσουν, φίλε μας ἀκριβέ, αὐτὴ ἡ ποίηση, αὐτὸς ὁ καιρὸς. Συνταξιδευαμε, μιλούσαμε μαζί, εἴμαστε πλάι ὁ ἕνας στὸν ἄλλον: ἐσὺ κ' εἰμεῖς, οἱ σύντροφοὶ σου στὰ Γράμματα. Λέγαμε πὼς τίποτα δὲ μᾶς χωρίζει. Κι ὅμως ἀκατάπανστα, στὶς μουσικὲς μας ὥρες, ἐπίμονα, εἴχαμε τὴν αἰσθησι τὴν ὀδυνηρή: "Βοῦ ἔμενες ἀπ' τὴ μὴν ὄχθη· εἰμεῖς, ἡ τυραννισμένη γενιά μας, μέναμε ἀπ' τὴν ἄλλη. Καταλαβαίναμε πάντα νὰ μᾶς φεύγει, νὰ μένει μόνος ἐκεῖ πού δὲν μπορούσαμε νὰ σὲ φτάσουμε, μόνος μὲ τὸν καιρὸ σου, μὲ τὴ χίμαιρά σου, μὲ τὴν εὐγένεια, καὶ μὲ τὴν ὁμορφιά. Καὶ τότε, σὲ τέτοιες ὥρες πού σὲ χάναμε, στὶς ὥρες πού μᾶς ἔφευγε, λέγαμε νὰ ἦταν τρόπος νὰ σὲ ἀκολουθήσουμε, νὰ γεφυρωθεῖ ὁ γκρεμὸς, νὰ μὴν εἶναι οἱ ὄχθες. Γιατὶ τίποτα, τίποτα δὲν ὑπῆρχε πού νὰ ἦταν σὰν αὐτό, ὄραμα σαγήνης: ἡ γαλήνη ὅπου εἶχες φτάσει· ὁ ψιθυρὸς τῆς φωνῆς πού προσεχόταν· ἡ γλυκύτητα, τὸ ἔαρ, τοῦ παιδιοῦ.

Πόσοι μποροῦν νὰ ἐλπίσουν νὰ φτάσουν ὡς ἐκεῖ; Νὰ εἶσαι ἡ ποίηση καμωμένη ψυχὴ, καμωμένη κανόνας ζωῆς, καμωμένη φιλία, προσφορά καρδιάς;

Γι' αὐτὸ τώρα μαζί σου, φίλε μας, ἀποχαιρετοῦμε τὴν ἐλπίδα, Ξέρουμε πὼς κοντά σου, γύρω σου, εἴμαστε καλύτεροι, γινόμαστε καλύτεροι, θέλαμε νὰ εἴμαστε καλύτεροι. Σὲ θυμόμαστε στὴ Συντροφιά μας τῶν Δώδεκα, στὶς μέρες τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἐθνικοῦ μας Θεάτρου. Ήσουν πάντα αὐτὴ ἡ καλὴ δύναμη, ἡ ἀγαθὴ, ἡ ποτὲ ἀδυσώπητη, ἡ χαμογελαστὴ, ἡ μὲ ἐπιείκεια. Ξέραμε πὼς πάντα θὰ σὲ βροῦμε ἔτσι, ὅταν χτυπούσαμε τὴν πόρτα σας, τῆς Κυρίας Ουράνη καὶ τῆ δική σου. Κ' εἴχαμε ἀνάγκη νὰ τὴ χτυποῦμε.

Μαθαίναμε, κοντά σου, καὶ αὐτὴ τὴν ἄλλη κατάκτηση πού σὲ ἀγίαζε: μαθαίναμε τὴν ἐγκαρτέρηση. Θυμοῦμαι μιὰ νύχτα πού σὲ παρακαλέσαμε νὰ μᾶς πτεῖς λίγους στίχους σου. "Ἔξω ἦταν ἡ ἀγριότητα τῶν ἀνθρώπων, τὰ πάθη, καὶ οἱ νόρμισσοι. Κ' ἐσὺ ἄρχισες, τότε, μ' ἐκεῖνη τὴ ζεστὴ φωνὴ μὲ τὴ σιγανὴ δόνηση, μὲ τὸν ἀνάλαφρο κυματισμὸ — μ' ἐκείνον τὸν τόνο πού ἦταν σὰν ῥάγισμα, σὰν οἰμαγὴ. Δὲν ἦταν δικοὶ σου οἱ στίχοι πού ἐδιάλεξες. Ήταν ὁ Ἀλεξανδρινὸς — ἡ περηφάνεια, καὶ ἡ ἐγκαρτέρηση, ἡ πόλις πού χάθηκε, καὶ τὸ σῶμα πού χάθηκε, ὅλα σὰν μιὰ ἐρημνεῖα νέα τοῦ «πρέπει», αὐθεντικὴ.

Εἶχες, ἀλήθεια, φτάσει σ' αὐτὸ τὸ ὁρόσημο πού δύσκολα πιά τὸ φτάνουν οἱ ἄνθρωποι. Ὁ θάνατος ἔγινε πιά στοὺς καιροὺς μας πρᾶξη

ἄθλια καὶ βδελυρὴ. Ξεχάσαμε τὸ δεσμό, τὴν οἰκειότητα μὲ τὸ θάνατο πού εἶχαν οἱ ἄλλοι, οἱ φυσικοὶ ἄνθρωποι, πού εἶχαν οἱ πατέρες μας, οἱ μητέρες μας, ὅταν περιμέναμε τὴν ὥρα τῆς τελικῆς ἁρμονίας σὰν ὥρα ἐσπερινοῦ. "Βοῦ ἔφτασες σ' αὐτὴ τὴ νίκη καθὼς σοῦ ταίριαζε: μὲ γαλήνη. Στὸ νέο φίλο σου πού σὲ παρᾶστεκε εἶπες μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς μέρες:

"Ακουσε τοῦτον τὸ στίχο πού δουλεύω.

— "Αραγε τὸ στίχο μόνον ἐδούλευες ἢ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα;

"Ήταν ἕνας στίχος πού ἀκόμα δὲν εἶχε ὑποταχθεῖ. "Ἐλεγε ὁ στίχος γιὰ τὴ μητέρα σου. "Ἐλεγε: «"Αν μπορούσα νὰ κρατήσω τὸ χέρι σου, ἴσως νὰ ἦταν πιὸ εὐκόλο.» Καὶ ἐξήγησες στὸ νέο σου φίλο:

— Λέω γιὰ τὸ Θάνατο. Προετοιμάζομαι.

Καὶ προχτὲς πού ἀντικριστήκαμε οἱ δυὸ μας γιὰ ὑστατὴ φορά, ὁ πρῶτος σου λόγος ἦταν γι' αὐτό, σὰ νὰ ἠθελες νὰ ἀναγγεῖλεις τὴ νίκη:

— Τελειώσε πιά, μοῦ εἶπες. Θὰ πεθάνω.

Καὶ θυμάμαι πὼς τὸ ὄρατο κεφάλι σηκώθηκε λίγο πάνω ἀπ' τὴν ἀνάσα τοῦ θανάτου, πάνω ἀπ' τὴν ἀγωνία τῆς δύσκολης ἀνασαμιάς. Καὶ τότε ἡ ἀνασαμιά σου ἔγινε σὰν πουλιτοῦ.

"Αγαπητέ μας Ουράνη, σὲ ἀποχαιρετοῦμε οἱ σύντροφοὶ σου τῆς Ὀ μ ἄ δ α ς τ ὠ ν Δ ὠ δ ε κ α. "Ήσουν ὁ πρῶτος ἀνάμεσά μας, ἤσουν ἡ μοῖρα μας ἡ καλὴ: καὶ ἡ ποίηση, καὶ ἡ εὐγένεια, καὶ ἡ συγκατάβαση, καὶ ἡ ἀρχοντιά. Θὰ μένεις ἔτσι, δλόρθος στὴ θέση σου, ἀνάμεσά μας. Τίποτα, τίποτα πιά δὲν μπορεῖ νὰ σὲ πειράξει. Καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσει τούτη τὴν ὑστατὴ κατάκτηση, πού θὰ τὴ μάθουμε στὰ παιδιά μας. Θὰ τοὺς ποῦμε τῶς κάποτε ἦταν ἕνας θανατώσιος ποιητῆς, πού ἡ φωνὴ του ἦταν μιὰ συγκινητικὴ, ἀνεπανάληπτη στιγμὴ τῆς ἑλληνικῆς διαρκείας. Εἶχε ἀγαπήσει μὲ πάθος τὴν ὁμορφιά, ταξίδεψε στὶς χῶρες τοῦ κόσμου, πομπούρησε μὲς στὴ χαρὰ καὶ στὴ λύπη. Καὶ φεύγοντας δὲ μᾶς ἄφησε μονάχα τὴ φωνὴ του, τοὺς στίχους του νὰ μᾶς συντροφεύουν στὶς πιὸ ἐπώδυνες ὥρες, ὅταν εἴμαστε κατὰμονοι, ἐνόπιοι ἐνωπίω μὲ τὸν ἑαυτό μας. Ἀλλὰ μᾶς ἔμαθε καὶ αὐτός, ἔχι μὲ λόγο μόνον, ἀλλὰ ἔργω: τὸ πὼς νὰ στέκεσαι στὴν ὄρα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, τὸ πὼς νὰ τὴν ἀποχαιρετᾶς τὴν ὁμορφιά πού χάνεις.

Φίλε μας ἀκριβέ, καλὸ ταξίδι. »

Τὸ φέρετρο τὸ κράτησαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ὡς τὸν τάφο οἱ κ. κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Πέτρος Χάρης, Ἡλίας Βενέσης, Μιχ. Δ. Στασινόπουλος καὶ Γιάν. Χατζίνης.

x.

"Ἐνας θάνατος

"Υπάρχουν μερικοὶ θάνατοι πού μᾶς ξεφρνιάζουν. Πού μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ ρωτηθοῦμε: «Μὰ ζοῦσε ἀκόμα;». "Ἐτοι ρωτήθηκα κ' ἐγώ, τίς μέρες τοῦτες, μαθαίνοντας, πὼς πέθανε ἡ Σεβαστὴ Ν. Καλλιπέρη. Δὲν εἶχα καμιά ποτέ γνωριμιά εἴτε μαζί της εἴτε μὲ τοὺς δικούς της. Μὰ

μου εἶταν ἓνα ὄνομα πολὺ οικεῖο—ἔτυχε νὰ διαβάσω πολλὰ δικά της σὲ παλιές ἐφημερίδες, σὲ περιοδικὰ, σὲ ἡμερολόγια—ἓνα στέρεο γράψιμο, στην καθαρεύουσα φυσικὰ, γεμάτο γνώση, γεμάτο κρίση καὶ γεμάτο μέριμνα τῆς μορφῆς. Ἐτυχε νὰ διαβάσω καὶ τῆς ἀδερφῆς της, τῆς Ἑρασμίας Ν. Καλλισπέρη, καὶ τοῦ ἀδερφοῦ της, τοῦ Γεωργίου Ν. Καλλισπέρη, πολλὰ γραψίματα. Ἐνα σίτι πὸν ἔγραφε. Σήμερα δὲν ἀπομένει κανένας. Ἡ Σεβαστὴ Ν. Καλλισπέρη γεννήθηκε μαζί μὲ τὸν Παλαμὰ καὶ τὸ Δροσίην, στὰ 1859. Πέθανε ἐνενήντα τεσσάρων χρονῶν, ἀπολησιμνημένη. Τὴν ἐφαντάσθηκα ἄπραγη γριουλά πιά, αὐτὴ τὴν ὀλοζώντανη γυναικία, νὰ παρακολουθεῖ ἀσάλευτη μέσ' ἀπὸ τὸ τζάμι τοῦ παραθύρου τῆς τοὺς καιροὺς πὸν περνοῦσαν. Καὶ συλλογίσθηκα, πὼς εἶταν ἀνθρώπινο χρέος μου πιά, νὰ τῆς ἀφιερῶσω γιὰ λίγο τὴ συγκλημένη μου θύμηση.

Ἡ Σεβαστὴ Ν. Καλλισπέρη ἀνήκει στην ἐποχὴ της. Στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰώνα, σὲ κείνο τὸν ὄμιλο τῆς «δεσποσύνης», πὸν δημιουργοῦσαν τὴν πρώτη γυναικεία κίνηση στὴν Ἑλλάδα, ἓνα «φρεμινισμό», πὸν διεκδικοῦσε τὴν ἰσοτιμία μὲ τὸν ἄντρα ἀποδειχνοτάς, πὼς δὲν τοῦ ἔλειπαν οἱ κοινωνικὲς ἀρετὲς κ' οἱ πνευματικὲς ἰκανότητες πὸν δημιουργοῦν τῆς προσωπικότητες. Σήμερα βέβαια μιά τέτια «θέση» εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε συζήτηση. Νομίζω μάλιστα, πὼς εἶναι σύμφωνα

Ἡ κ. Ἑλένη Οὐράνη
(Ἄλκηθε Ἐθρὸλος)

σὲ τοῦτο καὶ τὰ στερεὰ κονισαλέα γεροντάκια, πὸν ἀπομένουν στοῦ Ζαχαράτου καὶ πὸν παρακολουθοῦν μὲ ἀγωνία τὰ «καλλιστεία», κ' ἂς μὴν παύουν νὰ τὰ καταριόυνται—φαινομενικὰ, σ' ὄνομα τῆς ἠθικῆς, τὸ δίχως ἄλλο—στὴν πραγματικὴτητα, μόνο καὶ μόνο, γιατί ἔκαμαν τὸ λάθος νὰ γεννηθοῦν πολὺ νωρίς. Ἄς εἶναι! Θὰ ἤθελα νὰ πῶ, πὼς ἔξω ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ Καλλιπρόη Παρρέν, οἱ περισσότερες ἄλλες εἶταν πολὺ καλλιπρηγμηνές καὶ πολὺ σοφές καὶ πολὺ σεμνές γυναῖκες. Ἡ Καλλιόπη Κεχαγιᾶ, ἡ Αἰκατερίνη Ζάρκου, ἡ Σεβαστὴ Ν. Καλλισπέρη. Κ' εἶταν γυναῖκες ἀληθινὰ ἠρωϊκές. Γιατὶ δὲν εἶταν καθόλου εὐκολο πρᾶμα στὴν ἐποχὴ πὸν οἱ ἄντρες φοροῦσαν στρογγυλά πανταλόνια, σκληρὰ κολλάρια, σκληρὰ μανικέτια, πολυχρόμια γιλέκα, πατριαρχικὲς γενειάδες, ἀρειμάνια μονστάκια καὶ γεροντοῦσαν ἀπὸ τὰ τριάντα κ' οἱ χλωρωτικὲς δεσποινίδες τῆς κοσμικῆς ζωῆς ἐδιάβαζαν Ἀχιλλέα Παράσκο καὶ λιποθυμοῦσαν, ἂν ἔπαιρναν ἓνα λουλουδί «μὲ τὴ σημασίαν του» ἀπὸ «κάποιον» (αὐτὸ ἀπαιτοῦσε τότε ἡ καλὴ συμπεριφορὰ, νὰ λιποθυμοῦν κάθε τόσο καὶ νὰ περμιένουν νὰ τοὺς προσφέρουν τὸ μπουκαλάκι μὲ τ' «ἄλατα», γιὰ νὰ ξαναρθοῦν στὴ ζωὴ), νὰ ἐγκαταλείψει ἓνα κορίτσι τὸ σίτι του καὶ νὰ πάει στὸ ἔξωτερο νὰ σπουδάσει καὶ νὰ περιηγη-

θεῖ τὸν κόσμο καὶ νὰ βγεῖ στὶς ἐφημερίδες νὰ γράψει πολλὰ καὶ διάφορα, ἀκόμα καὶ γιὰ θέματα, πὸν καὶ σήμερα οἱ γυναῖκες δὲν τ' ἀγίζουν ἢ δὲν τὰ καταδέχονται. Ἄς ποῦμε γιὰ τὴ στρατιωτικὴ ἐκγύμναση τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, ὥστε ν' ἀποτελέσουν τοὺς «ἱερούς λόχους» τῆς πατρίδας, πὸν ἐτοιμαζόταν νὰ πολεμήσει γιὰ τὴ «μεγάλὴ ἰδέα». Αὐτὰ ὅλα κ' ἄλλα πολλὰ τὰ κατόρθωσε ἡ Σεβαστὴ Ν. Καλλισπέρη. Δὲν ἔχετε παρὰ ν' ἀνοίξετε τὴν «Ποικίλη στοά» τοῦ 1914 καὶ νὰ διαβάσετε τῆς ἐντυπώσεις τῆς ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, ὅπου πῆγε, πρὶν ἀπὸ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, καλεσμένη σὲ γυναικεία συνέδρια. Κι ἂν ἀνοίξετε καὶ τοῦ 1894 τὴν «Ποικίλη στοά», θὰ βρεῖτε μιάς ἄλλης Ἑλληνίδας τοῦ παλιοῦ καιροῦ τῆς παράλληλης ἐντυπώσεις, τῆς Καλλιόπης Κεχαγιᾶ, πὸν ταξίδεψε περιηγήτρια στὴν Ἀμερικὴ στὰ 1888.

Τὰ κείμενα πὸν μᾶς ἀφήξαν οἱ γυναῖκες αὐτές, ἀκόμη κ' ἡ Καλλιπρόη Παρρέν, ἀνήκουν βέβαια στὸν καιρὸ τους. Δὲν κατέχουν τὴν ὑπέρτερη ἐκείνη ἀρετὴ τῆς λογοτεχνικῆς ποιότητος, πὸν ἐπιτρέπει τὴν προέκταση τοῦ λόγου στὴν διάρκεια. Μὰ δὲν εἶναι ἀξιοκαταφορῶντα γιὰ τοῦτο. Εἶν' ἓνας συμπαθητικὸς «παλιὸς καιρὸς», προικισμένος μὲ πολλὴ εὐγένεια καὶ πολλὴ εὐαισθησία. Ἐνας ἰδεαλισμὸς, πὸν γίνεται ἀγαθὴ πρόθεση ἐφαρμογῆς, ὄχι ἀνεδαφικὴ περιερισολογία. Ἡ καθαρεύουσα; Καὶ βέβαια! Ἄς θυμηθοῦμε, πὼς αὐτές οἱ «δεσπο-

σύνης», αὐτές οἱ «κυρίες» κρατοῦσαν τὸ λαμπρὸ πηλὰ σὲ φοβεροὺς ὀρθοὺς γυακάδες κ' ἤθελαν, τὸ λιγότερο, μισὴ ὥρα καὶ δυὸ ἀνθρώπους νὰ τραβοῦν ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεί τὰ κορδόνια, γιὰ νὰ ντυθοῦν τὸν κορσὸ τους, τὴν πολεμικὴν τους ἀρματοσιά, γιὰ νὰ νιώσουμε, πὼς ἀπὸ τέτοιους κορσέδες δὲ μπορούσε παρὰ νὰ προκύψει ἡ καθαρεύουσα. Ἄλλωστε καὶ σήμερα νομίζω κάτι τέτιο συμβαίνει: ὅλες οἱ νέες κ' ὁμορφές γυναῖκες ἀγαποῦν τὴ δημοτικὴ. Οἱ ἄλλες, συμπαθοῦν συχνὰ καὶ τὴν καθαρεύουσα. Ἡ Σεβαστὴ Ν. Καλλισπέρη, ἂν λάχαινε νὰ γεννηθεῖ πενήντα χρόνι ἀργότερα, θὰ ἔγραφε στὴ δημοτικὴ. Εἶταν ἓνας πολὺ ἀνοιχτόμυαλος καὶ πολὺ ζωντανὸς ἄνθρωπος. Ἄς μὴν τὴν ξεχνοῦμε!

I. M. Π.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ὁ Νίκος Καζαντζάκης.

Ἐκλεκτὸς φίλος τῆς «Νέας Ἑστίας» πὸν γύρισε τώρα τελευταῖα ἀπὸ τὸ ἔξωτερο, μᾶς δίνει ἐνδιαφέροντες καὶ εὐχάριστες πληροφορίες γιὰ τὴν κατάστασιν τῆς υγείας τοῦ Νίκου Καζαντζάκη καὶ γιὰ τὴν ἐπιτυχία πὸν γνωρίζουν τὰ ἔργα

του στο ἀναγνωστικό κοινό ἔνδεκα διαφόρων χωρῶν.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Νίκος Καζαντζάκης πέρασε μιὰ ἀρκετά σοβαρὴ ἀσθένεια καὶ ἔμεινε νοσηλευόμενος κάμποσο καιρὸ, πρῶτα στὸ Νοσοκομεῖο τῆς Οὐτρέχτης, στὴν Ὁλλανδία, καὶ κατόπι σὲ μιὰ κλινικὴ στὸ Παρίσι. Ἡ ἀρρώστια του εἶχε ἀφορμὴ μιὰν πρόσκαιρη διατάραξη τῆς ἰσορροπίας τῶν αἰμοσφαιρίων, πού ἐπιδεινώθηκε ἀπὸ μιὰν προσβολὴ γρίπης καὶ ἀπὸ μιὰ μόλυνση τοῦ δεξιοῦ ματιοῦ. Οἱ φίλοι του στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ παρακολούθησαν μὲ ἀγωνία τὴν περιπέτειά του, καὶ πολλὲς δυσάρεστες φήμες κυκλοφόρησαν στὴν Ἀθήνα, ἀκόμα καὶ ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ποιητῆ βρισκόταν σὲ κίνδυνο.

Ὁ ἐκλεκτὸς φίλος τῆς «Νέας Ἐστίας» πού μᾶς δίνει τὶς καθησυχαστικὲς εἰδήσεις πού διαβιβάζουμε στοὺς ἀναγνώστες μας, εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ παραμεινε κοντὰ στὸν Καζαντζάκη στὴν Antibes, παρακολούθησε λοιπὸν ὡς αὐτόπτησ τὴν ἀνάρρωσή του ξενιτεμένου συγγραφέα μας καὶ τὴν πλήρη ἀποκατάστασή τῆς υγείας του. Ἡδὴ ὁ Καζαντζάκης ἐπανελάβε κανονικὰ τὴν ἐργασία του μὲ τὴ νεανικὴ διάθεση καὶ τὴν εὐφορία πού γνωρίζουν οἱ φίλοι του.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα «Ὁ Ἀλέξης Ζορμπάς», «Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται», «Ὁ καπετὰν Μιχάλης», «Ὁ Τελευταῖος Πειρασμός», πού ἔχουν μεταφραστῆ καὶ ἐκδοθεῖ σὲ ἔνδεκα χώρες τῆς Εὐρώπης, τῆς Βόρειας καὶ τῆς Νότιας Ἀμερικῆς, ὁ Καζαντζάκης ἔχει σχεδὸν περατώσει ἓνα μαζοῦ ἀφήγημα ἀπερωμένο στὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Ἀφηγητὴς εἶναι ὁ ἀπλῆκός Ἀδελφὸς Λέων, μαθητῆς τοῦ ἁγίου, πού σὲ γλῶσσα καὶ ἔπος παλιοῦ χρονικογράφου ἢ συναξαριστῆ παραδίδει μυθοποιημένη στοὺς πιστοὺς τὴ ζωὴ τοῦ «Φτωχούλη τῆς Ἀσσίζης». Τὸ ἔργο αὐτό, κατὰ τὶς πληροφορίες μας, ἀνέλαβε ἤδη νὰ τὸ μεταφράσει στὰ γαλλικὰ ὁ κ. Roger Milliet, καὶ τὴν προτεραιότητα τῆς δημοσίευσής του ἐξωτερικὴ τὴν ἔχουν ἐξασφαλίσαι τὰ «Cahiers du Sud».

Τὸ Ἑλληνικὸ κοινό, πού ἀνυπομονεῖ τόσα χρόνια νὰ γνωρίσει τὰ τελευταῖα βιβλία τοῦ Νίκου Καζαντζάκη, θὰ ἔχει στὰ χέρια του ἕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ τὸ μυθιστόρημα «Ὁ Καπετὰν Μιχάλης», πού ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶκος Ἄριστ. Μανριόττα ἄρχισε κιόλας νὰ τὸ τυπώνει, καὶ πιθανῶτα τὸ μυθιστόρημα «Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται», πού ἓνας ἄλλος Ἀθηναῖκός ἐκδοτικὸς οἶκος φιλοδοξεῖ νὰ τὸ ἐκδώσει. Θὰ ἀκολουθήσει καὶ μιὰ δεύτερη ἐκδοση τοῦ «Ἀλέξη Ζορμπά» μέσα στὸν ἐρχόμενο χρόνο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιβλητικὴ αὐτὴ παραγωγή

τοῦ Καζαντζάκη ὡς πεζογράφου, τὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό θὰ ἔχει σὲ λίγο τὴν εὐχαρίστηση νὰ γνωρίσει τὴν ἔμμετρη τραγωδία «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος», ὅπου ὁ ποιητὴς ἔχει δραματοποιήσει τὸ γνωστὸ λαϊκὸ θρόλο τοῦ Μαριμαρωμένου Βασιλιά, τὴν ἔπισης ἔμμετρη τραγωδία «Χριστόφορος Κολόμβος», καὶ τέλος τὴ μνημειώδη μετάφραση τῆς «Ἰλιάδας» τοῦ Ὀμήρου, πού δέκα κάπου χρόνια τὴ δουλεύουν ὁ Καζαντζάκης καὶ ὁ καθηγητὴς Ἰ. Θ. Κακριδῆς. Γιὰ τὴν τελευταίω μορφή τῆς μετάφρασης αὐτῆς, πού ἔγινε σὲ δεκαεπτασὺλλαβο στίχο καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς αὐστηρότερης φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ὁ καθηγητὴς Κακριδῆς θὰ συνεχαστεῖ μὲ τὸν Καζαντζάκη στὴν Antibes ὅλον τὸν μῆνα Αὐγούστου.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἑλληνικῆς ἐκδόσεως τοῦ μυθιστορήματος «Ὁ Καπετὰν Μιχάλης», ὁ Καζαντζάκης ἔχει παραδώσει σὲ φιλικὰ χέρια ὅλες τὶς ξενόγλωσσες ἐκδόσεις τῶν ἔργων του, ὥστε νὰ παρουσιασθοῦν συγκεντρωμένες στὴν προθήκη Ἀθηναῖκου βιβλιοπωλείου καὶ νὰ κατατεθοῦν ἕστερα στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Γίνεται συνάμα ἡ σκέψη νὰ μεταφραστοῦν ἑλληνικὰ καὶ νὰ ἐκδοθοῦν σ' ἓναν τόμο ὅλες οἱ κριτικὲς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ ἀμερικανικοῦ τύπου, ὥστε οἱ φίλοι τῆς λογοτεχνίας μας νὰ λάβουν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀπλήρη πού εἶχε τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Καζαντζάκη ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα μας καὶ ξεχωριστὰ στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκεῖ, ὡς γνωστό, ὁ «Ἀλέξης Ζορμπάς» ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ best sellers τοῦ 1953, καὶ μάλιστα ἡ Λέσχη «Τὸ βιβλίο τοῦ μῆνα» ἀπόχτησε τὸ δικαίωμα μιᾶς νέας βιβλιοφιλικῆς ἐκδόσεως γιὰ τὶς χιλιάδες τοὺς συνδρομητῆς τῆς, πράγμα πού ἐνεθάρρυνε τὸν Ἀμερικανὸ ἐκδοτὴ τοῦ Καζαντζάκη νὰ ἀναλάβει τὴν ἐκδοση ἀκόμα καὶ τῆς «Ὀδύσειας» του.

Ὁ κ. Γ. Κ. Κατοῦμπαλης

ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα μας καὶ ξεχωριστὰ στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκεῖ, ὡς γνωστό, ὁ «Ἀλέξης Ζορμπάς» ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ best sellers τοῦ 1953, καὶ μάλιστα ἡ Λέσχη «Τὸ βιβλίο τοῦ μῆνα» ἀπόχτησε τὸ δικαίωμα μιᾶς νέας βιβλιοφιλικῆς ἐκδόσεως γιὰ τὶς χιλιάδες τοὺς συνδρομητῆς τῆς, πράγμα πού ἐνεθάρρυνε τὸν Ἀμερικανὸ ἐκδοτὴ τοῦ Καζαντζάκη νὰ ἀναλάβει τὴν ἐκδοση ἀκόμα καὶ τῆς «Ὀδύσειας» του.

Ἡ ἀνθολογία διηγημάτων ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο.

Νομίζω πὸς πολλοὶ θὰ ἐπικροτήσουν μαζί μου τὴν καινούρια παραχώρηση (ἢ λέξη ἂς παρθεῖ στὴ σημασία πού ἡ περιστάση τῆς δίνει) τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ στὴ λογοτεχνία μας. Πρόκειται γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς νέας Κυριακάτικης Ἐκπομπῆς, στὴν ὁποία οἱ φίλοι τῶν Γραμμάτων μας θὰ μπορέσουν νὰ παρακολουθήσουν μιὰν ἀνθολογία ἀπὸ διηγήματα, ὄχι πιά τῶν νεκρῶν ἀλλὰ τῶν ζωντανῶν συγγραφέων μας. Μποροῦμε νὰ τὴ λογαριάσουμε τὴν ἐκπομπὴ αὐτὴ σὰν ἓνα ἀκόμη κερδὸς ἠθικό, ἄξιο νὰ σημειωθεῖ καὶ νὰ ἐξαρθεῖ. Ἀφθονα εἶναι τὰ κείμενα πού θὰ διεκδικήσουν τὴν τιμὴ ν'

ἀκουστοῦν ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο, κείμενα πεζογράφων μας ποὺ ἔχουν ἤδη ἐπιβληθεῖ καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους εἴμαστε βέβαιοι πὼς θ' ἀποτελέσουν τοὺς αὐριανούς κλασσικούς μας. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλουμε, πὼς ἡ ἐπιτυχία τῆς νέας ἐκπομπῆς δὲ θὰ εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἄλλης ἐκείνης ποὺ μεταδίνει ἐκτενῆ πεζογραφήματα σὲ συνέχειες, καὶ ποὺ ἔχει ἤδη ἀποκτήσει τόσους φανατικούς ἀκροατές. Τὸ ραδιόφωνο, σὰν ἓνα μέσον ἐπικοινωνίας τοῦ μεγάλου κοινοῦ μετὰ τὴν τέχνη, — μουσική, θέατρο, ποίηση κλπ. — ἀποδείχεται, ἀπὸ μέρα σὲ μέρα, μιὰ ἐφεύρεση ἀξιοθαύμαστη, ποὺ ἀνοίγει καινούριες προοπτικές. Βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἐποχὴ τόσο γεμάτη ἀπὸ δράση, τόσο δοκιμασμένη ἀπὸ καθημερινὲς συγκινήσεις, ὥστε καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυση πρέπει νὰ προσφέρεται ὅσο τὸ δυνατό πρὸς ἄκοπα. Ἐυκολώτερα στρίβει κανεὶς τὸ κουμπὶ τοῦ ραδιοφώνου, παρὰ ἀνοίγει ἓνα βιβλίο. Κάθεται σὲ μιὰ καρέκλα, κλείνει τὰ μάτια, ἀκούει... Ἡ προσπάθεια ποὺ θὰ καταβάλλει εἶναι, ὅπως δὴ ποτε, μικρότερη ἀπὸ ἐκείνην τοῦ ἀναγνώστη. Ἄλλωστε, ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὼς ἡ ἀπόλαυση τοῦ αὐτοῦ στάθιζε ἢ πρωταρχικὴ, ἀφοῦ ξέρουμε, λόγου χάρι, πὼς τὰ Ὀμηρικὰ ἐπη ἀπαγγέλλονταν ἀπὸ τοὺς ραψωδοὺς προστά σὲ ἀκροατήριον, ποὺ δὲν περνοῦσε κἄν ἀπ' τὴν ἰδέαν του πὼς θὰ μπορούσε νὰ τὰ χαρεῖ μετὰ διαφορετικῶν τρόπων.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει τώρα, ὅτι τὸ ραδιόφωνο θὰ παραμερίσει τελικὰ τὸ βιβλίο, ὅπως φοβοῦνται ἢ πιστεύουν μερικοὶ. Ἄπλουστατα, καθὼς ἡ ζωὴ γίνεται πρὸς πολὺ πλοκή, μετὰ τὴν μηχανικὴ πρόοδο, εἶναι φυσικὸ καὶ ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια νὰ γυρεῖ καινούριους τρόπους ἐκδήλωσης, ποὺ ἀνταποκρίνονται σὲ καινούριες ἀνάγκες τοῦ ἀτόμου. Καὶ ἡ ζωὴ περιπλέκεται περισσότερο, ὅχι γιὰτὸ ὅτι καινούριες ἀνάγκες ἐκμηδενίζουν τίς παλιὰς — ποὺ ἢ βασικὴ τους σημασία ἀναδειχθεὶ σὲ σὴν ἥθος πρὸς πολὺν — ἀλλὰ γιὰτὸ ὅτι πολλαπλασιάζονται ἀδιάκοπα, γιὰ νὰ ἐπιτείνου τὸ μαρτύριον. Ἄλλες εἶναι οἱ προϋποθέσεις ποὺ ἐπιβάλλουν τὸ διάβασμα ἐνὸς βιβλίου — ποὺ διόλου δὲν ἔχουν σήμερα μεταβληθεῖ — καὶ ἄλλες ἐκείνες ποὺ προδιαθέτουν γιὰ τὴν ἀκρόαση ἐνὸς κειμένου ἀπὸ τὸ

ραδιόφωνο. Θὰ σημειώσω, λόγου χάρι, ὅτι καθὼς ἀκούω, πρὸ ὀλίγου, τὴν «Τελευταία νύχτα τῆς γῆς» τοῦ Πέτρου Χάρι, μετὰ τὴν ὁποία ἐγκαινιάστηκε αὐτὴ ἡ ἐκπομπή, ζωντανεμένη ἀπὸ τὸν κ. Κοτσόπουλο, εἶχα μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ αἰσθήση ἀπὸ ἐκείνην ποὺ μοῦ ἔδωσε ἄλλοτε τὸ διάβασμα τοῦ κειμένου. Ἴσως — ἀνὰ ἀντελήφθηκα καλὰ — χρειάσθηκε νὰ γίνῃ καὶ κάποιον προσαρμογὴ στὶς συνθήκες τῆς ραδιοφωνικῆς παρουσίας του. Ἄλλὰ ἐνῶ ἄλλοτε μοῦ εἶχε μείνει ἡ ἐντύπωση κάποιων λεπτότερων ἐσωτερικῶν ἀποχρώσεων, τώρα εἶχα μιὰ πρὸς γοργὴ καὶ πρὸς δραματικὴ συγκίνηση. Πρέπει ὅμως νὰ ὑπάρχουν καὶ κείμενα ποὺ δὲν εἶναι διόλου μεταδόσιμα ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, καὶ ποὺ οὐτε κἄν προσφέρονται γιὰ προσαρμογὴ στὶς ἰδιαιτέρως συνθήκες του ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς κάπως ἐκκεντρικοῦ μύθου, τὰ γραφτὰ τῶν συγγραφέων ποὺ τὸ ὕφος τους προσεγγίζει τὸν προφορικὸν λόγον, εἶναι νομίζω, τὰ περισσότερο ἐκμεταλλεύσιμα ραδιοφωνικῶς. Ὅ,τι δὲ ζητούσαμε τώρα ἀπὸ τὴν ἀρμόδια ὑπηρεσία τοῦ Σταθμοῦ σχετικὰ μετὰ τὴν νέαν αὐτὴ ἐκπομπή, θὰ εἶταν νὰ χρησιμοποιοῦνται, κατ' ἀρχήν, κείμενα ποὺ μποροῦν νὰ μεταδοθῶν αὐτοῦσια, ἢ τοῦλάχιστον, οἱ περικλοπῆς καὶ οἱ συντομεύσεις νὰ εἶναι περιορισμέναι καὶ νὰ γίνονται — ἀν εἶναι δυνατόν — μετὰ τὴν ἐγκρίσιν τῶν συγγραφέων.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ
(Τελευταία φωτογραφία)

ΧΑΤΖ.

Τὸ ἔργο τοῦ Κ. Θεοτόκη.

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἔστια»,
Οἱ συγγραφεῖς ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν ἀκολουθοῦν, ὅσο ἔξω, ἓναν ἀπαράβατον κανόνα ὅχι μόνον ἠθικῆς τάξεως ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς ἐνημερώσεως: Νὰ μνημονεύουν τίς κυριώτερες προηγουμέναις ἐργασίας συναδέλφων τῶν ἐπάνω στὸ ἴδιον θέμα μετὰ πρόθεσιν εἴτε ἀνασκευῆς τῶν εἴτε ἐνισχυσεῶς τῶν μετὰ καινούργια ἐπιχειρήματα, ἀλόψυχοι, ἰσχυρισμούς. Κι' ἔτσι συντελεῖται ἡ διαφώτιση καὶ ἡ προώθηση τῆς ἐπιστήμης. Τὸ ἴδιο βέβαιον γίνεται καὶ στὰ θέματα τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς, ἀλλοῦ, στὸν τόπον μας ὅμως ὅχι πάντα. Ἔτσι ἡ μοναδικὴ ἐξουχιστικὴ

μελέτη γιά τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Θεοτόκη τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμουζίου δὲν μνημονεύεται στὸ μελέτημα τοῦ κ. Ἄγγελου Τερζάκη πού βλέπω στὴ «Νέα Ἑστία» τῆς 15ης τρέχοντος. Εἶναι δέ, μέχρις ὧρας, ὅσο ξέρω, ἡ μόνη μελέτη πού ὀλοκληρωτικά ἀντιμετωπίζει τὴ δημιουργία τοῦ Κορφατιά πεζογράφου, ἢ ἐργασία αὐτῆ τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμουζίου.

Μὲ ξεχωριστὴ τιμὴ
Κ. Ι. ΔΕΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐδώσαμε στὸν κ. Ἄγγελο Τερζάκη τὴν ἐπιστολὴ τοῦ κ. Κ. Ι. Δεδοπούλου καὶ εἶχαμε τὴν ἀκόλουθὴ ἀπάντησιν:

Φίλε κ. Διευθυντά,

Ὅταν, ἐδῶ κι' ἓνα περίπου μῆνα, μοῦ κάνατε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ ζητήσετε τὴ συμβολὴ μου στὸ τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» τὸ ἀφιερωμένο στὸν Κωνστ. Θεοτόκη, θυμόσαυτε πὼς σὰς ἀπάντησα ὅτι, τὸ σχετικὸ θέμα, μολονότι τὸ εἶχα ἄλλοτε χειρισθεῖ, δὲν μοῦ εἶταν πιὰ πρόχειρο. Περιορίστηκα ἔτσι κατὰ τὴν ὑπόδειξί σας, νὰ σὰς δώσω γιά τὴ «Νέα Ἑστία» τὸ καλιότερο ἐκείνο κι' ἀνέκδοτο μελέτημά μου. Εἶναι αὐτὸ πού δημοσιεύετε.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού τὸ ἔγραψα, δὲν εἶχα πιὰ οὔτε τὴν εὐκαιρίαν οὔτε τὸν καιρὸ νὰ τὸ ἀναθεωρήσω ἢ νὰ τὸ ἐνημερώσω με παραπομπές. Ἔτσι, φυσικὸ εἶτανε νὰ μὴν ἀναφερθῶ καὶ στὴ μελέτη γιά τὸν Θεοτόκη τοῦ ἀγαπητοῦ μου κ. Αἰμ. Χουρμουζίου, πρᾶγμα πού πολὺ μὲ λυπεῖ. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα: Τὸ μελέτημά μου γιά τὸ συγγραφεὶα τοῦ «Καραβέλα» δὲν προβάλλει με ἀξιώσεις φιλολογικῆς ἐργασίας. Γιὰ μὲν τὰ πραγματικὰ γεγονότα βασίζεται στὶς σχετικὰς πληροφορίες πού μόρρεσα νὰ συγκεντρώσω, γιά δὲ τὸ καθαρὰ κριτικὸ μέρος διατυπώνει προσωπικὰς μου ἀπόψεις, με ὅλη τὴ σχετικὴτητα πού μποροῦν νὰ ἔχουν κρίσεις ἀνάλογες. Τὸ γεγονὸς, τέλος, ὅτι τὸ μελέτημά μου δημοσιεύεται σὲ περιοδικό, με κάνει νὰ νομίζω ὅτι δὲν θὰ ταίριαζε, ἔστω κι' ἂν εἶχα τὸν ἀπαιτούμενο καιρὸ, νὰ τὸ φορτώσω με ὑποσημειώσεις, πληροφορίες γιά πηγὰς ἢ βοηθήματα καὶ τὴν ἄλλη ἐξάρτησι μιᾶς ἐπιστημονικοῦ τύπου ἐργασίας. Ἔτσι, καὶ ἄλλες, προγενέστερες μελέτες γιά τὸν Θεοτόκη δὲν ἀναφέρω, ὄχι βέβαια γιά νὰ τὶς ἀγνοήσω, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἔχω τὴν ἀξίωσι νὰ δώσω στὴ φτωχὴ μου αὐτὴν ἐργασία ἰδανικὴ πληρότητα καὶ χαρακτῆρα τελειωτικὸ.

Νόμισα χρέος μου ν' ἀποτίσω, ἀπὸ τὴν πλευρὰ μου, φόρο τιμῆς σ' ἓνα σεβαστὸ πνευματικὸ πρόγονο. Ἄν τὸ μελέτημα πού τοῦ ἀφιέρωσα εἶναι λευκὸ, ἢ κακὸ, παρακαλῶ τοὺς ἀναγνώστες του νὰ τὸ περιφρονήσουν.

Μὲ κάθε τιμὴ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ

Ὁρθὴ ὑπόδειξι.

Φίλη «Νέα Ἑστία»,

Μελαγχολικὲς σκέψεις γεννᾷ τὸ διάβασμα τῶν ἀφιερωμένων στὴ μνήμη τοῦ Κωνστ. Θεοτόκη συγγραμμάτων σελίδων σου.

Τὰ πολύτιμα χειρόγραφα τοῦ ἀξέχαστου μυθιστοριογράφου ρεῦουν σ' ἀνήλιαγα ὑπόγεια τοῦ πύργου τῶν Καρουσάδων. Ὁ σημερινὸς ἰδιοκτήτης τοῦ πύργου, ὁ φίλος κ. Μάρκος Θεοτόκης, σὲ σχετικὴ ἐρώτησι, ἀπάντησε πὼς δὲ θὰχε καμιαν ἀντίρρηση νὰ παραδώσει τὰ κατάλοιπα τοῦ θείου του σὲ χέρια ὑπεύθυνα καὶ στοργικά. Προπαντὸς στοργικά.

Ζήτημα τιμῆς ἢ μάλλον πολιτισμοῦ τῶν Λογοτεχνικῶν μας Ἑταιρειῶν θάπρεπε νάβαι ἢ διάσωσι τῶν χειρογράφων τοῦ ἀρχοντικοῦ Κερκυραίου, πού ἔβαλε, πρῶτος αὐτός, με τέχνη ἀναμίλεκτη τὸ θεμέλιο τοῦ κοινωνικοῦ μυθιστορημάτου.

Μὲ ἐξαιρετὴ τιμὴ καὶ φιλίαν

Γ. Θ. ΘΩΜΑΪΔΗΣ

Τὸ «Ἀγαπημένο βιβλίον».

Οἱ βραβευμένους ἀπαντήσεις στὸ διαγωνισμὸ τοῦ «Ἀγαπημένου βιβλίου» θὰ δημοσιευθοῦν στὸ ἐρχόμενο τεῦχος.

Μὲ ἐπιστολὴ τῆς ἡ Ἄτμα, δηλαδὴ ἡ Σόφρη Χατζῆ (α' βραβεῖο), μὰς πληροφορεῖ ὅτι εἶναι ἡ κ. Σοφίαν Ἐμμ. Χατζιδάκη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

*Ἀπὸ τὰ ἄρθρα καὶ τὰ σημειώματα γιά τὸν Κώστα Οὐράνη καὶ τὸ ἔργο του: Κλ. Παράσχου («Κ α θ η μ ε ρ ι ν η», 14 Ἰουλ.), Πέτρου Χάρη («Ἐ λ ε υ θ ε ρ ι σ μ ο ς», 14 Ἰουλ.), Νέστο. Π. Μάτσα («Ἐ θ ν ι κ ὸ ς Κ η ρ υ ε ς», 14 Ἰουλ.), Ἄγγελου Τερζάκη («Τ ὸ Β ἦ μ α ς», 15 Ἰουλ.), Βάσου Βαρίκα («Τ ἄ Ν ἔ α ς», 15 Ἰουλ.) Αἰμ. Χουρμουζίου («Κ α θ η μ ε ρ ι ν ῆ ν», 16 Ἰουλ.), Γεωργ. Φτέρη («Τ ὸ Β ἦ μ α ς», 19 Ἰουλ.), Μιχ. Παράνθη («Ἀ θ η ν α ἰ κ ῆ ς», 18 Ἰουλ.). Ἐπίσης, ἡ φιλολογικὴ σελίδα τῆς «Β ρ α δ υ ν ῆ ς» (23 Ἰουλ.), ἀφιερωμένη στὸν Οὐράνη με ἄρθρα τῶν κ. κ. Γιάν. Χατζῆ, Τ. Κ. Παπατζῶνη, στίχους καὶ φωτογραφίες του.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

27 Ἰουλίου

κ. Δ η μ. Πα ρ α σ κ. Θεοσάνκη. Ἀκόμα τίποτα. Ἄ σὰς εἰδοποιήσουμε. — Φ ι λ. Σ. «Π α λ α μ ἠ δ η ν», Ναύπλιο. Ἐλάβαμε, εὐχαριστοῦμε. — κ. Ν ι κ. Ι. Π ο ὄ ρ. Τρίκαλα. Ἀνόμοια τὰ στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τὸ μικρὸ σας πεζογράφημα, καὶ ἀσύνδετα. Ἐπειτα, αὐτὴ ἡ «Ἀγαπούλα Παναγία» νομίζετε ὅτι διατηρεῖ τὴν «πνευματικὴτητα Της»;

«Η ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

Τύποις Π. Σερριάδου, Γερανίου 9, Ἀθήναι.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
I. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ^{ΙΑΣ} Α.Ε.
 ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ (ΣΤΑΔΙΟΥ) 38, ΤΗΛ. 23.136

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Τὸ βιβλιοπωλεῖον μας δὲν εὐθύνεται διὰ τὴν ἀξιομείωσιν τῶν τιμῶν τῶν ἀναγραφομένων βιβλίων, διότι αὐταὶ κανονίζονται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἢ τοὺς ἐκδότας τῶν.

Γεωργία - Κτηνοτροφία.

ΑΝΑΣΗ ΕΜΜ. Νέα συστηματικὴ κτηνοτροφία (Κατσίκια - ἀγελάδα - πρόβατο - χοῖρος) 8ον σελ. 400. Δραχ. 30.000

"Ἑλληνες καὶ Λατῖνοι κλασσικοί.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ Ἱστορία. Τόμος ΙΒ'. Ἀρχ. Κείμενον. Εἰσαγωγή-Μετάφρασις — Σημειώσεις Κ. Θ. Ἀραποπούλου. «Πάπυρος» ἀριθ. 182. 8ον σ. 973-1068. > 20.000

— Ἱστορία, μετάφρασις Βιβλιοθήκης «Παπύρου». Τεύχος 5ον. 8ον σελ. 209 - 256. > 5.000

ΚΟΡΡΕ ΣΤΥΛ. (Καθ. Πανεπ.). Ἀρχαῖοι ἑλληνες λυρικοί. Τόμος Α'. Θέογνις. 8ον σελ. 232. > 65.000

Ἐπιστημονικά περιοδικά.

«ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΟΝΤΟΥ». Σύγγραμμα περιοδικόν. Τόμος ΙΖ' 1952. 8ον σελ. 272. > 40.000

Θέατρον.

VEGA (DE) LOPE. Τὸ ἀστέρι τῆς Σεβίλλης, σὲ 3 πράξεις. Μετάφ. Κ. Καρθαίου. 8ον σελ. 72. > 10.000

ΣΙΔΔΕΡ. Μαρία Στούαρτ, μεταφρ. Θ. Σταύρου. «100 Ἀθάνατα ἔργα» ἀριθ. 18, 8ον σελ. 206. Χαρτόδετον. > 25.000

ΣΩ ΜΠΕΡΝΑΡ. Τ. Ἁγία Ἰωάννα, θεατρικὸ χρονοκὸ σὲ 6 σκηνές καὶ ἐπίλογο. Μετάφρ. Δημ. Κωνσταντινίδη. 8ον σελ. 212. > 24.000

Θρησκευτικά.

ΚΟΒΛΕΘ. Τόμος Α'. Ἐκλογή ἀπὸ τῆ Βιβλικῆ λογοτεχνία Κ. Γ. Φιλίγγου. «100 Ἀθάνατα ἔργα» ἀριθ. 16, 8ον σελ. 224. Χαρτόδετον. > 25.000

— Τόμος Β'. «100 Ἀθάνατα ἔργα» ἀριθ. 17, 8ον σελ. 208. Χαρτόδετον. > 25.000

Ἱατρικὴ - Φαρμακολογία - Ὑγιεινή.

ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. Κ. Τὰ λουτρὰ Καϊάφα, θεραπευτικὸς, ἱστορικὸς καὶ τοπογραφικὸς ὁδηγός. 8ον σελ. 96. > 16.000

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗ ΙΩΑΝ. Ν. Κατάγματα καὶ ὀστεοσυνθέσεις. 8ον σελ. 104. > 75.000

Ἱστορία - Γεωγραφία - Λαογραφία - Ταξίδια.

INSTITUT FRANCAIS D'ATHÈNES (Edition). Itinéraires de Grèce. 16ον σελ. 64. > 10.000

ΣΑΚΕΛΛΙΩΝΟΣ Β. Ἐρχομαι ἀπὸ τὴν Αὐστραλίαν... (Δημοσιολογ. ἐντυπώσεις) 16ον σελ. 88. > 10.000

ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ ΤΑΚΗ Α. Ὁ μεγάλος κίνδυνος τοῦ 1821 τὸ προσκύνημα στὸ Μορηῶ καὶ 2 χρονικά. 8ον σελ. 104. > 15.000

Μαθηματικά - Φυσικὰ Ἐπιστήμαι.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ Κ. Α. Στατιστικὴ (Μεθοδολογία - Ἀνάλυσις - Δειγματοληψία - Δείκται). 8ον σελ. 466. Λιθόγραφον. > 125.000

Διευθύνσεις σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 6 § 1 τοῦ Α. Ν. 1092/1938 :

Δ/ντῆς καὶ ἐκδότης τῆς «Νέας Ἑστίας»: Πέτρος Χάρης, κατοικία: Π. Τσαλδάρη (πρῶν Παιραιῶς), 78. Προϊστάμενος τυπογραφείου: Ἄδ. Μάρδας, Νέας Ἑλβετίας 51

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

(Συνέχεια ἐκ τῆς πρόσθεν σελίδος)

ΒΟΥΔΟΥΡΗ ΓΕΩΡ. Διαφορικές ἐξισώσεις. Ἐφαρμογές στὸν Ἠλεκτρισμὸ Δρχ. καὶ τὴν Ραδιοηλεκτρολογία. Συναρτήσεις Bessel. 8ον σελ. 112. Λιθόγρ.	>	25,000
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. - ΔΙΑΤΗ Φ. Ἀνόργανος χημεία. Μέρος Γ'. Μετάλλα.	>	20 000

Νέα Ἑλληνικὴ καὶ Ξένη Λογοτεχνία.

ΑΛΗΜΙΣΗ ΣΤΑΘΗ. Ὁ Γραμματικὸς καὶ ἄλλα διηγήματα. 16ον σελ. 96.	>	10.000
AMICIS (DE) EDMONDO. Καρδιά, μυθιστόρημα. Μετάφ. Μ. Β. Πιριονιστή.	>	20.000
8ον σελ. 192.	>	20.000
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ. Ἐπιμέλεια καὶ ἐκλογή Μ. Χ. Οἰκονόμου. <100 Ἀθάνατα ἔργα> ἀριθ. 25, 8ον σελ. 208. Χαρτόδετον.	>	20,000
ΑΡΑΓΚΟΝ. Σκλαβιά καὶ μεγαλειὸ, διηγήματα. Μετάφ. Κοσμῆ Πολίτη. 16ον σελ. 100.	>	12.000
ΓΚΟΡΚΥ ΜΑΞΙΜ. Ἀνυπότακτο κορίτσι. (Βαρέγκα Ὀλέσσοβα), μυθιστόρημα. Μετάφρ. Α. Ι. Γκιών. 16ον σελ. 144.	>	12.000
— Θωμάς Κορντέγιφ, μυθιστόρημα. Μετάφ. Ἄγ. Νίκα. 8ον σελ. 304.	>	35.000
ΚΟΝΡΑΝΤ ΤΖΟΖΕΦ. Τυφώνας Φάλλκ. Μετάφρ. Ἄγγ. Τερζάκη <100 Ἀθάνατα ἔργα> ἀριθ. 19. 8ον σελ. 192. Χαρτόδετον.	>	25.000
ΚΟΡΝΑΡΟΥ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΥ. Ἐρωτόκριτος. Τόμος Α'. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν ἔκδοση Στεφ. Ξανθουδίδου, Εἰσαγωγή Λίνου Πολίτη <100 Ἀθάνατα ἔργα> ἀριθ. 26, 8ον σελ. 224. Χαρτόδετον.	>	25.000
— Τόμος Β'. <100 Ἀθάνατα ἔργα>, ἀριθ. 27, 8ον σελ. 208. Χαρτόδετον.	>	25.000
ΜΕΡΙΜΕ ΠΡΟΣΠΕΡ. Κάρμεν, Κολόμπα. Μετάφρ. Κων. Θ. Παπαλεξάνδρου. <100 Ἀθάνατα ἔργα>, ἀριθ. 21, 8ον σελ. 198. Χαρτόδετον.	>	25.000
ΜΠΑΚ ΠΕΡΑ. Ἡ Σκλάβια, μυθιστόρημα. Μετάφρ. Γιάννη Κουχτσόγλου. 8ον σελ. 324.	>	40,000
ΜΠΑΛΖΑΚ ΟΝΟΡΕ. Ἡ ἐξαδέλφη Μπέττα. Τόμος Α'. Μετάφρ. Κωνστ. Θ. Παπαλεξάνδρου. <100 Ἀθάνατα ἔργα> ἀριθ. 22, 8ον σ. 216. Χαρτόδετον.	>	25.000
— Τόμος Β'. <100 Ἀθάνατα ἔργα>, ἀριθ. 23, 8ον σελ. 232. Χαρτόδετον.	>	25.000
ΜΠΡΟΚΟΥ ΕΛΕΝΗΣ. Οἱ ἄμορφιές τῆς Κρήτης, ποιήματα. 8ον σελ. 54.	>	15.000
ΣΚΑΡΟΥ ΖΗΣΗ. Τὰ γεράκια τῆς Πίνδου. Νουβέλλα. 8ον σελ. 88.	>	15.000
ΣΟΥΠΩΛ ΦΙΛΙΠ. ΣΑΡΛΟ. Μυθιστορηματικὴ βιογραφία. Μετάφρ. Γ. Κοτζίουλα. 16ον σελ. 112.	>	10.000
ΣΤΑ-Ι-ΝΜΠΕΚ ΤΖΩΝ. Οὐράνιες Βοσκές. Μετάφρ. Σοφ. Μαυροειδῆ - Παπαδάκη. <100 Ἀθάνατα ἔργα>, ἀριθ. 20. 8ον σελ. 216. Χαρτόδετον.	>	25.000
ΣΤΟΡΜ ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Νουβέλες, μετάφρ. Ρένας Καρθαίου. <100 Ἀθάνατα ἔργα> ἀριθ. 28, 8ον σελ. 176. Χαρτόδετον.	>	25.000
ΦΡΑΝΣ Α. Τὸ ψητοπωλεῖο τῆς βασίλισσας Πεντώκ. Μετάφρ. Κ. Παπαλεξάνδρου. <100 Ἀθάνατα ἔργα>, ἀριθ. 29, 8ον σελ. 212. Χαρτόδετον.	>	25.000

Νομικὰ - Πολιτικὰ - Φορολογικὰ - Οἰκονομικὰ Ἐπιστήμαι.

ΓΟΥΔΗ ΜΑΡ. Ν. Ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῆς τιμῆς τοῦ Συναλλάγματος. 8ον σ. 78.	>	15.000
ΘΗΒΑΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Γ. Περὶ προσωρινῶν μέτρων ἐν διαφοραῖς διακατοχῆς (νομῆς, οἰονεὶ νομῆς, κατοχῆς). 8ον σελ. 144.	>	40.000

Παιδαγωγικὰ - Γυμναστικὴ - Ψυχολογία - Φιλοσοφία.

ΒΟΛΤΑΙΡΟΥ. Ὁ Μικρομέγας, Φιλοσοφικὰ ἔργα. Μετάφρ. Κ. Παπαλεξάνδρου. <100 Ἀθάνατα ἔργα>, ἀριθ. 24, 8ον σελ. 208. Χαρτόδετον.	>	25.000
ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Ν. (Γυμνασιάρχου). Ἐπικίνδυνες ἄνοιες (Γύρω ἀπ' τὴν Ψυχικὴ ὑγιεινὴ τῶν παιδιῶν μας). 8ον σελ. 128. Χίος.	>	25.000

Παιδικὴ Βιβλιοθήκη.

ΒΕΡΝ ΙΟΥΛ. Εἴκοσι χιλιάδες λεῦγες κάτω ἀπὸ τὶς Θάλασσες. Διασκ. Γ. Τσουκαλά. 8ον σελ. 288. Δεμένον.	>	25.000
---	---	--------

Πρακτικὰ Γνώσεις.

ΜΑDΑΜΕ Α. DE ΤΗΒΕS. Χειρομαντεία. 8ον. σελ. 72.	>	15.000
---	---	--------